

La caça i els cans a les Balears (segles XIII - XIX)

Jaume Bover i Ramon Rosselló

Consell de
Mallorca

Departament de
Desenvolupament Local

Societat d'Història Natural
de les Balears

La caça i els cans a les Balears (segles XIII-XIX)

Jaume Bover i Ramon Rosselló
(2016)

Consell de
Mallorca

Departament de
Desenvolupament Local

Monografies de la Societat d'Història Natural de les Balears, 24

Bover, J. i Rosselló, R. 2016. La caça i els cans a les Balears (segle XIII-XIX). Monografies de la Societat d'Història Natural de les Balears, 24: 184 pp. ISBN 978-84-617-7009-0

Consell de
Mallorca

■ Departament de
Desenvolupament Local

© Fotografia de portada: Miquel Àngel Gual, Imatges d'un ca, del Sant Sopar del retaule gòtic del Santuari de Sant Salvador (Felanitx).

© del text: Jaume Bover i Ramon Rosselló

© de l'edició: Consell de Mallorca, Departament de Desenvolupament Local
Disseny, maquetació i revisió científica: Societat d'Història Natural de les Balears –Guillem X. Pons-.
Impressió: Gràficmón

Dipòsit Legal: PM 1399-2016
ISBN: 978-84-617-7009-0

Sumari

Presentació del conseller executiu de Desenvolupament local, Joan Font Massot	11
Pròleg del director insular de cooperació local i caça, Joan Manera Jaume	12
La caça a les Balears dels segles XIII a XIX. Unes notes de cinegètica històrica	13
Introducció.....	13
Limitacions.....	14
Llicències de caça.....	14
Prohibicions de caçar i queixes contra la caça.....	18
Prohibició de caçar.....	20
Autoritzacions de caça.....	23
Tipologia de la caça segons la tècnica.....	25
Modalitats de caça documentades a les Balears.....	25
Caça a l'encesa o caça amb foc.....	25
Caçar a l'enze o l'enza.....	25
Caça al vol.....	25
Caça amb ajust de gent.....	25
Caça amb arc i sagetes.....	25
Caça amb ocell de presa.....	25
Caça amb cans.....	25
Caça amb ballesta.....	25
Caça amb bou.....	26
Caça amb caldera.....	26
Caça amb corn (<i>Charonia lampas</i>).....	26
Caça amb escopeta o altra arma de foc.....	26
Caça amb filats.....	26
Caça amb fura (<i>Mustela putorius furo</i>), estels (<i>Mustela nivalis</i>) i altres mustèlids.....	26
Caça amb guiyol.....	28
Caça amb granades.....	29
Caça amb llaç o llacera.....	29
Caça amb llinyols.....	29
Caça amb lloses, dit vulgarment lloves.....	29
Caça amb mussol (<i>Athene noctua</i>).....	29
Caçar amb paranys: lloves i rateres.....	29
Caça amb reclam.....	29
Caça amb rossí.....	29
Caça amb senderes.....	30
Caça amb trampes.....	30
Caça amb uixals.....	30
Caça amb ajust de cans.....	30
Caça amb ca llebrer.....	31
Llocs de caça.....	31
Caçades.....	31
La caçada del frare.....	31
Caça i alimentació.....	32
Animals de caça.....	35
Insectes.....	35
Mol·luscs.....	35
Caragols.....	35
Rèptils.....	35
Aus.....	38
Abellarol (<i>Merops apiaster</i>).....	39
Agró blanc (<i>Egretta garcetta</i>). Agró blanc gros (<i>Egretta alba</i>).....	39
Agró de fel (<i>Ardea</i> sp.).....	39
Ànec, ànnera (<i>Anas</i> sp.).....	39
Ànnera negra (<i>Melanitta nigra</i>).....	40
Ànnera peixatera (<i>Mergus serrator</i>).....	40
Aus aquàtiques.....	40
Avutarda (<i>Otis tarda</i>).....	42
Baldritja, Virot petit (<i>Puffinus mauretanicus</i>).....	42
Boix (<i>Aythya fuligula</i>).....	42

Bregadell (<i>Sylvia hortensis</i>).....	42
Busqueret (<i>Sylvia</i> sp.).....	42
Cabosell, Calotell.....	42
Cadafet (<i>Fratercula arctica</i>).....	43
Cames de jonc, Camallargues (<i>Himantopus himantopus</i>).....	43
Canet.....	43
Capblanc (<i>Mergus albellus</i>).....	43
Caproig (<i>Dryocopus martius</i>).....	43
Cega o becada (<i>Scolopax rusticola</i>).....	43
Cega rosa, Cegall (<i>Gallinago gallinago</i>).....	44
Cerceta (<i>Anas</i> sp.).....	44
Cigne (<i>Cygnus cygnus</i>).....	44
Coarrotja (<i>Phoenicurus ochruros</i>).....	46
Colom (<i>Columba</i> sp.).....	46
Corb marí (<i>Phalacrocorax aristotelis</i>).....	47
Cuete-rotxa (<i>Phoenicurus ochruros</i>).....	47
Cullerot (<i>Anas clypeata</i>).....	48
Enganyapastors (<i>Caprimulgus europaeus</i>).....	48
Esparver (<i>Hieraeus pennatus</i>).....	48
Esplugabous, Quequí o Suís (<i>Ixobrychus minutus</i>).....	48
Estornell (<i>Sturnus vulgaris</i>).....	48
Faisà (<i>Phasianus colchicus</i>) i francolí (<i>Francolinus francolinus</i>).....	48
Falcó marí (<i>Falco eleonora</i>).....	49
Gall faver (<i>Porphyrio porphyrio</i>).....	49
Flamenc (<i>Phoenicopterus roseus</i>).....	49
Fotja (<i>Fulica atra</i>).....	50
Fuell (<i>Pluvialis apricaria</i>).....	51
Gallineta d'aigua, polla garau, polla d'aigua (<i>Gallinula chloropus</i>).....	51
Garsa (<i>Ardea</i> sp.).....	52
Gavina (<i>Larus</i> sp.).....	52
Grua (<i>Grus grus</i> i <i>Anthropoides virgo</i>).....	52
Guàtlera (<i>Coturnix coturnix</i>).....	53
Juia (<i>Vanellus vanellus</i>).....	53
Menjamosques (<i>Muscicapa striata balearica</i>).....	53
Mèrla (<i>Turdus merula</i>).....	53
Oca salvatge (<i>Anser anser</i>).....	54
Ocell.....	54
Paó, paona, pago, paga (<i>Pavo cristatus</i>).....	54
Pardal.....	57
Passarell (<i>Carduelis cannabina</i>).....	57
Perdiu (<i>Alectoris rufa</i>).....	57
Piula.....	66
Polla blava (<i>Porphyrio porphyrio</i>).....	66
Puput (<i>Upupa epops</i>).....	67
Rabassot (<i>Aythya ferina</i>).....	67
Rupit (<i>Erithacus rubecula</i>).....	67
Sebel.lí (<i>Burhinus oedicephalus</i>).....	67
Sisó (<i>Tetrax tetrax</i>).....	67
Sòl.lera (<i>Emberiza calandra</i>).....	67
Sordall (<i>Anthus pratensis</i>).....	68
Soteri petit (<i>Tachybaptus ruficollis</i>).....	68
Titeta sorda, titeta traïdora (<i>Anthus pratensis</i>).....	68
Titina (<i>Motacilla alba</i> , <i>Motacilla flava</i> , <i>Motacilla cinerea</i>).....	68
Tord (<i>Turdus philomelos</i>).....	68
Tord blancel, tord blanc gros (<i>Turdus philomelos</i>).....	71
Tort vert (<i>Turdus</i> sp.).....	71
Tórtora (<i>Streptopelia turtur</i>).....	71
Tudó (<i>Columba palumbus</i>).....	71
Verderol (<i>Carduelis chloris</i>).....	71
Vivot gros (<i>Calonectris diomedea</i>).....	72
Voltor (<i>Gyps fulvus</i> , <i>Aegypius monachus</i>).....	72
Xillotí (<i>Pluvialis apricaria</i> ?).....	72
Xillot, Xillot siulaire, Xirlot (<i>Pluvialis apricaria</i>).....	72

Mamífers.....	73
Bestiar boví salvatge (<i>Bos</i>).....	73
Cabirol (<i>Capreolus capreolus</i>).....	76
Cabra salvatge mallorquina, orada, boscana, cabró munter (<i>Capra aegagrus</i> , <i>Capra hircus</i>)....	76
Cavalls i altres èquids (<i>Equus</i>).....	78
Cérvols (<i>Cervus elaphus</i>).....	78
Conills (<i>Oryctolagus cuniculus</i>) i llebres (<i>Lepus granatensis</i>).....	83
Daines (<i>Dama dama</i>) o palets.....	88
Eriçons (<i>Atelerix algirus</i>).....	88
Gatzells i gaseles (<i>Gazella dorcas</i>)	91
Gat salvatge (<i>Felis silvestris catus</i>).....	91
Geneta (<i>Genetta genetta</i>).....	91
Incènçons (<i>Herpestes ichneumon</i>).....	92
Llop (<i>Canis lupus</i>).....	92
Mart (<i>Martes martes</i>).....	92
Mostel (<i>Mustela nivalis</i>).....	93
Mufló, mufró ó moltó de Còrsega (<i>Ovis aries musimon</i> , <i>Ovis gmelini musimon</i>).....	93
Porcs senglars i porcs salvatges (<i>Sus scrofa</i>).....	93
Rata d'aigua (<i>Arvicola sapidus</i>).....	95
Rata i ratolí (<i>Rattus</i> , <i>Apodemus</i> i <i>Mus</i>).....	95
Rata traginera (<i>Rattus norvegicus</i>).....	95
Rates (<i>Rattus rattus</i> , <i>R. norvegicus</i>).....	95
Salvatgina.....	98
Els cans (<i>Canis familiaris</i>) a les Balears, segles XIII a XIX. Notes de cinologia històrica	100
Introducció.....	100
Terminologia.....	101
Segons l'edat i el sexe.....	101
Segons l'utilitat.....	102
Algunes notícies sobre cans de caça.....	102
Alguns tipus de cans de caça.....	104
Ca barbaresc.....	104
Ca cerater.....	105
Ca de mostra.....	105
Ca eivissenc, ervissenc, ca de conills.....	106
Ca eriçoner.....	106
Ca llebrer, cadella llebrera.....	107
Ca perdiguer, perdiver, perdiuer, cadella perdiguera o ca mè.....	107
Ca podenc o poenc, cadella podenca.....	108
Ca rater.....	108
Ca saués o sauessa.....	108
Ca tortuguer.....	108
Cans de feina, defensa i custòdia.....	109
Cans emprats per la seva ferotgia.....	110
Ca alà, cadella alana, cadella alanenca.....	110
Ca d'ajuda.....	111
Ca de bou.....	113
Ca de presa.....	113
Cans de guardar.....	114
Adquisició dels cans.....	115
Compra.....	115
Donació.....	116
Donació forçada.....	116
Donació entre dignataris: els cans com present diplomàtic.....	116
Préstec.....	116
Robatori.....	117
Condicions materials.....	117
Els cans fermats.....	117
Arreus del ca.....	119
El caner: funcions.....	121
Educació, equipament, manteniment, cura, noms propis.....	122
El pèl i el cos.....	125
El color del pèl.....	125

La forma del pèl.....	125
Les parts del cos.....	126
Altres usos dels cans.....	126
Caça amb ocell: la falconeria.....	126
Cans de propietat reial per a caceres.....	126
Els espectacles amb cans.....	127
Bregues de cans.....	128
La zoofília.....	129
Cans perduts i aperduats.....	129
Cans perduts.....	129
Cans aperduats.....	129
Malifetes dels cans.....	129
La mort del ca: el canicidi.....	135
Canicidis.....	135
El cadàver.....	137
La cinofàgia.....	137
La pell.....	137
Cans i medicina popular.....	138
Els excrements.....	138
Cans, dimonis i bruixes.....	138
Insults.....	139
Cans i moixos en l'art.....	139
El topònim S'Hort des Ca.....	141
Antroponímia.....	141
Agraïments.....	142
Referències.....	143

Índexs

Noms científics.....	161
Noms de plantes i comunitats vegetals.....	163
Noms d'animals.....	164
Índex onomàstic.....	167
Índex de mals noms.....	177
Índex d'oficis, ocupacions, gentilicis, etc.....	178
Índex toponímic.....	178
Apèndix de noms de cans a Sant Antoni de Portmany (Eivissa, 1987).....	183
Índex del tipus de cans.....	183
Notes.....	184

Presentació del conseller executiu del Consell de Mallorca de Desenvolupament local Joan Font Massot

La caça és universal, una de les primeres activitats humanes que ha evolucionat al llarg dels segles i arriba als nostres dies mantenint intactes els valors més autèntics en les relacions entre la persona i el medi.

A Mallorca, la caça té una gran importància social, territorial, ambiental, econòmica i cultural. Sols per posar alguns exemples, a la nostra illa hi ha més de 15.000 persones que practiquen l'activitat, hi ha clubs i associacions a pràcticament tots els municipis, més del 90 % del territori és cinegètic i disposam d'un patrimoni valuós, compostat per modalitats de caça tradicionals, espècies i races de cans autòctones, exclusiu i únic en el món.

Des del Departament de Desenvolupament Local del Consell de Mallorca tenim molt present les externalitats positives de la caça, si bé també som conscients dels problemes ambientals que afecten els hàbitats i les espècies, i de moviments socials que critiquen en negatiu el col·lectiu. Davant d'aquestes circumstàncies intentam prendre decisions dirigides a la sostenibilitat ambiental i a la coherència social, a partir de la recopilació de la màxima informació possible i de l'aplicació de criteris tècnics exhaustius. Però també a partir de la saviesa secular lligada al camp, un valor que per desgràcia no és sempre tan reconegut com es mereix.

En l'àmbit pràctic, les nostres línies de feina es concreten, entre d'altres, en el desenvolupament d'una campanya de sensibilització sobre els valors i el patrimoni immaterial i material associats a la caça, en el projecte experimental de recuperació del conill de camp, en els censos d'espècies de caça major i menor, en la dinamització del Centre Cinegètic de Mallorca com a punt d'encontre d'associacions i espai per fer activitats, a més de l'activitat administrativa diària que inclou tràmits nombrosos, tant a les dependències del Consell de Mallorca com fora d'aquestes.

En aquests moments també voldria destacar tres eixos transversals de treball: la modernització tecnològica, la conservació ambiental i la formació. Les innovacions tecnològiques tenen per objectiu facilitar la interacció entre l'Administració i la ciutadania i, en el nostre cas, es concreten en la possibilitat de tramitar electrònicament la llicència de caça, la disponibilitat d'un visor cartogràfic d'espais cinegètics i molts altres assumptes que en breu posarem a disposició pública en aplicació de la legislació vigent en matèria de procediment administratiu comú de les administracions públiques. La dotació d'ajudes pròpies per a sembrats, la millora d'hàbitats o els estudis científics juntament amb l'accés a fons europeus del Pla de Desenvolupament Rural possibilitaran que les societats i els vedats preservin i millorin la qualitat del medi. Finalment, la formació és la frontissa entre el passat i el futur de l'activitat i, per això, s'ha dissenyat un programa de tallers, jornades i cursos dirigits tant a futurs/es caçadors/es com a persones ja en actiu.

Aquest llibre de Jaume Bover i de Ramon Rosselló que tenc el gran honor de presentar respon a una feina meticulosa, de recerca i de gran inversió d'esforços, que s'ajusta perfectament als objectius de fomentar i de difondre la nostra cultura cinegètica. Vull agrair aquest gran treball als autors i, al mateix temps, la implicació en l'edició de la Societat d'Història Natural de les Balears. La dedicació silenciosa, impagada i plena de paciència per treure a la llum la cultura i el que feren les societats passades a la nostra illa són un reconeixement exemplar dels valors del camp i la ruralia de la caça i la cinofília.

Enhorabona! Desig als lectors que gaudiu de la descoberta de les nostres arrels cinegètiques.

Pròleg del director insular de cooperació local i caça del Consell de Mallorca Joan Manera Jaume

És per a mi una gran satisfacció poder fer el pròleg del llibre *Caça i cans a Balears s. XIII-XIX*, el primer que editam en matèria cinegètica des del Departament de Desenvolupament Local del Consell de Mallorca.

La caça és una activitat que, per antiga que sigui, evoluciona constantment. Aquesta publicació n'és un bon exemple; d'una banda, es fonamenta en continguts històrics i, de l'altra, és innovadora, ja que hi apareix o s'hi redescobreix informació nombrosa que es trobava dispersa en llibres, arxius, tractats i documents molt específics i d'accessibilitat complexa.

Els autors em mereixen el respecte màxim, com a persones i com a investigadors. Són gent seriosa, metòdica, erudita i feïnera, en tots els sentits. Jaume Bover Pujol (Alsàcia, 1945) i Ramon Rosselló Vaquer (Felanitx, 1944) constitueixen un equip de treball valuós. Mallorca els deu molt, per la gran aportació en el coneixement de la nostra història i de la nostra cultura.

Jaume Bover és llicenciat en filosofia i lletres, diplomad en biblioteconomia i documentació i, entre d'altres, ha desenvolupat l'activitat professional a la Biblioteca March i ha estat el director de la Biblioteca Espanyola a Tànger, inscrita a l'Institut Cervantes. Alhora, la biblioteca d'Andratx porta el seu nom. Ramon Rosselló és un dels historiadors mallorquins més rellevants especialitzat en l'època medieval, període sobre el qual ha publicat centenars de títols, amb temes molt diversos. Ha estudiat rigorosament nombrosos pobles de Mallorca i ha escrit biografies de persones rellevants, sempre a partir de fonts fidedignes repartides per les illes i per tot l'Estat.

Aquest llibre té un valor excepcional, perquè atresora una inversió incomptable d'hores en la consulta de milers d'arxius i de fonts documentals diverses. És el resultat de molts d'anys de feina, de recerca concreta i de la presa de notes contínues i ben estructurades. *La falconeria a les Balears s. XIII-XV* (Bover i Rosselló, 2003) ja segueix uns criteris i un estil molt semblants als d'aquesta obra.

El contingut temàtic del compendi es fonamenta en la datació de cites breus i notícies concises sobre la història de la caça i els cans a les nostres illes, des de l'arribada del rei Jaume I fins a gairebé l'època contemporània. Cada ressenya és reveladora d'informació precisa, substanciosa, enriquidora dels coneixements venatoris i, en ocasions, amb curiositats peculiars.

En tot moment, la lectura és dinàmica i, independent de la pàgina o de l'època que trieu, trobareu dades abundants sobre la nostra identitat venatòria i podreu interpretar com s'ha arribat a conformar el panorama normatiu actual, cinòfil, d'espècies de caça o de modalitats tradicionals.

Finalment, aprofit per agrair efusivament als autors la labor excel·lent de recull històric i la confiança amb el Consell de Mallorca per donar-li difusió. Així mateix, vull també felicitar la Societat d'Història Natural de les Balears (SHNB), especialment el Dr. Guillem X. Pons, per la feina feta amb l'edició final d'aquesta volum i per la col·laboració en la revisió científica, l'edició i la maquetació d'aquesta monografia.

La caça a les Balears dels segles XIII a XIX

Unes notes de cinegètica històrica

Introducció

La caça presenta dues finalitats durant els segles XIII al XVI: l'alimentícia i l'esportiva.

La caça alimentícia estava regulada i es completava amb el comerça de les pells, les plomes i els ous.

La caça, com l'apicultura, es regien per normes sortides de la Governació de Mallorca i també pel dret consuetudinari vigent entre els caçadors, a més del sentit comú no sempre respectat. El governador de Mallorca el 1413 invoca una sentència "que comunament se diu que: lebra e cabirol de aquell és qui la mou". El fet de no respectar aquestes sàvies normes provocava baralles, com veurem.

La caça alimentícia tenia continuació en l'apat i el sobrant es repartia de forma reglamentària. (Bover & Rosselló, 2003).

Per altra banda, les plomes formaven part d'un mercat local poc estudiat, i sovint en mans dels pelleters; i el mercat de les pells exportables estava regit a distància pels interessos del mercat central europeu de Bruges, àmpliament estudiat per Robert Delort (1978).

Les pells dels quadrúpedes es diferenciaven les domèstiques de les d'animals salvatges.

La caça esportiva sembla que no deixa rastre documental. De fet solament tenim la següent notícia, a més de les referents a la falconeria que es tracten en aquest volum.

Bona part de les fonts consultades pertanyen als següents arxius:

ACA Arxiu de la Corona d'Aragó

ADM Arxiu Diocesà de Mallorca

ARM Arxiu del Regne de Mallorca

1401, 26 agost

El lloctinent general comunica als batles de Robines, Sencelles, Alaró, Inca i Selva que alguns domèstics del bisbe de Mallorca, residents en aquelles viles, havien exposat que quan anaven a caçar perdius "per llur plaer o per deport" no en trobaven, ja que alguns habitants dels batlius les caçaven totes amb filats i amb caldera. (Rosselló & Albertí 2003: 208).

Davant la situació exposada el governador mana fer una crida pública prohibint la captura de perdius amb caldera i filats, sots pena de 25 lliures i de perdre els estris. (Cateura 1981: 256-257; Rosselló & Albertí 2003: 208).

Miniatura índia de falconeria, Astor (*Accipiter gentilis*).

Limitacions

La caça esportiva, la caça d'animals nocius, i notícies sobre el comerç de pells i plomes d'animals no identificats, no formen part del present estudi.

No hem inclòs les referències al tipus de caça anomenada caça amb aucell o falconeria. El lector interessat les trobarà in extenso a la nostra obra "La falconeria a les Balears: s. XIII-XV". (Rosselló & Bover 2003).

Tampoc hem inclòs les caceres reials a la Devesa de Ferrutx ja estudiades per Lliteras (1971). Com tampoc la creació i dèbil explotació de les deveses reials de Ferrutx, Valldemossa, el Teix, Canet i Sóller, i la seva repartició i venda el 1334.

L'abandó de les deveses provocà la caça furtiva i l'expansió dels animals fins a llocs llunyans com a les marines de Lluçmajor.

1751, març

Des de l'Audiència de Mallorca es mana als batles de les viles, que havien d'informar del nombre de caçadors, escopetes i llicències dels seus respectius districtes. El batle de Porreres contestà dient que es feu una crida prohibint la caça al mateix temps que es manava als caçadors declararessin les escopetes i les llicències, però de moment no ha comparegut ningú a fer aquestes declaracions. (Rosselló 2010: 9).

1755, 29 febrer

El batle d'Alaró notifica els caçadors que han d'entregar les escopetes i són: els germans i lloctinents Antoni i Narcís Planes, de Consell, Bartomeu Fiol, de Son Biel, Pere Francesc Sampol, de Son Curt, etc. (Rosselló & Campins 2009: 14).

1492, 18 novembre

Inventari dels béns de Francesc s Anglada, donzell.

Hi consta un bordó de caça o espasa d'estoc, que punxa. (Alomar 1995: 267, 506).

Llicències de caça

1230

Carta de Franquesa de Mallorca

Els pobladors no necessiten llicència ni pagar gabeles al propietari directe, poden beneficiar-se del profit dels boscos (llenyes, pastures, fruits), de la caça i de la pesca. El rei solament es reté per a ell la caça i la pesca de les aigües estancades litorals (Albufera d'Alcúdia-Muro) (Santamaría 1990: 45).

Escena de caça a Mallorca, segurament de s'Albufera (Berendsen et al., 1997). El peu de figura d'aquest treball indica "Rajola catalana de Palma de Mallorca (sobre 1800). Victoria & Albert Museum, Londres".

1233, 10 octubre

Pere d'Agen, procurador de Nunyo Sanç, fa donació a Vives de Fontanelles d'un rafal a la Bastida amb terres, prats, herbes, pastures, vinyes, llenyes, caça, etc. Faran tasca.

1234, 23 agost

Bernat de Tortosa ven a Ramon Ses Codines una jovada de terra que té per raó de les seves cavalleries a l'alqueria

Benigalip, terme de Montueri, amb terres, pastures, aigües, llenya, garrigues, caça, vinya, terres cultivades i ermes i arbres diversos, per preu de 50 sous melguresos. (Rosselló 2002: 34).

1251, 6 juliol

Antoni Font ven a Bernat des Mas l'alqueria de Lluccamar en el terme de Manacor. Inclou les cases, horts, pastures, aigües, llenya, garrigues, caça, etc. (Lliteras 1971: 289).

1252, 30 agost

Pere Rabassa, Arnau Olzina de Sanauja i mestre Joan, paborde de Mallorca, venen a Barceló de Vilafranca la caça dels rafals que teenn en el terme de Portocolom, des de festa de Sant Miquel a Carnestoltes, per 17 sous reials, Podrà caçar amb cans, llaços, etc. (Rosselló 2014: 89).

1751, març

Des de l'Audiència de Mallorca es mana als batles de les viles, que havien d'informar del nombre de caçadors, escopetes i llicències dels seus respectius districtes. El batle de Porreres contestà dient que es feu una crida prohibint la caça al mateix temps que es manava als caçadors declaressin les escopetes i les llicències, però de moment no ha comparegut ningú a fer aquestes declaracions. (Rosselló 2010: 9).

P. de Pont ven a B. De Manso una alqueria en el terme de Manacor, amb les cases, fonts, casals, horts, pastures, aigües, llenyes, garrigues, caça, etc. (Lliteras 1967: 173).

1255, octubre

El rei Jaume dona a Arnau de Torrella l'alqueria dita Salines, de Santanyí, que fou d'Arnau de Togores, notari reial, amb cases, horts, oliveres, aigües, herbes, prats, pastures i caça (ARM Reial Procuració 33, f. 48).

1257, 24 setembre

Pere de Caldes i Pere Vida tenen en comanda de mestre Joan, canonge paborde de Mallorca, 6 lliures per raó de la caça de l'alqueria de Porto Colom.

1257, 23 novembre

Jaume des Puig dona a Bernat des Puig, germà seu, l'alqueria Benicenola, en el terme d'Artà, amb totes les pastures, aigües, garrigues, caça, etc. (Lliteras 1967: 176).

1301, 27 febrer

Jaume de Caldes en nom de Renovard de Malbosc i Pere de Malbosc, fills i hereus de Renovard, va llogar a Joan Pasqual i Guillem Colomar, carnisers, durant cinc anys, l'illa de Cabrera amb les illetes contigües, per preu de 10 lliures mallorquines. Podran pasturar el seu bestiar i també caçar, i no faran llenya per vendre. No hi són compresos els agres de falcons.

Les illes són del Regne de Mallorca i tengudes a cens en nom del paborde de Tarragona. (ACM pergamins 8.094; Rosselló 1995c: 3).

1301, 22 abril

Arnau Burgues i Pere Estruç concedeixen en feu a Bernat Guàrdia l'alqueria Alcúdia situada en la parròquia sarraïnesca de Tricampos, terme de Maó, i altres alqueries.

Aquestes alqueries, rafals, terres, amb totes les seves propietats i pertinences, vinyes, arbres, prats, terres cultivades i ermes, herbes, aigües, llenya, garrigues, caça, hort, etc., seran tenguts en feu amb la condició que prestarà un cavall armat. (Rosselló 1998: 14).

1302, 29 juliol

El rei Jaume compra l'alqueria Ferrutx amb cases, horts, pastures, aigües, llenyes, caça, etc. (Lliteras 1971: 144).

1313

Els procuradors reials arrenden a Guillem Buades i Guillem Cursac la pesca i la caça de l'Estany del Bisbe, de la Vall de la Nou a la badia d'Alcúdia, per 6 anys, i per 12 sous anuals. (Lliteras 1971: 253-254).

1316, 11 juny. Perpinyà

Ordenança del rei Sanxo permetent que qualsevol pugui caçar en la seva heretat en tot temps, però tenint en compte els capítols del lloctinent reial Berenguer de Sant Joan.

1316, 25 setembre

Ordenança sobre la llibertat de tota persona pugui caçar en ço del seu i en tot temps.

Escena que acompanya el capítol del falcó del Bestiari català 310 de la Biblioteca de Catalunya. Es descriuen quatre tipus de falcons en funció de les seves habilitats. El de vol més alt, segons Bellés (2010) caça un aucell semblant a una grua, el de mitja alçada intenta caçar un aucell petit, el vola més baix una papallona i el que està sobre un penyal ja ha capturat una rata.

1319, 6 novembre

El rei Sanç dona permís per caçar en ço del seu, exeppte en la Devesa.

1321, 9 calendes de març

El rei En Sanç en remuneració d'alguns serveis rebuts del seu tresorer Nicolau de Sant Just, li féu gràcia i mercè de la caça, llenya i emprius de la possessió anomenada Horta.

1324, 13 maig

Els procuradors reials renoven l'arrendament a Guillem Buada i Guillem Cursac puguin pescar peixos i caçar aus a l'Estany del Bisbe, que el rei en Sanxo té a la Vall de la Nou a la badia d'Alcúdia i en la Devesa, per 6 anys. Pagaran 12 sous anuals. (Llitas 1971: 253-254; Rosselló 2001: 19).

1330

Andreu Ribera, Miquel Cifre i Feliu Ballester tenien a lloguer de 10 lliures 2 sous, la caça i pastures de l'alqueria de l'Estable i Rafal Pudent de Manacor.

1339

Autorització al batle de Valldemossa que deixi caçar.

1350, agost

Arcís de Montalegre i dos companys seus obtingueren llicència del governador de Mallorca, Gilabert de Centelles, per caçar, fins a la festa de Sant Miquel, sense incórrer en pena alguna. (Rosselló, 1979: 118).

1359, 17 agost

Per una carta del rei Pere consta que Pere de Montsó, ciutadà, tenia una alqueria en el Prat de Catí amb un ullastrar, terres que volia fossin devesa reial, i la caça. (Rosselló 1989: 97).

1354, 19 agost

Havia estat prohibida la caça, però ara Pere Vicens i Guillem Catlar de Selva, jurats i prohoms, demanen llicència de caça perquè els animals destrueixen els sembrats. (ARM AH 14 f. 123v; Ramon Rosselló Vaquer. Noticiari de Selva. Selva: Ajuntament de Selva, 1998: 13).

1382, 10 gener

Francesc sa Garriga, governador de Mallorca, dóna llicència als "senyors de la Albufera Maior de la illa de Mallorques, e lurs feedors, puguen fer riffar, quantitquequant e a hon volran, per tota la dita illa, los peixos e auçells que.s prenen en dita albufera, no contrastant qualsevol ordinacions o capitols fets sobre no jugar" (Coll & Cazeneuve 1993: 320).

1393, 5 setembre

Arimany de Camporrells, cavaller i castellà de Santueri, diu que molts de particulars entren dins la devesa i garrigues del castell i cacen, tallen arbres i pasturen el bestiar. (Rosselló 1984: 224).

1394, 16 desembre

Jaume Ferrandell diu que de temps ençà la acostumat comprar a Felanitx "volateria axí de cassa com altre, conills, ous, formatge e altres refrescaments per revendre en la Ciutat" però el mostassaf actual el contradia i no li deixa treure aquestes viandes del poble. (Rosselló 1984: 225-226).

1406, 25 juliol

El rei Martí, a instància d'alguns familiars i domèstics seus, concedeix a Guillem Guàrdia de Santa Margalida de Muro que pugui caçar en el dit terme amb filats, caldera o altres enginys, de dia, amb llum i sense llum, sense incórrer en pena. (March & Rosselló 1981: 166)

1440, octubre

Lluís Berard, senyor de l'alqueria Horta, pretenia alegrar-se de la concessió que concedí el rei Sanxo a Nicolau de Sant Just, del dret de les pastures de les faldes del castell de Santueri, amb facultat d'imposar multes a aquells qui caçaven aucells i altres animals, sense llicència. (Rosselló 2012: 20).

1446, 28 gener

Pere Pujol d'Inca obté llicència reial per caçar amb caldera. (ACA reg. 2730 f. 68v).

1492, 12 octubre

El lloctinent general notifica al batle de Felanitx que el dia present Joan Berard, ciutadà, i Joan Bordoy, posseïdor de l'alqueria Horta, han mostrat privilegi reial firmat el 23 de febrer de 1321, en que fou concedida gràcia al magnífic Nicolau de Sant Just que ninguna persona gosàs entrar en la dita possessió per tallar llenya, ni tenir empriu a la caça, pastures, aigües, etc.

El batle farà crida que ningú gos ni presumesca "entrar ni passar ab cans ni passar sense cans en la possessió del Horta" tant per caçar com per altres raons, sots pena de 60 sous.

1597

El virrei escriu al batle de Manacor, Jaume Tauler, que el reverent pare fra Pedrola de Manacor té llicència de caçar "qualsevol manera de cosa per son sustent". (ARM LC AH-368 f. 37).

Prohibicions de caçar i queixes contra la caça

Pel mes de febrer de cada any es feien crides prohibint la caça fins el mes juliol indicant que es feia per facilitar l'adquisició de carn.

1339, 7 juliol

El governador de Mallorca mana a tots els batles que facin fer una crida prohibint des de Carnestoltes a la festa de Sant Miquel, la caça de perdius.

1353, 13 setembre

El governador de Mallorca escriu al batle d'Artà. Jaume Sanxo li ha dit que el batle amb ajust de gent, cans i falcons va a caçar per dins les seves possessions amb gran dany del bestiar i a més li maten ovelles. (Llites 1971: 403).

1356, 13 abril

A Menorca estava interdit caçar sense permís del propietari de la terra. (Arxiduc 1982: 453).

1339, 1 juliol: caçar perdius, conills i llebres

El governador de Mallorca Roger de Rovenac, mana a tots els batles que fassin fer una crida prohibint des de Carnestoltes a la festa de Sant Miquel, la caça de perdius, conills i llebres o destruir llogueres, tant amb filats, com amb cans o qualsevol altre enginy sots pena de 60 sous o perdre una de les mans (Rosselló Vaquer 1997: 44).

1339

El batle de Lluçmajor manava fer una crida: "en lo rafal den Bn. Sirarol que nagú no i gos casar sots lo ban que posat i és". (Font 1972, 1: 384).

1339

El batle de Lluçmajor mana que no es caci des de Carnestoltes fins a Sant Miquel, recordant "quel dit nostre manament no haiats servat ni complit ans moltes persones no contrastant lo dit nostre manament aquí cassen". (Font 1972, 1; 385).

1346, novembre

A instància de Guillem de Sant Just, fill i hereu de Nicolau, tresorer reial, el qual té les pastures del castell de Santueri per donació del rei Sanxo, el batle de Felanitx farà fer crida dient que ningú "gos entrar ne metre bestiar ne pasturar, ne cassar ocells o bèsties o entr per raó de cassar en les pastures, boschs, deveses, terres, horts e atres possessions que són en les faldes e entorn del castell de Senthuyi [Santueri] sotd pena de 60 sous". (Rosselló 1984: 126; 1997: 51; 2008b: 79).

1350, gener

A instància de fra Bartomeu Xalabre, monjo cistercenc de l'abadia de La real, el batle de Manacor havia de fer crida pública a toc de trompeta que ninguna persona gosàs tallar fusta dins les terres de dits monjos, ni caçar ni pasturar-hi bestiar, sots oena de 60 sous.

1352, 9 maig

El rei, volent protegir el bestiar, la caça i els fruits, a instància dels jurats de Menorca, estatueix i mana que ningú tant a peu com a cavall no gosi entrar en les possessions tancades de paret per caçar, ni s'atrevesquin a derruir les parets ni transitar per les terres sots pena de 10 sous (ACA reg. 1416, f. 171).

1356, 13 abril

El rei mana que cap persona tant a peu com, a cavall gosi entrar en les possessions tancades de paret per caçar, ni cometre altres danys a les plantes i fruits (ACA reg. 1418, f. 47v).

1358, desembre

L'honrat Ramon Adarró, donzell, es queixava "perquè algunes persones tallen llenya i entren en cans per caçar en el seu rafal de Santa Eulària" de Santa Margalida. (March & Rosselló 1981: 121)

1358?

Els senyors de l'albufera i els seus estanys, Marc Burguet i Bartomeu Des Mas, manifesten que habitants de diferents pobles confrontants amb l'albufera entren "per pescar i caçar aucellam, trenquen les bardisses i fan gran destroça". (March & Rosselló 1981: 121).

1360, abril

El governador de Mallorca Artau de Foces, escriu als batles d'Alcúdia, Huyalfàs, Muro i Santa Margalida manant que fecins una crida dient que ningú no gossi pescar en l'Albufera ni prendre aucells sots pena de 25 lliures.

1360, 2 setembre

El governador de Mallorca Artau de Foces, comunica al batle d'Artà que Antoni Blanquer i Guillem Seguí han retornat a Pere de Montsó l'alqueria de la Torre. Amb els seus rafals. Mana que ningú hi cassi sense permís de dit Pere. (Llites 1971: 422).

1364, 19 agost

Prohibició general de la caça.

Emperò els jurats de Selva, Pere Vicens i Guillem Catlar demanaren llicència per caçar al governador de Mallorca, Gilabert de Centelles, perquè hi havia animals que destruïen el sembrats del terme, (Rosselló & Albertí 2003: 208).

1365, 5 març

A instància de Ramon de Sant Martí, el batle de Muro farà crida pública manant ningú gosi pasturar bestiar, tallar llenya, caçar ni pescar en el rafal de la Marjal. (Rosselló 1990: 359).

1373, 1 juliol

Berenguer Puig-Alguer de Felanitx està tancat a la presó per ban de caça. (Rosselló 1984: 182; 1997b: 72).

1392, 9 agost

El governador de Mallorca mana "que null hom ne neguna persona de qualque condició o stament sia, no gos cassar ne fer cassar ab ballesta ne ab ca de mostra ne en negun engin en la illa de Mallorques, sots pena de cent sols e de perdre lo ca e la ballesta, sens tota mercè". (Pons 1949: 228; Font 1972, 1: 385).

Més endavant a la mateixa crida s'especifica: "Emperò és entès que tot hom pusca cassar en so del seu e a son ampriu convinentment, sens ajust".

1393, 4 març

El lloctinent de governador, Berenguer de Montagut, publica un ban a on es mana que ningú "no gos cassar ne fer cassar ab balesta ne ab ca de mostra ne ab nengun engin an le illa de Mallorques sots pena de perdre lo ca e la balesta sens tota mercè" BSAL p. 185.

1393, 7 agost

Crida prohibint la caça i tallar llenya en les garrigues del castell de Bellver o pertinències d'aquell. (Pons 1949: 288).

1401, 23 setembre

Es comunica a tots els batles de l'illa de Mallorca que Andreu Morgat havia "un seu ca lebrer rois berberesch lo qual ha perdut", manant a qui el trobi, el torni al seu propietari (Cateura 1981: 237).

Es trata d'un ca saluqi o llebrer d'Azawakh, regió situada entre les repúbliques de Mali i Nigèria, emprats en la caça amb falcó (Viré 1973).

1411, desembre

Miquel Jordi, batle cessant de la cavalleria de la Galera, de Cas Concos, es queixa contra Pere Darder perquè alguns particulars entraven dins la seva possessió per caçar o tallar llenya.

1412, 8 gener

Miquel Jordi, de la Galera de Felanitx es queixa perquè alguns particulars entren en les seves possessions per caçar o tallar llenya.

1414, 27 juliol

El governador de Mallorca, Olf de Pròixida, mana als batles d'Inca, Robines i Alaró fer crides prohibint caçar, taller llenya o fer camins en les possessions del cavaller Arnau de Torrella. (Cateura 1981: 257-258).

1416, 14 octubre

El governador de Mallorca, Olf de Proixida, ordena als batles de la part forana fer crides prohibint caçar o tallar llenya a l'heretat de Pere Ferri, d'Artà. (Cateura 1981: 258).

1422, 16 gener

Es publica una crida manant que ningú gosi salar peix a la possessió de la Porrassa que és de Nicolau Saragossa, ni tampoc caçar i tallar llenya. (Rosselló, 2008: 13).

1424, novembre

Jaume Vives, posseïdor de l'alqueria dita la Torre d'En Pardines, s'exclamava contra Antoni Bell-lloc i el seu fill, confrontants, perquè tenien bestiar sense guarda i amb l'excusa d'encorralar-lo passaven i caçaven per dita possessió i muntanya de la Torre. (Rosselló 1978: 94)

1428, 29 octubre

Capítols sobe la guarda del bestiar d'Inca.

Es mana que ningú caçador gosi caçar en les vinyes a cavall o a peu des de 1 de març fins a Sant Miquel.

1429, 13 maig

D'ordre del governador de Mallorca, Berenguer d'Oms, es publica una crida manant "a tot hom e tota persona de qualsevol ley, condició o stament sie, no gosen pasturar nagunes pastures ne teyar o fer teyar lenyas negunes ne cullir jonchs ne cassar de carnestoltes fins a Sent Miquell casses nagunes axí de pèl com de ploma en lo rafal del honrat en Galceran Fuster, ciutadà de Mallorca, lo qual ha e possehex en lo pla de la Ciutat asats prop la Alenjassa, sots pena de XXV lbrs.". (Rosselló 1989: 94).

Prohibició de caçar

1446, 28 març

El governador de Mallorca mana que "null home ne neguna persona hom o dona no gos comprar de la cassa damunt dita [i.e. perdiu, conill o llebre], d'aquí avant e dins lo dit temps, sots pena de perdre la cassa". (Pons 1949: 301).

1446

A una crida es repeteix que cadascú pot cassar dins lo seu sense ajut de cans.

1448, 24 maig

El lloctinent general s'adreça al batle de Banyalbufar dient que Nicolau de Pacs es queixa que alguns del batliu li fan molts de danys a l'alqueria Rotja tallant llenya, caçant, pasturant i desfent les bardisses. (Rosselló & Albertí, 1995: 125).

1465, 5 novembre

Hug de Sant Joan, cavaller, d'Alaró, exposa que moltes persones "per scusa de cassar entren en lo revellar e alzar de la sua possessió e aporten-se'n les glans e no resmenys meten lo lur bestiar en la dita possessió mengant-se les pastures de aquella". (Rosselló, 1996: 26).

1481, 13 juliol

El rei Ferran d'Aragó aprova els privilegis de la Casa del Bans de Mallorca.

Al capítol 32 es mana que ningú "no gos caçar e fer caçar amb filats ne ab ences de coloms" ni altre enginy en tot "lo terme de la Ciutat ço és mija llegua lluny de colom negun, sots perdre filats i les ences" (ARM Reial Patrimoni 50, f. 37v).

1482

El lloctinent general Francesc Berenguer i de Blanes, baró de Canet, comunicava als batles de Sineu, Sant Joan i Petra, les queixes presentades per l'honorable Miquel de Sant Joan, donzell, senyor de la Bastida, i d'unes garrigues del terme de Petra, dient que molts singulars, "sens voluntat e licència sua, li entren e passen per les dites suas possessions, cassen en aquelles e li tayen lenyes e fan en aquelles carbó e molts altres dans". Havien de fer crida prohibint aquest abusos. (Rosselló, 1985b: 919).

S. XV

El lloctinent del governador de Mallorca prohibeix que cap home de cap condició pugui caçar i menys amb cans de caça a l'illa de la Porrassa baix pena de perdra els cans i armes. A més de pagar al fisc reial 20 lliures i si no les pot pagar serà empresonat 100 jorns. (Plasencia 2009: 85).

1518, 16 setembre

El lloctinent general i governador de Mallorca comunica a tots els batles de les viles foranes que mossèn Pau Sureda ha mostrades certes sentències en què és estat proveït i manat, mitjançant crida pública, que ningú de qualsevol grau o condició sia no gosi entrar en la vinya de la cavalleria de Sant Martí d'Alanzell on fan gran mal als fruits.

La crida fou publicada a Porreres, Petra, Sant Joan i a Alanzell. Així i tot moltes persones, no tement les penes imposades, entren a Sant Martí d'Alanzell i a l'Àguila caçant amb calderes i granades a perdius, conills i llebres en senderes i ajust de gent i altres enginys. Mana que ara es tornin a repetir les crides (ARM AH 261, f. 221v).

1554, 28 agost

Crida manant que ningú pugui anar caçar amb ballesta parada portant tretes sinó solament matrassos.

S. XVI

Entre les condicions específiques per a l'explotació de les rotes s'indica que els roters no poden caçar "sino pel camí"

1603, 4 mars

Prohibició de "ninguna manera de cassa" fins passat el mes de juny.

- 1610, 25 febrer
Prohibició de caçar perdius i conills o llebres fins el mes de juny.
- 1626, març
Ordre prohibint caçar.
- 1631, abril
Ordre a “los balles no permeten que ningú gose casar fins a Sant Joan de juny.
- 1648, març
Edicte prohibint caçar.
- 1654,211 març
Edicte prohibint la caça.
- 1669, 17 juny
Prohibició de fer socarrades i de caçar.
- 1673, març 19
Prohibició de caçar.
- 1674, febrer 28
Pregó prohibint la caça.
- 1682, 22 març
El clavari de Santa Margalida paga a un soldat de cavall 7 sous i 2 diners i són per haver portat uns edictes ”de que no cassen ningún género de cassa”. (Arxiu Municipal de Santa Margalida. Clavaria 1681. Núm. 738).
- 1684, 16 març
Prohibició de caçar.
- 1685, 11 abril
Prohibició de caçar.
- 1687, març 13
Edicte prohibint caçar.
- 1689, març 11
Prohibició de caçar.
- 1689, 22 setembre
Prohibició de caçar amb escopeta, si no fos el propietari de la seva possessió, en no ser entorn de 6 lleos de la ciutat.
- 1693, març 19
Edicte prohibint la caça.
- 1695,22 setembre
Es fan crides a tot Mallorca per ordre del virrei Josep de Castellví, prohibint la caça.
- 1697, 18 maig
Es prohibeix caçar a l’Horta Vella i a la vinya del Pujol, de Gabriela Bennàsser, viuda de Mateu Alou, de Felanitx, i a les persones que entren fent camins i tallant arbres i llenyes. (Rosselló 2014: 95).
- 1698, 17 abril
Ordre prohibint la caça.
- 1698, 25 juny
Orde que no sia persona alguna qui gos o presumisca caçar fins el dia de Sant Miquel de setembre prop venidor ningun género de caça en pena de 10 lliures i els cans i istruments perduts.
- 1698, 25 juny
Ordre del virrei manant que no sia persona alguna de qualsevol grau, condició o estament que gosi ni presumesqui caçar fins el dia de Sant Miquel de setembre ningun gènere de caça, en pena de 10 lliures, i els cans i els instruments

perduts. (Rosselló 2014: 95).

1714, 3 maig

Es publica a Felanitx una crida: que no sia alguna persona qui gosi ni presumesqui anar a caçar, ni manco menar cans, dins la possessió de l'heretat del molt il·lustre procurador reial, en pena de 10 lliures cada vegada.

1725, 1 març

Crida prohibint la caça en època de cria.

1731, 15 febrer

“Bando del Comandante General y Real Audiencia, prohibiendo cazar desde este día hasta fines de julio, so pena de 25 libs. de multa”. (Campaner 1984: 521)

1733, 19 febrer

Crida prohibint la caça en època de cria.

1737, 8 març

Crida prohibint la caça en època de cria.

1743, 26 febrer

Ban prohibint la caça a tota l'illa.

1746, 3 març

Ban prohibint la caça a tota l'illa.

1751, març

Des de l'Audiència de Mallorca es mana als batles de les viles, que havien d'informar del nombre de caçadors, escopetes i llicències dels seus respectius districtes. El batle de Porreres contestà dient que es feu una crida prohibint la caça al mateix temps que es manava als caçadors declarassin les escopetes i les llicències, però de moment no ha comparegut ningú a fer aquestes declaracions. (Rosselló 2010: 9).

1751

Llorenç Despuig i Cotoner (1706-1764), bisbe de Mallorca, prohibeix als capellans que cacin amb cans o amb escopeta.

1753, 13 agost

“Un teniente coronel del Regimiento de África mató a culetazos, con su escopeta, al hortelano de los PP. Jesuitas por que se había opuesto a que cazara en la huerta, estropeando las hortalizas”. (Campaner 544).

1754, 4 febrer

Ban prohibint la caça a tota l'illa.

1755, 23 febrer

Ban prohibint la caça a tota l'illa.

1756, 4 abril

Ban prohibint la caça a tota l'illa.

1764, 20 febrer

Ban prohibint la caça i la pesca a tota l'illa. S'especifica els tipus de cans i els medis interdicts: “el uso de lebreles, urones, galgos, dogos, alanos, alares, orzuelos, perchas, redes, lazos, jarablanca, perdizes, perdigones y otras aves y páxaros de reclamo, esperaveles, redes, cinagas, calviva, veneno, veleños, torviesco, coca, cicuta, cázcara de nuez”.

(Alar: filats per caçar perdus.

Beleño: herba queixalera, jusquiam, tabac de paret, gotets, *Hyoscyamus* sp., planta verinosa.

Cicuta: *Conium maculatum*, *Cicuta virosa*, plantes altament verinoses.

Coca: planta verinosa emprada per emmetzinar aigua a on es pesca.

Dogo: cert tipus de ca, de l'anglès dog.

Esperavela: xarxa rodona per a pescar.

Orzuelo: trampa oscilant, a modo de ratera, per agafar perdus vives.

Nuez: la clovella de nou, *Juglans regia*, és abrassiva.

Percha: llaç per a caçar perdus.

Perdigón: perdiu mascle emprada com a reclam.

Torvisco: astruc, tell, tintorell, matapoll, matagallina, farot, herba de polls, *Daphne gnidium*, planta emprada per emmetzinar l'aigua on es pesca).

1765, 2 març

Prohibició de caçar i tenir pólvora i perdigons. (Campaner 1984: 557).

1794, 8 febrer

Es publica una crida referent a la veda de la caça i la pesca, segons una ordenança reial.

1772

S'imprimeix i s'envia als batles la Real cédula de Su Magestad, y señores del consejo de que se contiene la ordenanza que generalment se deberá observarse para el modo de cazar y pescar en estos Reynos, con señalamiento de los tiempos de veda de una y otra especie. En Mallorca: En la Oficina de Ignacio Sarrá y Frau, 1772.

1794, 8 febrer

Es publica una crida referent a la veda de la caça i la pesca, segons una ordenança reial..

1796, 1 febrer

Es publica una crida referent a la veda de la caça i la pesca.

Autoritzacions de caça

1351, 9 juny

S'atorga llicència de caça a Bernat Deuloféu, de Pollença, per a que cací en lo dels seu, o en lo dels altres amb permís sense ajust de gent ni justaia de cans, i amb prohibició de vendre la carn en temps de veda.

1391

S'atorga llicència de caça a Arnau Moragues, de Pollença perquè pugui caçar a Pollença i Alcúdia tota casta d'aucell, llevar de falcons i perdius amb reclam.

1503, 4 febrer

Joan Berard, ciutadà, i Joan Bordoy, actuals senyor de la possessió anomenada Horta, recorden el seu dret de caça i prohibeixen entrar o passar per ella amb cans per cassar.

1641, 24 agost

Es dona llicència a Damià Morell, de Sóller, pugui portar escopeta anant a caçar.

Disposicions sobre la caça extretes del Llibre vermell (Aragó 1977) i del Llibre de la cort reial, de Ciutadella (Murillo: 1981).

1352, 9 maig

El rei Pere prohibeix que caçadors a peu o a cavall penetrin en les clausures per caçar amb risc de destruir les cledes o murs, sota pena de 10 sous mallorquins.

1352, juny

“Lletra que nengú a peu o a cavall gos entrar en possessió de altre per caçar ne fer passatge sots pena de 10 sous”.

1353, abril 13

El rei Pere declara que en prohibició de caçar dintre dels camps, han d'ésser compresos també els cavallers i els homes generosos.

1356, maig

“Que negú sots pena de 10 sous no entre en possessió de altre per caçar jatsia generós o cavaller”.

Disposicions sobre la caça extretes de Lluís Salvador, Arxiduc d'Àustria, de Die Insel Menorca, (Leipzig 1890; traducció castellana: 1982; traducció catalana:).

1708-1756

El govern anglès de Menorca confirmà el manament de 1356: el rei mana que cap persona tant a peu com, a cavall gosi entrar en les possessions tancades de paret per caçar, ni cometre altres danys a les plantes i fruits.

1742-1754

El governador anglès Sir Philip Anstruther es reservà per el seu ús tota la caça del terme de Ferreries.

Armstrong, John. The history of the island of Minorca. London: Impr. C. Davis, 1752. Altres ed.: 1754, 1769, 1782, 1930, 1956, 1971, 1978, 1990

1753, 13 agost

“Un teniente coronel del Regimiento de África mató a culatazos, con su escopeta, al hortelano de los PP. Jesuitas porque se había opuesto á que cazara en la huerta, estropeando las hortalizas”. (Campaner 1984; 544).

1777

James Murray prohibí la caça en les terres que es reservaba per el seu propi ús d'una extensió de 7 ½ milles quadrades.

1781

El duc de Crillon prohibí la caça en les terres entre la Mola i el port d'Addaia que eren per al seu ús personal.

Tipologia de la caça segons la tècnica

Modalitats de caça documentades a les Balears

Caça a l'encesa o caça amb foc

Caçar o pescar en la nit, amb fanals o falles enceses amb què s'enlluernen els ocells o peixos i són agafats fàcilment. Possiblement caçar a l'encesa o caçar amb foc sia el mateix.

Caçar a l'enze o l'enza

Caçar amb un ocell vertader o figurat que s'empra com a reclam en la caça amb teles per atreure els altres ocells i caçarlos.

Caça al vol

Caça amb escopeta que es dispara a l'ocell mentre vola.

1648

Es prohibeix caçar al vol.

Caça amb ajust de gent

Ajust: reunió de gent.

Caça amb arc i sagetes

1584, 30 juliol

Encantament dels béns de Planícia.

Es ven un "buyrach al señor Jaume de Lloscos per II sous". (Rosselló & Albertí 1995: 231). (Buirac: estoig on es guarden les sagetes).

Caça amb ocell de presa

Vg: Rosselló & Bover 2003.

Caça amb cans

Vg.: Bover 2016. Inèdit.

Caça amb ballesta

La ballesta era una "arma ofensiva per a llançar projectils (passadors, rotlons, etc.), formada per un arc col·locat transversalment a l'extrem d'un mànec on té el punt de suport el mecanisme per parar-la i hi ha el de mantenir-la parada i desparar-la". (Alomar 1995: 261). Documentada el 1282.

1360, 13 marc.

Bernat Costa, de Valldemossa, diu que essent fora la població anant caçant amb ballesta, alguns jugadors molestaren a la seva dona. (ARM AH 22, f. 154).

1403, 17 maig

Crida manant que ningú de qualsevol o estament o condició sia gosi caçar amb ballesta. (Rosselló 2014: 90).

1480, 12 desembre

Inventari dels béns de Lluís s'Anglada, donzell.

Hi consta una ballesta de caça. (Alomar 1995: 261, 500).

1554, 28 agost.

Crida pública prohibint caçar amb ballesta parada portant tretes, sinó solament amb matrassos.

(Parar: "posar una ballesta en disposició de llançar el seu projectil". (Alomar 1995: 333).

(Treta: "projectil de ballesta". (Alomar 1995: 355).

(Matràs: "arma consistent en una barra llarga, acabada en una cabota cilíndrica o quadrangular que hom llançava amb

ballesta". (Alomar 1995: 327).

Caça amb bou

Bou: peça dels filats de caçar, que consisteix en una estaca ficada en terra en el cap dels filats oposat al caçador i que té lligada una corda que va a les barretes dels filats i d'allà al caçador, i serveix a aquest d'estirador quan vol tibar els filats. (Alcover & Moll s.v.: bou).

Caça amb caldera

La caldera era un vas metàl·lic, generalment d'aram, molt lluent per dins que s'emprava per reverberar la llum i enlluernar les aus, especialment les perdius, per tal de caçar-les.

Al segles XIV, XV, XVI i XVII, sortiren diversos bans prohibint caçar perdius amb caldera.

Caça amb corn (*Charonia lampas*)

Glosa de dos pescadors eivissencs.

Tu, que ets home tan entès,
sabut i passes de mida,
¿quin és s'animal que crida
Quan té sa carn consumida
I mentre és viu no diu res?
No em facis tan innocent
Que no ho sapi endevinar.
Aquest animal se cria
En es fondos de la mar;
I en voler-lo fer cridar
¡búfa-li es cul, fent-li vent!
(Castelló 1972: 4)

El corn és un "instrument de vent format per un corn d'animal marí amb un forat al seu vèrtex i que servia per a fer senyals sonors forts en la guerra i en la caça". (Alomar 1995: 284).

1496 , 26 gener

Esmentat a l'inventari dels béns de Bernat Mateu Maçanet, ciutadà, doctor en drets i jurat. (Alomar 1995: 284, 509)

Segle XVIII

Fra Francesc Roger al seu Art de la cuina diu: "estos corns se fan molt grossos, de tal manera que, tret el bo, les dues mans caben dins ell i, rompent-li la punta del cul, resta un forat i, bufant en el dit firat, pega un ronc que es sent d'una llegua". (Roger 2014: 190)

Receptes:

Un plat de un corn de la mar viva, p. 190-191

Altre plat de un plat de un corn cuit ab les grelles, p. 191

Un plat de la salsa dels corns, p. 191

Caça amb escopeta o altra arma de foc

1519, 11 juliol

Es fa un pregó a Ciutat, "Per les scopetes" que regula l'ús d'escopetes i espingardes. (Pons 1929: 106-109).

Caça amb filats

Filat: xarxa amb que es capturen ocells salvatges. (Querol 2003: 179).

1776, 11 març

Reial orde i crida prohibint caçar amb filats.

Caça amb fura (*Mustela putorius furo*), estels (*Mustela nivalis*), i altres mustèlids. (Schilling & Singer 1987: 175-178).

Avui a Eivissa es diu "furó".

Les fures són animals domèstics ensinistrats i emprats per a la caça dels conills. Són originaris d'Àfrica del Nord. A l'edat mitjana arribaven a Mallorca amb el comerç amb Berberia. Els mustèlids cacen animals de més grossària com conills i llebres. Segons el naturalista Francesc Barceló i Combis (1872): “sólo se la conoce en estas islas en estado de domesticidad para la caza de los conejos, siendo su más cruel enemigo”. (Barceló 1872: 88).

Robert Delort exposa com a 1479 es caçaven conills amb fures a les quals “on a coupé les dents (pour qu'il ne s'ennivre pas de sang)”. (1978: 187).

A les fures es posen cascavells petits, adaptats al seu coll estret, els quals serveixen per localitzar-les dins les llorigueres, emperò cal recordar que per la forma fusiforme que tenen sovint els perden. També hi ha el perill de que els cascavells s'enganxin amb alguna arrel impeding la sortida al exterior.

La tècnica de caçar conills amb fura a Mallorca i Eivissa encara es practica. (Lucas 2003: 64).

Al ser de cria domèstica i fàcils d'obtenir, era utilitzada en falconeria per treure els conills de la lloriguera. (Querol 2003: 262, s.v.: mostela).

Falconer àrab. C^{ic} Alsacienne des Arts photomécaniques. Strasbourg.

Segons Joan Josep Amengual i Reus la fura “despide por el ano un olor sumamente desagradable”. Es “crian para la caza de conejos, de cuya carne gustan principalmente”. (Amengual 1858, 2: 66, s.v.: fura).

1264, 5 octubre.

Pere Marquès lloga tota la seva caça de la seva devesa comprada a Joan de Verí en el terme de Felanitx, a Bartomeu de Safareig, Bernat Malaquí, Arnau Bou, Bartomeu de Codina i Arnau Robert, els quals podran caçar amb “astellis”.

1326, 6 juny.

Felip de Mallorca, tutor del rei, a súplica dels jurats, revoca una disposició del rei Jaume II de Mallorca establint deveses als voltants de Ciutadella, de Menorca, i concedeix per tant, llibertat de caça, exceptuada la realitzada amb “stellis”. (Murillo 1981).

1393, 4 mars.

El governador de Mallorca Hug Alemany de Cervelló, mana “que null hom ne neguna persona, de qualque condició o

stament sia, d'aquí avant en neguna manera ne en negun engan no gos cassar en le illa de la Porrassa ni de les Illestes ab cans ne fures, ne ab steles, ne per neguna manera, que dir ne fer se pusca, sots pena de perdre los cans e fures, de pagar al fisch del senyor Rey XX lliures, e si pagà no les porà o no volrà, que stia en la presó cent jorns". (Pons 1949: 231; Rosselló 1987: 125).

1446, 2 juny.

Des del bisbat es mana al vicari de Felanitx anunciï damunt la trona que Guillem Bordoy, de Felanitx, reclama una fura que li han presa. (ADM Lletres f. 50v).

1446, 28 març.

El governador de Mallorca Berenguer d'Oms, prohibeix la caça de perdius en el terme de Ciutat en ningun temps. "E açò de Carnestoltes fins a sant Miquel del mes de setembre prop venidor, sots pena de pagar, per cascuna vegada de ban cent sols, e de perdre los cans e les fures e los altres enginys". (Pons 1949: 201).

1496, 30 juliol

Els caçadors de Muro no podran caçar amb cans i fures prop dels vinyets, sinó en les garrigues vers La Pobla, la mar, i la Ciutat sots pena de 5 sous. (Rosselló 1990: 290).

1547, 11 setembre.

Aquest dia foren inventariats els béns de Joanot Francesc de Sales, cavaller.

Tenia una possessió anomenada Son Joanot Sales, en el terme de Marratxí. A les cases hi tenia: "Item una fura ab son canestell".

1593, 27 agost.

A l'inventari dels béns d'Andreu Vallori, prevere i rector de Calvià, s'hi troba una fura. (ARM notari Josep Amer A-443, f. 201-207).

1603.

Orde prohibint caçar conills i llebres "ab llinyols ni amb fura". (Rullan, 1875, 1: 361).

1666.

Mossènyer Agapito Llobet d'Eivissa compra una fura per caçar. "Per una fura tot dinés paga Mn. Agapito Llobet, prevere, vint lliures y deu sous". (Torres i Torres 1994: 20; 1996: 22).

1752

A Menorca es caçava amb cans i fures. (Armstrong, John. The history of the island of Minorca. London: Impr. C. Davis, 1752. Altres ed.: 1754, 1769, 1782, 1930, 1956, 1971, 1978, 1990).

1756, 6 març

Crida amanant matar les fures. (Campaner 1984: 545-546)

1760. Johann Christian Wernsdorf (1723-1797) conta al seu llibre *De antiquitatibus balearicis exercitatio*, com els baleàrics cacen amb fures. (Wernsdorf 2007: 95-96).

1764, 20 febrer

Ban prohibint la caça amb fura a l'illa de Mallorca.

1772, 3 juny

Crida pública prohibint caçar amb fures i manant matar aquests animals. (Campaner 1984: 568).

1776, 11 març

Reial orde i crida "mandando se maten, y por consiguiente prohibiendo absolutamente la conservación de los Urones".

1772, 3 juny

Crida prohibint la caça amb fures i ordenat matar aquests animals.

1798, 25 juny

Es procedeix a segrestar els béns dels fills i hereus de Bartomeu Cerdà, Miranto, de Felanitx, que es troben a la casa dita Can Tomeu Miranto de fora vila. Entre ells hi ha una fura vella.

Caça amb ginyol

Ginyol: cep petit de metall per a caçar ocells i conills.

Caça amb granades

La granada era un cert enginy de caça, desconegut.

1343

El veguer de fora prohibeix caçar amb granada (Mayol, 2008).

1350, agost

Arcís de Montalegre i dos companys seus obtingueren llicència del governador de Mallorca fer granades. (Rosselló, 1979: 118).

Caça amb llaç o llacera

La llacera és un llaç emprat per caçar. A Mallorca s'usen llaceres per a caçar ocells en el niu mateix. S'empren per a caçar ocells, perdius, conills i llebres. (La tècnica s'exposa a DCVB s.v. llacera).

1776, 11 març

Reial orde i crida prohibint la caça amb llaç.

Caça amb llinyols

Era un tipus de caça amb llacera per a caçar conills.

Llinyol: “cordill o fil fort emprat per a les cordes de les ballestes o per a la lligadura”. (Alomar 1995: 320); Llinyol, llinyola: llacera per a caçar.,

1603, 4 març.

Es prohibeix caçar conills i llebres amb llinyols.

1610, 25 febrer.

Es prohibeix caçar conills o llebres amb llinyols.

1668, 4 abril.

Es prohibeix caçar en ningun temps de l'any gosin caçar de llinyol de bou. (Rosselló 2014: 98).

Caça amb lloses, dit vulgarment lloves

És una tècnica molt primitiva per a caçar petits mamífers com conills, llebres i rates, com per caçar aus, com perdius, tords, etc. La tècnica de la llosa mallorquina es troba explicada al DCVB, s.v. llosa.

Caça amb mussol (*Athene noctua*)

Es practicava aquest tipus de caça acompanyat d'un mussol, rapinyaire nocturna, viu o embalsamat, per la gran aversió que tenen alguns ocells per aquestes aus. A la seva vista certs ocells com els còrvids s'esvalotaven i eren fàcils de caçar.

Caçar amb parany: lloves i rateres

1362, desembre.

Guillemó Moscaroles, de Pollença, tenia parany per a caçar a l'alqueria de Navarra. (Mayol 2008. 298).

Caça amb reclam

Anomenada caça amb bregues de perdigots, o caça cantant, “ab cantar”.

1481, 13 juliol

El rei Ferran prohibeix caçar “ab filats ne ab enzes de coloms ne ab negun altre engin” en tot el terme municipal de Ciutat i perdre el reclam. (Barceló & Rosselló 2006: 148).

1776, 11 març

Reial orde i crida prohibint caçar amb reclam.

Caça amb rossí

El rossí era un “cavall de mitjana qualitat, més lleuger que el de tir i més vigorós que el de carreres, servia per a la

caça i la guerra". (Alomar 1995: 344).

Caça amb senderes

Les senderes són uns filats que els caçadors posen a la boca del cau per agafar els conills o llebres quan en surten per fugir de la fura.

Caça amb trampes

1776, 11 març

Reial orde i crida prohibint caçar amb trampes o "orzuelos".

Caça amb uixals

Era un enginy de caça, sovint prohibit.

Caça amb ajust de cans

Segons l'especialitat de caça els cans rebien un qualificatiu com ca cerater, ca de mostra, ca eriçoner, ca llebrer, ca perdiguer, ca podenc, ca saués o sauessa, o pel seu caàcter, com ca ortiguer.

La caça de cabres orades amb ajust de cans encara es practica. Lucas 2003: 64

1343. El veguer de fora prohibeix caçar amb ajust de cans. (Mayol 2008: 184).

1350. Bernat Déu lo Féu, de Polleça proposava al governador de Mallorca, Gilabert de Centelles "que ell és acostumat de cassar en so del seu e de altres". I el governador l'autoritzava a caçar sempre que no ho fes "ab ajust de gens o justaya de cans. (Mayol 2008: 184).

1351, juny. Es prohibeix caçar amb cans en el terme del Puig de Pollença. (Mayol 2008: 299)

1352. Es prohibi caçar amb cans a l'Alqueria Blanca i altres de na Sardana de Pollença. (Mayol 2008: 299).

1362. Els procuradors reials paguen a Jaume Dalvercosa "quí pensa els cans de caça" del castell reial de l'Almudaina, 80 sous.

1372. El governador Olf de Proixida, dona ordres severes prohibint la caça amb ajust de cans o altres enginys.

1376, 15 novembre. El governador de Mallorca Francesc de Sagarriga, concedia llicència a Esteve Vicens de Porreres perquè en nom de Bernat d'Olms pogués caçar per l'illa amb una cadella.

1577, febrer. Després del mes de juny ningú podia caçar amb més de 8 cans amb companyia d'altres caçadors.

Ramon Rosselló, Jaume Albertí. Història de Selva: 1229-1600. Selva: Ajuntament de Selva, 2003: 208).

1756, 6 març. Noticiari de Nicolau Ferrer de Sant Jordi i Figuera: "Se ha publicat un pregó de ordre del Rei ... que ningú pugua anar a caçar amb companyia de altres sinó cada u tot sol amb dos cans únicament, i que ningú no gos de privilegi pugua anar a caçar, pena de presidi tota la vida" (Rosselló 2005: 989).

Rajola de caçaria amb ca. Extret de Berendsen et al. (1977).

Caça amb ca llebrer

1452, 10 gener. El rei Alfons des del Castell Nou de Nàpols avisa al procurador reial de Mallorca que ha enviat a Pere Paüls a cercar llebrés.

Rosselló & Albertí, 1995. Història de Banyalbufar: segles XIII-XVI / Ramon Rosselló, Jaume Albertí. Palma: Lleonard Muntaner

p. 231

(Buirac: estoix on es garden les sagetes).

Llocs de caça

Els llocs de caça sense falcó, exceptuades les deveses reials, eren:

12..? Escorca
 1302-1324 La Desa de Ferrutx
 1313 Les basses des ànecs (no identifica)
 1317 Vall de la Nou, Manacor
 1321 Les basses dels ànecs
 1337 Vall de la Nou, Manacor
 1372 Marines d'en Robert, rafal d'en Pastor i altres rafals que confronten amb el pou del port d'Alcúdia fins a Benialgorfa, devesa reial.
 1382 L'Albufera major
 1401 Robines, Sencelles; Alaró, Inca i Selva
 1414 Possessions d' Arnau Torrella a Inca, Robines i Alaró.
 1416 Heretat de Pere Ferri, d'Artà
 1421 Possessió de la Bastida
 1460 Sa Dragonera
 Castell de Bellver
 Son Berga ; Palma
 1697 Horta Vella, de Felanitx
 1697. El Pujol, de Felanitx

La Devesa de Ferrutx

El 1302 el rei Jaume compra l'alqueria Ferrutx per dedicar-la a la caça. Lliteras (1971:143-151: La Devesa de Ferrutx). dedica un capítol al seu estudi).

El rei Sanxo dicta ua ordenança el 6 de novembre de 1319, des de Perpinyà, prohibint caçar dons la Devesa Reial.

Caçades

1321

Cacera del rei Sanxo en la devesa de Ferrutx. (Lliteras1971: 146-148: Cacería de D. Sanchi).

1322, 9 desembre

El rei Sanxo a suplicació del jurats del Regne, mana a tots els assistents a caceres, paguin 8 diners cada dia per a la seva manutenció i menjar.

1545. Lluçmajor.

A Lluçmajor es celebrà "la cassada feren per lo senyor Virey".

1585

Despeses que pagà el clavari de Felanitx pel banquet ofert al virrei Lluís Vich amb motiu de la seva vinguda a la vila. Més, es paga a Miquel Miralles, 1 lliura per la caçada. (Rosselló 2008b: 403).

La caçada del frare

Era costum contractar a un frare per predicar la Quaresma a les esglésies de les viles. A l'acabar es feia una caçada i la caça es regalava al frare i es transportava al seu monestir de Ciutat. Sempre que fos d'una ordre no vegetariana. També es feia a l'arribada d'un nou rector.

Felanitx

1488

El clavari de Felanitx paga 5 sous per la cacera i altres coses, del frare que ha predicat la Quaresma.

Llucmajor

Al s. XVI (1530, 1539, 1540), a Llucmajor, la caçada del frare era una costum antiga. Els jurats, una vegada a l'any, organitzaven una caçada per festejar el predicador coremer, precisament a la darrera festa de Pasqua. Tot el caçat era obsequiat a l'eclesiàstic que s'ho en duïa al seu convent de Ciutat. (Bartomeu Font i Obrador. *Historia de Llucmajor*. III: El siglo XVI. Mallorca: Gráficas Miramar, 1978: 221-222).

Porreres

1733, 20 octubre. Porreres

La caçada en honor del nou rector

Reunit el comú de preveres de l'església parroquial de Porreres, tracta la manera de rebre la vinguda del nou rector. Han rebut una carta en què el rector els diu "que estava en determinació de venir en esta vila, i que si algú de nosaltres tenia habilitat de caçar, estimaria molt que anàssem a caçar, en atenció de lo qual, me han demanat los senyors Regidors, que ells havien convidats a alguns seculars per anar a caçar per afecte de regalar dit dia lo Sr, Rector, i trobam seria de conveniència de que tots los caçadors, així eclesiàstics com seculars, anàssem junts, ço és, los caçadors de cans a una part i los caçadors d'escopeta a altra, i el gasto que se oferirà per dita caçada se pagàs, ço és, mitat nostre reverend Comú, lo altre mitat la Vila, i que nosaltres elegíssem un eclesiàstic, i ells elegirien un secular i los dos comprarien lo que seria menester, així per menjar i beure com i també la munició per los tiradors de vol".

Fou determinat que el comú de preveres pagaria la meitat de les despeses d'aquesta caçada. (Ramon Rosselló. "Notes històriques". Dins: Sant Roc 2008. Festes de Sant Roc 2008. Porreres: Ajuntament de Porreres, 2008: 7-9).

Caça i alimentació

La comensualitat, ritual o no, és l'última seqüència del procés de la caça. Caça i àpat final estan íntimament lligats.

A finals del segle XIII es fan unes ordinacions per a Catalunya i les illes de Mallorca, Eivissa i Menorca per l'Ordenament del bestiar i l'Ordenament dels manyars, o sia pel control proteínic de la població. (Brocà 1907).

Referent al bestiar estava penat "Ítem que oveylles no hisquen de Catalunya ne de les diles Illes ne vaya en terra dels enemichs del seynor Rey. Encara que nuyll hom no gos ociure, ne vendre, ne compar per ociure, ne menyar aynels, si doncs nols li avien donats o nols avien de sa renda".

Les ordinacions del menjar inclouen disposicions específiques sobre el consum de carn de caça a Catalunya, el Regne de Mallorca i les dites Illes:

El menjar podrà ser "de 2 carns, [emperò] ne a sopar ne a disnar matinal, no mengem sinó duna carn en una manera carn salada, emperò ne secha, ne ous, ne formatge, ne caça no sia entès en açò".

"De la qual caça axí establím que aquel que la pendrà, parellà en quantes maneres se vuylla".

"Aquel emperò qui la compràs no la puscha aparellar sinó en una manera, ne no puscha comprar sinó duna caça e que sia per 1 menyar".

"Emperò si li serà dona[t], puscam fer axí com si la avia presa".

Com és costum ritual entre tots els pobles caçadors de tot arreu, de la carn caçada es feia un present normalment a un religiós el qual la podrà cuinar sense restriccions, "axí com si la avia presa".

D'aquí vé l'origen de fer un present de matances a ca les monges entre la pagesia.

La venda de carn de caça a les taules de les carnisseries estava reglamentada.

A dos tractats medievals gastronòmics es fa menció a la carn d'animals caçats i domèstics. El de Francesc Eiximenis (?-1409), *Com usar bé de beure e manjar*, escrit entre el 1374 i 1381, tracta sobre la politessa a la taula, i el d'Enric de Villema (1384-1434), *Arte cisoría*, escrita el 1423, tracta de com tallar les carns a la taula. Amdós aporten una llarga relació dels animals de ploma i pèl caçats. El primer els relaciona segons l'època de l'any, i el segons els presenta en dos grups: aus i animals de quatre peus o sia mamífers.

1381

Fra Francesc Eiximenis (? -1409), a «Com usar bé de beure e manjar», en el «Capítol qui posa una letra que un gran golafre eclesiàstich tramès a un metge per demanar-li consell sobre lo regiment de sa vida», exposa el que menja. Aquí solament ferem menció de la carn i poca cosa més.

«Meng tostemps pa de floret e varieg les carns segons lo temps;

Car en estiu meng poys tenres en diverses maneres, ço és, en ast ab aygo-ros e en olla ab salsa de agraç, e en pa, cabrits e vedella de llet, moltos primals e perdiganes.

En yvern: gallines grosses, polles prenys, capons gorts, moltos de past, perdius, colomins e guatles.

En l'autupne: torts grassos, tudons, fotges e carn de caça, ço és, çervos, cabirols, cabró munter, lebres e conills.

En la primavera: pagos, faysans, grues e oques enadades en lo pasqual. No ús de totes salses sinó les espeses bollides, o salsa de pago e luxells e mig raust mesclat ab girofle e ab gingebre vert...».

Beu vi «picapol de Mallorqua». (Eiximenis 1983: 43-44).

(Pa de floret: la flor de la farina.

Polls tendres:

En ast amb aigua-ros: aigua de roses destil·lades.

En olla amb salsa d'agraç: suc aspre que es treu de raïms verds i s'empra per amanir. (Lladonosa 2000: 19; recepta actualitzada).

En pa.

Vedella de llet: vedella que encara mama.

Moltos primals: fill de l'ovella des de que ha complert un any fins que en té 2 o més.

Moltos de past: moltos de pastura.

Perdigona: perdiu novella.

Polles prenys: gallina jove que està a punt de començar a pondre.

Enadades: enadides.

Salsa de pago: salsa extremadament suculenta que aplicava als pagos i capons cuits a l'ast. (Lladonosa 2000: 19, 28; recepta actualitzada).

Luxell: crema elaborada bullint conjuntament llet de cabra i ous.

Migraust: salsa d'ametlles, brou i pa, canyella i sucre on es met el menjar mig rostit per caure'l del tot. (Lladonosa 2000: 44; recepta actualitzada).

Vi picapol de Mallorca. Vi fet amb raïm picapol: raïm de pellofa molt prima i tendra, molt saborós, del qual n'hi ha de blanc i de negre).

1423

Enric de Villena (1384-1434). a l'Arte cisoría, aporta una relació d'animals comestibles i com s'han de tallar al capítol De las cosas que se acostumbra cortar según las viandas de que usan comer en estas partes:

“De las aves: pavones, faisanes, francolines -e d'estos ay en Aragón asaz-, grullas, ansares, agutardas, ánades, sisonas, perdizes, pardillas, palomas torcazas, tórtolas, codornizes, fojas, gavinias, tordos, zorzales, çercetas, golondrinas, gallos, capones, pollos, gallinas, pollas, alcaravanes, lavancos, anderromías, garças, gorriones, copadas e las semejables a éstas en sus sabores e complisión”

Pardilla: passarell.

Paloma torcaz: tudó.

Zorzal: griva.

Alcaraván: sebel·lí.

Lavanco: ànec salvatge.

Anderromía: ?.

Copada: cogullada.

“De las animalias de cuatro pies: bueyes, bacas, búfanos –éstas hay en Granada-, ciervos, gamos, enodios, coeços, algüacelas –también las ay en Granada-, liebres, conejos, cabras munteses, fardas, puercos, lechones, cabritos, carneros, ovejas, cabrones, moflones -d'estos ay en Mallorca-, camellos, nutrias, eizos, tasugos, cabras e los d'esta manera a ellos en complisión semejable”.

“Los moflones, corços, cabras munteses, agazelas, enzebras e tales se cortan como la carne de la vaca, si non lo que dan en pas d'estas, ue fazen tajadas anchas e delgadas”. (Villena 1994: 164, 179).

(Gamo: daina.

Enodio: cérvol de 3 a 5 anys.

Encebre: èquid semblant a l'ase salvatge, extingit al segle XVI degut a la caça excessiva per consumir la seva carn considerada exquisita. (Terrón 1983; Sánchez Ramos 2015).

Farda: esquiroi (valencianisme); harda, castellà s. XIII; del bereber, a'arda.

Tasugo: teixó.

Corzo: cabirol).

Altres notícies.

1394, 16 desembre

Jaume Ferrandell diu que de temps enrera ha acostumat comprar a Felanitx “volateria axí de cassa com altre, conills, ous, formatge e altres refrescaments per revendre en la Ciutat” però ara els mostassaf actual de Felanitx el contradiu i no li deixa treure aquestes viandes del poble. (Rosselló 2008: 122).

Segle XIX-XX

La relació d'animals caçats que apareixen esmentats a les rondalles mallorquines, són els següents: boc, cega, cérvol, colom, estornells, guàtlera, llebre, mèrlera, pago, passarell, perdiu, porc senglar, tord, i tudó. A més la carn d'estornell és amarga.

Resulta sorprenent que no s'esmentin a les rondalles animals estretament relacionats amb el món pagès com la fura, tortuga, mart, conill, i altres no tan coneguts com el cigne, garsa, grua, faisà i francolí. (Jasso & Torrens 1998: 72-86).

L'aportació de nutrients d'algunes aus caçades i esmentades a les rondalles és minsa, lo qual indica una penúria significativa en el món rural.

El receptari de caça actual, *Cuina de caça*, de Tomeu Calafell, editat per l'Oficina de Caça del Consell de Mallorca, (2003) inclou receptes d'ànnera, cabrit, cegues, coloms, conill, faisà, guàtlera, llebre, perdiu, tórtora, tords i tudons.

Animals de caça

Insectes

La pràctica de l'acrifàgia a les Balears sembla que no està documentada.

Mol·luscs

Caragols

Gasteròpodes terrestres de la família dels helicids. Les espècies més cercades a les Balears són *Helix aspersa* (bover), *Otala lactea*, *Otala punctata* (viudes), *Eobania vermiculata* (caragola) i *Theba pisana* (caragolí) aquest darrer menys apreciat, però molt comuns a les Balears.

Els caragols no són objecte de la caça. Viven lliurement al camp i algunes espècies són comestibles i es recol·lecten per ser consumits, antigament en grans quantitats i les seves nombroses closques es troben en les excavacions arqueològiques, juntament amb ossos i closques d'altres animals, són els depòsits malacològics prehistòrics i històrics vinculats al consum quotidià de poblacions humanes. A Mallorca es troben closques de caragols i de tortuga en les excavacions de pous negres medievals.

A la vegada l'helicultura era practicada des de temps prehistòrics. S'utilitzava la cendra per limitar l'espai a on es cultivaven els caragols. Aquests depòsits prehistòrics es diuen caragoleres. (Camps 1997).

A Eivissa es feia una emplastre de caragols grossos que es diuen jueus, bullits, posat a les plantes dels peus, curava les febres quedant immunitzat contra elles qui menjava caragols tres vegades pendant el mes de maig, I qui els menjava en dia de Sant Joan tenia bona sort tot l'any. (Castelló 1971: 24).

S'empraven com medicament simple per tractar els ocells de caça. (Querol 2003: 82, s.v.: caragol).

1490

Jaume Truyols, senyor del Fangar, havia assolit un alt grau de demència que els seu fill i els seus gendres iniciaren un procés d'incapacitació.

Diversos testimonis exposen, entre molts altres detalls de la seva follia, que "per més de dos mesos donà en menjar caregols miganirs", i que "el dit Truyol viu de caps de arengades e de caragols bovers e que fa axerop de cols morades, los caragols bovers diu que menja al caliu", i caps de gerret, tot per tornar més jove. (Rosselló 1978: 3, 12).

1571

Nicolau Truyol, ciutadà, lloga a Ponç Nadal, Pere Nadal, Pere Grimalt i el seu fill Pere, la possessió i marina dita Lo Fangar. Es reserva que no donaran llicència de tallar pins, llenyes, collir caragols, fruites ni altres coses. (ARM not. Simó Jaume f. 105-109v).

1585

Despeses que pagà el clavari de Felanitx pel banquet ofert al virrei Lluís Vich i Manrique de Lara (?-1594), amb motiu de la seva vinguda a la vila.

Més 8 sous a Pere Oliver per peix i caragols.

Més 8 sous a Pere Novi per collir caragols per la vinguda del virrei. (Rosselló 2008b: 403-403).

S. XVIII

Al receptari de cuina menorquina del segle XVIII de fra Francesc Roger hi figuren receptes de caragols.

Un plat de caragols per dia de carn p. 192

Altra plat de caragols per dia de dijuni, ab aumadroc, p.192-193

Altra plat de caragols per dia de dijuni, p.193

(Rotger, 2014: 192-193).

Rèptils

Tortugues terrestres i marines

(Viré 1997: 811, s.v. sulahfa; Castelló 1947: 21).

En els llibres de cuina francesos de 1395 a 1651, la tortuga solament apareix una sola vegada en *Le cuisinier françois*, de 1651, encara que figura en la llista de la compra de 1595 de Catherine de Bourbon. (Marinval-Vigne 1993).

Als receptaris del segle XIX, sovint, s'inclou una recepta de sopa de tortuga que no conté carn de tortuga entre els ingredients. Pren aquest nom perquè es servia dins una closca de tortuga en funcions de soper. (Recepta publicada a La risa: enciclopedia de extravagancias, editada per Venceslau Ayguals de Izco (1801-1873), a Madrid entre 1833 i 1834, i

reproduïda per Aguilera (2005: 46-47).

...La tortuga terrestre o marina sembla ser l'únic rèptil comestible a les Balears. El llargandaix ("lagarto") no es menja com passa a altres indrets: "Bueno será dejar reseña de que en ciertas comarcas comprendidas en las provincias de Badajoz y de Huelva, un bocado de mucho gusto es la carne de lagarto. Esa carne, que va directamente de los pegregales a la candela, tiene gran semejanza, dicen, con la langosta". (Garmendía 1989: 41).

1998 845

S'emprava per a la seva caça el ca tortuguer que és una varietat de ca molt hàbil per descobrir els amagatalls de les tortugues. La tortuga, tan la terrestre com la marítima, és un animal comestible.

A Mallorca, els habitants del talaiot de s'Illot (Manacor), en menjaven fa més de tres mils anys. (Mayol 1985: 181).

La seva carn no era considerada ni carn ni peix, per tant era idònia pels religiosos vegetarians com els cartoxans, mínims, trapencs, i ermitans, i per les monges com les carmelites, dominiques, etc., establerts a les Balears. A més, amb la sang de les tortugues marines es feien botifarrons.

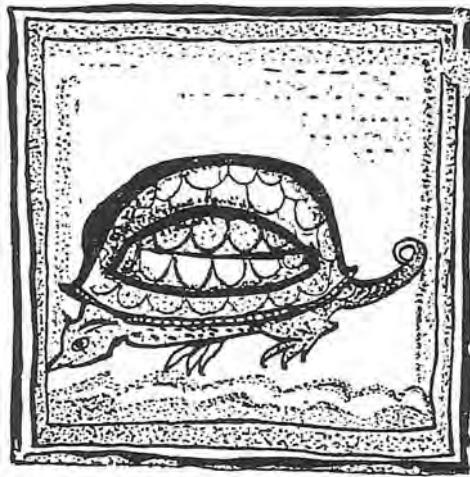
Grans quantitats de closques de tortugues es troben a les caracoleres medievals de Mallorca. Part de la closca, o os dèrmic, s'emprava per fer joies (arracades, penjolls, etc. (Roubet 2013: 5873-5881).

Segons Alcover & Moll la tortuga de terra o de bosc, espècie *Testudo graeca*, sol habitar dins els boscos humits i foscs, té la carn molt sabrosa.

Mateu Aymeric (1715-1799), en la seva "Historia geogràfica y natural de Catalunya", diu: "Las tortugas que se crian en Catalunya son enanas respecto de las americanas. Su carne es sabrosa, substanciosa y haze muy buen caldo que puede tomarse en día de pescado". Quan una àguila "coge alguna tortuga la levanta y arroja sobre alguna roca ó piedra para que se parta el cascarón y así pueda comer su carne. Y dicen que el poeta Epimenides Calbo [Epimènides, de Creta (s. VI aC)] huyendo de vivir en poblado porque se le havia pronosticado que una testudo, que entendió por bóveda de una casa havia de caer sobre él y matarle, murió de golpe de una tortuga que le arrojó una àguila en su blanca cabeza, pensando ser una piedra". (Aymeric 1949: 219-220, 165).

Si bé la presència de tortugues terrestres a les Pitiüses, almenys en temps passat és clara, no se sap de quina espècie es tractava. Palerm (1997) cita *Testudo graeca* a les rodalies del Camp Vell, prop de Santa Agnès de Corona. Encara que pugui tractar-se d'un individu fugit de captivitat el lloc on va ser trobat està molt lluny de qualsevol habitatge.

Existeix la creença que les rates eviten les cases on hi ha tortugues. (Moll 1985: 193).

Rajola de Tortuga, ceràmica anglesa possiblement de Guido Andries, sobre 1520 (Berendsen et al., 1977).

1379, 20 agost

Julià Gomila de Campos ha comprat al notari Pere Manresa un esclau tartre anomenat Tortuga per preu de 50 lliures. (ACM prot. Joan Roca nº 14754 s.f.).

1387, 10 juny

El procurador reial "Ítem met en data lo procurador reial per manament del Sr. Rey a ell fet ab letra sua dada en Barcelona sots segell secret a 10 dies de juny, per compra de 243 tortugas de diversas personas qui las apotaren, las quals liurà en Johan Miró porter del Sr. Rey, lo qual lo dit senyor per la rahó demunt dita hich havia trames, 2 lliures, 12 sous, 6 diners.

Ítem an Andreu Puget que lo dit procurador tramés ab letras an Jacme Seva, notari de Manacor e an Ramon de Berga, de Felanitx e a Porreras per haver de las ditas tortugas per 3 jorns que stech a raó de 4 sous lo jorn, 12 sous.

Ítem costaren 4 senallas en que anaren les dites 243 tortugas a raó de 3 sous la peça, 12 sous.

Ítem tramés lo dit procurador ab lo leny den Roca qui partí de Mallorca a 25 de juny, per en Berenguer Garau porter del Sr. Rey 500 tortugas que comprà a diverses persones las quals costaren a raó de 2 diners per tortuga entre port e compra, 4 lliures, 3 sous, 4 diners.

Ítem costaren 4 sàrrias en que foren meses, 8 sous.

Ítem pagà al dit en Roca, patró, per nòlit de les dites 500 tortugas, 25 sous.

Ítem tramés ab lo leny den Ferrer Sa Fàbrega, patró, que partí de Mallorca a 11 de juliol, 330 tortugas, las quals comprà a diverses persones e costaren entre compra e port, 2 lliures, 15 sous.

Ítem costaren 4 sàrrias en que foren meses, 8 sous.

Ítem costaren de portar a mar las ditas tortugas, 2 sous, 8 diners.

Ítem costà fil despart que foren totas cosidas, 8 diners.

Ítem costaren de nòlit las ditas 330 tortugas, 15 sous.

Ítem costaren una quarterola de figas e una quartera de prims de sexa que comprà ops de las ditas tortugas, 11 sous.

Ítem costaren a Barcelona de descarregar e portar a casa las ditas 500 tortugas, 6 sous.

Ítem las altras costaren de descarregar e portar al dit loch, 5 sous.

E axí és per tot, 14 lliures, 6 sous, 2 diners, les mil setanta tres tortugas”. (Quadrado 1897: 106).

Durant el viatge les tortugues foren alimentades amb figues seques i segó de xeixa.

(Quarterola: recipient per a tenir i mesurar fruits secs).

(Quartera: mesura d'àrids).

(Prim: residu de farina passats per primera vegada pel sedàs).

(Xeixa: blat de bona qualitat).

Segle XV

De les tortugues “s’obtenen medicaments simples utilitzats en la terapèutica de l’ocell de caça”.

“Prin grex de tortuga que no age aguts hous”.

“Si vols que l’aucel mut tost e age bones plomes: prin tortugues, pica-les e mit-les en un sac de li petit; e hisquen tanta aygua com axit-ne porà, e banyen la crans que mengerà l’alcel”. (Querol 2003: 389, s.v.: tortuga).

1491, 17 abril

Els procuradors reials compren a Ansem Tudela, 8 dotzenes i mitja de tortugues i, per ordre del rei s’enviaren a València per dirigir-les al monarca: costà 17 diners cada dotzena, un covo per contenir-les, 12 diners, el bastaix que les va dur al moll cobrà 6 diners; lletugues per donar-lis de menjar, 2 diners. Total: 13 sous, 8 diners. (Campaner 1984: 215).

1559, 20 mars

Joan Garriga arriba amb la seva nau al port del Grau de València procedent de Mallorca amb oli, formatges. olives i tortugues. (Vaquer 2007: 334).

1559, 21 març

Vicenç Sabater arriba amb el seu llondro al port del Grau de València procedent de Mallorca amb oli, cansalada, tàperes, formatge i tortugues. (Vaquer 2007: 334).

(Llondro: vaixell semblant a una galera, però més feixuc, que s’usava entre els segles XV i XVIII).

1559, 4 maig

Rafel Llobart arriba amb el seu bergantí al port del Grau de València procedent de Mallorca amb formatge, madeixes de seda, tortugues i olives. (Vaquer 2007: 334).

S. XVI

Es conta que els frares cartoixans i els mínims de Mallorca se servien de cans tortuguers per caçar tortugues, perquè aquells frares no menjaven carn i es considerava que la tortuga no era carn ni peix. (Alcover & Moll, s.v. ca).

1620

Es prohibeix caçar tortugues des del primer dia de quaresma fins al 15 d’agost.

1698, 25 juny

Per ordre del virrei es prohibeix caçar fins al dia de Sant Miquel de setembre tortugues, entre altres animals de caça, en pena de 10 lliures i els cans i els instruments perduts. (Rosselló 2014: 95).

S. XVII. Cuina cartoixana

La cartoixa de Scala Dei mantenia una bassa d’aigua dolça, situada en la clausura, anomenada la bassa de les tortugues. per a la cria de tortugues, de l’espècie dita nadadora. Es cuinaven quan hi havia algun monjo malalt. El seu llibre de cuina inclou la recepta de Fideus ab caldo de turtuga. (Iglésies 1963: 10, 36).

1717

“Postura de peix del dia: per los señors regidors de mes de esta capital de Palma”. Inclou: “tortuga, y mallusas”. (Rosselló, 2009: 292).

1752

John Armstrong escrivia parlant de Menorca: “la tortuga de tierra dista mucho de ser una rareza, y sus huevos son muy grandes para un animal de ese tamaño”. (Armstrong 1990: 155).

S. XVIII. Cuina franciscana.

Al receptari de cuina menorquina del segle XVIII de fra Francesc Roger (1704-1764), hi figuren receptes de tortuga marina: “un plat de tortuga de la mar viva ab cassola”, i “un plat de pilotes de tortuga”. (Rotger 2014: 181, 218).

Segle XVIII. Cuina carmelitana

El receptari de cuina vegetariana dels carmelites descalços inclou una recepta de tortuga guisada i de com matar-la, a més d'una consideració dels editors sobre la cuina de la tortuga en els àpats monacals. (Francesc del Santíssim Sagrament 2004: 80-81, 225, 240).

Segle XVIII. Cuina dels frares mínims

Despeses de l'infermeria del convent de Santa Anna de Muro de frares mínims.

1683, 24 maig

Tortugues, 7 sous. (Payeras 1991: 326).

Segle XVIII. Cuina agustina.

Fra Jaume Martí i Oliver (1712-1785), frare agustí i cuiner, aporta en el seu receptari una recepta de tortuga marina guisada i forma de com matar-la.

Amb la sang es feien botifarrons. “Sa closca de demunt la tortuga no serveix més que per sabó, ett., però se de davall se fa trosos, y se menja com lo demás de la tortuga. De la carn de tortuga se poden fer sobrasadas”. (Martí 1989: 197).

1764. Menorca

“Las tortugas acuáticas y terrestres, comunes en la isla, no son lo suficientemente empleadas, a causa de una repugnancia mal entendida, pues no existe ningún país en donde sean más convenientes para suavizar la sangre y calmar el ardor de los humores. El caldo que se hace con ellas, añadiendo plantas apropiadas, y que puede tomarse en perfecto estado de salud, previene muchas veces las fluxiones catarrales, y otras enfermedades. Los forasteros obtienen de él no pocos beneficios en todas las circunstancias en que los órganos más delicades se encuentran irritados: en los tubérculos del pulmón, en los embarazos glerosos y calculosos de los riñones y de la vejiga y de las retencions de orina. Se puede también comer la carne, que acarrea a la sangre un jugo suave y delicado, preferible con mucho al de los alimentos acres y salados, que alhagan más el gusto de los menorquines”. (Paserat de la Chapelle, Claude-François. *Réflexions générales sur l'isle Minorque sur son climat, sur la manière de vivre de ses habitants & sur les maladies qui y regnent*. Paris: Chez la Veuve d'Houry, Impr. Libr. de Mgr. le Duc d'Orleans, 1764. Traducció castellana de Llorenç Pons i Marqués, Mahón: B. Fàbregas, 1901: 49-50).

S. XVIII

Es considerava que la tortuga no era ni carn ni peix, per tant era un aliment apte pels règims vegetarians de les comunitats de monestirs, convents i ermites, com els cartoixans, trapencs, mínims, ermitans, i monges com les carmelites, dominiques etc. (Bover 2011).

Al receptari de cuina conventual dels carmelites descalços s'hi inclou una recepta de tortuga guisada i de com matar-la. “La sang la fregiràs i la faràs ab un suc de perdiu i ab alls i agràs”. A més d'una consideració dels editors sobre la cuina de la tortuga en els àpats monacals. (Francesc del Santíssim Sagrament 2004: 80-81, 225, 240).

Tortugues (*Testudo*)

S'emprava per a la seva caça el ca tortuguer que és una varietat de ca molt hàbil per descobrir els amagatalls de les tortugues.

Aus

Yves Lignereux classifica els aliments càrnics consumits entre els Pirineus i el Llenguadoc els segles XIII al XV.

A l'apartat de volàtils inclou:

Aucells domèstics: aquells criats per l'home i que tenen una especial significació especialment per a l'alimentació.

Aucells salvatges (eventualment captivats i engreixats): faisà, paó, perdiu, perdigó, tudó, colom, oca salvatge, ànec, cisne, cega, corb, mussol, garsa, grulla, sebel·lí, cigonya, avutarda...

Aucells petits: alosa, guàtlera, tord, gaig, mèrlera, ropit, rossinyol, gorrió, verderol, ferreret, pinsà...

La similitud amb els volàtils consumits a les Balears a la mateixa època resulta sorprenent. (Lignereux 2001: 129).

La caça de l'avifauna salvatge i domèstica tenia per finalitat la ornitofàgia o aport alimentici i, en algunes espècies, la provisió de plomes pels consum domèstic (travessers o coixins, plomes d'escriptori, ventalls, etc.), i la recollida d'ous pel consum humà. (Bover 2016c).

Els receptaris de cuina del segle XVI recollen les receptes de les aus caçades (Llibre de Sent Soví 1919; Nola 1982). Les tarifes dels mercats informen de les aus caçades comestibles que es posen a la venda, i les ordenances municipals reglamenten el seu consum des del segle XIII.

Del llibre de Sanxo (1845?) sobre la història natural de Menorca, menciona un total de deu espècies que ha vist engabiades o que es mantenen habitualment engabiades a Menorca: el busqueret de capell, la guàtlera, el lleonet o lugru, el passerell, el ropit, la tórtora comú i la domèstica, i el verderol. Curiosament no cita la cadenera, però sí que cita al text de la cadenera els híbrids amb canaris que es mantenen engabiats pel seu cant. Del pinsà, una altra espècie que es mantenia engabiada, diu: “Su Canto es algun tanto apreciable, però no tiene muchos apasionados”. En relació al “passerel ordinari”, escriu: “Com los amadors dels cants gustian tant este animal per gosaar dins las gabias del seu talent cantador, procuran casarné ab visch y filats” (Ferrer i Muntaner, 2014).

1671, 7 abril

Es prohibeix caçar animals de ploma fins el dia de Sant Miquel. (Rosselló 2014: 95).

Abellarol (*Merops apiaster*)

Sanxo (1845?) indica la seva presència al mercat.

“De estos animales se veuen molts en Menorca, y en especial lo any 18 hagué tanta copia que en la Plase se veren per vendre 10” “su carne no es muy apreciada, però si su hermosura, y gallardia” (Ferrer i Muntaner, 2014).

Agró blanc (*Egretta garcetta*). Agró blanc gros (*Egretta alba*)

Els agrons tenen unes plomes blanques, llargues i fines al clotell i al dors, molt apreciades per l'ornamentació de capells. Han estat caçades des d'antic.

Segle . XVI

Caçada a l'Albufera d'Alcúdia. (Mas 1999: 195).

Agró de fel (*Ardea sp.*)

Sanxo (1845?) indica:

“inposible menjarsé la carn, per motius de la amargó”.

Ànec, ànnera (*Anas*)

Jove, si fosses callada,
No ho diguessis a ningú,
Comprariem una ànnera
Per partir-la-mos jo i tu.

(Mayol 1978: 31-35).

En la medicina popular de Menorca, “l'ànnera era emprada com animal netejador de crítiques i del mal d'ull”. (Moll 2003: 74).

Capítol 25. Qui parla com se tallen ànneres

Sant Soví. 1324

1313

La Procuració reial envia alguns homes a cavall per explorar les basses dels ànecs, de localització no identificada. (Sureda Morera 1914: 160).

1392, 9 agost

El governador de Mallorca, Hug Alemany de Cervelló, mana “que null hom no gos cassar, ni matar neguns ànets en neguna ribera ab negun engin, sots pena de 10 lliures, e si pagar no'ls porà, que perda lo puny. Emperò en assò no són enteses falcons cassadors de ribera”. (Pons 1949: 229; Font 1972, 1: 385).

S. XVI

Caçada a l'Albufera d'Alcúdia. (Mas 1999: 195).

S. XVIII

Al receptari de cuina menorquina del segle XVIII de fra Francesc Roger hi figura una recepta: “Un plat de ànades estofades”. (Roger, 2014: 139).

Ànnera negra (*Melanitta nigra*)

Segons el document de Sanxo (1845?) sobre la història natural de Menorca.

“La carne es muy dura, y grossera, no obstant se ha descubierto el medio de templar (?) su crudeza y aspereza”.

Ànnera peixatera (*Mergus serrator*)

Segons el document de Sanxo (1845?) sobre la història natural de Menorca.

“En el riguroso invierno de 1783, algunos de los animales mas raros e incognitos en la Isla comparecieron, llevados como se cree de gran frio y temporales recios. En 1838 en el mes de Febrero mataron uno en la Albufera de Mahón” (Ferrer i Muntaner, 2014).

Aus aquàtiques

Ànada amb naps

Antics receptaris de cuina mallorquina. Palma: Lleonard Muntaner, 1999: 23

1317

El rei de Mallorca anà a la Vall de la Nou de Petra per caçar “ciertas aves acuáticas que parece se denominaban Tsies”. (Sureda Morera 1914: 150)

1360, 17 abril

Es notifica als batles d'Alcúdia, Huyalfàs, Muro i Santa Margalida les queixes de Marc Burguet i Bartomeu des Mas, senyors de l'Albufera, contra els qui pesquen peixos amb fitora, cacen aucells, passen per les bardisses, prenen peix dels boixallars i causen danys, sots pena de perdre el puny. (Rosselló 1990: 342-343; Rosselló 1999a: 4129,

Des de 1330 (18 agost), o tal vegada abans, estava prohibit pescar amb fitora a l'Albufera.

1362

L'Albufera tenia veda de caça i pesca, i aquesta veda es duia amb molta rigor per part de la família Rayó. Es feren bans, i es posaren multes a més del decomís del peix i de la volateria. (Obrador 1987: 134).

1382, 10 gener

El governador de Mallorca autoritza les rifes de peix i aucells capturats a l'Albufera, segons les ordinacions de 2 de juny de 1374. (Cateura 1981:254-255).

1400, 26 octubre

Els senyor de l'albufera major d'Alcúdia exposen que moltes persones i entren i cacen ocells. (Rosselló 1990: 379).

1416, 19 desembre

Antoni Castell, ciutadà, successor del seu germà Francesc Castell, senyor de l'albufera major d'Alcúdia, diu que tots els estanys i síquies de les possessions confrontants partanyen a l'albufera; ara Andreu Parera fa parades per pescar els peixos i prendre els ocells. (Rosselló 1990: 386).

1428, 28 maig

Antoni Castell, cavaller, senyor de l'albufera major, diu que molts d'habitadors de Muro cacen ocells i pesquen en els estanys els peixos que acabat l'hivern surten de l'albufera i passen l'estiu en dits estanys. (Rosselló 1990: 391).

1437, 16 setembre

Queixes de Joan Seguí, posseïdor de l'alqueria Almadraba, la qual té art dins el terme de Pollença i altra dins Alcúdia, perquè moltes persones cullen joncs, tallen llenyes, i cacen ocells d'aigua amb paranys. (Rosselló 1999a: 451).

1444, 7 febrer

Pere Fiol té un rafal que confronta amb el prat de l'albufera a on hi entren persones que fan brossa dins el torrent per prendre volateria. (Rosselló 1990: 402).

1449, 23 octubre

El rei Alfons comunica al governador de Mallorca les queixes presentades per Antoni Castell, cavaller, conseller i algtzir reial, posseïdor de l'albufera perquè el mostassaf no vol observar el privilegi que té de rifar els peixos i aucells. (ACA reg, 2732 f. 20v).

1461, 24 juliol

El rei Joan escriu fet referència a Jordi Castell, cavaller i senyor de l'albufera i anul·la els seus privilegis. Tot seguit el governador de Mallorca féu crida pública prohibint que ningú pugui rifar peixos ni aucells de l'albufera. (Rosselló 1990: 275).

1490, 14 gener

Ha estat nomenat capdeguaita i guardià de l'albufera, Joan Aloy, al servei del nou senyor, Antoni Castell, hereu del seu pare difunt, el qual tindrà facultat per posar bans als lladres dels peixos i ocells. (Rosselló 1999a: 460).

1495, 4 setembre

Antoni Castell, donzell senyor útil de l'albufera, ha nomenat Pere Alzina capdeguaita i oficial per a la custòdia i imposar bans i remetre al governador de Mallorca els lladres de peixos i ocells. (Rosselló 1999a: 462).

1497, 7 octubre

Antoni Castell, senyor útil de l'albufera, ha nomenat capdeguaita i guardià Miquel Marià de Muro, el qual pot posar multes i prendre els lladres dels peixos i aucells. (Rosselló 1990: 421).

1555

Estava prohibit entrar dins l'albufera.

1587, 30 setembre

Rafael Carrió de Muro, lloga a Rafael Vives, la bassa o pesquera de la casa del molí fins a l'albufera durant un any. Deixa els filats i la barca nova. (Fiol & Rosselló 1991: 193).

1681, 30 maig

Joan Torredadal i Marcó Burguet, ciutadans, lloguen a Guillem Vadell, durant 4 anys, la part que tenen als peixos i aucells de l'Albufera per 80 lliures anuals, i 50 anguiles mitjanes, i de dues somades de peixos mitjans li donaran un peix, de tres somades un peix, de quatre somades 2 peixos, i de cinc somades 2 peixos.

1471, 14 maig

Davant el notari Pere Moranta el cavaller Jordi Castell lloga al notari Pere Llitrà i a Mateu Malferit d'Inca, per tres anys, la seva albufera que té a la parròquia d'Alcúdia per preu de 400 lliures. A més cada any han de portar-li a Ciutat, peix, anguiles i aus. (Barceló 2001: 176).

1497, 7 octubre

Antoni Castell

1504, 2 octubre

Francina, vídua i hereva d'Antoni Castell i els arrendadors de l'albufera d'Alcúdia, venen a Pau Garró els fruits. El preu de l'ocell d'ala és de 8 diners la peça. (Rosselló 1999a: 496).

1559, 1576.1591

Es prohibeix el pasturatge del bestiar i del robatori de plomes d'ocell dins l'Albufera. (Deyà & Mas & Rosselló, 1999: 196).

1550, 27 maig

Gabriel Guixar, de la Pobla acull Antoni Carbonell, de Muro per treballar "la ploma de la Albufera", que cultiven i recullen a mitges, des de Son Mieres al Cap de les Oques, és a dir, als llocs a on la barca no pot entrar, amb la condició que aquest no donarà ni vendrà a ningú les plomes, sinó que serà venuda al comprador Antoni Amer. La senyora de l'Albufera ja les ha venudes a raó de 40 sous el miler (Arxiu del Regne de Mallorca. Notari Joan Morro, M-529, f. 42v).

1569, 1576, 1591

Aquests anys es prohibeix robar ous i plomes a l'Albufera, amb elles es feia gran comerç (Deyà et al. 1999: 195-97).

S. XVI

A l'Albufera d'Alcúdia hi havia, segons Joan Binimelis, molta varietat d'aucells i animals volàtils, com són ànedes, fotes, flamencs, garces, oques, agrons, gallines de aigua, piules, sel·les, galls favers, ganteres, ànedes barberesques, sibel·lins, cullerots, cabusells, carpetasos, esplugabous, capblanc, bregats i grues, cignes moltíssimes, que de les plomes que muden en son temps que per allí repleguen fan gran comerç per moltes parts fora del Regne de Mallorca. La majoria d'aquests aucells eren comestibles per tant, objecte de caça. (Mas 1999: 195).

Ànada barbaresca

Agrons (*Ardea, Egretta*). (Mayol 1978: 37-38).

Bregat

Cabusell: (*Podiceps cristatus*): Au aquàtica palmípeda de la família de Podicipedae.

Cabussó: (*Gavia*). Ocell de zones humides.

Carpetasos

Cigne

Cullerots (*Anas clypeata*). (Mayol 1978: 33).

Esplugabou

Gall faver

Gallina d'aigua. Fotja

Gantera: ganta? cigonya

Garsa

Grua

Oca

Piula: piuleta, titina (*Motacilla*).

Sel·les (*Anas*). (Mayol 1978: 33).

Avutarda (*Otis tarda*)

Nom antic del pioc salvatge: ocell de la família dels otídids, camallarg d'un metre de llargària, de plomatge ros ratllat de negre. Variants del nom en català antic: aortarda, avitarda, avoçtarda, avostarda, avutarda, ovitarda, ostarada, starda.

Au comestible, avui protegida, caçada en falconeria: "astor bo d'ostarda", "car nós soliem prendre grua e avoçtarda".

No consta la seva presència a les Balears des del s. XIII. Es troba present a les zones estepàries de Castella, i al Magreb. (Rodríguez 1982: 46-55; Querol 2003, p. 47, s.v.: austarda; Merzoug 2013: 5994-5996).

...Sanxo (ca. 1845) mentions the presence of a specimen of Great Bustard from Menorca from December of 1806 or 1807, which, due to its size, must have been either an adult female or an immature male, and a second record in January 1830. The original description states:

Solamente tengo noticia de una muerta en Deziembre de 1806, o, 1807. Era de la grosaria de una polla de India, y pesó 13 terzas [5,2 kg]. El color era de cenisa blanquesina, el vientre blanco, las alas y espaldas con rayas negras, y roxas, el plumaje pequeño rubio, o, de rosa (...) En el mismo Invierno riguroso de 1830 en el mes de Enero mataron otra (Martínez et al., 2013).

Baldritja, Virot petit (*Puffinus mauretanicus*)

(Mayol 1978: 26). Virot petit.

S. XIX-XX

Es caçava a sa Dragonera per a la supervivència dels seus habitants. (Alomar et al., 1996: 119).

Boix (*Aythya fuligula*)

Ocell aquàtic, blanc, que habita la vorera de mar.

1361, 1 juny

Capítols de la volateria de Pollença. Es mana "qui vendrà lo parell dels boxos pac II diners e lo comprador II diners". Rotger II, CI).

Bregadell (*Sylvia hortensis*)

Ocell de la família dels sílvids.

1361, 1 juny

Capítols de la volateria de Pollença. Es mana " qui vendrà lo parell de bagadell pac I diner e lo comprador I diners". Rotger II, CI).

Busqueret (*Sylvia* sp.)

Jo em pensava fer-me bo

Cercant nius de busqueret:

Un s'és mort perquè l'he estret,

i s'altre s'és mort de por.

Segles XIX-XX

A sa Dragonera es caçaven per a la supervivència dels seus habitants, fins i tot els aucells petits com els busquerets. (Alomar et al., 1996: 119).

Cabosell, Calotell

Ocells aquàtics no identificats.

1515, 15 octubre

El cabosell es caçava a l'albufera i es venia a 8 diners la peça. (ARM Joan Martí M-770 f. 137-138).

Segona meitat del segle XIV

A l'albufera d'Alcúdia es caçaven calotells i es venien a 8 diners la peça. (Mas Forners 1999a: 265).

Cadafet (*Fratercula arctica*)

Ocell marí. Caduf o bec d'atxa segons Sanxo (1845?).

1817

Ferrer i Muntaner (2014) recullen la cita del manuscrit de la Història Natural de Menorca de Sanxo (1845?). Encara que aquest autor fa una assignació equivocada, l'espècie descrita és el Cadafet.

“Aunque no se matan muchos, son bastante conocidos estos animales. Los pescadores con sus redes cogen algunos, quando van a comerse las ostras, y otras conchas del mar quedandose enredados. Este animal no frequenta las aguas dulces, y unicamente se encuentra en las riberas de las aguas saladas, buscando en el fondo sus ostras que apetece. Y por esto es, que los Latinos le pusieron el nombre de Ostralega y los Franceses Huitrier, y algunos lo llaman Pie de Mer, a gros bec. *Haematopus ostralegus* de Lineo. *Ostralega Pica Marina* de Briss (...). Unos de estos animales que nuestros pescadores mataron en Marzo de 1817, y que yo mismo examiné, me convensió de ser esta Ostralega. Era con poca diferencia de la corpulència del Cercela (?). Su pico es plano por los lados acabando en punta: en la rais es negro, però en la extremidad vermejo. Las ales cortas, las piernas cortas, con tres dedos palmados. La cabeza grande con la mexilas de color de ceniza blanca; la cabeza, cuello, ales la parte superior del cuerpo con la cola son negros: pero el pecho y vientre blancos, y las piernas estan cubiertas de unes plumas finas color negrenco”.

Cames de jonc, Camallargues (*Himantopus himantopus*)

Anomenat Cames de jonc a Menorca, a Mallorca és més habitual Avisador.

1845?

Sanxo (1845?) esmenta:

“solament ha tingut noticia de dos exemplars un dels quals és caçà al port de Maó”

Canet

Ocell que habita a la vorera de la mar (Castelló). Una nuvolada de gavines, canets i fumarells aletejaven, Pascual Tirado (BSCC, iv, 163). (Diccionari Alcover-Moll).

1361, 1 juny

Capítols de la volateria de Pollença.

Es mana “que tot hom qui vendrà lo parell dels canets pac II diners, e lo comprador II diners”. Rotger II, CI).

Capblanc (*Mergus albellus*)

Au palmípeda present a Mallorca i Menorca. Documentada a l'Albufera d'Alcúdia i apreciada per les seves plomes. (Mas 1999: 195).

Caproig (*Dryocopus martius*)

1361, 1 juny

Capítols de la volateria de Pollença.

Es mana “que tot hom qui vendrà lo parell dels caproix ... pac II diners e lo comprador II diners”. Rotger II, CI).

Cega o becada (*Scolopax rusticola*)

(Mayol 1978: 46).

Un dia anant a caçar

Jo vaig agafar una cega

I ara de cada hora en prega

Que la vagi a pasturar.

La carn de becada és considerada com a una de les millors de totes les aus de caça. Es cuinava en aguiats i al forn. Les butzes eren molt preuades.

. “Cada anys són caçades en gran quantitat a Eivissa”. (Escola 1981: 17). Present a Mallorca i Menorca. (Colom 1991).

Les plomes de cega eren molt apreciades per l'escriptura i per fer rituals màgicocuratius. (Moll 2003: 74, 189).

Les plomes remeres situades a les puntes de les ales de la cega es deien plomes de pintor i era la part més cobdiciada, a més de la carn. Són unes plomes de 3 a 4 centímetres de longitud extraordinàriament rígides i fines.

Les dues plomes de cada ala són idèntiques però diferents d'un exemplar a altre. Les taques els diferencien. Eren utilitzades pels miniaturistes.

1420, 23 febrer

Pericó Picornell i Miquel Viguet de Montuïri posaren llaceres per caçar cegues a Mianes. (Miralles 1977-1978: 211-213).

1569, 3 juliol

Preus de la caça a Menorca: “item la sega se ven a rehó de vuyt dinés la pessa” (Sastre Portella 1985: 278).

1728

El clavari de la vila de Felanitx paga el preu d'una cega a Joan Galmés, arrendador de Son Vaquer, 2 cegues a Antoni Moia, Rei.

1787

“De caza menor es abundantísima Mallorca, y tiene un sinnúmero de perdices,[y] de becadas”. (Vargas, 1787: 49).

1845?

Del llibre de Sanxo (1845?) sobre la història natural de Menorca.

“hemos encontrado algunas veces dentro su estomago despojos de pequeños escarabajos”.

Cega rosa, Cegall (*Gallinago gallinago*)

Del llibre de Sanxo (1845?) sobre la història natural de Menorca.

“Este animal es de un gusto exquisito, y muy apreciado en la Isla”.

Cerceta (*Anas sp.*)

Au aquàtica palmípeda.

1361, 1 juny

Capítols de la volateria de Pollença.

Es mana “que tot hom qui vendrà etc. lo parell del sarcetes pac I diner e lo comprador I diner”. Rotger II, CI).

Cigne (*Cygnus cygnus*)

Ocell comestible.

A França el 1306 es preparava, cuinava i presentava a taula com el pavó. Són excepcionals a les Balears. (Mayol 1978: 35). Barceló i Combis (1866) cita la presència de *Cygnus ferus*, l'abril de 1864 a s'Albufera d'Alcúdia.

1399, 26 octubre

Comunicació a tots els batles que Francesc Castell, hereu d'Antoni Castell, Andreu Torrabadal i Miquel Rovira, senyors de l'albufera major d'Alcúdia, exposen que moltes persones hi entren de nit i pesquen a l'encesa i amb fitora, cacen cignes i altres ocells, fan aücs i el peix s'espanta i fan altres mals (Rosselló 1990: 379).

S. XVI

1721

Es prohibeix matar cignes a l'Albufera d'Alcúdia. (Ordinas 1999).

1733, 8 març

La dona Eleonor Sureda, muller de Domingo Serralta, absent del Regne, lloga durant 3 anys a Bartomeu Sard, l'Albufera i estanys per preu de 1000 lliures. Entre les condicions el llogater es compromet a no matar “insignes” (cignes).

1745

Es prohibeix matar cignes a l'Albufera d'Alcúdia, ni tallar les cues. (Ordinas 1999).

1787

“El número de aves que cria esta Isla [de Mallorca], las propias y de tránsito, no sería fácil expresarlo: sin embargo se puede dar una idea, siguiendo el orden de Linneo [1707-1778], distribuyéndolas en seis clases.. .. En la tercera los cisnes, ánades, mergos [bec de serra], y cuervos marinos, gavines, el onocrótalo [alcatràs], palomos. gavias, etc.”. (Vargas Ponce 1787: 50).

1789

Jeroni Boix de Berard i de Solà (1742-1795), exposa que la situació de l'albufera “podria mejorarse mucho, si su dueño (que es una señora de Palma [Isabel Serralta]), pudiese dedicarse a esto y las incomodidades del sitio y plaga de terribles mosquitos no le estorbasen esta diversión, y entonces se podria disfrutar el gusto y de la caza de los cisnes y demás géneros de volateria acuática de que abunda lo bastante”. (Berard 1983: 102; Ordinas 1999: 54).

NOTICIA DE LAS ESPECIES DE AVES QUE POR EL IDIOMA Mallorquin se conocen en la Isla.

<i>De Rapina.</i>		
Voltons.	Xoriguers.	Coloms grosos.
Corps.	Musols.	Coloms petits.
Moxetes.	Olibas.	Canaris.
Arpells.	<i>Caseras.</i>	<i>Nodomaticas.</i>
Milanas.	Ocas.	Pardils.
Falcons.	Anadas.	Coloms.
Expervers.	Gallinas.	Tudons.
Engana Pastors.	Pagos.	Grivias.
	Indiots.	

Capcerigañys.	Tarrolas.	Butxacas.
Merlaras ab bech negra.	Aloetas.	Pasaforadins.
Idem ab bech groch.	Còguyádas.	Ratolins.
Verderols.	Vitrachs.	<i>Aves de pasa que criam en la Isla.</i>
Verdigos.	Xitxeras.	
Cadarneras.	Ferrericos.	
Pasarells.	Busquerets.	Cuquis.
Idem Reals.	Gorrions.	Velzias.
Canaris.	Pardalets de garriga.	Rosiñols.
Pinsans.	Gafarrons.	Oranellas.
Solleres.	Gorrions barbariscos.	<i>Se continuará.</i>
	Piulas.	

FIN DE LAS ESPECIES DE AVES QUE POR EL IDIOMA Mallorquin se conocen en la Isla.

<i>De pasa que criam.</i>		<i>Anfibios.</i>
Trenca piñons.		
Cegas.		
Bayerols.	Cegays.	Gavinas.
Tortolas.	Martinets.	Corps marins.
Guallaras.	Arnesos.	Anadas.
Còies rolgas.	Cabots.	Fotgas.
Puputs.	Lluós.	Rosetas.
	Páseras.	Ocas.
<i>De pasa que no criam.</i>	Uis de bbu.	Orvals.
Rupits.	Caps negras.	Cisnas.
Torts.	Estornells.	Urons.
Idem pintats.	Fuells.	Guallaras mareas.
Idem saiats.	Setgetas.	Gallinas de aygua.
Llengaruts.	Says.	Cabusons.
Durbechs.	Titinas.	Cellas rosas.
Becafigos.	Juyas.	Galls favers.
Culblancs.	Culgrochs.	Idem Flamenchs.
Culnegras.		Sabellins.
		Corlins.

1801, 15 febrer

La dona Maria Caro i Sureda, muller de Pedro Xanti, filla de Pere Caro i Margalida Sureda Valero, marquesos de la Romana, lloga durant 4 anys a Miquel Bennàssar i Riutort, de la Pobla, la gran Albufera. S'estableix que si el conductor mata algun cigne guardarà la pell i les plomes per la senyora i aquesta donarà 2 duros de plata per gratificació.

1939

“En diciembre de 1939 se presentaron cuatro cisnes en Lluriac [Menorca], y fueron cazados todos ellos. El macho, medido por mí, procedía de este grupo”. (Moll 1957: 191-191).

S. XVIII-XX

Gabriel Ordinas aporta interessants notícies sobre els cignes de l'Albufera d'Alcúdia. (Ordines 1999).

Coarrotja (*Phoenicurus ochruros*)

Freqüent en migració i com a hivernant a les Balears. (Mayol 1978: 105).

A sa Dragonera es caçaven per a la supervivència dels seus habitants, fins i tot els ocells petits com les coarrotges. (Alomar et al. 1978: 119).

1790

Les “coües rotgas” són considerats ocells “de pasa que crian” a Mallorca. (Notícia 1790).

Colom (*Columba sp.*)

(Mayol 1978: 67-68).

El colom volta la torre,
volta i torna voltar.
I tu, coloma traidora,
penes i me fas penar.

Capítol 30. Qui parla com se talla colom i tot ocell menut.
Sent Soví. 1324

Els coloms silvestres es caçaven amb palomera que eren filats especials per caçar coloms.

Farmacopea popular

Els emplastres de merda de colom es feien servir per llevar grans. (Moll 2003: 75).

1292

El governador de Mallorca notifica al batle de Sant Joan les queixes de Guillem Rafel dient que alguns “paren entorn e dins la sua possessió als coloms del seu colomer en tant que aquells li ausien e li devoren ... que com n'agun no deja cassar o parar a coloms en n'agun loch on n'haja per spay de miga legua del colomer on los dits coloms seran”. Es mana al batle faci una crida que ningú gosàs caçar coloms més aprop de mitja llegua (Rosselló Vaquer, 1985: 84).

S. XIII

A l'alqueria d'Escorca es caçaven coloms al segle XIII. (Juan 2002: 1, 22)

1376, 22 agost

El governador de Mallorca comunica al batle de Porreres les queixes d'Arnau Nét, ciutadà, contra alguns habitants de Porreres perquè “li han presos e caçats molts coloms d'un colomer seu en vostre batliu situat”. (Rosselló 2010: 5).

1391, juliol

Jaume Domènec d'Alaró es lamentava dient que contra la seva voluntat algunes persones “paren en filats e en altra manera vénen cassar en lur avench que'l dit Jacme ha en una possessió sua, en tant que del tot han despullat de coloms lo dit avench”. (Rosselló, 1979:118).

1397, 28 novembre

Es publica un capítol sobre la caça; diu que ningú gosi caçar coloms amb filats ni altres enginys mitja llegua lluny dels colomers, sots pena de 60 sous o 5 assots si era captiu.

Ferrando Padrina de Felanitx es vol acollir en aquest capítol perquè moltes persones li cacen els coloms de les seves possessions de Son Valls. (Rosselló 1984. 232; 2008b: 126).

S. XIV

La Procuració Reial mantenia un colomers en el terme de Lluçmajor per a la taula de l'Almudaina i per a past dels

falcons.

1403, març

Els honorats Esbert de Roaix i Saldí de Galiana, donzells, exposaven davant el governador de Mallorca, Roger de Montcada que en contra de la seva voluntat alguns habitants de Manacor “que tenen les lurs marines en aquexa parròquia, amb filats e pantol cassen los coloms qui’s nodrexen per les coves e avencs de les dites marines e ultra assò fan sal e cullen sal en les dites marines e sots color de fer e cullir la dita sal e de cassar donen molts dans als bestiar e devoren los dits coloms”. (Rosselló 1979: 127).

(Pantol: no identificat).

1443, 3 juliol

Fra Bartomeu Monzó, guardià del convent els frares menors d’Inca diu que diverses persones entren dins l’església per caçar coloms i descobreixen les cobertes i trenquen teules, i quan són amonestats pel guardià, l’amenacen. El batle Jaume Mollet, farà crida que ningú gosi entrar en l’església per caçar coloms. (ARM AH 138 f. 163v).

1458, 15 setembre

Bartomeu Riudavets, mercader, reconeix davant Jaume Comes, notari de Menorca, que ha rebut 3 lliures i 2 sous “per una palomera de sexanta passes” i per 4 “monolls de spart” per a l’alcàsser. (Rosselló 195: 234).

(Palomera: filats per caçar coloms).

1465, 7 maig

Fra Jaume Abram, guardià del monestir de Sant Francesc d’Inca, de frares menors, diu “com la teulada de dit monestir sia de teula sequa e molts per tirar a coloms e pardals ab balestes e archs vénen a tirar allà e trenquen les dites teules e fan dan molt gran a la dita coberta”. (Rosselló, 1997: 129).

1481, 13 juliol

Està prohibit caçar “ab filats ne ab enzes de coloms” en tot el terme de Ciutat i perdre el reclam. (Barceló & Rosselló 2006: 148).

1481

Es prohibeix caçar, excepte alguns coloms. (Campaner 1984: 189).

1520

Robert de Nola explica al Libre del coch com s’han de fer:

Tall de colomí salvatge, p. 28

Salseró per colomins en ast, p. 64

Salsa bruna per a coloms, p. 74

(Nola 1982).

1569, 3 juliol

Preus de la caça a Menorca: “Item lo colom salvatge ara sia gran o xich se vene a reho de quatre diners la pesa” (Sastre Portella 1985: 278).

1771, 30 juliol

Crida reglamentant la tinença de “palomas boladoras” als domicilis privats. (Ban 1771, 30 juliol).

1776, 11 març

Reial orde i crida manant “que no se tire a las palomas, dentro una legua de distancia de los palomares”, o posar reclams o paranys.

S. XIX-XX

Es caçava a sa Dragonera per a la supervivència dels seus habitants. (Alomar et al., 1996: 119).

Corb marí (*Phalacrocorax aristotelis*)

(Mayol 1978: 27-28).

S. XIX-XX

Es caçava a sa Dragonera per a la supervivència dels seus habitants. (Alomar et al., 1996: 119).

Cuete-rotxa (*Phoenicurus ochruros*)

Del llibre de Sanxo (1845?) sobre la història natural de Menorca.

“Esta es muy conocida en Menorca de buen gusto aunque tenga poca carne”

Cullerot (*Anas clypeata*)

S. XVI

Caçada a l'Albufera d'Alcúdia. (Mas 1999: 195).

Enganyapastors (*Caprimulgus europaeus*)

Respon s'enganyapastor:

¿que no saps es meu estil?

Que jo en troar s tu niu,

M'he de fer possidor.

Ocell "ben conegut pels caçadors" d'Eivissa. (Escola 1981: 22). Molt freqüent a Menorca. (Moll 1957: 137).

"El seu nom prové d'una llegenda probablement molt antiga, ja que està molt estesa a Europa, segons la qual aquest animal s'alimenta mamant de les cabres. No cal dir que això és fals (les úniques aus amb capacitat de succió són els coloms)". (Mayol 1978: 75).

Esparver (*Hieraaetus pennatus*)

Josep Perelló i Sastre, garrigué de Marina Vell, d'Algaida

[S'esperevé: glosat / Pep Perelló Sastre [Manuscrit]. Algaida, 2[.] de mars de 1927. 15 p.

S'han normalitzat les majúscules, i per la resta s'ha mantingut l'ortografia de l'autor

Aquest esparvé va ser Arafat y eft se operación tal com diu, ses li penjaren un canonet de caña pes coll em un billet dedins que ideye lo siguiente.

Es qui Espriu Pep Perelló Sastre, garrigué de Marina Vey des terma de Algaida, seria sobre les 12 dia de vuy cuant he trobat aquest esperevé que se menjava un poll que ell el via mort y en se ajuda de Juan Vich y Fiol l'hem Arafat y per castich li hem tayat ses ungles y es bech y l'hem tornat amollá perque puge aná a murí allá ahon vulgué y qualsevol ppersonna que mos entregui aquest billet el gratificarem en plata.

Adiós esperevé.

Esplugabous, Quequí o Suís (*Ixobrychus minutus*)

Ocell de la família Ardeidae. Estival nidificant amb una població hivernant moderada a s'Albufera de Mallorca. (Teixidor 1974; Querol 2013: 160, s.v.: esplugabou).

S. XVI

L'espècie que habita a l'Albufera i altes llocs aigualosos, *Ixobrychus minutus*, de color blanc amb algunes plomes blavenques. Caçada a l'Albufera d'Alcúdia. (Mas 1999: 195).

Estornell (*Sturnus vulgaris*)

Molt comú a l'hivern i en migració a les Balears. (Teixidor 1974; Mayol 1978: 94; Querol 2003: 163-164, s.v.: estornell).

Esmentats com a aus que es cacen el mes d'octubre a la rondaia Es dotze mesos i dues jaies. (Jasso & Torrens, 2007: 313).

"Poc apreciat per la carn, que diuen que és amarga". (Escola, 1998: 36). Freqüent a Menorca. (Moll 1957: 127).

S. XIX-XX

Es caçava a sa Dragonera per a la supervivència dels seus habitants. (Alomar et al., 1996: 119).

Faisà (*Phasianus colchicus*) i francolí (*Francolinus francolinus*)

Capítol primer. Com se deven adobar faisans.

Sent Soví. 1324

Els faisans foren introduïts el 1320 a les deveses reials de Mallorca. Anys més tard a causa de l'abandó i descontrol de la devesa d'Artà es troben faisans fora d'ella.

Es poden veure faisans als camps mallorquins. (Teixidor 1974; Mayol 1978: 71).

Les plomes remeres situades a l'extrem de cada ala són més llargues que les de la cega i servien per pintar i escriure als miniaturistes.

1318

El batle d'Artà, Pere Blanquer, paga a Ramon Bernat 12 sous per tres dies per treure sis faisans de la Devesa d'Artà per ordre del lloctinent Dalmau Banyeres. (Lliteras 1971: 145).

1320, 7 maig

Entre els pagaments extraordinaris de la Procuració Reial hi figura el fet a Ramon Bernat, traginer, per portar sis faisans a la Devesa d'Artà, que cobrà a raó de 4 sous cada dia. Hi estigué tres dies i cobrà 1 ll., 2 s., 6 d. (ARM Reial Patrimoni 3395-3396, Vich & Muntaner 1945: 128; Ramis 1952: 21; Lliteras 1972: 260).

1368, 26 maig

El rei Pere comunica que envia alguns faisans i francolins, mascles i femelles de cada casta, per a que puguin créixer i multiplicar-se, els quals són portats per fra Martí Mestre, el seu capellà, amb una galiota de Berenguer Torre, per posar-los perquè crien a la Granja d'Esporles que tenen els frares cistercenc. Es mana que es facin freqüents crides per a que ningú els molesti (ACA Cancelleria, reg. 1426, f. 109; ARM Lletres Reials 25, f. 122; Lliteras 1971: 440; Llorente & Lope 1994: 140).

1368, 3 juny

El rei Pere IV d'Aragó mana al mestre racional sien pagades les despeses fetes en ocasió d'endur-se'n fra Martí Mestre dos francolins i dos faisans, mascle i femella, a Mallorca, amb la galiota de Berenguer Torre.

Vol el rei que dites aus sien criades a la Granja que tenen a Esporles els cistercencs de La Real.

Falcó marí (*Falco eleonora*)

La colònia més nombrosa es troba a sa Dragonera. (Mayol 1978: 60).

A sa Dragonera, "a la tardor els pollets de falcó marí eren espoliats dels seus nius i servien per a condimentar un bon arròs". (Alomar et al. 1996: 119).

Gall faver (*Porphyrio porphyrio*)

Segons Mayol (1978: 37), Plini, naturalista romà, diu que era abundant a les Balears, i se'l caçava per a les festes romanes.

S. XVI

Caçada a l'Albufera d'Alcúdia. (Mas 1999: 195).

1760

Au aquàtica comestible de les Balears, esmentada per Wernsdorf el 1760, molt apreciada en gastronomia. "Conegut com a polla blanca, gall d'aigua, gall de riu (Menorca), o gall de faver (Mallorca, Eivissa), esvait actualment de les Balears, però comú, a principi del segle passat a Menorca, on vivia domesticat a galliners". Nota d'Alexandre Font Jaume, a Wernsdorf (2007: 99).

La protecció de s'Albufera de Mallorca com a Parc Natural el 1988, va propiciar un projecte de reintroducció el 1991, a on va començar a nidificar en 1992. L'espècie ha anat colonitzant altres zones com: Maristany, s'Albufereta, Golf de Santa Ponsa y de Son Muntaner en Palma, aeropuerto, etc. I àdhuc Menorca (Son Bou, Albufera des Grau y Son Saura) a on es té constància des de 1999.

1911

Maurici Hernández Ponsetí el dona com a comú a Menorca a on vivia domesticat dins galliners. (Hernández 1911; Mayol 1978: 37).

Avui es dona per extingida a les Balears. El darrer fou caçat a l'Albufera.

Flamenc (*Phoenicopterus roseus*)

Es troba de passada i s'alimenta de peixos, mol·luscs i plantes aquàtiques. Au comestible. (Teixidor 1974; Mayol 1978: 40-4; Alomar et al. 1996: 119).

Segles XII i XIV

Criava als estanys de Formentera i en es Salobrar de Campos.

S. XVI

Caçada a l'Albufera d'Alcúdia. (Mas 1999: 195).

1787

Eivissa: "de caza está muy bien provista, y son sabrosas sus especies, y hermosísimas unas como cigüeñas que cria la Formentera en un estanque llamado de los flamencos, por estas aves que se dicen flamenchs o payos, que tarazeados de diversas plumas, aunque las mas coloradas, son de singular belleza, y algunos particulares han merecido presentarse al Soberano". (Vargas 1787: 6-7).

1787

"El número de aves que cria esta Isla [de Mallorca], las propias y de tránsito, no sería fácil expresarlo: sin embargo se puede dar una idea, siguiendo el orden de Linneo [1707-1778], distribuyéndolas en seis clases.. .. En la quarta el

flamenco, pelucino, o ave cuchara, las garzas, grulla balear, damisela de Numídia, la cerceta, abutarda, &c.". (Vargas Ponce 1787: 50).

(Pelucino: pelicà, *Pelicanus onocrotalus*)

Damisela de Numídia: ocells numídids, fasianiformes)

1830

Al llibre de J. Sanxo (1845?) sobre la història natural de Menorca, apareix la següent anotació:

Versió en català "El color del seu plumatxa es gris, quasi semblant al color del Sabelli gros: Pero tem que esta color que se ha observat en nostra animal, ni sia algun tan equivoc; pues repar que Bomare diu, que las ales son la mitat negres, y el resto de color de rosa, o, púrpura, y que el coll y cap, ventre cuxas, y coua son blancas"

En la versió castellana, en Sanxo ha millorat les determinacions, i en aquest cas ha conclòs, després de consultar el treball de Mauduyt, que l'exemplar era un flamenc jove (Ferrer i Muntaner, 2014).

"Su color en uno que mataron ear pardo, y blanco y negro como el Sabelli gros o Oedicnemo. Però como el Mauduyt observa, estos animales, varian mucho en sus Colores: mas, en el primer año son de Color variado de pardo y blanco, excepto las grandes plumas de las ales; en el segundo ya se ve algun color de rosa, y en el tercero, ya es del color rubio que regularment se ve en ellos. Por lo que, nuestro individuo podria ser de los juvenes, y quisá los otros que frequentan la Isla participan de la variedad y diversidad de Colores. En Febrero de 1830 en Ciudadela mataron uno con estos Colores rubios, las piernas rubias y pico".

1841

Els flamencs de Formentera eren propietat de l'arquebisbe de Tarragona per dret de conquesta de l'illa des del segle XIII fins a les Corts de Càdis de 1812.

Rares vegades visitaren es arquebisbes de Tarragona les illes d'Eivissa i Formentera. Hi enviaven visitadors generals plenipotenciaris i entre altres assumptes especialment religiosos "investigaban el estado de las rentas y derechos del señorío". (Macabich : 188).

"Fue tan veraz en otro tiempo la Formentera, que después de haber permanecido muchos años desierta se conservaban aun en ella mil silos. Es igual a Ibiza en todas las producciones; críanse además unas aves parecidas a cigüeñas en un estanque llamado de los Flamencos, del nombre de estas aves llamadas flamenchs o payos en idioma del país, los cuales están taraceados de colores muy diversos, siendo las más coloradas de singular belleza". (Bover 1841: 1121).

1936, gener

"Conservo un ejemplar [de flamenco] cazado en enero de 1936 en las marismas del puerto de Fornells y tengo noticia de tres ejemplares que fueron cazados en 1941 en la Albufera de Mercadal". (Moll 1957: 82).

Fotja (*Fulica atra*)

Au aquàtica de presència freqüent en les zones humides i albuferes de Mallorca i Menorca. (Teixidor 1974; Mayol 1978: 35-37).

1361, 1 juny

Capítols de la volateria de Pollença.

Es mana "que tot hom que vendrà lo parell de les fotges ... pac II diners, e lo comprador I diner". (Rotger 1995, II, CI).

S. XIV

Les fotges eren abundants a l'Albufera i estimades a la taula pagesa. (Obrador 1987: 134; Mas 1999: 195).

S. XIV

Es caçava a l'Albufera: "Som de pacte que agau de pendre la fotga a IIII dinés la pesa".(Mas Forners 1999a: 265).

1421

Guillem Llodrà era posseïdor de l'estany, situat vora la Cala de Manacor. És a dir, que el procurador reial establí a dit Llodrà el dit estany d'aigua en alou del senyor rei per poder "pescar pexs e cassar fotges e altres volateries del dit stany". (Rosselló 1979: 106)

1469, 28 gener

Gil de Sant Martí, donzell, té una gran possessió anomenada Rafal d'en Font, situada dins els termes de Santa Margalida i Alcúdia. En aquesta possessió hi ha alguns estanys i la gent, amb l'excusa de pescar i caçar fotges, també li pren llenya i bestiar. (Rosselló 1999a: 458).

1504, 2 octubre

Francina, vídua i hereva d'Antoni Castell i els arrendadors de l'Albufera d'Alcúdia, venen a Pau Garró els fruits. El preu de fotja és de 4 diners la peça. (Rosselló 1999a: 496).

1506

El procurador reial escriu al batle de Manacor sobre el novell establiment fet a Miquel Bauçà d'un estany situat a Cala Manacor, però després resultà ésser de Rafel Ballester, el qual pot posar ban de 20 sous a aquells que pesquin o cacin fotges en dit estany. (ARM RP 77 f. 129).

1515, 15 octubre

Les fotges es caçaven a l'Albufera i es venien a 4 diners la peça. (ARM Joan Martí M-770 f. 137-138).

S. XVI

Caçada a l'Albufera d'Alcúdia. (Mas 1999: 195).

1724

Es prohibeix a l'arrendador i a qualsevol persona la caça de fotges tant amb filats com amb l'ajuda d'aguaitadors, a l'Albufera d'Alcúdia. (Ordinas 1999).

1845?

Segons Sanxo (1845?)

"La sua carn no es apresuada, a causa que marinetxa y te un gust molt fort, que es necessari tenperar ab algunes herbes aromaticas" o "altres ingredients que absorbescan la sua acrimosa, o, saladura".

Fuell (*Pluvialis apricaria*)

(Mayol 1978: 44).

Esmentats com a aus que es cacen el mes d'octubre a la rondaia Es dotze mesos i dues jaies. (Jasso & Torrens 2007: 313).

Gallineta d'aigua, polla garau, polla d'aigua (*Gallinula chloropus*)

Ocell aquàtic de l'Albufera, comestible i considerat de carn exquisida. (Teixidor 1978).

1653, 9 abril

La senyora Elisabet Mir i Castell de Moià va llogar a Sebastià Miquel (a) Ferragut, de Muro, i sa muller Margalida Serra, durant 3 anys, la gran Albufera i estanys, situada en els termes d'Alcúdia, Santa Margalida, Muro i la Pobla, per ànnua mercè de 1.100 lliures. A més li entregaran cada any una dotzena de polles garaus; més portaran cada any a Pere Onofre Tauler, rector de Lluçmajor, 12 polles garaus. (Rosselló 2008: 450).

S. XVII-XIX

Gabriel Ordinas aporta les següents notícies. (Ordinas 1999).

1717, 21 gener

Crida manant que els polls garaus es venguin a 4 sous la lliura de pes.

1717

"Postura de peix del dia: per los señors regidors de mes de esta capital de Palma". Inclou: "Peix de bufera: Polla garau". (Rosselló 2009 292).

1733, 8 març

La dona Eleonor Sureda, muller de Domingo Serralta, absent del Regne, lloga durant 3 anys a Bartomeu Sard, l'Albufera i estanys per preu de 1000 lliures. Entre les condicions el llogater es compromet a entregar cada any 20 polls garaus, i un poll garau salat.

1754

Josep Serralta Sureda i Castell, senyor de l'Albufera, la lloga a Bartomeu Guasp. Al conductor li deven 10 sous per 2 dies de fer guarda en el viver dels polls garaus.

1789

Jeroni Boix de Berard i de Solà (1742-1795), exposa que les polles garau de l'Albufera podrien exportar-se a Palma. (Berard 1983: 102; Ordinas 1999: 54).

Als contractes de lloguer de l'albufera s'esmenta un determinat nombres de polles garau que s'havien d'entregar al propietari, sovint durant la quaresma, entre una dotzena del segle XVII i 20 exemplars al segle XVIII.

1801, 15 febrer

Maria Caro i Sureda, filla de Pere Caro i Margalida Sureda Valero, marquesos de la Romana, lloga durant 4 anys a

Miquel Bennàsar i Riutort, de la Pobla, la Gran Albufera, per 1.500 lliures. A més entregará cada any per Setmana Santa, 6 polles garaus.

Garsa (*Ardea* sp.)

Amb segurament es deu referir a l'Agró donat les seves localitzacions, encara que en català es correspon amb el nom científic *Pica pica*.

Pica pica és un ocell de la família Corvidae, presa dels ocells de caça. És domesticable, aprèn de siular tonades i de pronunciar alguns mots. /i(Querol 2003: 193, s.v.: garsa).

1316, 1 mars. Introducció de les garses.

Llibre de dades de la Procuració Reial (ARM Reial Procuració 3393)

Els procuradors reials paguen per compra de garses posades en diferents llocs de l'illa, çò és, 105 parells, 23 lliures, 13 sous i 7 diners. Foren comprades a València.

Per altra banda es compraren 8 parelles que portà n'Andreu Ferrer. (Rosselló & Bover 2003: 134).

S. XVI

Caçada a l'Albufera d'Alcúdia. (Mas 1999: 195).

Gavina (*Larus* sp.)

A les Balears és nidificant, comuna i sedentària. (Mayol 1978: 19-23).

A sa Dragonera, "per primavera la tasca era aixecar els ous de gavina. Els ous se treien entre el 28 d'abril i el 10 de maig, perquè després ja estaven pollats. A vegades se solia deixar un ou a cada niu perquè les gavines no abandonassin la colònia de cria. Puntualment el garriguer s'encarregava de vetllar perquè no li espoliessin els nius de gavines." (Alomar et al. 1996: 119).

Grua (*Grus grus* i *Anthropoides virgo*)

Capítol 67. Qui parla com se fa salsa de grua.

Sant Soví. 1324

Diu el Bestiari: "Les grues són uns ocells grans, e qui han grans cames e lonch coll, e han una natura molt meravellosa: que com van ni dormen, todavia ne vetle una de nit e altra de jorn per gardar les altres; e aquella qui vetla té una pedra al peu, per so que les altres dormen segurament, car aquella pedra que té, no la lexa dormir, e axí elles tots temps se gayten e stan segures de tots perill". (Bellés 1993).

Rara a les Balears. (Mayol 1978: 40).

Ocell comestible caçat especialment en falconeria per falcons gruers.

De plomatge gris cendrós amb el coll negre, amb una falsa coa formada per les plomes de les ales i de cames llargues. Esmentat per Francesc Eiximenis (?-1409) quan un eclesiàstic golafre que les menjava en primavera. (Eiximenis 1983: 43); present com a ingredient en diverses receptes del Llibre de Sent Soví (Grewe 1979). Esmentat per Ramon Llull.

1438

Essent mestre de guaita Jaume Torrella, succeí que un captiu de Bartomeu Capllong, de Manacor, fugí amb companyia d'altres esclaus, per la qual malifeta el seu amo havia de pagar certa quantitat de diners, però aquesta composició pecuniària li fou canviada per sis grues que havia d'entregar al dit Torrella. (Rosselló 1979: 106-107)

1472, 8 octubre

Margarida, viuda de l'honorable Joan de Parets, en nom del seu fill Jordi, lloga a Joan Mestre i muller Àgueda, certa alqueria de l'heretat del seu marit, dita l'Alqueria Major, situada al Cap d'Artrutx, a l'illa de Menorca, per temps de tres anys.

Entre les condicions s'esmenta que "no podran acollir ningú en la caça de les grues" (ARM notari Jaume Comes, C-182: f. 114-115v).

1514

Francesc Angelats diu que alguns particulars de Manacor i Felanitx li fan grans perjudis i damnatges en la seva possessió i marina "ço és en tallar-li llenyes, arbres, caçar de grulles en un stanyol que té en dita sua possessió passant-li per los conreus". (ARM JC AH-255, f. 271v).

1577

Despeses pel convit de Miquel de Montcada i Bou, noble militar, lloctinent i capità general de Mallorca (4576-1578) de visita a Lluçmajor.

Es pagà a un traginer de Campos per una grua. (Font 1978: 312).

S. XVI

Caçada a l'Albufera d'Alcúdia. (Mas 1999: 195).

Segons indica Barceló i Combis (1866) respecte a *Anthropoides virgo*, anomenada “Damisela de Numidia. No he tenido ocasion de observar esta hermosa especie africana, que se presenta accidentalmente en estas islas, y cuyo paso al parecer era más frecuente en otros tiempos. En el año 1780 D. Cristobal Vilella mató una cazando en la Porrassa, pequeña laguna inmediata á Santa Pousa, que remitió disecada al Real gabinete. El día 2 de octubre de 1782 adquirió otro individuo, cogido vivo el día anterior en la Albufera de Alcudia, que remitió vivo todavía á Madrid el 15 de noviembre del mismo año, con destino á uno de los Infantes. Durante aquel intervalo mantuvo el ave con pan, salvado, etc. Segun refiere D. Buenaventura Serra en el tomo que llevo mencionado, en la misma época conservaba otro individuo disecado, uno de sus amigos de Palma, el Dr. Ricondo”.

També Barceló i Combis (1866) respecte a la Grua coronada, indica: “*Balearica pavonina*, Less. Cast.. Grulla coronada, Ave real. Esta rara y bonita especie, africana tambien, es de paso acciden tal en estas islas, como lo indica su nombre, y segun afirman varios autores; por cuya circunstancia la incluyo en este catálogo, á pesar de no haberme cabido la suerte de observarla. D. Buenaventura Serra dice en el referido tomo, haber oido referir que en 1180 fué cojido un individuo cerca de Santa Pousa, que pasó á manos de D. Cristobal Vilella. Ramis la indica tambien en su referido *Specimen*, etc., dándole el nombre vulgar de *Grua ab caparutxo*”.

Guàtlera (*Coturnix coturnix*)

Les guàtleres es cuinaven en els aguiats i estofats, i en empanades cuites al forn. Encara es fan repoblacions cinegètiques. (Lucas 2002: 64).cacen

Són utilitzades com medicament simple a la terapèutica dels ocell de caça o com a presa. (Querol 2003: 212-213, s.v.: guatlla).

Esmentades com a aus, guàtleres d'Alger, que es cacen el mes d'octubre a la rondaia Es dotze mesos i dues jaies. (Jasso & Torrens, 2007: 313).

A Eivissa es trobava en població decreixent. (Escola 1981: 14).

“Actualment la guàtlera és més escassa que abans, per la pressió cinegètica per una banda, i els insecticides per l'altra. (Mayol 1978: 69).

1557

La viuda de A. Rosselló de Lluçmajor ven “uns filats de gualle per sis sous y sis dinné” al notari Joanot Salvà. (Bartomeu Font i Obrador. Historia de Lluçmajor. III: El siglo XVI. Mallorca: Gráficas Miramar, 1978: 221).

1698, 25 juny

S'ha rebut ordre del virrei, prohibint caçar guàtleres.

1698, 25 juny

Es prohibeix caçar guàtleres fins a dia de Sant Miquel de setembre entre altres animals de caça.

1776, 11 març

Reial orde i crida prohibint caçar guàtleres, “como otros pájaros de paso, con red, y reclamo de estas especies”.

1787

En Menorca “tambien se hallan buenas codornices á su tiempo”. (Vargas, 1787: 136).

Juia (*Vanellus vanellus*)

Ocell comestible. (Alomar et al. 1996: 119). Esmentats com a aus que es cacen el mes d'octubre a la rondaia Es dotze mesos i dues jaies. (Jasso & Torrens, 2007: 313).

Amb les plomes de la juia s'en feien alabances i rituals de curació. (Moll 2003: 74).

Corrent a l'hivern a totes les Balears. (Mayol 1978: 44).

Menjamosques (*Muscicapa striata balearica*)

Petit ocell passeriforme comestible.

S. XIX-XX

Es caçava a sa Dragonera per a la supervivència dels seus habitants (Alomar et al., 1996: 119).

Mèrla (*Turdus merula*)

“En enero de 1940 aparecieron en grandes oleadas, cogiendo los cazadores muchísimos ejemplares sobretodo en el Sur y Oeste de Menorca”. (Moll 1957: 119).

El fet de que “menja cucs i sargantanes; per això és més respectat pels caçadors” eivissencs. (Escola 1981: 31), emperò les mèrleres nadiues de Mallorca i Menorca són sedentàries, “a les Pitiüses no n'hi ha”. (Mayol 1978: 92).

1569, 3 juliol

Preus de la caça a Menorca: “Item la dotzena de les melles se vana a reho de vint diners” (Sastre Portella 1985: 278).

Oca salvatge (*Anser anser*)

Present a les Balears. (Mayol 1978: 35).

“Alguns caçadors eivissencs n’han caçat”. (Escola 1981: 9).

1324

Salsa d’oques, p. 69

Segle XV

La carn d’oca no estava aconsellada com a past dels ocells de presa malalts.

1520

Mestre Robert de Nola proposa al Llibre del coch les següents receptes d’oques:

Salses d’oques, p. 53

D’allet per oques, p. 77

Salsa blanca per a oques, p. 97

(Nola 1982)

S. XVI

Caçada a l’Albufera d’Alcúdia. (Mas 1999: 195).

Ocell

1324

Capítol 238. Qui parla com se fan panades d’ocells.

Sent Sovi, 1324, p. 87

1376, 9 juny

Inventari postmortem dels béns de Berenguer Sunyer, menor, que tenia a la seva casa situada prop de la lonja dels Placentins a la parròquia de Santa Creu de Ciutat.

A una cambra s’hi troba: “Item quosdam filats de cassar ausells”, i ballestes i arcs de rotlo. (Estelrich 1995: 12)

1377?

«A l’inventari dels béns de fra Pere Cunill, hospitaler, de Pollença s’hi troba «una gàbia de fust de tenir aucells».

Per l’afició dels frares hospitalers de Pollença a la falconeria, i per ser propietaris dels agres, es pot deduir que els aucells eren pel manteniment dels falcons (Mayol 2008: 183).

1440, 13 octubre

L’honorat Lluís Berard, senyor de l’alqueria anomenada Horta, se vol alegrar de la concessió que el rei En Sanxo, de bona memòria, féu a Nicolau Sant Just, sobre el dret de les pastures de les falques del castell de Santueri, amb facultat de posa bans a aquells qui caçaven aucells i altres animals.

1520

Un salceró per ocells salvatges, p. 63

1722, 7 novembre

Són segrestats els béns de Joan Adrover, àlies Seguina, de Felanitx, acusat d’haver comès alguns robatoris, entre altres tres filats de caçar aucells.

Paó, paona, pago, paga (*Pavo cristatus*)

Es pago, perquè és hermós,

fa una volta i s’estufa,

se mira es peus i s’arrufa:

Així vos ne pendrà a vos.

Des de el segle XIII ja s'empraven les plomes de paó per fer ventalls. El paó com a animal comestible es troba esmentat per Ramon Llull al Llibre d’Evast e Blanquerna (11, 2): “un burgués tramés un paó enlardat e cuyt al bisbe”. (Enllardar: recobrir amb llard una vianda; ficar llenques de cansalada dins la carn que s’ha de rostir).

La carn de paó és insípida i tirosa, malgrat tot formava part dels banquets reials. Es presentava la taula revestit de les

plomes originals. Presentar plats de carn amb plomes de pago encara és una pràctica vigent. Vegeu el receptari de cuina subrealista de Salvador Dalí (1904-1989).

Hi havia pagos que vivien en llibertat i altres en captivitat. (Teixidor 1978).

Utilitzat com a font de medicaments simples o excipient del producte terapèutic a fer ingerir a l'ocell de caça. (Querol 2003: 289, s.v.: paó).

1258

Pere, fill de Pere de Pardines, fa inventari de l'alqueria de la Torre, després Son Vives, de Sant Llorenç des Cardassar i de l'alqueria Pocafarina.

S'hi troben 4 paons i una quarentena de gallines. (Rosselló 2002: 3)

1324

Capítol 44. Qui parla com se deu fer salsa de pago amb llet d'ametlles.

Sent Soví, 1324

Salsa de pago, 6768

Rajola amb paó mascle, extret de Cabot i Mulet (1990).

1343, agost

Guillem Valentí, senyor jurisdiccions de Felanitx, es queixa perquè certes persones li han mort alguns paons del seu bosc (Rosselló 1984: 115).

1361, 1 juny

Capítols de la volateria de Pollença.

Es mana "que tot hom que vendrà, etc. lo parell dels paons pac I sou, e lo comprador IIII diners". (Rotger 1995: II, CI).

1370

A la Crònica de Pere IV s'esmenta: "Una laüt que venia a Nos a la Ciutat ab alguns pagos que'l bisbe de Malloques nos trametia".

Aleshores el bisbe de Mallorca era Antoni de Galiana.

1379

Es caçaven paons en el terme de Pollença al Puig d'Almadraba amb lloses parades o paranys, i un paó s'escapà de les lloses. (Mayol 2008: 298).

1380, 10 gener

Els batles de Porreres, Montuïri i Sant Joan reberen avís que havien de fer crida manant als seus distrituals que no gosassin tallar llenya ni caçar paons en l'alqueria Mianes, de Montuïri. (ARM AH 44, f. 262).

1384, 17 novembre

Es prohibeix donar plats de carn de pago en els banquets de nupcials. (Vaquer 1988: 875).

1398

Jordi de Sant Joan, donzell, exposava que tenia paons en els boscatges de la seva alqueria d'Alaró i algunes persones, caçant, també li mataven els paons. Volia que el batles fes una crida dient que ningú entràs dins les seves terres per caçar sots pena de 100 sous. (Rosselló 1979: 118).

1411, 28 març

Guillem Truiol posseeix l'alqueria anomenada Filella de Felanitx "en la qual té alguns pahons los quals molts cassadors anant a cassar en aquella axí ab los cans en altra manera, li destrueixen". (Rosselló 1975: 86).

1420

Es prohibeix donar plats de carn de pagos en el banquet de noces. (Vaquer 1988: 875).

1423, 8 febrer

El procurador reial de Mallorca paga 7 lliures i 10 sous a Francesc Caules de Porreres, preu de 3 parells de paons, a raó de 50 sous el parell, i són per trametre al senyor Rei que era a Nàpols. (Rosselló 2001: 34).

1441, 28 març

Guillem Truiol, de Felanitx, posseeix l'alqueria anomenada Filella "en la qual té alguns pahons los quals molts cassadors anant cassar en aquella axí ab los cans com en altra manera, li destrueixen". (Rosselló 2014: 91)

1444, 21 abril

Des del Bisbat es mana al vicari de Felanitx amonesti les persones que han robat paons i paones de l'alqueria de Jaume Sunyer, que els restituesquin. (Rosselló 2014: 91).

El bisbe de Mallorca era Gil Sanxís Munyós.

1446, 13 abril

La Procuració Reial paga a Gabriel Auget, mestre fuster del senyor Rei, les despeses en fer dues gàbies noves per posar-hi certs pagos, que el regent se'n porta al Rei, en compra de fusta, barrerons i jornals: 3 lliures, 1 sou, 4 diners. (ARM RP 3.530 f. 46v).

1446

La Procuració Reial entrega 21 lliures a Bartomeu Poll "per sis parells de pagos que li comprà a obs del senyor Rey, a raó de III liures lo parell". (ARM RP 3.532 f. 73).

1451, 29 abril

Procès contra l'alçament dels pagesos.

Declara Miquel Umbert, ciutadà, que té una alqueria a Bunyola: "E més han pres e furtats hun parell de paguos, cinch o sis parells de gallines". (Rosselló, 1995: 12).

1457, 9 desembre

A Banyalbufar es fa una relació dels danys fets pels pagesos durant la revolta forana. De Planícia prengueren 20 parells de pagos que es valoraren en 60 lliures. (Rosselló & Albertí, 1995: 129).

1459, 8 agost

Els jurats de Mallorca per solemnitzar la vinguda i recepció de don Carles, príncep de Viana, primogènit d'Aragó, han decidit fer-li diversos obsequis. Es mana que sien comprades vitualles; entre elles 2 parells de pagos.

1503

Inventari de la possessió de Lluçamar.

"Ítem foren atrobats circa trenta paguos entre huns y altres segons relació de Joan Morey, maioral de dita possessió."

"Ítem VIII parells de pagos salvatges entre mascles y femelles".

1504, 10 febrer

Inventari postmortem de Joana Nadal, viuda d'Antoni Martí, ciutadà.

A l'alqueria anomenada Bellver (San Llorenç del Cardassar), s'hi troben 9 parelles de pagos silvestres entre mascles i femelles. (ARM Notari Martí Terrers T-858, f. 176-185v).

1520

Mestre Robert de Nola inclou en el Libre del coch les següents eceptes de pago:

Tall de pago, p. 27

De salsa de pago, p. 37-38

De emborrassament de pagos o capons, p. 55

(Nola 1982)

1535, 1 octubre

Eleonor, viuda de Burgues Burgues, donzell, lloga a Damià Oliver i Antoni Abram dues parts de la possessió de la Torre (Son Vives) . S'estipula que no tendran porcs ni caçaran al lloc on hi ha els pagos. (Ramon Rosselló Vaquer. Noticiari de Son Vives: Sant Llorenç des Cardassar. Mallorca: l' autor, 2000: 11).

1558

El consell de Manacor tractava “que si lo senyor visrey [Joan de Cardona], venint de Manorcha passara per ací que li sie fet hun present de gallines, hun parell de moltons, hun parell de pagos”. (Rosselló & Vaquer, 1991: 75).

1784, 12 juny

El doctor Joaquim Fiol i Estada (1728-1790), escriu al seu diari: “un home de Felanitx, casat ab la Muda me ha regalat una pague vella: li he fet quisar dinar y lo he fet content”.

Pardal

Diferents espècies del gènere *Passer* “utilitzat com a past dels ocells de caça o com a medicament simple o excipient per fer ingerir un producte terapèutic a l'ocell de caça”. (Querol 2003: 292, s.v.: pardal).

S. XVIII

Al receptari de cuina menorquina del segle XVIII de fra Francesc Roger hi figuren dues receptes de pardals, una de pardals de niu, i l'altra de pardals vells. (Roger 2014: 136).

Passarell (*Carduelis cannabina*)

1569, 3 juliol

Preus de la caça a Menorca: “Item la dotzena de pardals passarells y altres consemblants aucellets a rehó sis diners” (Sastre Portella 1985: 279).

Perdiu (*Alectoris rufa*)

Monoll, manoll: manat de coses que caben dins una ma.

El senyor Toni d'Ausella
A una perdiu va tirar,
I llavó la se posà
Dins es xap de sa gonella.
El senyor Toni, enfadat:
Bet, m'has vista sa perdiu?-
Ella respon i li diu:
Sols no 'sé si ha tirat.

Aucell de la família de les gallinàcies del gènere *Alectoris*; n'hi ha de diferents espècies. La més corrent a les Balears és *Alectoris rufa*.

La perdiu mascle es diu perdigot.

“A Eivisa era molt abundant, però actualment [1981], per mor del gran nombre de caçadors que hi ha, cada any s'han de repoblar amb espècies de la Península. A Eivissa es fa una subespècies més grossa”. (Escola 1981: 14).

PrÈsent a totes les Illes inclosa Formentera. (Teixidor 1978).

“Així com les gallines e les perdius e ls peixs grosses, qui són pus cares viandes que la carn de bou, e l salmó que la sardina”. Llibre de sciència. Ramon Llull

La carn de perdiu era especialment considerada com exquisida. El cuiner mestre Robert de Nola en el seu Llibre del coch de 1520, explica com s'ha de tallar o Tall de perdius, indicant que “se volen sempre començar de tallar a la cuixa dreita”. 27-28.

Sanxo (1845?) a la història natural de Menorca indica sobre les perdius que “ Su carne es muy apreciada, y por esto son tan perseguides, que apenas se escapan del cazador la cuarta parte de lo que hay cien años quedavan vivas”.

Els ous de perdiu eren recollits per el consum humà.

Les perdius blanques apareixen en les rondalles menorquines i vigilen i despisten als caçadors. (Moll 2003: 180).

“Caçar perdius a la cameta, això és, encalçant-les en fer el sol fort. Ses perdius sols fan una volada, fins que acaben s'alè i se reten assolant-se en terra”. Modalitat de caça esmentada a la rondaia Es dotze mesos i dues jaies. (Jasso & Torrens, 2007: 307, 313).

Per a la caça de perdius s'emprava el ca perdiuer o perdiguer, o ca mè.

Una modelitat era la seva caça amb falcó i l'ajuda de cans, registrada a Mallorca el 1401.

Actualment es fan repoblacions cinegètiques. (Lucas 2003: 64).

1313

Foren portades des de València moltes perdius, “multas picas” per manament del rei Sanxo, i foren amollades a Valldemossa, Sóller i vall de Canet per a la seva reproducció. A més es prohibí caçar-les.

1315, 11 març

Per manament reial foren portades a Mallorca, des de València, moltes perdius i amollades pels boscos de Valldemossa i Sóller per la seva reproducció; es manà, que sots severes penes, ningú gosàs caçar-les com a mesura proteccionista. (Rosselló 1997: 36).

1322

Llibre de la Cort del Batle.

Rebudes dels bans de la batllia: de Bernat, caçador de perdius, perquè caçava amb ca, 48 sous. (Rosselló 2001: 45).

1322, febrer

Despeses dels procuradors reials quan anaren a Huialfàs: item III perdius a sopar, 2 sous, 5 diners”. (Sastre 1993: 259).

1324

Llibre de Sent Soví.

Capítol 69. Qui parla com se deu fer perdigat amb avellanes

Perdigat: aguiat de perdiu.

Perdius en olla, p. 90

Perdius en ast, p. 94

1339, 1 juliol

El lloctinent de governador ordena fer crides a les viles de la part forana anunciant la veda de la caça de perdius “ab filats, ni ab cans, ni ab ajust de gents, ne ab nengun anginy en manera neguna”. (Vich & Muntaner 1945: 181; Lliteras 1972: 260 i 362; Rosselló 2008b: 70).

1339, 8 agost

Es comunica al batle de Valldemossa que s'atorga permís per a caçar perdius a Bernat de Fontanes en temps de veda, per gràcia especial. (Vich & Muntaner 1945: 181).

1339, 25 juliol

El governador de Mallorca, Roger de Rovenac, mana al batle de Valldemossa que Bernat de Fontanes pugui prendre perdius per gràcia especial, i perquè “no és estat bé delítos de sa persona”, i als que aquest vulgui. (ARM AH 1, f. 328v).

1339, 30 julio

Es dona llicència a Pere Bennàsser “pugui caçar perdius en les muntanyes de so del seu”. (Rosselló 1985b: 19).

1340

Despeses de la Cort del batle de Mallorca: 15 sous a Pere Joan de Ribesaltes que portà lletres a Bunyola i altres viles “de no cassar perdius”. (Rosselló, 1985b: 47).

1344, octubre

Foren multats Antoni Ferrer, Antoni Bramona i Guillem Truiols, de Felanitx, perquè caçaren perdius contra forma de capítol ordenat. (Rosselló 1984: 118; 1997: 49).

1349, 31 juliol

Llicència a Bartomeu Graner i Guillem Calvell de Bunyola puguin caçar perdius en llocs “agrests” de l'illa i no en llocs “plans”. (Rosselló, 1995b: 24).

1354, 19 agost

Es prohibeix caçar perdius amb certs enginys. (Rosselló & Albertí 2003:214).

1354, 19 agost

Guillem Valentí, senyor jurisdiccional de la vila de Felanitx, protesta davant el governador de Mallorca Gilabert de Centelles, perquè el batle fa parar dins les seves terres i un puig de la seva alqueria els aucells i perdius, cosa injusta perquè aquests llocs són tenguts com “a devesa”. (Rosselló 1984: 147).

1359

El rei Pere concedí llicència a Pere Sanç i Pere Monge, veïns de Manacor, perquè poguessin caçar perdius.

1361, 1 juny

Capítols de la volateria de Pollença.

Es mana “que tot hom que vendrà etc. lo parell de les perdius pac II diners, e lo comprador I diner”. (Rotger 1945: II, CI).

1367

El governador de Mallorca, Olf de Pròixida, ordenava al batle de Lluçmajor fer una crida que havien mort una cadella de cassa de perdiu a Ferrando Valentí, oferint 10 lliures a qui informàs qui ho havia fet.

1372, 20 desembre

Miquel Torrents i el seu fill Antoni Torrents, mercers del terme de Manacor, varen vendre a Caterina, muller de Bartomeu Girard, paraire, i Caterina, muller de Guillem Anget, ciutadà, la caça de perdius a raó de 4 sous el parell de perdius.

1375

Convit ofert per les autoritats d'Alcúdia al governador de Mallorca, Francesc de Sa Garriga i de Vilariga, en la seva visita a la vila d'Alcúdia.

El clavari, Bernat Ferrer, pagà “Ítem per 1 perdiu, 1 sou, 6 diners”. (Llabrès 1888).

1376, 28 juliol

El governador de Mallorca, Francesc de Sa Garriga i de Vilariga, ha concedida llicència a Pere Garcia de Felanitx per caçar perdius d'ara fins tot el mes de setembre. (Rosselló 1984: 189; 2014: 89).

1378, 12 maig

Queixes d'alguns particulars contra aquells que volent despoblar el terme de perdius cacen contínuament en el vinyet cantant i amb cans de mostra. El batle de Sineu farà crida que d'aquí a Sant Miquel ningú caci perdius.

1379, 9 juliol

Els felanitxers tenen costum de prendre perdius ab filats e cantant”. (Rosselló 1997a: 75)

1379, 7 setembre

Es caçaven perdius al terme de Pollença al Puig d'Almadraba. (Mayol 2008: 298).

1381, 30 abril

Guillem Valentí, senyor jurisdiccional de la vila de Felanitx, es queixa perquè Romeu Adrover ha caçat perdius amb granada “la qual cosa és vedada”, dins les seves possessions, i vol que el batle li posi una multa. (Rosselló 2008b: 107).

1381, 18 juliol

Es dona llicència a Jaume Asbert, ciutadà, que té possessions a Petra pugui caçar perdius amb granada i altres enginys.

1382, 7 maig

Prohibició de caçar perdius amb filats des de Carnestoltes fins a la festa de Sant Miquel. (Cateura 1981: 255-256).

1384, 17 novembre

S'ha prohibit donar en els banquetes de noccs plats de carn de paons, capons ni perdius ni altra volateria, exceptuat gallines, polls i coloms. (Vaquer, 1988: 875).

1392, 9 agost

El governador de Mallorca, Francesc de Sa Garriga i de Vilarig, “mana que null hom ne neguna persona no gos pendre, ne fer pendre en la dita illa neguna perdiu ab filats ne ab ballesta ne ab granades, ni cantar, ni ab altre engin, ne desfer nius...”. (Pons 1949: 228; Font 1972, 1: 385).

1396, 5 desembre

Es mana al batle de Sineu faci fer crida que ningú gosi caçar perdius amb caldera, filats ni altre enginy sinó solament amb ballesta o amb ca segons la forma acostumada sots pena de 25 lliures i si no pot pagar estarà 100 dies a la presó.

1397, 5 maig

Lo honorable Berenguer de Montagut, donzell, lloctinent del Governador del Regne de Mallorca, mana “que nenguna persona de qualsevol condició o stament sia no gos cantar ne brellar perdigots ne aquells pendre per tot lo present mes de maig, sots pena de cent sols al fisch del senyor Rey aplicadors”. (Pons 1949: 245; Font 1972, 1: 385).

1397, 11 maig

A Felanitx es publica una crida prohibint la caça de perdius amb ballesta, filats, granades, cantant i altres enginys. (Rosselló 2008b: 126).

1397, 22 juliol

Llicència a Arnau Moragues de Pollença per a que pugui caçar a Pollença i Alcúdia tota casta d'ocell llevat de perdius amb granada. (Rosselló 1999a: 430).

1398, 23 novembre

Manant al batle de Muro faci restituir a Mateu Fabregat 70 sous i 6 diners preu del qual havia comprades a Guillem Gual 54 perdius; com que no podia caçar per vigor d'una crida, li prengueren les perdius les quals foren venudes per la cort. (Rosselló 1990: 377).

1399, 1 juliol

Roger de Rovenac, lloctinent, mana "que daquí avant negun hom ne neguna persona no gos pendra ni auciar en negun loch de l'illa de Mallorca neguna perdiu ab filats, ni ab cans, ni ab ajusts de gents, ni ab negun altre enginy en manera neguna, de Carnestoltes entrò la festa de Sent Michel, sots pena de lx. sols o de perdre el puny, si pagar no los poria".

S. XIV

A l'alqueria d'Escorca es caçaven perdius al segle XIV. (Juan 2002: 1, 22).

1400, 14 juliol

Per fer "cesar la gran multitud de caça de perdiu qui's mata en la illa de Mallorca per caçadors de caldera, filats i altres enginys", es mana a tots els batles de les viles facin fer una crida pública prohibint aquesta caça. Serà l'executor de les penes l'honorat Guillem Valentí, ciutadà de Mallorca. (Rosselló & Bover 1979: 68; Danús, 1990: 72; Rosselló 2008b: 131).

1400, 14 agost

S'ha donat llicència a Bernat Berga, sots-castellà de Santueri perquè pugui caçar perdius amb granada o altres enginys en els termes de la fortalesa. (Rosselló 2014: 90).

1401, 29 agost

S'insisteix al batle de Felanitx que com "alscuns cassen perdius en vostre batliu ab filats e ab caldera. E cassant per aquesta forma devoren los agres de perdius". (Rosselló 2008b: 132; Rosselló 2014: 90).

1401, 20 octubre

De nit i amb caldera es cacen gran multitud de perdius, per la qual cosa es pensa que no n'hi haurà abastament per caçar amb ocells o sia amb falcons. Es fa crida a Alcúdia que ningú gosi caçar perdius amb caldera. (Rosselló 1999a: 437).

1403, 17 maig

Crida manant que ningú caci perdius amb ballesta, granada, caldera o cantant, ni desfer nius des de Carnestoltes a Sant Miquel, exceptuant caçant dins ço del seu per propi ús. (Rosselló 2014: 90).

1403, agost

El governador de Mallorca Roger de Montcada i de Lloria, baró de Llagostera, comissionava Antoni Nadal de Manacor perquè en nom seu actuàs contra aquells que caçaven perdius amb filats i caldera. "Trencant les dites calderes e filats e la cassa que presa hauran". (Rosselló 1979b: 106).

1409, gener

El rei Martí escriu al seu governador de Menorca i a altres oficials, que "per relació de algunes persones dignes de fe havem entès que en la dita illa se fa gran destrucció e gastament de matar perdius ab foch e ab caldera e ab filats de nits en tant que si provehit no'y era, la dita illa seria molt freturosa de perdius, de que seria dan a la cosa pública de la dita illa e dels habitants en aquella". (Rosselló 1979: 106).

1413, novembre

Despeses dels procuradors quan anaren a Inca:

5 novembre: "Item dos pareis de perdius".

11 novembre: "una perdiu e tres torts, 1 sou, 4 diners". (Sastre 1993: 261).

1429, 1 juny

Es prohibeix la caça de perdius a Alcúdia. (Rosselló 1999a: 447).

1421, 10 gener

El governador de Mallorca Olf de Pròixida, ordena als batles de la part forana fer crides prohibint tallar llenya i caçar perdius a la Bastida, del cavaller Gisbert de Sant Joan. (Cateura 181: 259).

1425, 23 novembre

Els jurats diuen que la prohibició de caçar perdius és perjudicial per la gran quantitat que ara hi ha a Alcúdia. (Rosselló 1999a: 447).

1428, 26 novembre

Guillem Seguer d'Inca es vol defensar de l'acusació de caçar perdius amb caldera. (ARM Ah 111 f. 201).

1432, gener

El governador de Mallorca Berenguer d'Oms i de Santa Pau, concedeix llicència a Joan de Parets, d'Inca perquè pugui caçar perdius amb caldera a qualsevol lloc de l'illa. (ARM AH 118, f. 136v).

1437, 3 setembre

Es notifica a tots els batles que Miquel Riquer, de Felanitx, i un companyó han obtingut llicència per caçar perdius amb filats o caldera. (Rosselló & Bover 1979: 68).

1440

Pere Siquier, del lloc de Búger, obtenia llicència per poder caçar perdius amb filats o amb caldera per tot el terme de Campanet. (ARM Guiatges, 8, f. 46).

1440, octubre

Es notifica al batle de Manacor que Pere Comes havia obtingut llicència per caçar perdius amb caldera o filats dins els termes de les seves possessions. (Rosselló 1979: 106)

1440

El governador Berenguer d'Oms i de Santa Pau, comunica al batle de Manacor que "a intercessió e plegaries de algunes notables persones de aquest regne, havem donada licència e facultat al honrat en Domingo Miró, ciutadà, que pusch cassar perdius per qualsevulla lochs e parts del vostro batliu, axí ab caldera com ab altre qualsevol enginy". La dita llicència tindrà "valor per spay de vuyt jorns comptadors del dia que la present" sia entregada. (Rosselló 1979: 106)

Semblant lletra fou tramesa i adreçada al batle de Santanyí. (ARM AH 130, f. 18).

1440, 27 agost

Es mana fer una crida prohibint la caça de perdius. Es fa al·lusió a una carta reial de primer de juny de 1420. Es prohibeix la caça de perdius amb ajust i amb caldera, amb filats i granades i amb senderes, degut als abusos que es cometien, sots pena de perdre les calderes, els filats i les eixàrcies, i multa de 10 lliures.

1441, 13 maig

Es mana fer una crida prohibint la caça de perdius amb llacera ni filats en el terme de Ciutat en ningun temps amb filats o amb ballesta, ni amb granades i desfer nius, sots pena de 100 sous; al mateix temps es prohibeix tallar pins, oliveres i ullastres.

1441, octubre

El governador de Mallorca, Berenguer d'Oms i de Santa Pau, comunica al batle de Campanet, Nicolau Serra, que havia donat llicència a Jaume Tortella i Antoni Tortella "puxen cassar perdius ab caldera o ab filats per tot lo terme de la dita parròquia sens incorriment d'alguna pena".

1443, 27 setembre

Miquel Garau juntament amb un company seu obtenia permís per poder caçar perdius amb caldera i filats dins el terme de Castellitx. (Rosselló 1982b).

1444

Miquel Garau aconseguí llicència per poder caçar perdius, acompanyat d'un home que li ajudàs a portar l'exàrcia, caça que podia fer amb filats, foc o caldera dins el terme de Castellitx. (Rosselló 1982b).

1444

El prohoms En Siquier i els seus fills, de Campanet obtenien llicència per caçar perdius amb filats i caldera per qualsevol lloc de la part forana.

1446, 28 gener

Pere Pujol d'Inca obté llicència per poder caçar perdius de dia i de nit. (ACA reg. 2730 f. 68v).

1446, 28 març

El governador de Mallorca Berenguer d'Oms i de Santa Pau, mana "a tot hom, generalment, de qualsevol ley, condició o stament sia, no gos pendre ne fer pendre en nengun loch del terme de la ciutat de Mallorques neguna perdiu en nengun teps del any en pena de cinquanta lliures, ab filats o ab balesta, ne ab granades".

1452, 19 juliol

Inventari dels béns de Gabriel Arguimbau, sastre, de Ciutadella de Menorca.
Dins l'obrador hi figura "una gàbia de pardius" (Rosselló Vaquer 1982: 15).

1453, 13 setembre

Antoni Montserrat, Gabriel Albons i Antoni Colom de Felanitx, han obtinguda llicència per caçar perdus en tot el terme, així amb filats i caldera com amb altres enginys, de dia i de nit, d'ací a carnestoltes. (Rosselló , 1975b: 110).

1457, 9 desembre

A Banyalbufar es fa una relació dels dans fets pels pagesos durant la revolta forana. De la Granja prengueren una caldera de caçar perdus. (Rosselló & Albertí, 1995: 130).

1463, gener

Inventari de l'alqueria de Joan de Sales fet pels seus hereus.

A l'alqueria Marratxí s'hi troba: "ítem una perxa de perdus ab son forniment, ço és, filats e dues calderes" per caçar perdus (ARM notari Pelegrí P-686, f. 233-240).

1463, 15 novembre

Inventari postmortem dels béns de Nicolau Sunyer, mercader, caçador, falconer i pescador, i propietari emfiteute de l'illa de sa Dragonera.

Té una caldera dolenta de cassar perdus amb llurs filats.

1470, 7 novembre

Inventari de la possessió de Jaume Morei, d'Artà.

Al pati de dita possessió s'hi trobava una perxa de perdus. (Barceló 2004: 117).

1474, 23 maig

Bartomeu Riudavets, Ramon Desbrull i Jaume Comes, notari, de Menorca, àrbitres i amigables componedors de les diferències entre Galceran Riera, mercader de Perpinyà, i Ramon, també mercader.

Els àrbitres imposen silenci i demanen pel seu salari tres parells de perdus. (ARM notari Jaume Comes C-192: f. 324).

1493

Es publiquen unes ordinacions sobre la caça de perdiu amb gàbia i altres enginys. (ARM Suplicacions 42, f. 4v).

1500, 28 març

Els caçadors Miquel Forner, Guillem Botàs, Miquel Pau i altres demanen al lloctinents que anul·li la prohibició de caçar perdus amb gàbia.

1500, 1 abril

Els jurats del Regne de Mallorca prohibeixen la caça de perdus.

1500, 7 abril

Els jurats de Mallorca prohibeixen la caça de perdus amb calderes i granades.

1500-1501

Es prohibeix la caça de perdus amb gàbia pels gabiers (caçadors amb gàbia), en el terme de Ciutat, però els caçadors amb aucell o falconers, ho podran fer.

1502, 29 gener

Es mana que "la crida de les perdus sia publicada en cascuna vila ... en la present illa" de Mallorca prohibint la caça de perdus, degut a l'abús "se feye del cassar de les dites perdus". (Vg. text complet publicat per Pons 1929: 21-22).

1502, 3 novembre

Inventari de l'herència de Joan Llull.

Té una possessió de Miquel Ballester, anomenada Subirana, al terme de Manacor, a on hi ha: "Ítem, uns filats de perdus, vells". (ARM notari G-161, f. 16).

1505, 9 setembre

Inventari postmortem dels béns de Gabriel Riudavets de Menorca.

"En la cambra d'en Bort: [hi havia] Ítem una gàbia de perdiu". (Rosselló Vaquer 1998: 108).

1512, 27 octubre

Es fan crides prohibint caçar perdius de gàbia o perdigots.

1514

Francesc Angelats diu que alguns particulars de Manacor i Felanitx li fan grans perjudis i damnatges en la seva possessió i marina per caçar perdius. (ARM JC AH-255, f. 271v).

1519, 4 gener

Inventari dels béns de Pere sa Forteza.

A la possessió que tenia en el terme de Puigpunyent, a l'estable s'hi trobà una caldera d'aram de caçar perdius, poqueta. (Rosselló & Segura, 1996: 92).

1520

Salceró per a perdius, p. 65

Salsa bruna per a perdius, p. 74

1527, 10 octubre

Joan Miquel de Togores diu que particulars de Felanitx, contra la seva voluntat, entren dins la possessió del Pujol i li tallen arbres i garrigues, i cacen perdius. (ARM Lletres comunes, f. 154v).

1531, 13 juny

La dona Joana Beatriu, viuda de mossèn Jaume Bernardí de Togores, donzell, procedeix a inventariar els béns del seu difunt marit.

Al celler del seu alberg de la cavalleria de Lloseta s'hi troba una caldera de caçar perdius, d'aram, i a la cambra nova del porxo s'hi troba una perxa de caçar perdius. (ARM notari B-199, f. 185-193v).

1547, 11 setembre

Inventari dels béns de Joanot Francesc de Sales, cavaller. A la possessió dita Son Joanot Sales, en el terme de Marratxí, hi tenia a les cases "Item, dos perdius de gàbia".

1554, 19 agost

Guillem Valentí, senyor jurisdiccional de la vila de Felanitx, protesta davant el governador de Mallorca, Gaspar Marrades i Soler, perquè el batle fa parar dins les terres i un puig de la seva alqueria els aucells i perdius, cosa injusta perquè aquests llocs són tenguts com "a devesa". (Rosselló 1997b: 59).

1554, 19 setembre

Quan Perellós de Pacs exercia de batle de Ciutat, féu manament que el català Jeroni Cortès, a instància de l'alcaid del castell de Bellver, que no entràs en tot el terme del castell, baix pena de deu lliures, perquè quan havia estat amb ell per caçador el trobà que li furtava les perdius. (Pacs 1999: 28, 80-81).

1562, 29 gener

Inventari dels béns de Mateu Bonet Baró, del lloc de Selva: A la seva possessió s'hi troben 3 gàbies de perdius. (ARM Notari Pere Salvà; S-1452, s.f.).

1569, 3 juliol

Preus de la caça a Menorca.

"Primo que la perdiu gran o xicha del primer dia de quaresma fins a la festa de Sant Miquel del mes de setembre nos puga vendre a més de dotze diners la pessa.

Item la perdiu gran o xica ques vendrà del dia de Sant Miquel fins per lo darrer dia de carnestoltes nos puga vendre a més de setze diners la pessa" (Sastre Portella 1985: 278).

1576

Es publica una súplica sobre la destrucció de llorigueres i nius de perdius.

1577, 27 febrer

Es prohibeix la caça de perdius fins passat tot el temps de juny, en pena de 5 lliures franques. (Rosselló & Albertí 2003: 208; Rosselló 2014: 92).

1577, 8 juliol

Joan Morey d'Artà i la seva filla Elisabet, viuda de Jaume Nicolau de la Galera de Felanitx procedeixen a inventariar els béns d'aquest difunt. A la possessió de la Galera hi havia un perdiu mascle malalt amb gàbia. (Rosselló 2008: 16-17).

1577

Despeses pel convit de Miquel de Montcada i Bou, noble militar, lloctinent i capità general de Mallorca (4576-1578) de visita a Lluçmajor.

Es pagaren a Esteve Moragues per 2 perdius, 4 sous.

A Pere Gerar, Antoni Massot i Mateu Clar per 3 parelles de perdius, 12 sous, 4 diners.

A un traginer de Campos per un parell de perdius, (Font 1978: 312).

1581

Inventari de la casa de Perot Vicens de Son Verí de Lluçmajor: “un buyrach de quesar perdius ple destaques”. (Bartomeu Font i Obrador. Historia de Lluçmajor. III: El siglo XVI. Mallorca: Gráficas Miramar, 1978: 89).

1585, 18 març

Inventari dels béns de Rafel Serra de la possessió de la Bisbal, de Santa Margalida.

Uns filats de caçar perdius amb una caldera de suro (Rosselló 2005: 12).

1585

Despeses que pagà el clavari de Felanitx pel banquet ofert al virrei Lluís Vic amb motiu de la seva vinguda a la vila.

A Joan Vallcanera, caçador, paga 1 lliura, 7 sous, per 14 perdius.

A Gaspar Sagraera, caçador, 1 lliura, 15 sous, per 15 perdius.

A Pere Suau, 1 lliura, 12 sous, per 8 parells de perdius.

A Miquel Reus, 1 lliura, 13 sous per perdius, nous i alls.

A Antoni Vaquer, fadrí, 6 sous per 3 perdius. (Rosselló 2008b: 402-403).

S. XVI

A un inventari de Lluçmajor apareix “tres perdius ab tres gàbies”.

A un altre inventari: “una dotzena de làseres y una caldera de aram de quesar perdiu”.

. (Bartomeu Font i Obrador. Historia de Lluçmajor. III: El siglo XVI. Mallorca: Gráficas Miramar, 1978: 221).

1600

Es prohibeix caçar perdius amb caldereta a Menorca. (Arxiduc 1982: 453).

1603, 4 març

Es prohibeix caçar perdius amb filats, caldera, bou i lloses. (Rullan 1875: 361).

1604, 15 novembre

El clavari de Felanitx paga les despeses ocasionades per la vinguda del regent de l'Audiència. Hi ha 20 sous a Jaume Tauler per quatre parells de perdius. (Rosselló 2009: 15).

1606, 25 abril

El clavari de Felanitx paga les despeses de la visita de don Francisco Patxeco. La vila comprà perdiu, pollastres i altres vitualles.

1603, 4 març.

Es prohibeix caçar perdius amb filats.

1610, 10 febrer.

Es prohibeix caçar perdius amb lloses.

1610, 15 febrer.

Es prohibeix caçar perdius amb filats.

1610, 25 febrer

Es comunica en un ban que ningú “en qualsevol temps del any gos cassar perdius ab loses o caldera o bou o ab filats”, (Font 1982: 250).

1610

Amb motiu de la visita del virrei Joan de Vilaragut i Sans a la ciutat d'Inca, els jurats compren:

Perdius al jurat Francesc Pons.

Una perdiu a la senyora Apol·lònia Ferrera.

I una altra a Bartomeu Ramonell. (Pieras 2015: 19).

1620

Es prohibeix caçar perdius i llebres des del primer dia de quaresma fins acabat el mes de juny.

1620, març

Edicte prohibint caçar perdius des del primer dia de quaresma fins al 15 d'agost.

1623, agost

Un algutzir ha fet manament a Gabriel Bosc, Antoni Arvades i Miquel Quetgles, tenders del cap de la carnisseria, que d'ací en avant, en pena de 10 lliures, no venen gallines, pollastres, perdius ni ninguna espècie de caça tant de pèl com de ploma, ni ous.

1623

Preu de les perdius: 11 sous, 4 diners per un parell de perdius.

1626, 31 març

Es prohibeix caçar perdius amb lloses, amb caldera, amb bou i amb filalts.

1647

El prior de Lluc ordena pagar 1 lliura, 8 sous per 14 perdius, més 39 perdius a raó de 2 sous (Arxiu Col·legial de Lluc. Priorat 59, f. 36 i 39).

1648, 26 octubre

Preparatius per a la visita del virrei Vicente Ram de Montoro, a Sóller. Els jurats havien de proveir: "sivada, molta farina recolada de xexa y de blat per la gent ordinària, neu, capsas, bunyols, bon vi, viram, so és: gallinas, pollas, pollastres, que tot sia viu com avisarà, candelas de sèu y un cassador per tenir perdius". (Rullan 1876, II: 406).

1660, 4 abril

Edicte prohibint la caça de perdius. (Rosselló 2014: 95).

1662, 25 març

Edicte sobre la prohibició de caçar perdius. (Rosselló 2014: 95).

1664, 21 març

Edicte prohibint la caça de perdius fins el dia de Sant Miquel.

1665, 1 març

Edicte prohibint la caça de perdius fins a Sant Miquel amb pena de 10 lliures. (Rosselló 2014: 95).

1668, 15 setembre

Fou publicat que ningú caci perdius fins a Sant Miquel en pena de 10 lliures i els cans i la caça perdut. (Rosselló 2014: 95).

1671, 7 abril

Crida prohibint caçar perdius amb bou. (Rosselló 2014: 95).

1677, 4 abril

Es publica una crida que ningú gosi caçar perdius. (Rosselló 2014: 95).

1683, 6 abril

Prohibició de caçar perdius fins el dia de Sant Miquel de setembre.

1688, 4 abril

Prohibició de caçar perdius. (Rosselló 2014: 95).

1691, 7 març

Que ningú gosi caçar perdius fins el dia de Sant Miquel.

1691

Obsequi al capità de Llucmajor: "15 sous són per tres parells de perdius als quals han servit per un regalo per al Sr. Capità". (Font 1982: 251).

1695, 29 maig

Prohibició de caçar perdius.

1696, 28 abril

Prohibició de caçar perdius.

1697, 28 març

Prohibició de caçar perdius fins el dia de Sant Miquel prop venidor.

1698, 25 juny

Prohibició de caçar perdius fins el dia de Sant Miquel de setembre. (Rosselló 2014: 95).

1699, 30 març

Prohibició de caçar perdius fins el dia de Sant Miquel de setembre.

1702, 17 de març

Ordre del virrei prohibint la caça de perdius fins el dia de Sant Miquel de setembre amb lloses, caldera i bou

1703, 1 abril

Ordre del virrei prohibint la caça de perdius fins el dia de Sant Miquel de setembre amb lloses, caldera o bou.

1704, 27 febrer

Crida sobre la veda de la caça de perdius.

1725, 24 juny

El clavari de la vila de Santa Margalida paga 8 sous, 4 diners, valor de 5 perdius comprades a raó de 1 sou, 8 diners cada una, per regalar a un senyor de Ciuta per agrair els favors fets a la vila.

1775, 5 agost

Noticiari de Gabriel Nadal i Huguet (1747-1819)

Gran tempesta de vent a Felanitx, Campos, Porreres, Petra, Santanyí, Artà, Esporles, etc.: “dexava mortes las gallines, perdius y demàs animals volàtichs que encontava per los camps que no estaven a cobro”. (Rosselló 2000b: 103)

1787

“De caza menor es abundantíssima Mallorca, y tiene un sin número de perdices”. (Vargas, 1787: 49).

1787

Menorca “de caza està regularmente provista, y sus perdices, de que tiene abundancia, son excelentes desde que está la mies a medio granar hasta después de la cosecha”. (Vargas, 1787: 136).

1790

Es prohibeix caçar perdius amb seu, trampes, canyes i xarxes a Menorca. (Arxiduc 1982: 4539)

S. XVIII

Al receptari de cuina menorquina del segle XVIII de fra Francesc Roger hi figuren receptes de perdius rostides. (Roger 2014: 140-141).

Piula

Ocell de la família de les fringíl·lides que habita llocs aigolosos, també anomenat hortolà o piula hortolana.

Piula de canyers, *Emberiza schoeniclus*.

Ocell d'aigua, palmípede, espècie *Anas penelope*

1361, 1 juny

Capítols de la volateria de Pollença. Es mana “que tot hom que vendrà etc. lo parell de piules pac II diners e lo comprador II diners”. Rotger II, CI).

1515, 15 octubre

Les piules es caçaven a l'albufera i es venien a 8 sous la peça. (ARM Joan Martí M-770 f. 137-138).

Segona meitat del segle XIV

A l'albufera d'Alcúdia es caçaven piules i es venien a 8 diners la peça. (Mas Forners 1999a: 265).

Polla blava (*Porphyrio porphyrio*)

Ocell de l'ordre dels gruiformes i de la família dels ràl·lids. Molt rar. (Teixidor 1978).

S. XVI

Caçat a l'Albufera d'Alcúdia. (Mas 1999: 195).

Puput (*Upupa epops*)

Sanxo (1845?)

“La sua carn, a exceptació de quan son gust ab las plomes fora, no es tinguda per gustosa ni saludable”.

Rabassot (*Aythya ferina*)

Versió catalana del llibre de Sanxo (1845?). Al seu llibre esmenta la presència d’algun exemplar observat al mercat. “en 1817 se veu un en la plasa”. (Ferrer i Muntaner, 2014).

Rupit (*Erithacus rubecula*)

Jo me vaig aconhortar
Com vaig pensar en lo ropit:
Un animal tan petit,
Per viure, passar la mar.

1404

Dos esclaus de Pollença i dos sabaters d’Inca es jugaren al joc dels daus, dos tords i un rupit. (Mayol 2008: 298).

1845?

Sanxo (1845?) indica:

“Rupits, y son molt agafats en los dias rigorosos del Invern per medi de llosas”.

S. XIX-XX

Es caçava a sa Dragonera per a la supervivència dels seus habitants. (Alomar et al., 1996: 119).

Sebel.lí (*Burhinus oedicephalus*)

El seu nom llatí era livercinus. També anomenat torlit. (Mayol 1978: 46-47; Teixidor 1980)

Capítol 25. Qui parla com se talla lebercins o tot ocell gros.
Sent Soví. 1324

Ocell comestible i caçat especialment en falconeria. (Alcover & Moll, s.v.: sebel.lí). Amb les plomes es feien amulets curatius, i els ous eren recollits pel consum humà. (Moll 2003: 74-75).

S. XIV

Apareix en el receptari de Sent Soví a on s'esmenta com a sebel.lí o lebercí. El seu nom llatí és livercinus.

1307

Figura a la taula de la dona Saura, filla del rei Sanxo: “Un libertí y un ànet, 2 sous, 5 diners”.

1585, 9 setembre

Despeses del convit ofert a Lluís Vic i Manrique, virrei de Mallorca, a la seva visita a Lluçmajor.
Pagaren a Miquel Clar per “1 perdiu y 1 xaballí, 3 sous”. (Xabal·lí: sebel·lí). (Font 1978: 538).

S. XVI

Caçada a l’Albufera d’Alcúdia. (Mas 1999: 195).

Sisó (*Tetrax tetrax*)

Ocell de l’ordre dels gruïformes i de la família dels otídids.
Migratori a les Balears.

1317

El rei Sanxo I anà a la Vall de la Nou, de Petra, a caçar certes aus comestibles que es deien “tsies”, nom que sembla onomatopèic. (Sureda Morera 1914: 150; Teixidor 1979: 650).

Sòl·lera (*Emberiza calandra*)

A Menorca, cruixidell.

S. XVIII

Al receptari de cuina menorquina del segle XVIII de fra Francesc Roger hi figura una interessant recepta: “Un plat de sùl·leres”, sofregides amb peres, tallades molt petit i sucre, car és un plat dolç. (Rotger, 2014: 137).

Actualment la seva caça està interdicta. (Aguilar 1997, 17: 21-22).

Sordall (*Anthus pratensis*)

La caça dels sordalls és especialment cruel segons la rondaia Els dotze mesos i dues jaies. (Jasso & Torrens, 2007: 312). Freqüent a Eivissa. (Escola 1981: 31).

Soterí petit (*Tachybaptus ruficollis*)

Sanxo (1845?) indica:

“aunque sia este animal molt gras en lo hiver, la sua carn no es apresada, peus que marinetxa molt”

Titeta sorda, titeta traïdora (*Anthus pratensis*)

En el manuscrit de Sanxo (1845?) sobre la història natural de Menorca apareix.

“Es una de las cazas mas ordinarias, por ser tan numerosa su multitud, y sencillez”.

Titina (*Motacilla alba*, *Motacilla flava*, *Motacilla cinerea*)

Piula, piuleta.

La caça de la titina és comentada a la rondaia Sa titina i sa geneta: “Oh aquesta titina! Diu en Quemunyes! Deu tenir cama o ala rompuda ¡quina festa en fèran es meus al·lots!”. (Jasso & Torrens, 2007: 306). Nombrosa a Eivissa. (Escola 1981: 32).

S. XVI

Caçada a l'Albufera d'Alcúdia. (Mas 1999: 195).

Tord (*Turdus philomelos*)

Com ve que acab de segar,
an es torbs sempre dic coses.
Amb sos filats o ses lloves
vos tenc d'arribar a agafar.
I ells passen de d'allà
i me diuen: ¿Que reposas?

Hivernant a les Balears. (Mayol 1978: 90). Abundant a Mallorca i Eivissa.

1372, 20 desembre

Miquel Torrents, i el seu fill Antoni Torrents, mercers del terme de Manacor, varen vendre a Caterina, muller d'Antoni Girard, paraire, i Caterina, muller de Guillem Anget, ciutadà, la caça de tords, a raó de dos sous la dotzena de tords.

1396, febrer

Els procuradors reials “Ítem met en data que costaren torts que fiu fer e aparellar a manera de mortits, de manament del Sr. Rey a mi de paraula fet abans que partís de Mallorques, los quals li tramés a Perpinyà... e eran C parells, a rahó de III diners lo parell, e fiu-los comprar de diverses persones com pus grasses pogren esser a rahó de III diners lo parell, 1 lliura 5 sous.

Ítem costà una gerra en que foren trameses al dit senyor, 8 diners.

Ítem costaren de plomar, 2 sous

Ítem costaren esquenes de porc de que fo fet sagunt [saïm] fus en que foren mesos en la dita gerra per conservar aquells segons que's fa en Cerdenya.

E axí munta pe tot loqui costaren les dits torts espatxats, 1 lliura, 16 sous, 8 diners”.
(Quadrado 1888: 108).

S. XIV

Consta que s'enviaren al rei estant a Perpinyà, un centenar de parells de tords grossos, esmocats (esplomats i sense butzes) i conservats en saïm, dins unes gerres. (Pons 1965: 195).

1404, febrer

Antoni, de nació de moros negres, esclau de Bartomeu Carbó, tornava de l'alqueria de Jaume Muntada cap a la vila de Pollença, amb Miquel, esclau de nació de tàrtres de Jaume Muntada, i a l'altura del torrent de Citges, en el terme de Pollença, trobaren dos sabaters d'Inca que venien de vendre sabates a Pollença i es jugaren al joc de daus dos tords i un ropit a canvi de sabates i diners i els perderen. (Mayol 2008: 198).

1411-1418

A la dieta conventual del monestir de Sant Domingo de Palma es servia “en algunas ocasiones ... un par de tordos”.
(Rosselló Lliteras 1985: 264).

1413, 4 novembre

Despeses dels procuradors quan anaren a Inca: "Item VI torts a sopar, 8 diners" (Sastre 1993: 261).

1423

Enric de Villena (1384-1434) en l'Arte cisoria escrita el 1423, recomana tallar "los tordos e zorzales e otras aves menudas en quatro se parten todavía partes con el cuchilo cuarto. Así son ministrades por la pequeñez de sus cuerpos e ternez de su carne, como porque non se enfríen". (Villena 1994: 172).

(Zorzal: griva, *Turdus pilaris*).

1427, 18 desembre

Inventari dels béns de Jaume de Móra.

Té una cavalleria situada a Estellencs que comprèn diverses possessions. Al casal s'hi troben: "Item uns filats de torts" (ARM Notari Genís Mianes M-155, f. 82-91).

1430, 18 novembre

Els Fornari tenien parat un coll per a caça de volateria

una possessió, Son Fornari, a la marjal de Huyalfàs prop del torrent de Muro. Guillem Fornari presentà denúncia al governador de Mallorca

dient que alguns habitants de Muro i la Pobla contra la seva voluntat, paren i parar fan a coll a torts dins lo torrent qui passa per la possessió i com fan lo coll posen molta brossa dins lo torrent, en tal manera que com lo torrent vé, la dita brossa embarga l'aigua, que no passa avant, i sobreix i anega lo sementer de la dita alqueria, i com que tal cosa redunda a gran dampnatge i perjudici evident del dit Guillem és estat davant nos suplicant. Resposta: Manam que faceu crida que no sia ninguna persona qui gos parar a coll de sus lo dit torrent ni posar brossa dins aquell baix pena de 25 lliures. (Obrador 1987: 104 i 166).

(Parar una trampa, llosa, ratera o altre enginy per a caçar: posar aquell objecte en disposició de funcionar i agafar els animals.

Coll: freu o espai estret entre dos arbres per a on solen pasar els tords a l'albada o a entrada de fosc, i on els caçadors paren els filats per agafar-los.

Caçar a coll: els filats de caçar a coll són de forma triangular, sostinguts lateralment per dues canyes molt llargues).

1463, gener

Els hereus del senyor Joan de Sales fan inventari dels béns del difunt.

A l'alqueria Marratxí s'hi troben uns filats de caçar tords: "ítem huns filats de torts". (ARM notari Pelegrí P-686, f. 233-240).

1493

Inventari de la possessió Pastoritx, de Valldemossa, del senyor Morell, que té en alou reial.

Entre els béns hi ha uns filats de caçar tords. (ARM A-76, f. 473v-478v).

1531, 13 juny

A l'inventari post mortem dels béns de mossèn Jaume Bernardí de Togores, fet per la seva viuda la dona Joana Beatriu, figuren a la cavalleria de Lloseta, a la cambra nova del porxo, uns filats de caçar tords. (ARM notari Antoni Boscà B-199, f. 185-193v).

1542, 25 maig

Inventari dels béns d'Alfons de Torrella de Santa Maria del Camí.

En lo menjador o entrada de la casa de la possessió dita Santa Maria s'hi troben "tres filats de cassar torts". (Capó 1980: 349).

1557, 16 març

A l'alqueria Torratxí de Lluçmajor que és d'en Socies, s'hi troba "a la entrada: Ítem uns fillats de cassar torts ab sis canyes mitgempers". (Font 1978: 138).

1569, 3 juliol

Preus de la caça a Menorca: "Item la dotzena dels tors se vena a reho de dotze diners la dotzena". (Sastre Portella 1985: 278).

1580, 22 agost

Inventari de la possessió de la Socorrada, d'Alaró, propietat de Margalida Eixertell, viuda de Miquel Garau.

S'hi troben uns filats de caçar tords. (ARM Notari Rafael Bonet B-311, f. 650-659).

1597, 12 de juny

Inventari dels béns de Mateu Serra, àlies Teuler. Tenia una possessió coneguda com la Teulera al terme de Marratxí a on hi havia un filats de caçar tords amb un parell de canyes.

S. XVI

A un inventari de Lluçmajor apareixen “dos telles de filats de cassar torts gurnides ab ses canyes”. (Font 1978: 221).

1605, 12 gener

Inventari postmortem dels béns de Jaume Salom, fet a instància de la seva viuda la dona Antonina. Tenia unes cases a Marratxí a on hi havia uns filats de caçar torts amb ses canyes.

1641

Inventari dels béns de Miquel Bertran, de Biniamar. Tenia unes cases a on hi havia uns filats de caçar.

1642

Inventari dels béns de Tomàs Reus, de Biniamar. Tenia uns filats per caçar torts.

1666, 8 agost

Inventari de Son Collell, de Montuïri.

A les cases s'hi troben “Ítem uns filats dolents”. (Vibot 2009, v. 4: 122).

1671, 7 abril

Es publica una crida prohibint caçar torts amb encesa. (Rosselló 2014: 95).

1698, 29 octubre

Inventari dels béns d'Antoni Obrador, fill d'Andreu. Tenia la possessió anomenada Casa dels Concos (Cas Concos) a on hi havia uns filats de caçar torts.

1695, 5 gener

Pere Serra, dit de Marina, natural de Pollença, habitador de la Ciutat de Mallorca, lloga durant tres anys a Joan Mesquida, el seu cunyat, la possessió de Son Serra de Marina, del terme de Santa Margalida.

El senyor es reserva “lo útil o delma dels torts se agafaran en dita possessió”. (ARM Notari Joan Campomar C-1080, f. 114v-146v).

1702, 17 març

Ordre del virrei prohibint la caça de torts amb encesa.

1703, 1 abril

Ordre del virrei prohibint caçar torts amb encesa ni amb filats.

1704, 27 febrer

Més, per la conservació dels esplets de l'oli i per evitar la destrucció que es fa de les olives “calsigant y esclafant aquelles com se cassen torts ab encesa de nits”, es mana que no es cacin torts amb encesa, en pena de 10 lliures i perdre els instruments de caça.

1709

Sebastià Joan, del lloc dit Son Cànaves, de Felanitx, tenia uns filats de caçar torts. (Rosselló 2014: 97).

1730, 21 març

Inventari dels béns de l'heretat de Joan Artigues. Tenia la possessió de Son Dimoni a Cas Concos a on hi havia uns filats de caçar torts.

1735, 28 febrer

Fou acusat de robatori Antoni Maimó, fuster, de Felanitx i els seus béns foren segrestats, entre ells hi havia uns filats de caçar torts amb ses canyes.

1736, 21 març

Es feu inventari dels béns de Joan Artigues, de la possessió Son Sala dita vulgarment Son Dimoni, de Felanitx.

Dins les cases hi havia uns filats de caçar torts.

Segle XVIII

El receptari de cuina menorquina del segle XVIII de fra Francesc Roger inclou una recepta de Un plat de torts farcits. (Roger 2024: 137-138).

Segle XIX

Les receptes de torts són freqüents als receptaris impresos i manuscrits.

Resulta interessant la recepta de Perdius y torts en conserva, que recorda la recepta sarda de 1396; i la de Butzetes de torts. (Antics 1999: 51-52, 78).

S. XIX-XX

Es caçava a sa Dragonera per a la supervivència dels seus habitants. (Alomar et al., 1996: 119).

Tord blancel, tord blanc gros (*Turdus philomelos*)

Espècie que apareix al manuscrit de Sanxo (1845?) sobre la història natural de Menorca, també amb els noms de Tort, tort ordinari, tort negre, tord blanch.

“sen veuen molts, de manera que ab los filats se fan una gran mortandad de ells, cuia carn es bastant apreciada”. “cuia carn es bastant apreciada”.

Tort vert (*Turdus sp.*)

Espècie que apareix al manuscrit de Sanxo (1845?) sobre la història natural de Menorca.

“Este es uno de los raros animales que tal qual vez comparecen en la Isla, o, alomenos no lo vemos en la plaza”

Tórtora (*Streptopelia turtur*)

¿Saps la tórtora què fa
en perdre sa companyia?
Tant si viu poc com estona,
sempre tota sola va.

Segle XV

Ocell de la família Columbidae. “Presca, past, medicament simple o excipient del producte terapèutic a administrar a l’ocell de caça”. (Querol 2003: 389, s.v.: tortra).

S. XIX-XX

Es caçava a sa Dragonera per a la supervivència dels seus habitants. (Alomar et al., 1996: 119).

Tudó (*Columba palumbus*)

Capítol 28. Qui parla com se talla tudó.
Sent Soví, 1324

A la cuina el tudó es talla i serveix dins una tudonera: plat fondo per a tallar i servir en taula els tudons.
Abundant a Mallorca i Menorca. “És ben conegut a Eivissa pels caçadors”. (Teixidor 1980; Escola 1981: 21).

1361, 1 juny

Capítols de la volateria de Pollença.

Es mana “que tot hom que vendrà etc. lo parell dels tudons pac I diner, e lo comprador I diner”. (Rotger 1995: II, CI).

1380, 10 gener

Miquel Marquès es queixa al mostassaf d’Inca perquè no li deixa vendre els tudons més avant de 16 diners el parell quan ell els venia a 19 diners. (ARM AH 44 f. 124v).

Segle XV

Past de l’ocell de caça.

1520

Robert de Nola explica al Libre del coch com s’ha de fer el Tall de tudó. (Nola 1982: 28).

1569, 3 juliol

Preus de la caça a Menorca: “Item lo tudó gran o xich se vena a reho de sis dinés pessa” (Sastre Portella 1985: 278).

1845?

Sanxo (1845?) a la seva història natural de Menorca indica:

“la sua carn no es de les mes apresiadades”.

Verderol (*Carduelis chloris*)

Al llibre de Sanxo (1845?)

“Estos animals son aperceguits per los casadors de visch per goasr de son cant qui es bestant vario y agradable”.

Vivot gros (*Calonectris diomedea*)

(Mayol 1978: 25).

A sa Dragonera caçar vivot es deia fer una vivotada; també es recollien els ous, tot per a la supervivència dels seus habitants. Els polls eren especialment cercats.

Voltor (*Gyps fulvus*, *Aegypius monachus*)

(Mayol 1978: 50-53).

Desgraciats de voltors
Que habiten dins Es Rafal!
Si se mor cap animal,
l'estogen p'es segadors.

Les pelles vulturum o plomes de “vautour qui se negocient à Majorque par ‘oiseau’ c'est- a-dire 2 ailes (de 30 plumes chacune) et 1 queue (de 1 plumes) ou par cent et se revendent dans tout Occident”. (Delort 1978: 10).

1268, 15 maig

Inventari postmortem dels béns de mestre Ponç des Colomers.

A les cases situades davant les cases de Mir de Palau, a Ciutat s'hi troba un voltor. Eren apreciats pel seu greix. (Alomar et al. 1998: 119)

1415, 15 setembre

Fra Santa Pau, de Pollença compra 40 plomes de voltor, tal vegada per ser utilitzades en el ball de les Àguiles. (Mayol Llompart 2008: 328).

Segle XV

Font de medicaments simples per a la terapèutica dels ocells de caça. (Querol 2003: 415, s.v.: voltor).

Xillotí (*Pluvialis apricaria*?)

Al text de Sanxo (1845?) sobre la història natural de Menorca indica.
“la carn de este animal es tant exquisida com la del Xillot.

Xillot, Xillot siulaire, Xirlot (*Pluvialis apricaria*)

Al text de Sanxo (1845?) sobre la història natural de Menorca indica.

“De estos Xillots Siulaÿres no sen veuen molts en la isla, però son bastant coneguts en especial a los aficionats a la casa”.

Mamífers

L'objectiu principal de la caça de mamífers era l'obtenció de proteïnes. Com a complement estaven les pells, originant un comerç completament regulat.

El comerç de les pells dels quadrúpedes com cabres, cérvols, conills, genetes, llebres, marts, salvatgines, etc., tant d'adults com avortons, ha estat estudiat in extenso per Robert Delort (1978), especialment interessant són les notes extretes dels arxius de Mallorca i Barcelona.

Les pells d'avortons procedien dels fetus parits prematurament per ovelles.

Els anys 1415, 1423 i 1482, entre altres, la venda de pells per captius o esclaus sense llicència estava interdicta, i la compra de pells a bandejats era especialment castigada. Aquestes pells es deien pells ventureres.

Les pells de camell s'importaven des de Barbaria i apareixen documentades en els registres d'arribada de mercaderies.

De Mallorca s'exportaven les pells a Barcelona, i altres ports de la Mediterrània, i fins hi tot a Amberes i Bruges a on hi havia la Borsa que regulava els preus de les pells europees.

Les pells sumptuàries d'origen africà, com les de lleopard, pantera, etc. seguien la mateixa ruta (Laporte et al., 2015).

Arribaven les pells de gran qualitat procedents d'Europa de l'Est com les de mart gibelí (*Martes zibellina*) i d'altres petits mamífers conegudes amb el nom genèric de "pell de vaires" destinades a folrades luxoses. Com a mostra, vegeu el cas de 1440 de la dona Angelina, muller de Tomàs Celià, botiguer de Manacor, mitjançant el corredor de la Cort, va vendre a Pere Nadal una cota de dona de drap amb mànegues folrada de pell de vaires i un mantell de grana amb la mateixa foladura i encara en Nadal li deu 17 lliures. (Rossello 1979: 141).

1510, 23 desembre

Es prohibeix l'exportació de pells d'animals caçats, i de cabrits, "de gats e de avortons d'anyells parits quis són morts tantost que són nats", segurament seguint les indicacions de la Borsa de Bruges, i en cap cas per mesures proteccionistes. (Pons 1929: 71-72).

1671, 7 abril

Es prohibeix caçar animals de pèl fins el dia de Sant Joan. (Rosselló 2014: 95).

Bestiar boví salvatge (*Bos*)

(Schilling & Singer, 1987: 223)

Capítol 35. Qui parla com se talla vaca o bou o vadell (*Bos taurus*)

Sent Soví. 1324

La caça del bestiar boví salvatge, també anomenat de bísties vaquines salvatges, era una activitat dangerosa i costosa car necessitava de "gran treball i molta gent" o ajust d'homes i cans. Els vedells eren més fàcils de caçar. A més de la carn s'aprofitava la pell.

Per poder identificar el bestiar arec o domèstic, aquest es senyava amb alquitrà o amb talls a ls orelles, però els lladres mataven tant els senyats com els no senyats. (Régulo 1945; Mas 1999: 183-192).

Els bandolers i lladres podien modificar les senyals i això es deia bissenyar bestiar.

Acorrolar i senyar els bestiar salvatge era una tasca difícil i quasi impossible. (Arec, arega: ensinistrat al treball).

1241, 18 març

Ermessenda de Sarrià té a l'alqueria de Castellubí en nom de l'abat de Sant Feliu de Guíxols, en el terme de Muro, té quatre parells de bous: dos parells i mig arecs i els altres salvatges o "indomitos", etc. (Rosselló 1989: 166; Soto 1992: 25).

1347-1350

Hi havia bous i vaques salvatges en el terme de Santa Margalida que feien grans tales en els sembrats.

1371

El mostassaf de Manacor volia multar i fins i tot va penyorar un catiu de Llorenç de Pardines perquè no tenia senyat d'alquitrà el bestiar, però Pardines al·legava que essent bestiar salvatge no es podia encorralar i per tant senyar-lo. (Rosselló 2000: 4).

1372

El governador de Mallorca, Olf de Pròixida (?-1381), comunica al batle de Campanet les queixes de Bernat Bennàsser "que en un alzar seu entra bestiar salvatge ... lo qual fa tala e dampnatge".

1380, 20 desembre

Guillem Bennàsser, ciutadà, presenta queixes contra els que tenen bestiar salvatge: bous, vaques, etc., a Bunyola que li

fan tala. (Rosselló 1985b: 34).

1381, 2 juliol

Joan Jordi, de la Galera de Felanitx, ven a Bernat Truyol una vaca de pèl ros i una brava de tres anys de pèl mosquerol, i un brau d'un any del mateix pèl, per 12 lliures. (Rosselló 1973: 10-11).
(Mosquerol: de color ala de mosca).

1391, 7 abril

Romeu Fontanet, rector d'Esporles, diu que bestiar boví de Nicolau Perpinyà, de Puigpunyent i de Guillem Torelló, d'Esporles li han fet tala en els blats del seu rafal que té en el lloc de Bunyola de Banyalbufar. El rector no ha pogut fer encorralar el bestiar perquè és salvatge. (Rosselló & Albertí, 1995: 108).

1391, 5 juliol

Antoni Llitera, de Felanitx, diu que el bestiar boví de Bernat Cerdà li fa tala en el sembrat, i no el pot encorralar perquè és salvatge. (Rosselló 1984: 219)

1392

Guillem Ferrer, de Sant Llorenç des Cardassar es queixava perquè bísties salvatges, així bous i vaques, entraven a la seva possessió i li feien tala. (Rosselló 1978: 73).

1393, 30 juliol

Pere Espanyol, ciutadà, diu que alguns caçadors amb l'excusa de caçar bestiar salvatge entren en la garriga de la seva alqueria de Valldemossa i li fan danys.

Bartomeu des Mas, un dels jurats, diu que la vila ja té els bans propis per aquests casos. (ARM AH 66, f. 240 i 250v).

1396, 13 maig

Aparici Cirera, ciutadà, que té una alqueria a Valldemossa, diu que Pere Umbert té una alqueria veïnada a Bunyola i ells dos tenen bestiar boví salvatge i es mescla i després és encorralat mesclat. (Rosselló 1985b: 38).

1399, 26 novembre

Jaume Mas i Francesc Valens, habitants de la Galera de Felanitx, es queixen contra els particulars que pasturen bestiar boví salvatge i fa gran destrossa. (Rosselló 1984: 238; 2008b: 131).

1403, 2 març

Bartomeu Morro, d'Alcanada, Jaume Aguiló, Andreu Bonet i Bartomeu Bru es queixen contra els qui tenen vaques salvatges a la Comuna d'Alcúdia, les quals de nit entren dins les seves possessions i fan tala. (Rosselló 1999a: 438).

Entre 1406 i 1417

Un missatge de la possessió de Son Puig d'Huyalfàs i alhora esclau de Pere Puig, denuncià que el bestiar de Jaume Albertí, de Santa Margalida que tenia amb societat amb Joan Mòger, de Selva, devoraven els seus sembrats dient que era bestiar salvatge i que no es deixava encorralar. Era una denúncia calumniosa, Els propietaris de les vaques deien "no sien vaques salvatges ans se encorralen tots vespres y que el bestiar es pot encorralar y manar a corral". (Obrador 1986: 80-81).

1416, 13 novembre

Guillem de Sant Joan, cavaller, posseeix molins bladers, rafal i possessions a la Marjal de Muro i es queixa perquè bous salvatges li fan tala en les pastures de les síquies i en els pallers. (Rosselló 1990: 385).

1423, 14 abril

Els germans Martí i Bartomeu Estapoll, posseïdors de terres en el terme de la cavalleria de Jaume Galiana, donzell, dita la Galera, es queixaven dels particulars que hi amollaven bestiar, així boví com altre, entre el qual bestiar n'hi ha de salvatgí, i devora els blats i pastures

Es manà al batle de la cavalleria que havia de fer crida anunciant que els confrontants de les terres havien de treure el bestiar dins 6 dies perquè contràriament seria encorralat i el salvatge seria mort. (Rosselló 2006b: 3; Rosselló 2008b: 158).

1423

Enric de Villena (1384-1434) anomena aquest bestiar en l'Arte cisoria escrita el 1423, com "vacas salvaginas". (Villena 1994: 153).

1444, 7 febrer

Pere Fiol té un rafal que confronta amb el prat de l'Albufera, on hi entra bestiar salvatge i li fa tala. (Rosselló 1990: 402).

1454, 23 febrer

Nadal Tomàs té l'alqueria de Berenguer de Sant Joan en el terme d'Alaró, i es queixa perquè "de nits e hora indeguda entren en aquella alguns bestiar e mengien e destroexen les pastures, blats e plantes". S'han fets aguaitis però no es troba el bestiar i hom creu que és bestiar salvatge. (Rosselló, 1996: 21).

1478, 30 julio

Inventari dels béns de Joanot Sureda.

En el terme d'Alaró tenia la possessió d'Almedrà amb 10 bous, una vaca i un brau, 12 vaques salvatges, una somera i un porc. (Rosselló 1996: 29).

1481, 22 febrer

Jaume Poquet i Joan Mieres tenen possessions en les Marjals de Muro i no poden encorralar el bestiar boví salvatge. (Rosselló 1990: 414).

1490, 21 octubre

Lluís Berard va establir a Daniel Pou i família, la possessió anomenada Horta, de Nicolau Truiol, del Fangar, compreses 13 vaques salvatges i 3 domèstiques, entre altres. (Rosselló 2007: 6).

1496, 17 setembre

Antoni Peretó lloga a Pere Ferrer la possessió dita La Punta, terme de Manacor, amb totes les vaques salvatges, etc.

1503

Inventari de la possessió de Lluccamar.

Hi ha: "Ítem vaques salvatges compresos los vedells".

1505

A la possessió de Santa Eulàlia, propietat de la família Burgues, hi ha diverses vaques i bous salvatges. (Juan : 152).

1511, 6 desembre

Inventari dels béns de Miquel de Sant Joan, fet pel seu fill i hereu Pere de Sant Joan.

A la possessió dels Cabanells hi té 40 vaques salvatges.

1514

Rafel Ballestrer de Manacor, es queixa perquè els bestiaris bovins salvatges de la possessió de Perot Martí li fan grans males. (ARM LC AH-255 f. 166v).

1523

La dona Blanca, viuda de Rafel Ballester i el seu fill Francesc Ballester, àlies Boguet, de Manacor, lloguen a Joan Cabrer la seva marina o possessió dita l'Hospital. Li deixen les vaques salvatges. (ARM prot. M-850 f. 4v-7).

1536, juliol

Jaume Vives lloga, durant 3 anys a Joanot Alcover i Pere Bauçà les possessions anomenades la Torre (Son Vives) i la Blanquera amb 1000 ovelles, 100 cabres, diverses truges, bous i vaques, 2 braus i 2 vaques salvatges. (Ramon Rosselló. Noticiari de Son Vives: Sant Llorenç des Cardassar. Mallorca: l'autor, 2000:11).

1542, 26 maig

Inventari dels béns d'Alfons Torrella de Santa Maria del Camí.

Té "una muntanya situada a la vila de Sóller dita de na Torrelleta ab alguns bastiar boví salvatge". (Capó i Juan, 1980: 349).

1552, març

Inventari de la possessió de Son Moragues de Valldemossa.

S'hi troba "alt a la muntanya, deu vaques salvatges, quatre braus salvatges". (Muntaner & Argente 1980: 195).

1576, 1 desembre

A Alcúdia hi ha bestiar salvatge a la muntanya i quan veu gent fuig. (Rosselló 1999b: 1).

1577, setembre

"Miquel Pelegrí, notari i procurador de l'heretat, manifesta a l'Audiència que a Lluccamar, de Jeroni Togores, donzell de Mallorca, hi ha "moltes vaccas salvatges per les marines o garrigas" i com s'havien ja establert moltes rotes d'aquest predi i d'altres veïns, de la mateixa heretat, "és necessari matar les dites vacas y aprofitar al manco els cuyros, puix de la carn no sen puga haver diners per esser ellas tan bravas que nos poden aportar en Ciutat". Tot això ho manifesta

confiant que la Reial Audiència se'n farà càrrec i donarà permís per a matar les vaques". (Segura 1981: 114).

1583, 27 juliol

Miquel Joan de Sant Martí lloga la possessió de la Marjal de Muro, a Antoni Xamena. S'acorda que el bestiar boví salvatge anirà a mitges. (Fiol & Rosselló 1991: 191).

1587

Nicolau Truiol lloga a Llorenç Puig, àlies Puig, la possessió de Lo Fangar a on hi ha 2 vaques salvatges. (ARM notari Simó Jaume f. 105-109).

Cabirol (*Capreolus capreolus*)

(Schilling & Singer 1987: 204-206).

El cabirol és un cèrvid petit, el més petit d'Europa d'una alçada d'uns 60-80 cm. El mascle presenta unes banyes petites. La femella acostuma a tenir dues cries per part, a diferència dels altres cèrvids que just en tenen una. És un animal extingit de Mallorca.

Sembla que la seva presència era nombrosa i vivia en parelles o solitari durant pràcticament tot l'any.

La carn s'emprava com a font de medicaments simples per tractar els ocells de caça. (Querol 2003: 70).

La dita medieval indica la seva existència com animal de caça: "Llebre i cabirol, d'aquell és qui la mou".

El cuiner Sent Soví proposa una salsa de cabirol en el seu receptari. (Libre de Sent Soví, 1979: 123).

La pell adobada de cabirol es diu

1423

Enric de Villena a l'Arte cesoria escrita en 1423 diu que la carn cuinada dels cabirols "se cortan como la carne de la vaca, si non lo que dan en pas d'estas, ue fazen tajaas anchas e delgadas". (Villena 1994: 164, 179).

Cabra salvatge mallorquina, orada, boscana, cabró munter (*Capra aegagrus*, *Capra hircus*)

(Schilling & Singer 1987: 240-242).

Capítol 10. Qui parla com s'aparellen cabrits en ast amb la pell.

Sent Soví. 1324

En temps antics les cabres foren portades per l'home a l'illa de Mallorca. I després s'assilvestraren (Alcover 1979: 142).

A Mallorca actualment encara es caça amb l'ajut de cans cabrers i llaçada i amb ocells de presa ensinistrats. La seva proliferació representa un problema de convivència car a l'estiu per manca d'aigua invadeixen les zones urbanes de la costa, entre altres malifetes. El ca cabrer és fill de ca eivissenc i de ca de bestiar.

S. XIII

A l'alqueria d'Escorca es caçaven cabres boscanes. (Juan 2002: 1, 22).

1371

Descripció dels boscos amb forta espesura de Formentor. Hi havia "grans boscatges de pins e era loch fort salvatge e en fèrtill de blats e de bèsties que solament aquí pasturaven cabres e bochs salvatges e aquí no's sembraven blats ne se laurave". (Rotger 1995, 2: 101).

1380, 20 desembre

Guillem Bennàsser, ciutadà, prpresenta queixes contra els que tenen bestiar salvatge com cabres entre altres, a Bunyola que li fan tala. (Rosselló 1985b: 34).

1390, 5 setembre

Es comunica al batle de Puigpunyent que Arnau Palmer, d'Estellencs, diu que tenia un crestat (boc castrat) amb la pell del qual volia fer un odre i el volia tallar al lloc acostumat, i quan el devallava de la muntanya, vingué la pluja i el mal temps, i el va tallar a l'alqueria de Jaume de Mora perquè li era camí i avinent però després, a instància de dit Mora i Joan Serralta, senyors de la vall d'Estellencs, ha estat penyorat. Es queixa perquè en tot cas toca al mostassaf i no al batle que l'ha penyorat. (ARM AH 60, f. 168v).

1399, 19 març

Antoni Fuxà, en nom propi i dels que tenen vinyes en el lloc de Sapolver, d'Alcúdia, situat a les faltes del puig de Sant Martí de la Cova, diu que en aquell puig hi ha cabres salvatges que devoren els fruits del vinyet. (Rosselló 1999a: 432).

1450

Inventari de béns d'una casa de Ciutadella de Menorca. Hi ha 40 cabrits blancs.

1490, 21 octubre

Lluís Berard, en acte signat en poder del notari Carles Gaià, va establir a Daniel Pou i família la possessió anomenada Horta, de Nicolau Truiol, del Fangar, compreses 671 ovelles, 57 cabres salvatges, 66 cabres domèstiques, etc. (Rosselló 2007: 6).

1494, 20 març

Davant el notari Rafel Valls, de Ciutadella, Per Tica lloga a mossèn Guillem de Lossano, donzell, l'alqueria de Granada, de Menorca, per temps de 8 anys, des de la festa de Sant Miquel. Són compreses 15 cabres ximpls i 5 salvatges, una vaca, etc. (Rosselló 1986: 87).

Segle XV

A l'alqueria Fàbregues de Calvià hi havia cabres salvatges. (Plasencia 2009: 59).

1524

Lloguer de l'alqueria de la Llapassa de Lluçmajor per 5 anys.

Els llogaters pagaran 4 lliures per centenar de cabres "axí simples com salvatges". (Font 1978: 196).

1526, 17 abril

Joanot Bartomeu, senyor emfiteute de sa Dragonera, ciutadà, lloga durant 9 anys a Joan Alemany, d'Andratx, la seva illa de sa Dragonera amb 12 o 13 cabres per 4 lliures anuals. A més cada any entregará 2 pells de boc. (Rosselló & Bover 1998: 79).

Per les condicions geogràfiques de l'illa sembla que es tractava de cabres boscanes. L'aigua devia provenir de l'únic pou d'aigua dolça.

1552

Inventari dels béns de la possessió de Son Moragues de Valldemossa.

S'hi trobà "alt a la muntanya, vint y sinch cabres salvatges". (Muntaner & Argente 1980: 195).

1556

A la possessió de Santa Eulàlia, propietat de la família Burgues hi ha cabrum salvatge. (Juan 2002: 152).

1577, setembre

A les possessions de ses Planes i Galligant, de Sant Llorenç des Cardassar, "hi ha moltes cabres que fan molt de mal als sembrats". Es demana permís per "substituir les cabres per ovelles, puix els arrendataris estàn conformes". (Segura 1981: 114).

1589, 30 gener

Antoni Vivot, doncell, lloga durant 5 anys a Joan Roca la possessió anomenada Grua, del terme de Calvià, a mitges. Es pacta que guardarà la terra de llaurar de les cabres salvatge. (Plasencia 2009: 68).

1591, 13 setembre

Cosme Prohens, mercader ciutadà, lloga a Ponç Nadal i Joan Nadal, pare i fill, durant cins anys comptadors des de la festa de Sant Miquel, la possessió anomenada la Horta situada en el terme de Felanitx, amb els següents pactes, entre altres:

Són compreses 650 cabres salvatges a la marina en que hi ha 70 bocs de dues dents. D'altra banda hi ha 50 cabres ximpls amb 4 bocs.

Cada any li aportaran a la casa que té a la vila de Felanitx 6 cabrits ben grassos, 3 de les salvatges i 3 de les ximpls. (Rosselló 1996b).

1681

Francesc Sastre, de la Geneta, de Caimari, tenia potestat de matar les cabres que danyaven els empelts de l'olivar als Horts, alt la muntanya, prop de les comunes de Caimari. (Rosselló 2006c: 28-29).

1747m 5 agost

Antoni Dameto, marquès de Bellpuig, lloga la seva possessió de Santa Ponça a Llorenç Salvà. Hi ha 417 cabres i 3 cabres salvatges a na Burguesa. (Rosselló 2008: 30).

S. XX

Les cabres salvatges foren introduïdes a sa Dragonera, i exterminades devers els anys 1975-1976. (Alomar et al.,

1976).

Cavalls i altres èquids (*Equus*)

La carn d'ase era altament apreciada a Europa, com la llet de somera en la cosmètica. (Luján & Bettonica 1974:89). A les biblioteques antigues de Mallorca hi són presents obres de hipologia, menescalia i falconeria.

1495, 1 desembre

Biblioteca de Salvador Sureda de Sant Martí.

Té a la cavalleria de Sant Martí d'Alanzell:

“Ítem, hun quern de paper, de Medicina de bèsties.

Ítem, hun Manual de la cort de la dita cavalleria, de paper, cobertes de pergami, de quart.

Ítem, hun libre de paper, de forma de full manor, ab cobertes de pergami, de Menescalia”. (Hillgarth 1991, 2: 191-192)

1503, 10 març

Inventari del béns de Berenguer de Santa Cília a l'alberg de la plaça vulgarment dita de la Casa dels Sabaters en la parròquia de Sant Nicolau, de Ciutat.

“En lo estudi de fust, ítem, un libre de pergami cobert, lo qual és de paper, intitulat Libre de cavals e de falcons”. (Hillgarth 1991, 2: 612-613).

A una biblioteca aristocràtica de Palma, fundada al segle XVI, s'hi conserva: Federico Grisone. Ordini di cavalcare et modi di conoscere le nature de cavalli. Venetia: Apresso Andrea Muschio, 1590

1378, 10 abril

Bartomeu Martí, savi en dret, presenta queixes perquè 3 egües salvatges de Guiller mó Bennàsser li fan tala a la seva alqueria de Bunyola. (Rosselló 1985b: 33).

Cérvols (*Cervus elaphus*)

(Schilling & Singer 1987: 210-212)

El nom d'aquest mamífer remugant de la família dels cérvids, té variants. El cérvol mascle es deia cero, i segons l'edat, cercolet, cervató, i cervatell. Ramon Llull li diu sero. La femella es diu: cérvia, cérvola, i cirívia.

La presència més antiga del cérvol a les Balears s'ha documentat al jaciment de Cap de Forma (Menorca). Aquesta dada només s'ha presentat de manera preliminar, sense descriure el context de procedència. De tota manera, la cronologia del jaciment, situada entre els segles XIII i X aC (Depalmas, 2014), fa que el registre del cérvol s'hagi de situar amb anterioritat a ca. 900 aC.

Amb dates lleugerament posteriors, es documenta el cérvol tant a Mallorca —a Son Fornés (ca. 850-550 aC) i Ses Païsses (ca. 800-500 aC)— com a Menorca —a Cornia Nou (800-600 aC). Al poblat talaiòtic de S'Illot el cérvol és present encara que amb un marge cronològic imprecís.

Pel que fa al Talaiòtic final, les referències de cérvol procedeixen també d'ambdues illes, amb presència a Torralba d'en Salord, S'Hospitalet Vell i Ses Païsses. A aquest darrer jaciment les restes de cérvol apareixen a diferents contextos que abracen tota la segona meitat del I mil·lenni aC.

Els caçadors de cérvols i els que venien la seva carn, eren anomenats a Mallorca cereters. Els cérvols foren comuns i corrents a l'illa fins al segle XVII. (Rullàn 1878: 383; Xamena 2006).

Poden arribar a pesar 100 kilos. Les banyes es presenten ramificades en puntes o canxos. No és cert que el nombre de puntes correspongui al d'anys, però sí que existeix una relació entre el nombre de puntes i l'edat: a més puntes, més vell. Les banyes cauen al començar la primavera i de seguida tornen a créixer.

Per a la seva cacera s'empraven cans anomenats cans cereters especialitzats en la seva caça.

S'empraven sagetes untades amb herba de ceros o de ballester, *Veratum album*, que conté veratrina, un potent tòxic. Es deien sagetes enherbades o sia enverinades amb suc de dita planta:

Segons Alomar (1995: 294), enherbar era: “untar una arma amb verí extret d'herbes per fer mortífera la ferida”.

El 25 de juny de 1450 l'apotecari “Francesc Cortada jura als sants quatre evangelis de Déu que ell no vendrà, farà a algú erba de ceros o de ballester sens voluntat sabuda e consentiment dels honorables jurats” (Barceló et al. 2000: 28).

Les ordres prohibint caçar cérvols al segle XVII són nombroses. Els infractors podien rebre una multa i la pèrdua dels cans, aparells i els animals caçats. (Xamena 2006).

Els cérvols eren abundants a la Devesa de Ferrutx emprats per a les caceres reials. Però n'hi havia per tota l'illa. Es reproduïen molt fins al punt que s'afavorir la caça de cérvols femelles a finals del segle XIV. (Munar 1928).

L'abundància de cérvols, espècie introduïda, fou deguda a la manca d'un depredador natural.

A més de la seva carn comestible es valorava la pell, el cap, le banyes, el fétge i el cor.

La pell de cérvol s'exportava per emprar-la per fer guants (Delort 1978).

La pols de banyes de cérvol i la pols de camell figuren a les farmacopees. Es creia que tenien virtuts afrodisiaques. (Vernia 1981; Moll 2003: 125).

Extingit a Mallorca, però present a Barbaria. (Camps, 1993).

Una resta toponímica.

Clot des Cero: petita cavitat del terme de Calvià situada a la serra de Na Burguesa al costat occidental del Puig Gros de Bendinat. Cal recordar que les terres de la família Burgues entre Palma i Calvià hi havia cérvols. Aquest topònim també pot estar relacionat amb el nom de la falguera *Phyllitis sagittata*, Llengua de cero, doncs en aquesta cavitat es trova una abundant població d'aquesta rara espècie.

Distintes imatges d'animals de rajoles policromes mallorquines. Rentamans del convent de Santa Clara de Palma. Extret de Cabot i Mulet (1990).

1247, 22 gener

Fra Pere de Centelles, bisbe de Barcelona estableix a Bernat de Togores la torre, i alqueries i rafals de Santa Ponça de Mallorca, amb totes les pertinences, amb la condició que dels fruits: pa, vi, cànynom, lli i oli darà tasca i delme, i si s'hi cacen cérvols, li donarà un quart. (Rosselló 1987: 18).

1309

Foren traslladats cérvols des de Lluçmajor a la Porrassa per ser caçats. (Font 1973).

"Ítem donarem an Casteyó, saig, que seguí en Miquel Rotllan a Lluçmajor e menà seros del senyor Rey a la Porrassa", 4 lliures, 4 sous (Font 1972: 386).

1311, 24 setembre

Els procuradors reials "Ítem donam an Pedrolo guàrdia de la Devesa de Ferrutx per tres mesos que guardà dita Devesa, es tro que el Senyor Rei la hac donada an Ferran Rosselló a ravó de 10 ll. per any, 2 ll., 10 s."

"Ítem pagam an [Guillem] Leuger que donà a un home, que manà una sèrvia a la Devesa del Senyor Rei, en lo qual ha despès, 10 s." (Lliteras 1971: 312).

Lliteras diu que el reo Sanxo anà a la Devesa a caçar "venados". (Lliteras 1971: 146).

1311

El rei Jaume II demana cérvols de Mallorca i óssos per repoblar la devesa de Valldaura a Cerdanyola del Vallès.

Abans de 1315

Ramon Llull (c. 1232-1315), menciona la caça del cérvol amb sageta al seu llibre Blanquerna: "Un ballester anà a caçar al bosc cervos e cabirols....Ell ferí un cervo ab una sageta". (Blanquerna 16).

Sageta o fletxa: "arma ofensiva que hom llança amb un arc i consisteix en una asta prima de fusta que a un extrem té una punta metàl·lica i en l'altre unes aletes de ploma, de metall o de paper". (Alomar 1995: 305).

1320, abril

El rei a petició del batle de Santanyí autoritza la caça del cérvol que, per la seva abundància causaven perjudici als

cultius. (Danús 1990: 72).

Capítol 90. Qui parla com se fa salsa de cérvol.

Sent Sovi. 1324

p. 93

1330, 12 abril

El lloctinent general autoritza la caça dels cérvols a Mallorca pels danys que fan, excepte en la Devesa d'Artà. Es tracta dels cérvols fugitius de la Devesa que s'havien reproduït molt i causaven molèsties, especialment en els termes de Felanitx i Santanyí.

Alemanys de Sadoa i Jaume Gilida en nom respectivament de les dues universitats de Felanitx i Santanyí supliquen al governador autoritzi la caça dels cérvols per evitar tantes tales.

Fou concedida llicència de caça, manant però que de cada cérvol mort s'havien d'entregar al lloctinent dos quaters, la pell, el cap, el fetge, i el cor. Les despeses del transport eren a càrrec de la parròquia. Els altres dos quaters eren pels caçadors dels cérvols. (Vich & Muntaner 1945: 48-49; Lliteras 1971: 149; Rosselló 2008b: 67; Rosselló 2014: 89).

1331, 9 juliol

El lloctinet exposa al Rei la situació de la Devesa a on els cérvols s'han multiplicat tant que causen destroces. Demana que intervengui en la qüestió. (Vich i Muntaner 1945: 154. Lliteras 1971: 149).

1337

El rei Jaume III participà en una cacera de cérvols a la Vall de la Nou, de Manacor. “Ítem pagam an Pere Ramon Barquer qui anà a la Vayl de la Nou quan lo senor rei anà cassar los servos, e assò de manameny den Andreu Quitar, l lliura”. (Rosselló 1978c: 129).

1339, gener

El governador de Mallorca, Roger de Rovenac, escriu als batles de Santa Margalida, Petra i Muro dient: “Com nós haima entès que dos hòmens stransy cassen ceros en los vostres batlius sens licència del senyor Rey ho de nós, molt nos en maravellam; perquè dehim e manam a cascuns de vosaltres que assò deiatts bé guardar et defendre que d'aquí avant no's fassa. Et no res mens fets per guissa que'ls dits II hòmens nos trametats preses sots bona guarda si axí és que haien cassat, e fets ne informació, la qual nos trametats sots vostre segell”. (Aguiló 1900; Rosselló 1999: 203).

1343, 2 gener

Prohibició de caçar cérvols de la Devesa d'Artà.

1346

El rei Pere demana cérvols a Mallorca per repoblar la devesa de Valldaura. (Adroer 1989: 11).

1385, 15 juny

El governador de Mallorca Francesc de Sa Garriga, s'adreça al batle de la cavalleria de Tomàs Desbacs, d'Esporles, dient que Salvador Asbert, caçador de cérvols, li ha manifest que dissabte passat ferí un cérvol a les garrigues de la dita cavalleria i l'animal, ferit, se n'anà a les garrigues de Guillem Marc que el s'ha fet seu (ARM AH 51, f. 38).

1331, 9 juliol

El lloctinent exposa al Rei la situació de la Devesa d'Artà a on els cérvols s'han multiplicat tant que causen destroces. Demana que intervengui en la qüestió. (Vich & Muntaner 1945: 154).

1337

Cacera reial a la Vall de la Nou, Manacor, a on el Rei hi anà a caçar cérvols (Rosselló & Bover).

1343, 2 gener

Prohibició n'Arnau d'Erill, governador de Mallorca, de caçar cérvols a la Devesa d'Artà i als seus voltans, que són del Rei. (Pascual 1895-96: 198-199).

1359

El rei Pere III de Catalunya concedí llicència a Pere Sanç i Pere Monge, veïns de Manacor, perquè poguessin caçar perdius i cérvols, llicència que només podrien fruir mentre el Rei fos a Mallorca (ACA Cancelleria, reg. 1165, f. 55).

S. XIV

El cuiner Sent Soví dedica dues receptes del seu llibre al cérvol: “Qui parla com se fa salsa de servo, ho porc senglar, ho a ós, ho cabirol, ho tota bèstia salvatge” i una altra “Salsa de cervo”. (Libre de Sent Soví 1979: 123).

1413, 5 octubre

Jaume Sunyer, Guillemó Truyol, Pasqual Gotarra, Bernat Massot i el batle de Felanitx, caçadors, organitzaren una cacera d'un cèrvol, el dimarts passat, dividint el territori en cinc parts “que lo un stigués en una part e l’altre en l’altra, per sinchs parts cascun a la sua, en guissa que ka cassa que hi era no pogués scapar”. N’agafaren un, de cero, però el batle no respectà les normes acordades quan “en cassant axí fo leuat un cero”, el volia tot per ell sense fer part als altres”, i no volgué fer part del pacte.

Els caçadors es queixaren al governador i aquest manà al batle que complís els pactes. El jutge nomenat per resoldre aquesta causa va ser Pere Portocolom. (Pascual 1895-1896, 6: 184-186, 198-201; Rosselló 2008b: 150).

1435

Jaume Torres, senyor de la Torre, després Son Vives, es queixava dels particulars que entraven a la seva possessió per caçar cèrvols. (Ramon Rosselló Vaquer. Noticiari de Son Vives: Sant Llorenç del Cardassar. Mallorca: l’autor, 2000: 5)

1444, 2 agost

“Que tal hom qui matarà dins la parròquia de Sóller cero femella, emperò vullas gran o poca, que la vila li pague 10 sous per cascuna femella”. (Rullan, 1876, 1: 169).

1490

En el procés per incapacitació mental de Jaume Truyols, senyor del Fangar, degut a la seva demència, un testimoni diu que vestia “les sues egües de sachas de lana com a mantes e hun rossí qui anave ab les eguos cobrí de una pel de sero”, ho “feya per que no morissin de fret”. (Rosselló 1978: 331).

(“Rossí: cavall de mitjana qualitat, més lleuger que el de tir i més vigorós que el de carreres; servia per a la caça i la guerra”. (Alomar 1995: 344). Avui extingit a les Balears.

1511

Per treure de fretura i pobresa de la Confreria de Blanquers acordaren els confreres donar a la caixa de la Confraria tot “el pel de boquiries, boví, garres de moltó e de servos”, o sia les pells de boc, bous, etc.

1549

Es troba a la presó de Ciutat Macià Nicolau, de Lluçmajor, per haver mort un cero. (Rosselló 2006: 46).

1554, 21 agost

Perellós de Pacs conta una cacera d'un cèrvol al bosc de Bellver ajudat d'un ca cerater. El matà amb una sageta enherbada o sia untada de suc de certes herbes verinoses especialment d’herba de ceros o de ballester, *Veratum album*, que conté veratrina, un potent tòxic.

“A 21 de agost de 1554, dimarts a dos hores de dia, matí lo sero gros an huna satgeta anarbada. Tiri-li a la pertió del castell de Bellver a Son d'en Bergua. Aprés de ser ferit tirà devés lo castell y axí lo manaren ab lo meu ca sarater. Trobaren-lo bo y enarbat al comellar de les Coves que avia vomitat ja d'estar enarbat [enverinat] molta fem-na per la boca. Quant lo trobaren sortí y aprés de aver coregut hun bon tros lo prangueren ab lo meu ca y hun de mosèn Juan Puygdorfila, mon cunyat, lo qual vingué que jo trametí per ell quant lo sero fonch ferit. Y axí lo obrirem y trobarem-lo gras.

Y quant aguí dinat tramati.l al virey Guaspar Marades lo qual lo acceptà ab molta contentació. Dit sero era de dotze canxos, era cotonat y molt vell”. (Pacs 1999: 57-58).

El virrei era Gaspar Marrades i Soler, senyor de Sallent. (Juan Vidal 1993).

Resulta d'interès la descripció del cèrvol. El cèrvol és un animal de bosc, de costums nocturnes i es passa el dia descansant amagat. Fou trobat al matí “a dos hores de dia” o sia abans d'amagar-se, en el bosc de Bellver. Portava al mes d'agost, unes banyes de 12 puntes o canxos, per tant es trobaven en l'època de creixement. Quan més puntes, més vell és l'animal. El cèrvol rep un nom diferent segons el nombre de puntes de banya. Era cotonat, considerant que era el mes d'agost l'animal es trobava en temps de muda perdent pèl el qual forma una mena de borra o pelussa semblant a les flors de cotó. A més es diu que era molt vell.

1595, 15 juliol

Ferran Sanoguera, lloctinent general, mana als batles de les viles facin crida manant que ningú gosi caçar “servos, sèrvies ..., ab arcabús, ballesta ni altres enginys si no és ab cavall y lances” sots pena de 10 lliures; els carnisser que acceptaran la carn, tendran la mateixa pena. (ARM LC 36B, f. 104; Rosselló 1999: 315).

1600, 20 setembre

El lloctinent general mana fer una crida pública a les viles i parròquies de l’Illa dient “que no sia algú qui gossa ni pressuma cassar, pendre ni matar cervos ... ab arcabús, bellesta ni altres ingins”. (Rosselló & Albertí 1995: 241).

1603, 4 març

Es prohibeix caçar cérvols amb escopeta. (Rullan 1875: 361).

1603, 11 octubre

Inventari post mortem dels béns de Guillem de Torrella, donzell, ordenat per sa muller Bàrbara de Verí. A les cases de Ciutat s'hi troba una pell de cero adobada (Rosselló Vaquer 2005: 26)

1610, 25 febrer

Ban i crida que ningú “ne gos cassar, pendre ni matar algun servo”. (Font 4: 250).

1617, 9 febrer

Edicte i crida del lloctinent general prohibint caçar cérvols, i la venda de la seva carn.

1648, 4 març

Edicte del virrei: “mana su Sria Il·lma. que no sia persona alguna que en gènere de engany o instrument gos pendre o matar algun servo o paler sens expressa licència de su Sria. Il·lma., sots la mateixa pena [de 10 lliures]”. (Rosselló 2014: 94).

1660, 4 abril

Edicte prohibint la caça dels cérvols. (Rosselló 2014: 90).

1671, 7 abril

Edicte prohibint la caça de cérvols. (Rosselló 2014: 95).

1677, 4 abril

Crida prohibint l que ningú godi ni presumes qui caçar ceros. (Rosselló 2014: 95).

1688, 14 febrer

Prohibició de caçar cérvols.

1688, 6 abril

Es publica una crida prohibint la caça de cérvols. (Rosselló 2014: 95).

1694, 5 abril

Ordre prohibint caçar cérvols.

1695, 29 maig

Ordre de no caçar cérvols.

1696, 28 abril

Ordre manant que ningú gosi caçar cérvols.

1699, 30 març

Prohibició de caçar cérvols fins el dia de Sant Miquel de setembre.

1702, 17 març

Orde manant que ningú gosi o presumesca de caçar cérvols.

1703, 1 abril

Ordre del virrei que no es prendre o matar algun cero sense expressa llicència.

1704, 27 febrer

Ordre del virrei que no es prendre o matar algun cero sense expressa llicència.

1737-1749

Els frares del convent de Santa Anna de Muro que tenen cura de l'apotecaria conventual, disposen de banyes de cérvol. (Rosselló 2002b: 28).

1748

“En 1748 intentó el gobierno inglés [de Menorca] la aclimatación de ciervos en el término de Mahón; la operación no dió resultado”. (Arxiduc 1982: 453).

1752

John Armstrong informava de que no havia cèrvols a Menorca. Armstrong, John. The history of the island of Minorca. London: Impr. C. Davis, 1752. Altres ed.: 1754, 1769, 1782, 1930, 1956, 1971, 1978, 1990

1792

Els apotecaris de Mallorca importaren de França “bañas de acero” (Alemany 1968: 9).

Conills (*Oryctolagus cuniculus*) i llebres (*Lepus granatensis*)

(Schilling & Singer 1987: 140-145).

Capítol 80. Qui parla com se fa sosengua de conill i llebre amb llet d'ametlles.
Sent Soví. 1324

Els conills i les llebres eren presa habituals dels ocells de caça. (Querol 2003: 107, s.v.: conill; 233, s.v.: llebre).

Als segles XIV i XV existien a Mallorca tres tipus de mamífers de la família dels lepòrids (Leporidae): els conills salvatges, objectiu important de la caça alimentícia; les llebres salvatges, també objectiu de la caça alimentícia; i els conills blancs i negres, molt apreciats per la casa reial, la qual els mantenia amb ordi, en els primitius parcs zoològics situats en els palaus reials. A la natura no existeixen conills blancs. (Brochier 1987: 62).

Els conills han estat abundants a les Balears, però no són originaris d'elles. Plini el Vell (ca. 61-ca.112), diu a la Història natural, cap. LV: De la llebre i els conills: “els anomenats conills a Ispania, són d'innombrable fertilitat, els quals a Mallorca i Menorca són moltes vegades la causa de qui hagi fam, destruint els sembrats”. “Ebusus no cria conills, però n'hi ha tants a les Balears destrueixen els sembrats”.

Joseph Oberthür (1872-1956), davant l'expansió global del conill, es demana: “D'ou vint-il? On assure qu'il est originaire d'Espagne, ou des Baléares, peut-être de l'Afrique du Nord”. (Oberthür, 1936-1961, esmentat per Brochier, 1987: 62).

Alcover (1979: 107-110) aporta un resum de la història del conill a les Balears. El localitza i diu “que viu en abundància a alguns illots que envoltes les illes principals” d'Eivissa i Formentera (Alcover & Muntaner 1985: 114).

La llebre avui extingida a Eivissa (Alcover & Muntaner 1985: 114), fou introduïda a Menorca pel governador anglès Sir Richard Kane (1662-1736) sense èxit entre 1733 i 1736. (Barceló 1875). A Mallorca es va introduir en temps talaiòtic. (Alcover 1979: 105-107).

Els conills i llebres quan es volien caçar vives s'empraven els filats i senderes.

Les pells de conills i de llebres (Delort 1978:

A Menorca “s'agafava un exemplar [de conill] sa i es posava damunt el pit del malalt per combatre la pulmonia. El barrament de conill penjat al coll servís per evitar que els fillets tinguessin mal durant la dentició. La pell de conill s'emprava per fer bossetes i tslecs per portar-hi protectors”. (Moll 2003: 76).

Actualment es fan repoblacions cinegètiques. 2003: 64).

Els conills blancs i negres eren objecte de predilecció per la família reial. Existien colònies a l'Hort del Rei, al castell reial de l'Almudaina i al castell de Bellver mantingudes per la Procuració Reial, al segle IV.

Obsequiar animals selectes als dignataris estrangers com cans, falcons, cavalls, conills, etc, era una antiga pràctica diplomàtica encara vigent. El 1344 el rei envià des de Perpinyà al rei de Tunis, passant per Mallorca, 7 conills blancs i negres.

La llebre entre nombrosos grups berebers (kabilenys, rifenys, marroquís, tuaregs, etc.), és considerat com un animal de mals auguris, sobretot si es troba el dematí. (Chaker 2008: 4414-4415).

1264, 5 octubre

Condicions del contracte de lloguer de la caça de la devesa de Pere Marquès, de Felanitx.

De la caça que caçaran fins a la festa de nadal tindrà de 5 conills dit Marquès en tindrà 2 fins a la festa de Nadal, i els caçadors o establidors 3, de Nadal a Sant Vicenç de tres un, i els caçadors tres. Per cada parell de conills han de donar 7 diners i òbol, i del cuiram tant de conills com de salvatgina, ell en tindrà la tercera part i els caçadors dues parts. (Rosselló & Bover 2003: 140).

1309, 7 abril

“Diyous a VII dies d'agost pagam an G. Careta e an G. Pradeyl per CXXVIII dotzenes de lozes de pera maresa que.n compram a ops del bosch dels cunils de Beilveer a IIII sous la dotzena I liura XIII sous. E així és per tot 27 [lliures] 5 [sous]”. (Jaume Sastre Moll)

1309, 14 maig

Alí, bastaix de Ramon Valentí i els seus companyons portaren pedres a l'Almudaina que meseren dins lo casteyl e portaren al pati devant los cunils”. (Sastre, 2001: 77)

Jaume II "va convertir el bosc de Bellver en un parc per a la caça, segons es dedueix de la compra de cinc-cents

càntirs perquè serveixin de lloguera d'una colònia de conills". (Marimon 2011: 21).
(Sembla una notícia exejerada, de ser certa s'hauria produït probablement una plaga).

1309

Constitucions i ordinations del Regne de Mallorca.

"Del ban de les lebres de Eviça, vol lo senyor Rey que no sia mas LX sols a aquel que hi cassarà menys de falcó per si, o de ca per si". (Pons Pastor, 1934, vol. 2: 54).

1325-1326

Llibre del compte de les rendes del Regne de Mallorca.

"Ítem pagaren an G. Jover per messions que féu en los conills blancs e negres que són en l'ort del Senyor Rey, ab X quarteres d'ordi que despseren en lo dit any, 8 lliures, 10 sou". (Sastre & Llompart 2008: 228).

1332, 17 febrer

Els procuradors reials paguen "an Berenguer Sabater per I letra que aportà al batle de Muro si al dit loch sa porien trobar conills blancs o negres o bragats, car lo Senyor Rei na volia". (ARM RP 3404 f. 66v).

1339, 1 juliol

El governador de Mallorca, Roger de Rovenac, ordena fer crides a les viles de la part forana anunciant la veda de la caça de conills i llebres, amb filats, ni amb cans ni amb ajust de gents, ni amb ninguna altra manera ni enginy, ni desfer llogueres (Vich & Muntaner 1945: 181; Lliteres 1971: 362; Rosselló 2008b: 70).

1361, 1 juny

Capítols de la volateria de Pollença.

Es mana "que tot hom e tota persona que vendrà o vendre farà conill o lebra pac lo vendor I diner e lo comprador I diner". Rotger II, CII).

1365, 13 novembre

Queixes de Bartomeu Malferit d'Inca perquè té una tanca de vinya a on hi entra gent per caçar conills (ARM AH 28, f. 210v).

1371, 7 octubre

El governador de Mallorca, Olf de Pròixida, comunica al batle de Robines el cas de Guillem Llinars i altres que han estat multats perquè han caçat conills i llebres contra forma dels capítols ordenats sobre la caça. (ARM AH 37, f. 147v).

1372, juny 7

El governador de Mallorca adreça una carta a tots els batles de Mallorca manant que no es pugui caçar amb qualsevol enginy o parany.

Els síndics dels prohoms de fora han suplicat que no fos tan rigorosa aquesta ordre.

Aleshores el governador proveeix que es puguin caçar conills i llebres, sense l'ajut de cans i cadascú dins les pròpies terres per propi ús i no per vendre, a excepció de les muntanyes de Calvià, Andratx, Puigpunyent, Esporles, Sóller, Valldemossa, Escorca i Pollença. (Albertí & Rosselló 1996: 161).

1372, 20 desembre

Miquel Torrents i el seu fill Antoni Torrents, mercers del terme de Manacor, varen vendre a Caterina, muller de Bartomeu Girard, paraire, i Caterina, muller de Guillem Anget, ciutadà, la caça de conills a raó de 17 diners cada conill.

1372

Estava prohibit caçar conills i llebres amb ajust de cans i vendre la seva carn.

1392, 9 agost

El governador de Mallorca mana que ningú a dediqui a "desfer nius, ne llogueres, ni matar lebres ne conills, de Carnestoltes fins a Sant Miquel, sots pena de cent sols per cada vegada que atrobats hi seran o denunciats seran, e si pagar no'ls porà, que stia al costell a coneguda de la Cort". (Pons 1949: 228-229).

1372

El governador de Mallorca Olf de Pròixida, exposa que "havem provehit e ordenat que cascú puxa cassar conills e lebres sens ajust de cans en so del seu a son propi ús e res de aquells no vendre". (Rosselló & Bover 1978: 83-88).

1376, 28 juliol

El governador de Mallorca Francesc de Sa Garriga, ha concedida llicència a Pere Garcia de Felanitx per caçar conills i llebres d'ara fins tot el mes de setembre. (Rosselló 1984: 189; 2014: 89).

1377

El porter que guarda la porta major del dit castell de l'Almudaina "ha de salari cascun any ab VII lls. E XX ss. Que pren per pexer los conills qui són en lo clos del dit castell".

Nota marginal posterior: "Deu-sa abatre lo salari dels cunills, per ço com no.y ha ara cunills, és lo senyor rey qui no vol que n.i hage".

1395, 9 juliol

El rei Joan I té el propòsit d'anar a caçar a Mallorca i mana li sien entregats dos cans llebrers "que sien bons per a caça de llebra".

1399, 1 juliol

Roger de Rovenac, lloctinent, mana "que daquí avant negun hom ne neguna persona de la ylla de Mallorques no gos auciuira ni pendre lebre, ni coniy l ab filats, ni en cans, ni ab ajusts de gent, ne en negun altre manera de ningun enginy, de Carnestoltes trò la festa de Sent Michel, ne fesfer ninguna loriguere, sots pena de lx. sols o de perdre el puny".

1401; 29 agost

Es recorda al batle de Felanitx que està prohibit caçar conills amb ajust de cans per que es destrossen els agres de conills. (Rosselló 2008b: 132).

1403, 17 maig

Crida manant que ningú mati conills ni llebres ni desfer llorigueres des de Carnestoltes a Sant Miquel. (Rosselló 2014: 90).

1403

"Una samarra de sanguinea forrada de pell de conills". DCVB v. 9: 731 (Sanguinea: cer tipus de teixit).

1410, 28 juliol

El lloctinent general Roger de Montcada, atenent la gran quantitat de conills existents en la possessió del venerable Lleonard Hug, mercader ciutadà, anomenada Santa Ponça, que invadeixen i devoren els blats i plantes, concedeix llicència al dit senyor i fills per caçar-los. (Rosselló 1987:73).

1414

Els senyors de l'alqueria de Santa Ponça davant l'abundància de conills que fan tala als sembrats organitzen caceres.

1429, 1 juny

Es prohibeix la caça de conills a Alcúdia. (Rosselló 1999a: 447).

1425, 23 novembre

Els jurats diuen que la prohibició de caçar conills és perjudicial per la gran còpia de conills que hi ha a Alcúdia que devoren els blats. (Rosselló 1999a: 447).

1446, 28 març

El governador de Mallorca Berenguer d'Oms, mana que no es malmenin "nius ne lurigueres, ne matar lebres ne conills ab cans ne ab senderes, ne ab un altre enginy, que dir ne fer se puxa". (Pons 1949: 301)

1459, 7 novembre

Antoni Arnau diu que caçant anant darrere una llebre entrà en la vinya i el batle d'Inca li ha posat una multa de 5 sous (ARM AH 163, f. 258).

1463, 4 gener

La senyora Isabel d'Armadans, viuda de Pere des Catlar, donzell, ven a Joan Brondo, xarquès lliure, la llenya del pinar de l'alqueria de la Vall de Santanyí des de Sant Miquel a un any. Dit Brondo podrà caçar conills només per menjar i no per vendre (ARM notaris Pere Martorell i Antoni Catany M-188, f. 92v).

1469, 20 novembre

Es mana al batle de Santanyí que posi una pena de 100 sous als qui entrin a La Vall per caçar conills, o tallar arbres, perquè causen perjuis. (Danús, 1990: 159).

S. XV

A l'alqueria de la Torrada de Peguera abunden els conills els quals es casen sovint.

Distintes rajoles de conills. Dreta extretra de Cabot i Mulet (1990). Esquerra extretra de Berendsen et al. (1977).

1515

La Procuració Reial rep 5 sous de mestre Jaume Irdis, llibreter, per llicència de poder caçar conills a les Illetes, ço és, illa de la Porrassa, illa Rodona, illa d'en Galindo, i illa Major que estan dellà Portopi. Farà cens de 4 sous anuals. (Rosselló & Bover, 1993:119-126).

1526, 17 abril

Joanot Bartomeu, senyor emfiteute de sa Dragonera, ciutadà, lloga durant 9 anys a Joan Alemany, d'Andratx, la seva illa de sa Dragonera. Cada any entregarà 3 dotzenes de conills entre altres coses. (Rosselló & Bover 1998: 79).

1545, 10 abril

Es publica una crida prohibint caçar llebres eb el terme de Ciutat, amb llaços, paranys ni ballestes.

1569

Preus de la caça a Menorca: "Item lo cunill gros se vena a reho de vuyt dinés la pessa. Item lo mig cunill a reho de sis dinés la pessa" (Sastre Portella 1985: 278).

1577, febrer

Es prohibeix caçar conills i llebres fins i tot passat el mes de juny. Ramon Rosselló, Jaume Albertí. Història de Selva: 1229-1600. Selva: Ajuntament de Selva, 2003:208).

1601, octubre

Miquel Mas, Duràn fill, i dos homes de Son Felip de Llucmajor "anaren a la possessió dels Lobets del honorable Joan Sociés y anaren a uns clapés qui stan en mix de un camp ab una fura, posaren la fura a un claper y tragueren un cunill ab la fura y après tornaren posar altre vegada la fura y isqué un cunill ab la fura y tornà dintre el claper ... tenien la fura dins el claper y que no volia exir y volien desfer el claper".

Es volia que dit Miquel Mas pagàs els sis conills caçats furtivament i les destroces fetes al claper. Emperò com fos "que puix lo dit honorable Joan Sociés no havia fet fer cridas que no cassassen en dita sua possessió provehex que lo dit Miquel Mas no tengue a pagar ban per dit casar". (Font 1982: 251).

1603, 4 mars

Crida prohibint caçar conills i llebres "ab linyols ni ab fura" fin el mes de juny.

1610, 25 febrer. Es prohibeix caçar conills o llebres amb escopeta o altra arma de foc.

1617, 9 febrer

Edicte i crida del lloctinent general prohibint caçar llebres i conills. Amb penes contra els caçadors i els que vendran la caça.

1626, 31 març

Es prohibeix "caçar conills e llebres amb lloses, amb caldera, amb bou i amb filalts, ni amb llinyolls, ni altra invenció o traça, si no tan solament amb gossos i que no pugua caçar amb més de vuit gossos".

- 1629, març
Edicte prohibint caçar d'ara fins a finals del mes de juliol, conills i llebres o altre qualsevol gènere de caça.
- 1645, 19 març
Edicte prohibint la caça de conills i llebres.
- 1660, 4 abril
Edicte prohibint la caça de conills i llebres. (Rosselló 2014: 95).
- 1662, 25 març
Es publica un edicte prohibint caçar conills i llebres i altra gènere de caça fins el dia de Sant Joan de juny, en pena de 10 lliures i els instruments, els cans i la caça perdut. (Rosselló 2014: 95).
- 1664, 21 març
Edicte prohibint caçar conills i llebres dins el dia de Sant Miquel en pena de 10 lliures i els instruments perduts.
- 1665, març
Edicte prohibint la caça de conills i llebres fins a Sant Joan de juny..
- 1668, 15 setembr
Es prohibeix que ningú gosi caçar conills fins a Sant Joan primer vinent. (Rosselló 2014: 95).
- 1671, 7 abril
Es prohibeix caçar conills ni llebres fins el dia de Sant Miquel. (Rosselló 2014: 95).
- 1677, 4 abril
Es publica una crida que ningú gosi caçar conills. (Rosselló 2014: 95).
- 1683, 6 abril
Prohibició de caçar conills i llebres fins el dia de Sant Joan de juny.
- 1688, 4 abril
Prohibició de caçar conills i llebres. (Rosselló 2014: 95).
- 1691, març 7
Prohibició de caçar conills fins el dia de Sant Joan de juny.
- 1694, 5 abril
Es feu una crida a totes les viles prohibint la caça de conills i llebres et alies.
- 1695, 29 maig
Que no sia persona alguna que gos ni presumesca caçar conills i llebres.
- 1696, 28 abril
Prohibició de caçar conills i llebres i altres caces.
- 1697, 28 març
Que no sia persona alguna qui gos o presumesca caçar conills i llebres fins el dia de Sant Joan de juny prop venidor.
- 1698, 25 juny
Prohibició de caçar conills i llebres fins el dia de Sant Miquel prop venidor. (Rosselló 2014: 95).
- 1699, 30 març
Prohibició de caçar conills i llebres fins el dia de Sant Miquel de setembre.
- 1702, 17 maig
Ordre del virrei sobre no caçar conills ni llebres fins a Sant Joan de juny. Els conills no es podran caçar amb guinyol.
- 1703, 1 abril
Ordre del virrei que d'aquí avant no gosen ni presumesquin caçar llebre, conills ni altre gènere de caça fins i tant sia passat el dia de Sant Jaume i Santa Anna. No podran caçar-se amb guinyols.
- 1703, 13 desembre

El noble cavaller Antoni Ferrandell i de Verí feu una caçada de conills a s'Arracó.

1704, 27 febrer

Crida sobre la veda de caça de conills i llebres.

1706

La Universitat de Felanitx determina donar un gran obsequi al Comte de Savellà, Joan Antoni de Boixadors. Entre els nombrosos presents hi havia conills i llebres i caça de vol.

1742

“Este país [Menorca], cría gran número de excelentes conejos, que se albergan en los matorrales y en las hendiduras de las rocas; pero como no se hace ningún uso de sus pieles, éstas no tiene ningún precio entre nosotros”. (Armstrong, 1990: 153).

1742

Richard Kane (1662-1776), governador britànic de Menorca, intentà aclimatar llebres a Menorca, sense resultat.

John Armstrong escrivia el 1742: “No tenemos ciervos en Menorca y las liebres son igualmente raras. El Governador Kane se procuró unas pocas de las últimas y las soltó; pero dos o tres caballeros de buen humor, no pudieron resistir a la tentación de cazarlas y matarlas, y así el pequeño contingente pronto desapareció”. (Armstrong 1990: 154).

1760

Johann Christian Wernsdorf (1723-1797), dedica unes pàgines a l'abundància de conills i llebres a les Balears al seu llibre *De antiquitatibus balearicis exercitatio*. (Wernsdorf 2007: 92-96).

1787

“De caza menor es abundantísima Mallorca, y tiene ... conejos y liebres á pesar de los muchos corsarios que las persiguen, y que los caballeros mallorquines tienen en la escopeta igual destreza que afición, para lo que cria Mallorca todo género de perros, perdigueros,, lebreles, los nombrados en mallorquín ivicencos, muy propios para conejos”. (Vargas, 1787: 49-50).

1787

En Menorca “los retamares estan llenos de conejos, y ahora se fomenta su cria en un islote desierto que llaman de las Ratat y está inmediato al del Hospital”. (Vargas, 1787: 136).

1788

A Menorca es dona permís per caçar conills amb fusell i ajust de cans. (Arxiduc 1982: 453).

1794

Francesc Vilallonga i Mir, senyor de la possessió anomenada els Pagos, de Porreres, presentava queixes davant l'Audiència de Mallorca contra els caçadors que entraven amb cans i escopetes dins la pleta, vora les cases, desfeien les parets per treure els conills, i amb els trons de les escopetes espantaven els pagos i el bestiar. (Rosselló 2005b: 39).

Daines (*Dama dama*) o palets

Va ser introduïda en època talaiòtica i després extingida. (Cairó 1974; Alcover 1979: 44).

1648, 4 març

Pribició de caçar palers. (Rosselló 2014: 94).

1688, 4 abril

Prohibició de caçar palers. (Rosselló 2014: 95).

1671, 7 abril

Es prohibeix caçar palers sense llicència. (Rosselló 2014: 95).

1703, 1 abril

Ordre del virrei que no es prendre o matar algun paler sense expressa llicència.

1704, 27 febrer

Ordre del virrei que no es prendre o matar algun paler sense expressa llicència.

Eriçons (*Atelerix algirus*)

(Schilling & Singer 1987: 35-37)

L'eriçó, mamífer insectívor, i a vegades carnívor, car és capaç de menjar pollets de perdiu, és un animal comestible.

S'emprava per a la seva caça el ca eriçoner que és un ca no gaire gros, com els cans nanells i que té gran instint per a trobar i caçar eriçons. Té la boca molt punxaguda i es diu que tots els cans eriçoners tenen el paladar negre. Segons Mercedes Azagra (2015) el cà rater “antes recibía diferentes nominaciones según los pueblos o los usos a que se destinaba. Así podía ser un fox terrieret, ratero, podenco o erisoner”.

Es cacen de nit i en primavera. Allà a on es crien es diu terra eriçonera.

Segons el Bestiari: “Lo arissó si és una bèstia qui ha semblança de porcell, e és tot spinós si que no pot ésser tocat de alguna part del cors, sinó als peus o al morro, que ell no punya; e recull-se tot en aquelles spines sues quant se vol. E quan entra en alguna vinya per menjar dels raïms, e n'ha menjats aytants com se vol, puys ell los esgrana e bolca-s'i tot, e les spines fiquen-se totes per aquells grans; e axí s'en porta la grana dels raïms a la sua cova, ab les sues spines”. (Panunzio, 1963, 1: 100; Bellés, 2010: 74).

El 1455 a un sumptuós banquet ofert pel Comte d'Anjou es serví un eriçó. (Luján & Bettonica 1974: 90).

El naturalista Francesc Barceló i Combis (1820-1889), advertia el 1875: “Muy común en estas islas, cuyos campesinos lo cazan con frecuencia, utilizándolo como alimento. Es voz comun en Mallorca que si no se le quitan las glándulas supra-renales, ántes de guisar-lo, y muy particularmente en la época de celo, causa gravísimas irritaciones en las vías urinarias de las personas que lo comen”. (Barceló 1875).

Es menjaven amb arroç (arroç amb eriçó), o frits amb salsa de tomàtiga, a tot Mallorca i Menorca i era molt rar a Palma. (Alcover 1979: 77-82). A Menorca entre 1801 i 1805 “Il y a quantité de hérissons que les Espagnols mangent volontiers” (Grasset 1807: 244; Garrido 1993: 125-126). A Eivissa “ha estat caçat per consumir-lo, ja que la seua carn és molt apreciada”. (: 205). “L'eriçó és actualment capturat per alguns pagesos d'Eivissa i Formentera amb finalitats gastronòmiques”. (Alcover & Muntaner 1985: 112). Allà empren la tècnica de cocció de l'argila. S'enrevolta l'eriçó viu amb argila i es cou directament a les flames. Una vegada el fang es cuit s'obri quedant les espines i la pell aferrades al fang. Una forma cruel, com qualsevol altra.

En els llibres de cuina francesos de 1395 a 1651, l'eriçó apareix una sola vegada en *Le ménagier de Paris*, escrit el 1393. (Marinval-Vigne 1993).

El greix d'eriçó s'emprava per a usos terapèutics. En general les grasses animals formaven part de la composició de certs remeis, eren un excipient per fer unguents, pomades, cataplasmes, taps per a les orelles, gotes calentes pel nas i les orelles, etc.

Les barres d'eriçó es portaven com a penjolls al coll, com a protector i facilitar la dentició d'un infant. (Moll 2003: 37).

Sobre els cans eriçoners, vg. Bover).

1370

Els esclaus i altres fugitius s'alimentaven de la carn del bestiar que podien robar com de la caça. Un animal molt perseguit era l'eriçó.

P. Milach, estant en l'alqueria de Pedruxella de la parròquia de Pollença. Dix que la nit de Sant Miquel proppassada entorn l'hora del seny de lladre aquest se partí de les cases de la sua alqueria per anar a aguar magraners. Els cans que aquest amanava començaren a lladrar fortment per persones que havien sentit. Eren dos catius que caçaven erissons per sobreviure (Rotger, 1995, 2: 100).

1388

El dia de Sant Bartomeu, Francesc Cabanelles, Pere Ciurana, fill de Bernat Ciurana, i Martí, esclau batiat de Pere Martí de Vàlig, de Pollença, “anàven a caçar eriçons amb cans per lo cunyet de Santuyri”. (Mayol 2008: 299).

1400

A principis d'agost un vespre en Gili, captiu de Simó Lobera de llinatge de búlgars, ensenyava a caçar eriçons a Joanet, fill del seu senyor i al fill d'en Servià. (Mayol 2008: 299).

1505

A Son Bononat de Calvià hi ha “eriçons, menjar molt dessitjat pels nins”. (Plasencia 2009: 61).

1752

John Armstrong escrivia parlant de Menorca: “hay muchos erizos que los españoles comen sin escrúpulo”. (Armstrong 1990: 155).

1875

Barceló i Combis (1875) indica *Erinaceus europaeus* Lin. Cast. Erizo. Bal. Erissó. Muy comun en estas islas, cuyos campesinos lo cazan con frecuencia, utilizándolo como alimento. Es voz comun en Mallorca que si no se le quitan las cápsulas supra-renales, ántes de guisarlo, y muy particularmente en la época de celo, causa gravísimas irritaciones en las vías urinarias de las personas que lo comen.

Escena de l'eriçó del *Bestiari català* *manuscript 310* de la Biblioteca de Catalunya, que descriu el transport de grans de raïm clavats a les seves espines.

Imatge medieval d'un eriçó que es revolca per terra per agafar fruits.

Gatzells i gaseles (*Gazella dorcas*)

La caça de gaceles es feia, com encara avui, amb falcons afaitats a gaceles i amb ajut de cans llebrers.

1401, 26 març

Joan Vidal, de Felanitx exposa que mossèn Pere Escarp, prevere de Felanitx, li va comanar un gatzell mascle; però l'han robat, estant en una barca a Cala Llonga, del batliu de Santanyí. (Rosselló 2014: 90).

1401

Ferrer Fe, deia que el mostassaf, a instància del procurador reial, “estant l’altre dia a Manacor” el penyorà perquè intentava treure de Manacor una gatzella per fer-la tallar a altra part. (ARM Lletres Comunes 80 f. 16v)

1413, 4 setembre

Pelai Unís, cavaller regent l'ofici de la Governació de Mallorca escriu al batle d'Andratx dient que “per part de la dona Bonela, muller d'en Bernat de Magadins, ciutadà de Mallorca, és stat denant nós proposat que ella havia tramesos alguns de ses companyes per cassar ab cans e cassant la dita companya levaren un gatzell lo qual encalsaren molt d'assà e d'allà per la gariga en tant que lo dit gatzell las e cansat per los paradors e cans qui l'encalsaven de la dita dona Bonella és pervengut en un raffal de la dona Sabida la qual dona Sabida sens voluntat dels dits cassadors ha pres e envert si ocupat lo dit gatzell e aquell contradiu liurar a la dita dona Bonella qui aquell havia levat o fet cassar per la sua compaya e cans seus de que's segueix que la dita dona per contradicció e ocupació de la dita dona Sabida no pot haver lo dit gatzell lo qual pertany a ella segons que comunament se diu que lebra e cabirol de aquell és qui la mou.

Emperamor d'assò a suplicació a nós sobre assò feta per part de la dita dona a vós dehim e manam sots pena de XXV lliures al fisch reyal aplicadores que si axí és que la companya de la dita dona haïen levat lo dit gatzell e aquell encalsant sia pres per la dita dona Sabida, aquell de continent fests restituhir e tornar a la dita dona no contrastant una declaració per vós segons sa diu donada per lo qual havets declarat lo dit gatzell pertànyer a la dita dona Sabida com sia stada donada contra justícia a costum de cassadors”. (Rosselló & Bover 1979: 68-69).

1435

Jaume Vives, senyor de la Torre, després Son Vives, es queixava dels particulars que entraven a la seva possessió per caçar gatzells sense tenir llicència. (Rosselló 2000: 5)

1595, 15 juliol

El lloctinent general, Ferran Sanoguera, mana als batles de les viles facin crida manant que ningú gosi caçar “palets, gatzellas ni gatzellons, ab arcabús, ballesta ni altres enginys si no és ab cavall y lanses” sots pena de 10 lliures; els carnisser que acceptaran la carn, tendran la mateixa pena. (ARM Lletres Comunes 36B, f. 104; Rosselló 1999: 315).

1600, 20 setembre

El lloctinent general mana fer una crida pública a les viles i parròquies de l'illa dient “que no sia algú qui gossa ni pressuma cassar, pendre ni matar ... gesselles y grasellos ab arcabús, bellesta ni altres ingins”. (Rosselló & Albertí 1995: 240).

1603, 4 març

Es prohibeix caçar palets amb escopeta. (Rullan 1875: 361).

1617, 9 febrer

Edicte i crida del lloctinent general prohibint caçar palets (daines), i la venda de la seva carn.

1688, 2 abril

Prohibició de caçar daines.

1694, 5 abril

Prohibició de caçar daines.

Gat salvatge (*Felis silvestris catus*)

Habita sempre solitari caçant petits quadrúpedes i animals de corral. Es caçava amb lloses i trampes per aprofitar la pell.

1510, 23 desembre

Es fa una crida general “en lo Regne de Mallorca e Illes” prohibint treure pells de “gat”. (Pons 1919: 71-71).

Geneta (*Genetta genetta*)

(Schilling & Singer 1987: 151).

Es capturava amb lloses.

Probablement fou introduïda a les Balears pels àrabs per a netejar de rates les seves cases. (Alcover 1979: 135-189).

Genetta genetta es troba al sud de França, la Península Ibèrica amb les Illes Balears i al Magreb. (Alcover & Muntaner 1985: 115). A l'antiguitat i a l'edat mitja era un animal domèstic encarregat de la destrucció de les rates. Degut a la forta olor de les excrecions va ser substituït pels moixos. (El Briga 1998: 3014-3015).

1501, 12 octubre

Crida general que ningú gosi treure de l'illa "pells de cabrit e axi mateix les pells de ginetes". (Rosselló 1978: 10).

1510, 23 desembre

Es fa una crida general "en lo Regne de Mallorca e Illes" prohibint treure pells de geneta. (Pons 1919: 71-71).

Icnèumons (*Herpestes ichneumon*)

L'icnèumon era conegut a l'edat mitjana amb el nom de tabac (castellà, melón, meloncillo, mangosta), és un mamífer carnívor que hem pogut identificar com *Herpestes ichneumon*. (Rodríguez 2002: 196-206).

És originari d'Àfrica i a l'antic Egipte era considerat com a un animal sagrat.

El 1411 un exemplar vivia en cautivitat a Mallorca, la fuga del qual i els seus atacs a bèsties cabrunes, anyells i ovelles, i la seva mort ocasionaren certs aldarulls. (Bover & Rosselló 2004: 25).

Un exemplar d'aquest animal exòtic fou regalat pel rei Joan I d'Aragó a Carles III, rei de Navarra, per a la seva col·lecció zoològica del castell d'Olite que comptava amb altres exemplars en cautivitat.

Llop (*Canis lupus*)

A França i a l'edat mitjana la caça del llop per tal del seu extermini, estava remunerada. Es donava una quantitat per a cada parell de peus. Es considerava el llop un animal salvatge i molt perillós. Segons informació de Joan Mayol, els llops foren introduïts a Mallorca al segle XVI per a la caça esportiva.

Segle XV

Als mercats de Barcelona, estava interdit vendre la carn d'animals morts per llops. (Banegas 2006: 502-503).

1699

El clavari de Muro, Pere Mateu, fill de Bartomeu, paga "11 sous, 8 diners per peus de llop". Més "5 sous, 6 diners per peus de pardal i un peu de llop". (Fiol & Rosselló, 1991: 58-59).

Marts (*Martes martes*)

(Schilling & Singer 1987: 168-169).

El mart fou introduït per l'home a les Balears. (Alcover 1979: 132-135).

Els marts causen dampnatges en els galliners i colomers. Es capturaven amb lloses. El mart, juntament amb la geneta, el mostel i el moix salvatge formen el grup de mamífers salvatges coneguts com a salvatgina, els quals s'han caçat fins suara per al negoci de la pell. (Ordinas 1994).

El mart es troba extingit d'Eivissa i Formentera. (Alcover & Muntaner 1985: 113).

El mart, sortosament encara existent a Mallorca en estat salvatge, estava prohibit la seva caça des de temps antic. (Ortega et al., 2002).

La pell de la marta gibellina (*Martes zibellina*) era coneguda i apreciada pel seu ús en la indumentària per la seva finura.

1414

A l'inventari dels béns del rei Alfons V hi figuren: "set peces de marts" i "165 dossos de marts gibellins qui stan en pessas". (González Hurtibisse 178).

1448

El Libre del mostassaf, prohibeix "de treure pells de cabrits, ginetes, marts, avortons e anyells petits".

1501, 5 octubre

Prohibició que no isquen pells de cabrit, genetes, marts, gats i avortons d'anyells. (ARM Suplicacions 44: 74).

1501, 12 octubre

Crida general que ningú gosi treure de l'illa "pells de cabrit,... de marts". (Rosselló 1978: 10).

1510, 23 desembre

Es fa una crida general "en lo Regne de Mallorca e Illes" prohibint treure pells de marts. (Pons 1919: 71-71).

1562, 13 desembre

El bisbe de Mallorca, Diego de Arnedo, escriu al vicari general de Menorca contestant als seus comunicats referents a diversos casos. Entre ells li ordena que faci comprar totes les martes que podrà, que en fan falta 3 ó 4 dotzenes, més 4 porcs amb totes les minúcies i sobrassades, tota la mantega, etc., i tot se pagarà de l'arrendament de l'escrivania (ADM. Llibre del comú 1562-1569, f. 39v-40).

La pell de mart és de pèl espès i extraordinàriament suau. S'emprava per a la confecció de la indumentària religiosa dels bisbes i canonges, entre altres.

S. XVI

“Tan numerosas era las martas (marts) en el siglo XVI [en Menorca] que fueron solicitadas 300 oieles para la Corte, Su número disminuyó, en cambio, y considerablemente en el siglo XVII, siendo actualmente [1890] una especie rara en la isla”. (Lluís Salvador 1982: 453-454)

Mostel (*Mustela nivalis*)

Mamífer carnívor amb el cap allargat, potes curtes, vermellós i blanquinós, molt actiu durant la nit i que es nodreix de mamífers molt més grossos que ell. (Alcover 1979; 129-131).

El mostel presenta una distribució relativament àmplia al final de l'època talaiòtica. Així. El trobam a Cornia Nou (segles IV-III aC), Torre d'en Galmés (segle III aC), Talatí de Dalt (segle II aC) localitats de Menorca i S'Hospitalet Vell (segles III-I aC) i a Ses Païsses (segle I aC) a Mallorca. A més s'ha donat a conèixer el resultat d'unes datacions radiocarbòniques efectuades directament sobre restes de mostel de la Cova des Ninot, que se situen entre els segles IV-III aC.

La quantitat de restes de mostel que apareixen als jaciments és sempre escassa, i es desconeix el motiu de la introducció d'aquesta espècie a les Balears. El mostel es troba present de manera natural a tota Europa i al nord d'Àfrica, així que la seva procedència és també imprecisa.

Present a Mallorca i Menorca, no a Eivissa i Formentera.

Segons el Bestiari, “la mostela si és una bestiola petita [qui és molt asperta], e ha en si una fort natura: que ella consep per la orella e infanta per la bocha; e fa sos fills morts, e diu hom que ella coneix una erba la qual los fa tornar vius”. (Panunzio, 1963, I: 76-77).

S. XIV

S'emprava el mostel o stel per caçar. (Rullan 1878, v.2: 384)

1875

La *Mustela foina* Lin. “común en estas islas”. (Barceló 1875). *Martes foina* és una espècie rara a Eivissa que es pensava que estava extinta (Escandell, 2004).

Mufló, mufró ó moltó de Còrsega (*Ovis aries musimon*, *Ovis gmelini musimon*)

(Schilling & Singer 1987: 228-232).

La introducció d'aquest herbívor polípag a Mallorca degué tenir conseqüències molt negatives en la vegetació. (Travesset 1994).

El mufló era present a l'illa al segle XV.

La seva carn era comestible i l'excés de caça el feu desaparèixer.

1423

Enric de Villena a l'Arte cesoria escrita en 1423 diu: “De loas animalias de quatro pies [...] moflones – d'estos ay en Mallorca”.

“Los moflones, corços, cabras muteses, agazelas, enzebras e tales se cortan como la carne de la vaca, si non lo que dan en pas d'estas, ue fazen tajaas anchas e delgadas”. (Villena 1994: 164, 179).

L'encebra era un èquid (ase salvatge) extingit al segle XVI degut a la caça excessiva a Andalusia per consumir la seva carn considerada exquisita (Sánchez Ramos 2015).

S. XV

“En cuanto al muflón (*Ovis musimon*) sobre el que tenemos referencia del consumo de su carne, según el ‘Arte cisoria’ de Enrique de Villena, todavía en el siglo XV, se afirma que procedía de Mallorca. El dato es erróneo. No hay muflones en Mallorca si bien no puede descartarse que la especie fuera introducida en la isla en algún momento de la invasión musulmana”. (Morales 2000: 260).

Porcs senglars i porcs salvatges (*Sus scrofa*)

(Schilling & Singer 1987: 202-204)

Capítol 89. Qui parla con se deu fer salsa de porc o de senglar.

Sent Soví. 1324

Fou introduït en època talaiòtica, després extingit i reintroduït. (Alcover 1979: 44; López 1979).

Sembla que la caça de porcs senglars estava restringida a la Devesa de Ferrutx, d'Artà, per a ús exclusiu del rei, caceres que han estat estudiades per Llorenç Lliteras (1971). Sovint la cacera de porcs senglars estava reservada als aristòcrates. (Delort 1978: 182).

Es multiplicaren molt degut a que no tenien depredadors, com els llops.

Degut a la gran porcofilia existent des d'antic a les Balears, el porc senglar fou víctima de la caça legal i furtiva.

Al segle XV s'utilitzava la seva carn com a past d'ocells de caça. (Querol 2003: 322).

La pell o cuuro de porc no s'emprava. (Delort 1978: 86).

1284

Arnau Burgues, batle major de Mallorca, anota en el seu llibre de comptes "Ítem costaren de menar los porcs senlars a la Val de la Nou, V solidos". (Rosselló 1989: 179).

S, XIII

A l'alqueria d'Escorca es caçaven porcs senglars al segle XIII. (Juan 2002: 1: 22).

S. XIII

Un porc senglar costava 9 sous. (Lliteras 1967: 132).

1311, 18 febrer

Despeses de la Procuració Reial per caceres de pors senglars.

"Ítem donam [els procuradors reials] a I macip qui menà los cenglars a Ferrutx, a la Devesa ab messió, 6 s."

"Ítem donam an Pedrola, guàrdia de la Devesa de Ferrutx per tres mesos, 2 ll., 10 s." (ARM Reial Patrimoni 3035, f. 64; Ramis 1952: 20; Lliteras 1971: 313).

1312

Els procuradors reials paguen:

"A un hom qui portà un porch senglar en Artà a la Devesa del senyor Rey, III s., VI d.

Ítem an Michel Planes, batle de Artà, per III quarteres d'ordi que havia despeses en los porchs senglars, XV s.

Ítem li pagaran per dos porcs senglars que comprà den Pere Solor.

Ítem an Bernat Rovira per dos bercelles d'ordi e un almut que dona per civada a la mula blanca com portà los porchs senglars a la devesa, I s. XI d.

Ítem li pagaran per VII quarteres d'ordi que despenseren los porchs senglars qui foren tremesos a la Devesa, a raó de III sous la quartera, I £, VIII s.

Ítem li pagaran per dos porcs senglars que compra den Pere Solor, 18 sous.

6 sous a un macip per transportar els porcs senglars.

15 sous per conduir 2 porcs senglars. (Vich i Muntaner 1945: 111; Lliteras 1971: 314).

1313

La Procuració Reial paga les despeses per portar un porc senglar a la Devesa de Ferrutx d'Artà, 3 sous i 6 diners (ARM Reial Procuració 3036).

1321, 2 octubre

Despeses de la Procuració Reial.

"Dissapte a 2 de octubre pagam per mà den Guiem Comas, batle de Manacor, per divers jornals de homens que arrancaren carritx per fer barracas e seguiren lo Sr. Rey mentres cassava los porchs [senglars] e loguer de dits homens segons que per menut, etc." (Campaner 1881: 134; Lliteras 1971: 330).

1343, 2 gener

Prohibició del governador de Mallorca, Arnau d'Erill i de Mur (?-1355), de caçar porcs senglars en la Devesa d'Artà i als seus voltans, que són del Rei. (Pascual 1895-96: 198-199).

1380, 20 desembre

Guillem Bennàsser, ciutadà, presenta queixes contra els que tenen porcs salvatges a Bunyola que li fan tala. (Rosselló 1985b: 34).

1395

El rei Joan I (1356-1396), vengué a Mallorca i anant de caça passà per Lluçmajor, Campos, Felanitx i Manacor en direcció a la devesa d'Artà per caçar porcs senglars.

1417, dia de Sant Joan

Pere Nicolau, de Calvià, Bernat Fleixes, de Son Moner d'Andratx, i altres bandolers organitzaven caceres de porcs senglars en el terme d'Andratx i Calvià. Hi assistien Agustí Serralta, germà de la senyora de Beniorella i muller d'Agustí Mora, Joanot de Mora, germà de Jaume de Mora, propietari de Beniorella, Blai de Mora, germà bestard i Joan Moner, majoral, i els bandolers Ramon Muntanyola, Bernat i Arnau Baltar, germans. En certa ocasió mataren 18 porcs.

Les caceres acabaven amb un gran àpat a les cases de Beniorella a on hi havia l'ordre de no deixar entrar al batle d'Andratx ni cap altre autoritat del Pariatge. (Ensenyat 1919-1920, 1: 286-287; ed. facsímil, Inca: Gráficas García, 1983).

1423

Enric de Villena (1384-1434) en l'Arte cisoria escrita el 1423 anomena els pocs senglars com "puercos monteses". (Villana 1994)

1426, 19 gener

Guillem Ullastret, posseïdor de l'alqueria Xichara, d'Alcúdia, es queixa dels porcs salvatges que li fan tala (Rosselló 1999a: 447).

1437, 15 gener

Macià Vaquer de Felanitx, té diverses ovelles i cabrits en la seva possessió. Els veïns confrontants tenen porcs i truges salvatges que entren en les seves pastures i maten anyels i cabrits (Rosselló 2008b: 175).

1437, 16 setembre

Queixes de Joan Seguí, posseïdor de l'alqueria Almadraba perquè moltes persones hi cacen porcs salvatges (Rosselló 1999a: 451).

1440, 6 febrer

Queixes de Cristòfol Falcó, prevere posseïdor de l'alqueria Benitria d'Alcúdia, pel damnatge que li fan porcs salvatges carnisers (Rosselló 1999a: 452).

Rata d'aigua (*Arvicola sapidus*)

El naturalista Francesc Barceló i Combis (1820-1889), citada com *Arvicola amphibius*, la localitza el 1875 "en la Albufera de Alcudia y en la de Menorca y en las Feixas de Ibiza". Segurament és un error, confosa amb la rata d'Albufera *Rattus norvegicus*.

La rata és considerada un animal immund en general i a moltes cultures. La consumició de la seva carn provoca oi, però no sempre i a tot arreu. A Mallorca es distingeixen les rates tragineres, no comestibles, i les rates d'aigua, que són aptes pel consum per un petit grup de la població. Emperò l'interdit continua en menjar aliments com pa, formatge, embutits, etc., que han estat rovegats per rartes de qualsevol espècie. (Fischler 1995; Bonnassie 1989).

Rata i ratolí (*Rattus*, *Apodemus* i *Mus*)

Rata traginera (*Rattus norvegicus*)

Rates (*Rattus rattus*, *R. norvegicus*)

Per a la seva caça s'emprava el ca rater o ca ratoner, avui una raça autòctona molt apreciada. No sol tenir coa i és molt hàbil per caçar rates.

Les rateres metàl·liques se localitzen en els inventaris de les cases de possessió.

Una rata traginera
sense cap classe d'entorns
se menjà set conions
de dins una lloriguera.

La rata traginera "la trobam a l'Albufera d'Alcúdia i a l'Albufereta de Pollença, a les Salines de Campos, a l'Albufera d'es Grau, a s'Estany Pudent, i a altres zones humides de menor importància (Prat de St. Jordi, etc.). Els pagesos de Sa Pobla capturen i mengen les rates de s'Albufera, que malgrat esser de la mateixa casta que les rates tragineres de les clavegueres, són més netes que aquestes". (Alcover 1979: 125; Cairño 1978).

La rata traginera de ciutat viu a Eivissa i Formentera. (Alcover & Muntaner 1985: 115).

Cuina de rata:

A Mallorca es mengen de diferents maneres: fregides, a la cassola, amb salsa de tomàtiga i, especialment amb arròs sec.

Frit de rates.

S'empren les rates de camp pròpies de l'Albufera. (Un cuiner, 1958: 17).

Rates d'Albufera fregides (sa Pobla) No eren rates vulgars, ni de prop, les que es menjaven a la zona de l'Albufera, sinó rates d'arrossar, més blanquinoses i força diferents. (Tugores 2004, 2: 186).

Remeis populars

Oli de ratolí

Segons la farmacopea tradicional eivissenca se fregia un ratolí amb oli d'oliva per aliviar el mal d'oïda.

Per a la seva caça s'emprava el ca rater o ca ratoner, avui una raça autòctona molt apreciada. No sol tenir coa i és molt hàbil per caçar rates. (Rubi, 2001, 2:158-161; Bover 2016).

Les rates com a transmissores de malalties i altres pestilències a més de fer malbé les collites i ser una amenaça per la conservació dels quevires, l'home s'ha enginyat mobiliari, trampes i elements arquitectònics adients i sobretot ha domesticat el moix, el primer enemic de les rates. (Bover 2016b).

Les rateres metàl·liques se localitzen en els inventaris de les cases de possessió.

Al segle XV les rates i els ratolins estaven contraindicats per a la alimentació dels ocells de caça. (Querol 2003: 342).

Les rates i els ratolins estaven contraindicats per a la alimentació dels ocells de caça.

1320, 25 setembre

Despeses del castell d'Alaró.

Ítem paguen «an Antoni, mania, per I ratera quens feu nova e per I ratera quens adobà, IV sous». (Lluís Salvador 1994: 239).

1327

Les rates damnifiquen la sacristia de la Seu.

«Ítem pague an G. Vilar, fuster, oer III dies en los quals obra en la sacristia e adobà armais e les caxes dels draps quis seren afluxades e entraven les rates». (Sastre 1994: 31).

1329

Despeses de la Seu.

«Ítem costa I^a verga de ferre que fiu fer a ops de I^a taula den curtinar per so cor rates trencaven les cordes, 2 sous». (Sastre 1994: 51).

1333

Despeses de la Seu.

Paguen a P. Rosselló “per raon dels dits orges nous que avia adobbats los quals rates avien gostats e foradats en mots canons”. (Sastre 1994: 80).

1346, abril

El lloctinent Felip de Boïl mana al batle de Lloseta que davant el perill de les moltes rates que fan als blats i sembrats “gran dapnatge e pestilèntia”, ordena que matin i agafin “ab loses e ab tot altre enginy” i que facin “prendre e matar les dites rates”. (Capó 1985: 194).

1346, abril

El lloctinent Felip de Boïl escriu a tor els batles i els avisa del gran perill de les moltes rates que fan “ gran dapnatge e pestilèntia” als blats i sembrats, i els dóna normes per a que les matin i agafin “ab loses e ab tot altre enginy” i que es dediquin a “prendre e matar dites rates”. (Pascual 1896 89-91, transcripció íntegra del document llatí; Capó 1985: 194).

1414, 24 febrer

Inventari post mortem dels béns d'una casa de Muro a on s'hi troba una ratera dolenta. (Rosselló 2003: 19).

1432

Anotacions dell libre de clavari de Manacor.

Hi havia una plaga de rates a Manacor.

Les persones que mataren rates foren pagades a raó d'un sou el centenar.

Relació de persones que mataren rates i el nombre de rates mortes:

Bartomeu Reixac	840
Bernat Riera	570
Fra Fuster	2.070
Un altre	100
Salvador Esplugues	2.080
Pere Xamena	587
Jaume Esteve	230

Bartomeu Miquel	530
Pere Xavari	73
Guillemó Colell	879
Tomàs Puig	1.250
Joan Domenge	530
Bartomeu Morro	800
Antoni Domenge	200
Joan Binimelis	550
Jaume Sant Celoni	350
Julià Nebot	200
Mateu Nivorro	600
Marc Ballester	100
Bartomeu Sant Celoni	100
Pere Ballester	100
Guillemó Ferrer	190
Pere Girart	200
Antoni Joan	110
Joan Aleix	100
Llorenç Proens	200
Bernat Rubí	500
Bernat Sabater	250
Pasqual Albert	400
Pere Mariner	450
Llorenç Torrent	500
Jaume Fuster	435
Françoi Puig-gros	50
Bonanat Comes	1.050
Joan Sanç	550
Antoni Ballester	1.000
Antoni Caplong	550
Gabriel Camplong	350

1450

Inventari de l'església parroquial de Sóller.

“Altres coses fahents en la dita església: una ratera de ferro e una lendera”.

“E totes les predites coses ha dades un mercader que les comprà en Berberia”. (Rullán 1876, 2: 789)

1465, 10 desembre

La casa i botiga de Pere Ylari es trobava a la plaça de Cort, de la parròquia de Santa Eulàlia de Ciutat. A la mort de Caterina, viuda de Pere Ylari, la filla i hereva Margalida Ylari, ordena que es fes inventari dels seus béns.

Inventari del botiguer Pere Ylari. Té a la casa o cambra del pastador “un cove e una ratera”. (Segura & Barceló, 2013: 298).

1505. Any de fam.

Hi ha una plaga de rates a tot Mallorca.

En el terme de Llucmajor es mataren 5.700 rates per 17 caçadors, els quals cobraren per la seva feina 11 lliures, 17 sous, 8 diners.

El 25 d'abril pagaren a Jaume Mas, Miquel Tomàs, Joan Pons, Rafel Sa Noguera, Gabriel Clar i Damià Salvà “per dos milia e tres centes e vint e sinch coes de rates”. (Font 1978: 213-214).

1509. Any de fam.

Hi ha una plaga de rates a tot Mallorca.

Entre el 9 i el 22 d'abril es pagaren per 1.550 rates a Julià Vidal, Gabriel Tomàs i Joan Roig, de Llucmajor, 1 lliura 11 sous. (Font 1978: 214).

1509. Any de fam

Hi ha una plaga de rates a tot Mallorca.

Pagaren 8 sous a Gabriel Tomàs de Llucmajor, “son per ocasió de quatre sentes coes de rates”. (Font 1978: 214).

1510, 5 febrer

Inventari dels béns de Carles des Bac, donzell.

Tenia una alqueria, Son Bacs en el terme de Petra. A les cases ‘hi trobà una ratera de ferro. (Rosselló, 1994: 24).

1510, 15 juny

“Yo Climent Garau, fas testimoni com lo senyor en Gabriel Tomàs otorgue aver rebuts del honrat clavari [de Lluçmajor], vint sous, los quals són per ocasió de quatra sens coas de rates”. (Pascual 1896: 91).

1517

Inventari de la possessió de Son Valentí de Banyalbufar.

En el rebost s'hi troba “una ratera de ferro”, valorada en 10 sous. (Rosselló & Albertí, 1995: 163 ; Albertí & Rosselló & Vibot 2002: 24).

1545, 18 juny

Inventari de l'església parroquial de Felanitx.

A l'altar de la Passió hi ha dos tovalles pisanes velles, una amb dos forats de rata. (Rosselló 1997:275).

1584, 11 juliol. Ciutadella de Menorca.

Carta dels jurats de Menorca, Joan Antoni Cintes, Joan de Parets, Bartomeu Pomar, i Rafel Arguimbau, als jurats de la Ciutat i Regne de Mallorca, demanant ajuda a causa de que “en aquest any tanta y tan gran pestilència de rates, que tenint en esta tera gran demostració de forments, a la cullita és estada la major llàstima del món, que no se ha cullit lo delma de aquells, de manera que restem ab molta necessitat y sens esperança de tenir formensts ni ordís en temps de sembrar”. (“Una plaga de ratones en Menorca, 1582”. A: BSAL 2 (1888) 226).

1620, 3 desembre

Visita pastoral de fra Simó Bauçai Sales (1552-1623), bisbe de Mallorca, a l'església parroquial de Lloseta. Ordena que s'adobin els forats de rata. (Capó 1986: 195).

1672

Inventari de la possessió de Guimerà de Lluçmajor. Hi ha «una ratera de pendre rates». (Font 1982: 330).

1676, 1 juliol

Inventari dels béns de Miquel Estrany, fill de Bartomeu, rebut per la seva viuda Maria Pons.

A la possessió de Son Estrany de Cas Concos s'hi troba una ratera d'agafar rates. (Rosselló 2007b: 6).

1714, 18 juliol

Inventari de la possessió de Biniferri de Lluçmajor.

S'hi troba “una retera de ferro”. (Font 1982: 252).

1752, 13 desembre

Inventari de les robes i joies de Sant Salvador de Felanitx.

Entre les robes hi havia un dosser menjat de rates. (Rosselló 2009b: 164).

1789, 21 maig

Visita pastoral a Sant Salvador de Felanitx. A l'inventari hi figura “Ítem , una ratonera de hierro”.

Salvatgina

Anomanada també als segles XIII al XVI: salvínia

S. XIII a XV

Apareixen registrades les pells de salvatgina en els registres de productes exportats per vaixells.

1429, 7 setembre

Francesc Font de Muro es queixa contra alguns que amb l'excusa de caçar salvatgina s'acosten molt a la seva possessió i li maten gallines, pagos i altres animals. (Rosselló 1990: 392)

1504, 5 febrer

Capítols del lloguer de la possessió Algaiarens de Menorca. Pere Mascaró lloga aquesta possessió a Bernardí Barber per tenor de 4 anys. S'estableix que la salvatgina es vendrà passada la festa de Nadal. (ARM prot. Rafel Valls, V-115, f. 84).

Notícia curiosa i complementària sobre el bestiar domèstic.

1419, 29 juliol.

Ordinacions sobre els ramats de Binissaleu.

Es mana que tot pastor d'ovelles o de moltons, per cada 25, hagi de portar “una squella o sonay”, baix la pena de 5 sous. (Capó 1985: 263).

Els cans (*Canis familiaris*) a les Balears, segles XIII-XVIII

Notes de cinologia històrica

A la Raulito, de Tiana, una cussa salvada de l'abandó, i a tots els cans – Murta, Valent, Negre, Llamp, Aïdi... – que m'han acompanyat. He estat feliç amb ells.

Ca: quadrúpede de la família dels caníds, que viu en domesticitat i al servei de l'home, especialment per a guardar i per a caçar. (Querol 2003: 69, s.v.: ca).

Introducció

En aquesta segona part del llibre es vol donar una visió general de la situació dels cans a Mallorca en els segles XIII al XVIII, amb algunes referències del segle XIX: tipologia, accessoris, cura i manteniment, noms, color, caceres reials i la pèrdua i mort dels cans.

Les gloses que il·lustren els capítols estan extretes del Cançoner popular de Mallorca de fra Rafel Ginard i Bauçà (1899-1976). (2a ed. Mallorca : Moll, 1980, Volum segon).

Podem trobar els antecedents històrics dels estudis cinològics de les Balears són del segle XIX: Jules Tallien de Cabarrús (1801-1870). Chasses et voyages. Paris : Hachette, 1853
Inclou: Chasses à Majorque, p. 147-392

Joan Josep Amengual i Reus (1793-1876), dedicà una entrada al seu Nuevo diccionario mallorquín-castellano-latín. Palma : Impr. Juan Colomar, 1858: 1: 299-301, s.v.: Ca. Edició facsímil: 1998: 1: 299-301, s.v.: Ca.

Francesc Barceló i Combis (1820-1889), dedicà un article científic als nostres cans: "Mamíferos de las Baleares. Fam. Canina. Canis, auctorum". A: Revista balear de literatura, ciencias y artes, núm. 6 (1872) 99-102

José Gutiérrez de la Vega (1824-1899). Los perros de caza españoles : apuntes cogidos al vuelo : con un apéndice sobre Las "Chasses à Majorque". Sevilla : publicalo el Excmo. Señor Marqués de Xerez de los Caballeros (Impr. de E[nrique] Rasco), 1890.

Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria (1847-1915), descriu els cans de les Balears a la seva obra ingent Die Balearen in Wort und Bild geschildert, publicada a Alemanya entre 1869 i 1891, i editada fraccionàriament i profusa. La primera traducció completa en castellà és de 1980-1993 i, la primera traducció completa en català es de 1999-2003.

Inclou, a l'edició completa catalana: Les Balears descrites per la paraula i la imatge (Palma : Govern de les Illes Balears : Sa Nostra, Obra Social i Cultural : Grupo Serra, 1999-2003:
Cans d'Eivissa: vol. 1: 84, 87. Escrit el 1869.
Bregues de cans: vol. 2: 600. Escrit el 1871.
Cans de Mallorca, vol. 3: 433-434, 489-490, 506-510. Escrit el 1880.
Cans de Menorca: vol. 6: 471-472. Escrit el 1890.

La cinologia, com també la hipologia i la felinologia, són aspectes oblidats pels que estudien la història de les Illes Balears. La qüestió, especialment la cinologia, ha interessat poc. En canvi els cans han tengut un paper important en la defensa i en la caça, tan alimentària com esportiva a les Balears. (1).

La possessió de cans era un signe de categoria social del seu propietari: demostrava que podia permetre's el luxe de mantenir-los. Es valorava la força física, la rapidesa, la intel·ligència, l'olfacte, etc. A Mallorca els cans tenien dues funcions per a les quals eren degudament ensinistrats: la caça i la defensa de les persones, el patrimoni i el territori. La utilitat de l'animal era primordial. Els cans inútils o aperduats, que també n'hi havia, generalment borts, eren menyspreats.

Els cans de caça, que s'empraven per a recollir les preses o per aixecar la caça o descobrir-la, s'ensinistraven per a dedicar-los a la captura d'un tipus determinat d'animals:

els cabrers per a les cabres salvatges (*Capra hircus*)
els ceraters pels cérvols (*Cervus elaphus*),
els conillers pels conills (*Oryctolagus cuniculus*),
els eriçoners pels eriçons (*Atelerix algirus*),
els llebrers per a les llebres (*Lepus granatensis*),
els llopers, capaços de lluitar amb llops (*Canis lupus*),

els perdiguers per a la la perdiu (*Alectoris rufa*),
els raters per a les rates (*Rattus norvegicus*, *Rattus rattus*),
els tortiguers per a les tortugues (*Testudo* sp.), etc.

Timbal per aixecar la caça, de bronze amb incrustacions d'argent que representen lletres àrabs. Extret de Ghatrif (2000), Acta Bibliothecae Regia Stokholmiensis, 65.

Els més apreciats al segle XIV eren els cans llebrers i els perdiguers, i en general els cans de mostra, que en veure o ensumar la caça s'aturen com si la mostrassin al caçador.

Existeix un paral·lelisme entre la cinologia i la falconeria amb curioses coincidències:

els animals són estimats pels seus propietaris,
en cas de pèrdua o robatori són descrites les seves característiques físiques amb detall, indicant la recompensa, tenen nom propi,
són objecte de cobdícia pels poderosos,
serveixen com a present entre dignataris,
poden ser intervinguts quirúrgicament per millorar el seu rendiment,
s'ensinistren per a la caça d'un determinat animal,
s'adquirien per compra, donació o robatori, etc.

Els cans són considerats animals impurs pels antics israelites, i pels àrabs musulmans, però a la vegada eren i són utilitzats per aquests pobles com a animals de guàrdia. (Joly 1784: 297; Tuareg 2002: 40-41).

Els hàbits copròlegs dels cans ja foren observats per Gai Plini Segon (24-78), i són objecte d'estudi de la coprologia històrica. (Lewin 1999: 54-55).

Diu el Bestiari medieval: "Lo cha si és una bèstia qui coneix fort çells qui bèn li fan, e és molt fel. E ha en si una fort letga natura: que com ell ha ressut so que ell ha menjat, ell ho torna remenjar ; e açò fa per moltes de vegades. Encara diu hom que'l cha ha una altra natura: que com ell passa per algun pont e porta formatge o pa o carn en la bocha, o altra cosa, e veu la ombra d'aquell formatge en l'ayga e li sembla major que aquella que porta en la bocha, lexa caer aquella que té en la bocha e gita's en l'ayga, e pert lo formatge que tenia, per la ombra que no pot perdre ni haver. (2)

Aquest cha, en so que ell coneix los seus benefactors e és-los molt fael." (Bellés 2010: 62-62).

La conducta dels cans deixa un rastre documental, sovint negatiu, quan han estat mal criats o són mal emprats pels seus propietaris, al contrari dels moixos que no en deixen, passant desapercebuts.

No m'ha estat possible documentar l'ús bèl·lic dels cans a les Balears en els segles passats. (La Barre 1874; Tenorio 1904).

L'amo Antoni de Sa Cova
volia pujar un quissó
i, per més bo tenir-ló,
el feia mamar a sa dona.

Terminologia

La paraula ca presenta un acusat poliformisme.

Segons l'edat i el sexe.

Cadell: ca jove que encara mama.

Cadella: femella del ca.
Cadellet: ca molt petit.
Canet: ca petit o jove.
Canic: ca petit.
Cus: ca petit, de poca edat.
Cussa: femella del ca.
Cusseta: cadella petita.
Cussó: ca petit.
Cussot: ca.
Gos: ca, rarament documentat.
Gosa: cadella.
Gosso: cadell de ca.
Quissó: cadell de ca.
Quissona: cadella de ca.

Segons la utilitat. (Classificació d'Alderton 1994).

Els objectius de la tinença dels cans, des de la seva antiga domesticació, eren la caça alimentària i la defensa o custòdia. En conseqüència les races presents a l'illa estan vinculades principalment a la caça i a la defensa. Es considerava el ca un animal extremadament útil per a la caça amb aucell o sense, i com a guardià.

Cans de caça (Smith 1856; Gutiérrez de la Vega 1890, 1981; Joubert 1958; Viré 1973; Popin 1980; Tucoo-Chala 1993; Wendt 1996).

Algunes notícies sobre cans de caça

1252, 30 agost

Pere Rabassa, Arnau Olzina, de Sanaüja i mestre Joan, paborde de Mallorca, venen a Barceló de Vilafranca la caça dels rafals que tenen en el terme de Portocolom, des de festa de Sant Miquel a Carnestoltes, per 17 sous reials, Podrà caçar amb cans, llaços, etc. (Rosselló 2014: 89).

1322

Llibre de la Cort del Batlle de Porreres.

Rebudes dels bans de la batllia: de Bernat, caçador de perdius, perquè caçava amb ca, 48 sous. (Rosselló 2001c: 45)

1339, 1 juliol

El governador de Mallorca, Roger de Rovenac (?-1355), mana a tots els batles de les viles de la part forana que fassin fer una crida anunciant la veda prohibint des de Carnestoltes a la festa de Sant Miquel, la caça de perdius "ab filats ni ab cans, ni ab ajustde gents, ne ab ningun enginy en manera negura", ni conills i llebres o destruir llorigueres, sots pena de 60 sous o perdre una de les mans (Vich & Muntaner 1945: 181; Lliteras 1972: 260 i 362; Rosselló 1997: 44; 2008b: 70).

1343

El veguer de fora, Berenguer d'Oms, doncell, mana a tots els batles de l'illa faci una crida prohibint que ningú "si doncs no és persona privilegiada no gos cassar ab ajustaya [de gent o cans] ne ab granada ne en neguna manera neguna cassa sinó cascun en so del seu" (Rotger 1897, I: 234).

1351, 9 juny

El governador de Mallorca, Gilabert de Centelles (?-1368), escriu al batle de Pollença sobre el cas que li ha presentat Berenguer Deulofeu, de Pollença dient "que ell és acostamat de cassar en so del seu e de altres de voluntat daquells e ab ajustaya de cans" malgrat la interdicció general. Ara mana "no cas ab ajust de gens o justaya de cans aquel ab altre sis volrà cassar en so del seu e daltre ab voluntat emperò daquell". Emperò no podrà vendre la carn dels animals caçats en temps de veda (Rotger 1897, I: 234).

1382, 7 maig

El governador de Mallorca, Francesc de Sa Garriga i de Vilariga, prohibeix la caça amb ballesta o cans així com la captura de perdius amb filats des de Carnestoltes fins a la festa de Sant Miquel. (Cateura 1981: 255-256).

1401, 29 agost

S'insisteix al batle de Felanitx que com "alscuna cassen ... en vostre batliu ... conills ab ajust de cans e cassant per aquesta forma devoren els agres ... dels conills", per tant faci crida pública que ningú gos caçar d'aquesta manera. (Rosselló 1997b: 96).

1441, 28 març

Guillem Truiol posseix l'alqueria anomenada Filella de Felanix i ara "molts cassadors anant cassar en aquella axí ab los cans com en altre manera, li destrueixen".

1446, 28 gener

Pere Pujol, d'Inca obté llicència per poder caçar amb cans.

1492, 12 octubre

El lloctinent general notifica al batle de Felanix que el dia present Joan Berard, ciutadà, i Joan Bordoy, posseïdor de l'alqueria Horta, han mostrat privilegi reial firmat el 23 de febrer de 1321, en que fou concedida gràcia al magnífic Nicolau de Sant Just que ninguna persona gosàs entrar en la dita possessió per tallar llenya, ni tenir empriu a la caça, pastures, aigües, etc.

El batle farà crida que ningú gos ni presumesca "entrar ni passar ab cans ni passar sense cans en la possessió del Horta" tant per caçar com per altres raons, sots pena de 60 sous. (Rosselló 1997b: 189).

1495, 1 desembre-1496, 4 febrer

Inventari de l'alqueria de Sant Martí d'Alanzell, de Vilafranca, que fa Salvador Pau Sureda, donzell, hereu de Salvador Sureda, difunt.

A les cases d'En Joanico, hi ha 10 cans de caça.

1496, 11 març

Inventari dels béns de l'alqueria de Santa Ponça propietat de Mateu Massanet, ciutadà.

S'hi trobà entre "lo bestiar: sinc cans de cassa".

1511, 1 agost

Joan, Antoni, Bartomeu i Andreu, germans i fills de Joan Obrador, procedeixen a inventariar els béns del seu pare difunt. Tenia una possessió al lloc anomenat la Galera a Felanix, allà s'hi troben 2 cans i 2 cadelles. (Rosselló 1978: 31).

1573, gener

Crida general prohibint caçar amb cans.

1577, 27 febrer

Es publica una crida prohibint que ningú caci amb més de 8 cans en companyia d'altres caçadors. (Rosselló 2003; 2014: 92).

1577, 28 desembre

Inventari postmortem dels béns de Joan Barceló. Tenia a la possessió de Son Barceló de Cas Concos, dos cadells. (Rosselló 2007: 3).

1626, 31 març

Es prohibeix "caçar conills, e llebres amb lloses, amb caldera, amb bou i amb filalts, ni amb llinyolls, ni altra invenció o traça, si no tan solament amb gossos i que no puga caçar amb més de vuit gossos".

1648, 4 març

Es prohibeix la caça, inclosa la caça amb cans.

1662, 25 març

Es prohibeix tot tipus de caça, àdhuc amb cans.

1666, 11 maig

Es prohibeix caçar des del dia de Sant Joan de juny ningun gènere de caça en pena de 10 lliures; la caça, cans i escopetes seran perdudes.

1696, 18 gener

Inventari post mortem dels béns d'Antoni Mut, de la seva possessió de Son Mut Vell, de Lluçmajor.

Hi ha "sinch cans y tres gats de diferents pells". (Font 1982: 295).

1696, 28 juliol

Inventari de l'alqueria l'Àguila Vella de Francesc Sureda de Sant Martí i Sureda Desbrull.

S'hi troba una gran quantitat de bestiar: 170 xots, 800 ovelles, 110 porcs, i 25 cans.

Aquesta quantitat insòlita de cans implica tenir medis pel seu sosteniment i estima pels animals. (Font 1982: 312).

1698, 25 juny

Orde que no sia persona alguna qui gos o presumesca caçar fins el dia de San Miquel de setembre prop venidor ningun gènere de caça, en pena de 10 lliures i els cans i els instruments perduts.

1702, 17 de març

Ordre del virrei de Mallorca Francisco Miguel de Pueyo y Herrera, prohibint caçar amb més de 12 cans.

1703, 1 abril

Ordre del virrei de Mallorca Francisco Miguel de Pueyo y Herrera, prohibint caçar amb més de 12 cans.

1704, 27 febrer

Ordre del virrei de Mallorca Francisco Miguel de Pueyo y Herrera, prohibint caçar amb més de 12 cans.

1714, 3 maig

Es publica a Felanitx una crida: que no sia alguna persona qui gosi ni presumesqui anar a caçar, ni manco menar cans, dins la possessió de l'heretat del molt il·lustre procurador reial, en pena de 10 lliures cada vegada. (Rosselló 2009: 270).

1745, 25 febrer

Ban prohibint la caça amb totes les seves modalitats, inclosa la caça amb cans.

1751, 7 juliol

Pedro Monavi, capità de Felanitx, comunica que la nit antecedent havia enviat dragons a la marina, i que per la garriga del camí de Portocolom havien trobat dos cans que caçaven però no han vist cap subjecte; els dragons han seguit els cans fins a la casa del capellà Bartomeu Maimó, prevere de la vila. (Rosselló 2009b: 161). (Dragó: soldat de cavalleria que portava sabre i carabina i feia el servei anant a peu o a cavall).

1755, 25 febrer

Ban prohibint la caça amb totes les seves modalitats inclosa la caça amb cans.

1756, 6 març

Crida publicant una Reial Ordre manant que solament podien tenir cans de caça els cavallers i els ciutadans i que cada caçador anàs a caçar tot sol. (Campaner 1984: 545-546).

1764, 20 febrer

Ban prohibint la caça i la pesca a tota l'illa. S'especifica els tipus de cans i els medis interdicts: "el uso de lebreles, urones, galgos, dogos, alanos". (Dogo: cert tipus de ca, de l'anglès, dog).

1796, 14 abril

Es publica una crida a les viles anunciant a aquells que tenguin cans de caça, els han de denunciar a l'escrivà.

Escopeta i cans de caça
ha armat en Pere Joan,
i és més segura sa fam
que dur es concert a sa plaça.

Alguns tipus de cans de caça

Ca barbaresc

Ca importat de Barbaria pels mercaders els quals els duïen lliurement per a la venda o per comanda comercial. Els cans s'anomenaven barbaresc independent de les seves habilitats per a la defensa o la caça.

Les poques races autòctones nord-africanes són, entre altres:

El ca aydi (bereber, singular, aydi o aïdi; plural: taidit; tuareg: idi; plural: iyedan o idan; anglès: Atlas Shepherd Dog) que viu a l'Atlas amb pèl sedós, dens i avellutat per protegir-se de la calor del desert i del fred de les muntanyes. (Alderton 1994: 295; Verhoef 2013: 168-169, s.v.: Perro pastor del Atlas). En els campaments tuaregs, és ensinistrat per alertar de la presència de serps, feres o persones estranyes; de constitució robusta.

El llebrer d'Azawakh, entre Mali i Nigèria, ancestre del ca eivissenc, o llebrer slughi; és de pèl curt i de color d'arena que li permet confondre-se amb el sol del desert; utilitzat per a la caça de gatzolls. (Viré 1978; Coppé 1994: 1941-1922; Burns 1994: 1922-1923; Alderton 1994: 201; Verhoef 2013: 523-525, s.v.: Azawakh).

Slughi: ca de caça i de guarda d'Àfrica del Nord, abans originari d'Aràbia Saudí. (Gebhardt & Haucke 1988: 186-190; Luján 1989: 108-109; Alderton 1994: 203; Verhoef 2013: 515-516, s.v.: Lebrél árabe).

El fennec (*Fennecus zerda* Zim.) que viu al Sàhara. (Camps 1997).

Ca cereter

Ca ensinistrat per a la caça de cérvols o ceros.

1554, 21 agost

Perellós de Pacs (15.-1590), matà un cérvol gros i vell prop del castell de Belllver: “aprs de ser ferit tirà devés lo castell y axí lo manaren ab lo meu ca sarater”. (Pacs 1999: 57).

Ca de mostra

Ca que, en veure o ensumar la caça, s'atura com si la mostràs al caçador. (Alderton 1994: 280).

1338

El governador de Mallorca, Roger de Rovenac (?-1365), mana al batle de Manacor que li trametés 4 cans de mostra de gent particular, un dels quals el tenia En Sant Celoni “qui stà en l'alqueria del Reial”, de Sant Llorenç des Cardassar.

Els altres cans eren de Pere Metge i d'En Sanç de Manacor, “e en Pellicer Tamorer”. (Rosselló 1978b: 7).

1338

Jaume Vidal i Jaume Despuig, de ses Arnaules, i Saiola, de l'Allapassa “tenien cada un una cadella de mostra” Ramon Bonet i Domingo Calciner, del Rafal d'en Ponç, Jaume Gornal i Guillem Mir, de l'Alqueria dels Cristians, Mateu Ponç i Arnau Feixa tenien cada un, un ca de mostra a Lluçmajor. (Font 1972: 385).

1339, 16 gener

Es mana al batle de Sineu trameti tots els cans de mostra que són al seu batliu, especialment és sabut que Pere Ballester té una cadella de mostra. (Mulet & Rosselló & Salom 1994: 241).

1349, 24 març

Es demana informació sobre el fet d'Arnau Massanet, de Sineu que amb un ca de mostra caçava; i si venia la caça públicament o amagada. (Mulet & Rosselló & Salom 1994: 241).

A l'època la venda de la carn de caça estava regulada. Entre altres disposicions, es diferenciava la carn de caça viva o morta.

1357

El governador de Mallorca, Gilabert de Centelles (?-1368), fou informat de que Arnau Aulet, de Campos, caçava amb un ca de mostra i amb ballesta.

1380, 30 abril

El rei Pere (1319-1387), a Barcelona estant, dona llicència a Pere Osten i Berenguer Renovard, mercaders de Mallorca per “tenere canes de mostra et cum eis et ballista venari vel venari facere et capere per terminos Civitatis et totam, etiam, insulam Majoricarum”. (Pons 1949: 211; Alomar 1995: 270).

1393, 4 març

El lloctinent del governador de Mallorca, Berenguer de Montagut (s. XIV), publica un ban manant a que ningú “no gos cassar ne fer cassar ab balesta ne ab ca de mostra ne ab nengun engin an le illa de Mallorques sots pena de perdre lo ca e la balesta sens tota mercè”.

1395, 22 març

El lloctinent del governador de Mallorca, escriu al rei de Bugia, sobre el fet que Bartomeu Spindola, genovès, estant a Bugia, se sent ofès del governador de Mallorca, Ramon d'Abella, perquè té retinguts tres falcons, i dos cans de mostra que un altre genovès, Joan Picamege, havia de portar al dit rei de Bugia; cosa que no és certa ja que únicament donà de bon grat al dit governador un falcó i nengun ca.

1397, 4 abril

Llicència per poder caçar amb ca de mostra.

El governador de Mallorca, Berenguer de Montagut, escriu al batle d'Artà: “Con nós haiam dada llicència en Gil des Colomers daquexa parròquia que sens incurrement de alguna pena puxe cassar o fer cassar ab hun can de mostra per tota aquexa parròquia per tant vos deim e manam que la dita llicència observets e contra noy vingats per alguna raó”. (Ramis 1932: 58; Lliteras 1971: 535).

1400, 23 març

Berenguer de Montagut mana al veguer de fora i altres oficials del senyor reii que observin la llicència atorgada a Joan Giscafè i Pere Colomer de la parròquia d'Artà perquè puguin caçar a qualsevol lloc amb ca de mostra. (Danús 1990: 729).

1403, 17 maig

Es publica una crida manant que ningú de qualsevol condició o estament sia gosi caçar amb ca de mostra ni altre enginy. (Rosselló 2014: 90).

Ca eivissenc, ervissenc, ca de conills

(Gómez 1976; Gutiérrez de la Vega 1981; Balañà 1980; Delalix 1987 i 1991; Elena & Camberoque 1987; Puigserver 1988; Luján 1989; Gounot 1990; Pedro 1992 i 2007; Alderton 1994: 194; Mis amigos los perros 1994; Riera 1996; Cunliffe 2008; Verhoef 2013: 302-303; Naneti, s.d.).

El ca eivissenc és el ca balear més conegut a fora i amb més bibliografia; apareix a multitud d'obres de referència. Sovint té el pèl fort i aspre. És objecte de la més moderna canicultura balear i de fora.

1756, 6 març.

Noticiari de Nicolau Ferrer de Sant Jordi i Figuera.

“Vull dia 6 març, se ha publicat un pregó de ordre del Rei en què mana que maten tots los cans llebrers i fures, i los cans de caça vulgarment dits eivissencs, i que nigu puga tenir cans sinó los cavallers i ciutadans, ço és, dos cans eivissencs, sots pena de presidi”. (Rosselló 2005b: 97).

1787

José de Vargas (1760-1821), diu a la Descripción de las islas Pithiusas y Baleares: “De caza menor es abundantísima Mallorca, y tiene ... conejos y liebres á pesar de los muchos corsarios que las persiguen, y que los caballeros mallorquines tienen en la escopeta igual destreza que afición, para lo que cria Mallorca todo género de perros, ... lebreles, los nombrados en mallorquín ivicencos, muy propios para conejos”. (Vargas 1787: 49-50).

1869

L'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria (1847-1915), feu una descripció dels cans eivissencs: “Els cans que utilitzen són una raça de llebrers que pel que jo sé és autòctona de les Balears. Són de mida mitjana, tenen les orelles bastant llargues i dretes, i una coa llarga que cap a la punta està una mica enrotllada i el pèl de la qual és moltes vegades un poc més llarg que el de la resta del cos. El seu color és blanc amb clapes grogues o bé completament grogrenç. Tenen gran fama per la seva agilitat i destresa per agafar conills i llebres”. (Lluís Salvador 1999: 84).

Ca eriçoner

S'emprava per a la caça d'eriçons. És un ca no gaire gros, com els cans nanells i que té gran instint per a trobar i caçar eriçons. Té la boca molt punxaguda i es diu que tots els cans eriçoners tenen el paladar negre. Segons Mercedes Azagra (2015) el cà rater “antes recibía diferentes nominaciones según los pueblos o los usos a que se destinaba. Así podía ser un fox terrieret, ratero, podenco o erisoner”.

Als segles XVII i XVIII eren apreciats pels bandolers, bandejats, fugitius etc., per emprar-los en la caça d'eriçons pel seu mantiniment.

(Ca nanell: ca de casta petita).

1388

El dia de Sant Bartomeu, Francesc Cabanelles, Pere Ciurana, fill de Bernat Ciurana, i Martí, esclau batiat de Pere Martí, de Vàlig, de Pollença, “anàven a caçar eriçons amb cans per lo cunyet de Santuyri”. (Mayol 2008: 299).

S. XV, començaments

A Binissalem, portaven cans Nicolau, tartre, captiu d'Antoni Costa, Nicolau de nació de tartres, captiu de Pere Esteva, i Joan, tartre, captius de Jaume Albertí, tots d'Inca.

Segons es deia els portaven per anar a caçar eriçons, però la realitat era que els portaven per caçar moltons de Pere Fiol, d'Inca, a un corral de l'Alcudieta de Lloseta. (Canals 2003: 32)

1799, 20 març

Crida sobre la caça: “y en la propia pena incurrirá qualquier que en tiempo de la veda vaya a caçar erizos con perros erizoneros”. (Rosselló 2014: 98).

1800, 29 maig

Prohibició “que ninguna persona salga a caza de erizos con perros algunos”.

1801, 1 juliol

Es prohibeix “los [perros] que saldrán a caza de erizos”.

1880

L'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria (1847-1915), conta que “als pagesos mallorquins els agrada molt menjar eriçons... Els cacen de nit amb cans ensinistrats a posta (cans eriçoners), que no són una raça especial, sinó que generalment són canells bords negres”. (Lluís Salvador, 1999-2003, vol. 3; 509-510).

Ca llebrer, cadella llebrera

Ca d'instint i qualitats especialment aptes per caçar llebres i conills. Eren excel·lents per a la seva caça amb ocell. El ca llebrer és l'únic tipus de ca que mencionen les rondalles mallorquines. (Jasso & Torrens 1998: 75).

1350

El governador de Mallorca, Gilabert de Centelles (?-1368), comunicava al batle d'Alaró que havia perdut tres cans llebrers i si eren trobats per Alaró "per feel missatge los nos trametrats". (Rosselló 1979a: 118).

1350

El governador de Mallorca, Gilabert de Centelles (?-1368), va perdre tres cans llebrers, un roig i els altres dos negres. Si eren trobats per Manacor els hi havien de trametre.

1362

Els procuradors reials paguen a Joan Ximenes de Montornès, falconer major i cavaller, les despeses dels cans llebrers de l'Almudaina: 122 sous, 8 diners per provisió dels llebrers, 39 sous, 4 diners per provisió de dos llebrers; més 40 sous, 8 diners per provisió de dos llebrers.

1395, 9 juliol

El rei Joan I (1356-1396), té el propòsit d'anar a caçar a Mallorca i mana li sien entregats dos llebrers.

"Lo Rey.

Batle. Com nos haiam proposat de passar dins breus dies, Deus mitjançant, en lo regne de Mallorques, manam vos que 'ns enviets decontinent per Martí Eiximeno de nostra munteria, portador de la present, dos lebrers lo pus bells e maiors que porets trobar que sien bons per a caça de llebra". (Girona 1930: 30).

1756, 6 març

Crida manant matar "los perros galgos". (Campaner 1984: 546).

1761

Crida regulant la tinença de cans llebrers. (Junta de Obras y Bosques, 1761).

1890

L'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria (1847-1915), diu que "a Menorca no hi ha llebrers fins; els més bells són encara a Mercadal; quasi tots estan més o menys creuats, tenen en general la cua gruixuda, sovint també peluda i són rabassuts i petits; els millors vénen tots de Mallorca o almenys tenen ascendència mallorquina. De vegades es poden veure a la tramuntana cans llebrers peluts blanquinosos de la raça de Lluçmajor". (Lluís Salvador 1999-2003, 6: 471).

Ca perdiguer, perdiver, perdiuer; cadella perdiguerenca o ca mè

(Puigserver 1988; Vaquer Estelrich 2002).

Ca que serveix especialment per caçar perdus, i guàtleres. Una variant era la seva caça amb falcó i l'ajuda de cans, registrada a Mallorca el 1401.

1350

Ponç Ripoll, de Bunyola reclamava a un home d'Alaró "una cadella perdiguerencha". (Rosselló, 1979: 118).

1367

El governador de Mallorca, Olf de Pròixida (?-1381), mana fer una crida al batle de Lluçmajor notificant que han mort una "cadella de cassà perdui" a Ferrando Valentí; s'ofereixen 10 lliures al qui donarà el nom de qui ho ha fet. (Font 1972, 1: 385).

1551, 12 gener

Crida general manant sien declarats tot sels cans de caça i els perdiguers. (Campaner 1984: 264).

1577, 20 juliol

Joan Morey, d'Artà i la seva filla Elisabet, viuda de Jaume Nicolau, de la Galera de Felanitx procedeixen a inventariar els béns d'aquest difunt.

Foren encantats alguns béns. Un ca perdiguer de mostra fou entregat a mossèn Josep Martorell per 4 lliures i 5 sous. (Rosselló 2008b: 17).

1787

José de Vargas (1760-1821) diu a la Descripción de las islas Pitiusas y Baleares: "Cria Mallorca todo género de perros, perdigueros, ...". (Vargas, 1787: 49-50).

1799, març

Crida manant denunciar tots els cans perdiguers.

Ca podenc o poenc, cadella podenca

Per la seva gran agilitat i finor de oïda i de nas s'empra per a la caça de conills i llebres. El cuidador s'anomenava podenguer.

1756, 6 març

Crida manant que solament els cavallers podien tenir fins a dos cans podencs. (Campaner 1984: 546).

1799, març

Crida manant denunciar tots els cans podencs.

1800, maig

Crida manant denunciar tots els cans podencs.

Rajoles polícromes a Mallorca amb una pagesa amb un ca. Rajoles de Manises, segle XVIII (Cabot i Mulet, 1990).

Ca rater

(Puigserver 1988; Payeras & Falconer, 2004; Azagra 2015).

Per a la caça de rates, comestibles o no, s'emprava el ca rater o ca ratoner, avui una raça autòctona molt apreciada. No sol tenir coa i és molt hàbil per caçar-les. S'assembla al pinscher miniatura. Té pèl negre i foc.

És objecte de la canicultura balear la qual ha aconseguit la seva popularització. Al ser petit i poc costós de mantenir viu bé a zones urbanes. La majoria són anurs o amb coa rudimentària que cau.

Ca saués o saussa

Era una varietat de ca coniller d'instint molt bo. Present a Mallorca el segle XIV.

1451, 16 febrer

El rei Alfons V (1396-1458), des del Castell Nou de Nàpols mana al procurador reial de Mallorca, Joan Albertí, doni recapte a Pere Paülls, sotsmuntero reial, que va a Mallorca per haver "cans sausos e lebrés" per portar-los al Rei.

Ca tortuguer

S'emprava per a la caça de tortugues, el ca tortuguer que és una varietat de ca, molt hàbil per descobrir els amagatalls de les tortugues.

Els monjos cartoixans de Valldemossa, els frares mínims de Santa Maria del Camí, i altres monestirs d'alimentació vegetariana de Mallorca, mantenien aquests tipus de cans, a més de colònies de tortugues. Consideraven que les tortugues no eren carn ni peix, per tant aptes per a la seva dieta vegetariana (Bover 2011).

1880

L'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria (1847-1915), esmenta breument la caça de tortugues amb ca en el bosc, "però

aquesta és una caça molt secundària". (Lluís Salvador, 1999-2003, vol. 3: 510).

Vint-i-quatre cans de bou
menava l'amo només:
de caça i de llopers
n'hi havia vint-i-nou.

Cans de feina, defensa i custòdia

Cans emprats per a la defensa dels castells.

Els castells de Mallorca: Bellver, Alaró, Pollença i Santueri; tenien cans per a la seva defensa, per foragitar orxellers desconeguts, i altres persones sospitoses quan s'hi apropaven. El manteniment dels cans dels castells reials anava a càrrec de la Reial Procuració.

Els orxellers eren especialment sospitosos d'espionatge perquè amb l'excusa de recollir orxella vigilaven els accessos als castells i els moviments de la seva població, a més coneixien els caminois i viaranys per arribar-hi. Succeí alguna vegada que falsos orxellers eren mallorquins renegats passats a l'Islam, arribats en una incursió pirata, i que feien d'observadors i guies. Als orxellers no coneguts se'ls afuava els cans.

Són nombroses dels ordres de no deixar apropar-se orxellers als castells com el d'Alaró, Pollença, Santueri... Es prohibia pasturar animals, tallar arbres, fer llenya, caçar, etc., als seus voltants.

(Orxella: líquen tintori de diferents espècies, principalment del gènere *Rocella*).

(Orxellar: recol·lectar orxella).

(Orxeller: recol·lector d'orxella).

1290

Guillem de Santa Coloma, era el militar i castellà d'Alaró. Per aquell temps hi havia al castell 20 servents, una dona i 6 cans. (Rosselló 1979: 70).

1316

Bernat de Fornells era el castellà d'Alaró. Hi havia 9 servents i 3 cans. Costava el manteniment dels cans 3 diners diaris. (Rosselló 1979a: 70).

1318

La Procuració Reial paga les despeses del castell d'Alaró pel salari de 9 servents i 3 cans. Pel castell de Santueri es paga a 9 servents i un ca. Pel castell de Pollença es paga a 4 servents i un ca, més el corresponent castellà a cada lloc.

El castellà de Santueri era Guillem d'Illa.

1319

Els procuradors reials paguen les despeses dels castells. Es paguen els salaris dels castellans, capellans, servents i cans. Al castell d'Alaró hi ha un castellà, 9 servents i 3 cans.

1320

Els procuradors reials paguen les despeses dels castells; Alaró té el castellà que és Ramon de Tornalboix, 9 servents i 3 cans. Santueri té el castellà que és Guillem d'Illa, 9 servents i un ca (que li correspon un diner al jorn). Pollença té un castellà, 4 servents i un ca.

1320

Pere d'Enveig era el castellà d'Alaró. Per aquell temps els servents del castell cobraven a raó de 12 diners diaris, i per la vianda dels cans rebien 3 diners. (Rosselló 1979a: 71).

1321, 29 abril

Els Procuradors reials "pagam al casteylà d'Alaró per quitació de si, e de deu servents e de tres cans; so és, los sirvents a 12 diners per sirvent cascun jorn, el castellà a 3 sous lo jorn, els cans a 3 diners lo jorn, e munta per tot lo més 19 lliures, 17 sous, 6 diners" (Guasp 1973: 34).

1323

Despeses pels cans dels castells de Mallorca.

La Procuració Reial paga les despeses per els castellans, servents, cans i capellans dels castells de Bellver, Alaró, Pollença i Santueri.

1323

El salari del castellà de Santueri era de 25 lliures anuals. El salari dels servents (aquest any eren 9), 12 diners diaris; el ca un diner.

1323, 5 desembre

Arnau de Sant Pol, castellà del castell de Santueri, de Felanitx, demana als procuradors del senyor Rei de Mallorca, en P. Burgues i en Miquel Rotlan, “remetats la paga de IIII, dels servents, del cha, del mes de novembre passat per n'Esteve de Grecorp e per en P. Caldentey, servents del castel, portadores de la present”, més la paga del clergue del castell que munta a 44 sous.

1327

La Procuració Reial paga les despeses del castell de Santueri de Felanitx al castellà Guillem Borda, “de sí e de IX servents ab I capeylà e per I can, ço és, lo dit G. Borda a XXV lliures l'any e los servents a XII diners lo jorn cascun, e lo ca I diner lo jorn. Munta lo mes XV lliures XIII sous II diners. E així munta per tot l'any 188 lliures”.

1334

A més del castellà de Santueri, Guillem Borda, hi havia a la fortalesa 9 servents, un capellà i un ca.

1337

Assalt de Galiana era el castellà d'Alaró. Els servents cobraven 12 diners diaris; hi havia 3 cans que cobraven 1 diner a per la seva alimentació. (Rosselló, 1979a: 72).

1338, agost

Es tramés a la fortalesa de Santueri, Guillem sa Verdera per reconèixer el castell i proveir-lo. El castellà era Guillem Borda.

Una lliura, 10 sous, ha costat el ca que ha estat comprat per servir al castell.

1338

Al castell de Santueri, de Felanitx, hi ha “XII servents ab I capellà, ... e I ca”.

1339, 21 agost

La Procuració Reial compra un ca per servir al castell de Santueri. (Rosselló 2008a: 69).

1339

Al castell de Santueri hi havia aquest any 9 servents i 2 cans. El castellà era Ponç de Pereres.

1340, 14 juliol

Al castell de Santueri hi havia aquest any 9 servents, un capellà i 2 cans. Entrà de castellà era Guillem Durfort per substituir a Pere Net.

1345, abril

El rei manava que el castellà d'Alaró fes residència personal al Castell, juntament amb 20 servents o guardians, bons, fidels i lleials. “que sien de Catalunya, en axí que ab vós sien XX”, i cans, i si trobaven algú orxeller més aprop de mitja llegua, que fos pres.

D'altra banda el batle d'Alaró rebé orde de fer crida que ningú orxeller “no's gos acostar al Castell d'Alaró de miga legua entorn”.

1573

El castell d'Alaró disposa d'una cadella virada.

Cans emprats per la seva ferotgia

L'aïllament dels habitatges del camp, el perill dels pirates, bandolers, bandejats, fugitius, etc., especialment a les possessions prop de la costa, obligava a disposar de cans per a la protecció i defensa. S'ensinstraven en l'atac i es valorava la ferotgia.

Per altra banda, els bandolers, bandejats, fugitius, etc., es procuraven cans ferotges per defensar-se, robar, etc.

Ca alà: cadella alana, cadella alanenca

Ca d'atura de gran corpulència i força, avui quasi desaparegut. (Castañé 1989; Triquet 1990: 17, s.v.: alan; Río 1995; Jarén 2001).

Al segle XVIII es deia d'ells: “los alanos acompañaban y defendían a sus amos en los viages y en sus casas, ya quedan pocos y sería bueno extinguir esta casta de perros ferozes en los poblados porque embisten y dañan á cualquiera que no conocen, aún a niños inocentes, sacerdotes, religiosos, pobres y á mulas, y caballeros sin que los dueños puedan estorbarlo: ya está establecido que estos han de satisfacer el daño y que cualquiera puede matarlos si lo embisten”. (Iglésies 1949: 231).

A Amèrica Llatina s'empraven contra els negres i els indis, i especialment contra els indis sodomites. (Cordero del Campillo 2001: 99-108).

1382, setembre

Pere Gisbert, de Muro exposa que fa alguns dies uns homes encalçant una vaca amb una cadella alana, aquesta li nafrà un bou que ha mort i fou estimat en 12 lliures però aquells no volen pagar. (Rosselló 1980: 358).

1389

Pere Poquet, notari, denuncia Bernat Camplonc, sabater, de Pollença, pel fet que li ha mort una cadella de caça alanenca i assats gran de pell negra, la qual cadella tenia comanada per un home de Mallorca. (Mayol 2008: 299).

1399, gener

Els procuradors reials paguen al procurador fiscal les despeses “per les messions que féu anant ... a la Dragonera per haver a mà de la cort una barcha de Pere Devin que anava a València com es dixés que en la dita barcha sen anava l home que havia venudes perles en Mallorca, les quals eren procedides de les corones que eren estades furtades de les esgleyes de Sant Nicholau e altres sgleyes”. Les despeses incloïen el “loguer d’un laut armat de IIII parells e anà ab ell lo guardià de la Mar. E per provisió de [cans] alans que’l acompanyaren”. (Rosselló & Bover 1989: 25-26).

1504, 20 març

Inventari dels béns de misser Jaume Berard. Tenia la possessió dita Horta en el terme de Felanitx a on hi havia un ca alà de presa. (Rosselló 1997b: 203).

1519, 4 gener

Inventari dels béns de Pere sa Forteza.

A la possessió que tenia en el terme de Puigpunyent, a l’hort davant la casa s’hi trobà un ca alà d’edat de nou mesos. (Rosselló & Segura 1996: 92).

1534, juliol

Es publica un edicte en el qual es fa referència als cans de bestiar anomenats alans o d’ajuda, els quals, de vegades se’n serveixen els bandejats per cometre robatoris i altres malifetes.

1537

Aquest any fou tancat a la presó Pere Ballester per haver llançat un ca alà a una esclava. (Rosselló 2006: 38).

1549, 24 octubre

Sentència contra Bartomeu Torrent, Magatzem, d’Alcúdia, culpable de portar ballesta parada i un ca alà. Complirà exili del Regne i 2 anys de remar a les galeres reials.

1551, 5 gener

Es publica a Felanitx una crida referent als cans carnisers. (Rosselló 2014: 91).

Ca d’ajuda

Les armes que disposaven els bandolers a Mallorca als segles XVI i XVII eren les ballestes, les de foc, les de tall, l’agulla espartenyera i els cans d’ajuda. (Barceló Serra 1997: 46-48).

Es tracta d’un ca de presa de gran corpulència i força. Es valorava la seva ferotgia i fidelitat. L’ús del cans d’ajuda en la defensa contra els bandejats i les incursions pirates, i a la vegada el seu ús pels bandejats i fugitius per a la seva defensa, fou molt considerable.

1341, 16 novembre

Uns malfactors tiraven pedrades davant la casa de Joan Obrador, de Felanitx, els quals anaven “ab un cussot”.

1346, VIII idus de juliol

Degut a la inseguretat política provocada per la intenció de Jaume III de Mallorca (1315-1369) de voler tornar a l’illa per prendre el Regne a Pere III (1319-1387), es vigilava amb molta cura la costa de Mallorca.

El governador de Mallorca, Felip de Boil (?-1348), escriu una lletra al batle d’Andratx al respecte tot dient-li:

“Com l laüt sia stat atrobat per en Ferran en la yla de la Dragonera e alcun no sia pogut esser trobat en aquell ne’s sap de qui és, ans ha hom sospita que sia de persones sospitoses e que sien en la dita ylla”. Mana que amb alguns homes i dit Ferran vagin a la Dragonera “e encerquets bé e diligentment amb cans” les persones estranyes que hi puguin trobar. (Rosselló & Bover 1989: 15-16; 1998: 37-38).

1386, 5 setembre

Joan Grimalt, de Felanitx diu que Bernat Vilar i altres persones que van a caçar, passant per dins la seva possessió se’n menen els cans que té per guarda contra els malfactors.

S. XIV

Els cans d’ajuda s’empraven per caçar bous salvatges i esclaus fugitius. (Serra 1997: 48).

1493, 7 desembre

Es fa un pregó recordant que per edicte reial estan interdits els cans grossos a l'illa pel que mana que ningú gos criar cans d'ajuda baix pena de 100 lliures. (Vaquer 1993: 561).

1525, 26 octubre

Edicte del Jutge del Pariatge, Berenguer Asbert, contra els bandejats i els cans d'ajuda.

“Com per edicte e provisió reyal, sien prohibits los cans grossos en la present illa, per lo mal de cada dia sen segueix e encara no cessen alguns de dita jurisdicció, tenir e criar cans ab los quals se fan e segueixen molts mals, per sò, lo dit magnífich jutge, sens derogatió ne lesió del dit edicte e provisió reyal en les altres coses, ans en aquelles restants en lur forza e valor ... mane que d'aquiavant ningú gos ni presumesca tenir ni criar ca o cans ni cadella vulgarment dites d'ajude, ans si tendaran aquells o aquelles, hagen a metre e posar en ma e poder del dit jutge, dins sis dies, sots pena de 100 lliures”. (Ensenyat 1919-1920, 1: 410-412; 1983, 1: 410-412).

1528, 23 febrer

“Son pregonados Jaime Matas de Andraig, Juan Mieras y Juan Sabater, ambos de Petra, porque con alevosía y premeditación, sin temor de Dios ni de la corrección judicial, hirieron y mataron un hombre de Puigpuñent; y acumulando cada día crímenes sobre crímenes sin temor divagaban con perros grandes (de ayuda) por la jurisdicción del Pariage, viviendo de la rapiña y el crimen”. (Ensenyat 1919-1920, I: 431; 1983, I: 431).

1530, 25 desembre

Es feu una crida general per tots els pobles sobre la persecució dels bandejats amb la col·laboració dels cans d'ajuda.

1531, 19 juny

“Fueron pregonados Baltasar y Bartolomé Alemany, hermanos, hijos de Baltasar, y Jaime Palmer, hermano de Pedro, todos de Andraig, y de las familias más distinguidas de aquellos tiempos, por recorrer también con descaro y desprecio de la justicia los pueblos de la citada jurisdicción acompañados de perros de ayuda, y haver cometido muchos crímenes”. (Ensenyat 1919-1920, I: 431; 1983, I: 431).

1538, 6 març

És admès a composició de 25 lliures Miquel Rotger, Pagot, de Muro, culpats de la mort de Jaume Cantallops, i d'haver participat en la brega dins l'església de Muro i també perquè portava cans d'ajuda. No podé pagar i fou posat a les galeres. (Fiol & Rosselló & Payeras, 1991: 75).

1538, 9 abril

Causa contra Gabriel i Bartomeu Castelló, i multa de 25 lliures per la mort d'una germana d'aquest Gabriel, anar amb bandejats amb cans d'ajuda i menjar carn. (Rosselló 2006: 42).

1538, 13 juny

Crida general sobre diverses qüestions, entre elles la tinència de cans d'ajuda: “que ningú tengui cans d'ajuda”. Es publicà a totes les viles.

1547, 1 març

El capità general perdona a Bernardí Font, de Manacor, acusat i bandejat de les ferides fetes a Guillem Llull i Joan Cabrer i d'investir diverses persones amb cans furiosos d'ajuda. És absolt i perdonat.

1548, 8 febrer

Es publica una crida anunciant la sentència contra Pere Coc, de Manacor, essent bandejat s'ha mudat el nom cometent crim de fals, i també inculpat de 4 morts, i també delat d'anar amb cans d'ajuda amenaçant un home d'Escorca. (Rosselló 1999: 284; 2006: 45).

1548, 14 maig

Es publica una crida anunciant la sentència contra Guillem Cànaves, Fet d'Ara, de Pollença, delat de diversos crims i d'haver estat trobat amb cans d'ajuda. (Rosselló 2006: 45).

1549, maig

Crida general prohibint tenir o criar cans d'ajuda.

1560

Jaume Serra conta una significativa història d'un ca d'ajuda i els bandolers de Sóller, la qual tot seguit resumim.

Damià Estada, àlies Micó, era amic personal de Antoni Puigderós. Essent a Sóller decidí tornar a ca seva a Castelló. Com era tard, i per tal de protegir-lo l'acompanyaren els germans Antoni i Lluc Estada, Joan Estada, Antoni Soler i un ca d'ajuda. Trobaren Macià Vicens, àlies Marratxo, de la colla de bandolers de Joan Angelats.

Damià Estada saludà Macià Vicens de manera amistosa però aquest feu una indicació. De cop i volta, sortiren una vintena de bandolers amb cans d'ajuda. S'identificaren els Munar d'Algaida, els Clar de Lluçmajor i els Vallcaneres de

Sineu. I començà una brega sonada. Al final el problema era que els bandolers d'Antoni de Puigdorfilà s'havien quedat amb el ca que portaven els d'Estada i que era propietat d'Antoni Puigderós. La recerca d'aquest animal provocà una espiral de violència.

La primera conseqüència va ser que Antoni Puigderós amb homes assaltà la possessió de Joan Angelats cercant el ca. Baixà a Ciutat i es refugià a Santa Eulàlia. On afirmà que si mataven el ca es mouria guerra.

Tot per un ca. (Resumit de Serra 1997: 51-53).

1573

Les autoritats posen mesures repressores per la tinença del cans d'ajuda a partir de 1573. (Barceló Serra 1997: 47).

1584, 17 gener

Edicte del virrei Lluís Vic i Manrique de Lara (?-1594), contra els bandejats que porten ballestes o arcabussos, escopetes, pedrenyals, llança o ca d'ajuda. Seran condemnats a la pena mortal. (Rosselló 2006: 49).

Ca de bou

Ca molt robust, de cara xata, orelles no molt grosses, cames curtes i fortes, pèl curt i de color rogent. (Ferrà 1965; Puigserver 1988; Valle 1994; Asensi 1998; Alderton 1994: 280; Gual 2010; Verhoef 2013: 127-128, s.v.: dogo mallorquí).

1754, 9 abril

“De la claveguera de devora al convent del Socós, qui surt al vall, ha surtit un diforme drac y és caigut dins el vall: li han amollat cans de bou y si és escondit; se fan diligències á veurer si lo agafaran”. (Campaner 1984: 607).

Ca de bou amb un ramat d'ovelles a les Murades d'Alcúdia. Postal Foto Casa Planas. Alcúdia. Detalle de sus muralles (1967).

Ca de presa

(Ban 1769; Alderton 1994: 280; Mis amigos los perros 1994, 5: 89-90).

Alomar (1995: 270) dona la següent definició: ca “vigorós que no amolla la persona o animal que ha agafat amb les dents, anomenat també ca gros, era emprat per a la defensa i atac”.

1477, 20 novembre

Es publica un pregó limitant la tinença de cans de presa. (Vaquer 1993: 570, inclou el document íntegre).

Com sia que “en temps passat negú no tenia cans grossos apel·lats de presa sinó tan solament aquells qui tenien bestiar en les marines per guardar aquells que nols furtessin, e per pendra bestiar gros boví e braus e catius fuyts, e de algun temps ençà se són nodrits tants cans grossos que nols mostren en lo dit vostre Regne sinó prendre homens, e vuy endia los mes homens que maten o nafren se fan per medi dels dits cans qui prenen e aturen los homens lo que nos faria

sinó eren los dits cans”. En conseqüència es limita la tinença de cans de presa de “així homens de stat com pageso”.

1505, 9 gener

El Gran i General Consell tracta com “en la part forana de algun temps ensà se cometen e perpetran molts excessos e detestables casos axí com de nafres com de morts, seguint-se de cascun die entre los habitants de aquella, bregues per causa de les quals va per la dita ylla un gran nombre de bandejats e cans de presa per modo que tota la dita part forana stà en gran ruyna”. (Rosselló 1984a: 29; Rosselló 1997b: 204).

1520, 1 octubre

Francesc Sabater, el seu escuder Bartomeu Nadal i Joanot Palou juntament amb altres bandolers anaren a la Granada de Puigpunyent, propietat de Guillem Net a on provocaren actes de gran violència amb diversos assassinats. Feren lladrar amb gran fúria a tres cans de presa, un era de Joanot Soldevila, de Ciutat, altre de Bernat Pujol, de la Palomera i l'altre de Bartomeu Planes, d'Esporles. Eren cans molt carnisseres. (Ensenyat 1919-1920, 1: 384; 1983, I: 384).

1527, 13 març

Diverses persones de l'illa són comissionades per perseguir bandejats. Antoni Amengual de la vila de Sencelles amb un ca cobrarà a raó de 4 lliures al mes i una lliura pel ca.

1549, maig

Crida general prohibint tenir sense llicència cans de presa.

1561, 11 maig

Atac dels turcs a Sóller.

Una relació coetània dels fets de l'atac dels turcs a Sóller conta amb gran vigor la intervenció de cans de presa en la defensa del poble.

“Los ... altres turchs quan veren lo seu capità mort no se detingueren més, sinó que procuraren ab gran pressa acudir a las suas galeras. Y fugint y desviant-se del camí caigueren en mans de una quadrilla de bandolers ... los quals estant emboscats per los designes, veren passar molt prop de si a estos turchs quan sen tornavan a las galeras, y vista la bona ocasió de poder emplear la sua bravesa contra de aquels bàrbaros ... arremetren ab tal ànimo y bravesa contra de aquella canalla, que en poch temps feren molt mal estragó ajudats de quatre cans de presa que aportavan en sa companyia, los quals vehent que sos amos peleavan ab sos inimichs arremeteren contra de ells com uns leons, rossegant per terra ja a uns, ja a altres, ab tanta crueltat que parexia los havien de tragar despedassant-los, que después los bandolers no tenian treball ningun de degollar-los.

Feren los cans aquell dia braveses de tal manera, que afirmaren después los bandolers que may los havien vist ab tant ànimo y coratge com en aquella jornada ... May se era vist ab tans grans apretos com los posaren estos cans”. (Piferrer & Quadrado, 1842: 333-335; Piferrer & Quadrado, 1888: 1155-1157; Piferrer & Quadrado, 1948: 333-335; Piferrer & Quadrado, 1950: v. VII, 145-150; Piferrer & Quadrado, 1969: 525-527; Piferrer & Quadrado, 2004: 1155-1157; Rullán i Mir, Josep, 1876, v. 2: 761-762, etc.).

1775

Com sia que hi ha molts de cans de presa solts els quals molesten i asusten a la gent es mana que sien fermats o tancats.

1787

José de Vargas (17-60-1821), diu a la seva Descripción de las islas Pithiusas y Baleares: “Cria Mallorca todo género de perros, ... pero con especialidade los de presa, de que se han presentado algunos al Príncipe Nuestro Señor [Carles IV de Borbó, (1748-1819), príncep d'Astúries, i rei d'Espanya]. (Vargas 1787: 49-50).

Cans de guardar

(Torres de la Mora 1983 i 1991; Puigserver 1988; Alderton 1994: 280; Mis amigos los perros 1994, 5: 79-82; Cabané 2002 i 2003).

El ca com animal de guarda tindrà el seu gran protagonisme a Mallorca en el segle XVI.

1386, 5 setembre

Joan Grimalt, de Felanitx diu que Bernat Vilar i altres persones que van a caçar, passant per dins la seva possessió se'n menen els cans que té per guarda contra els malfactors. (Rosselló 2014: 90).

1397, 15 setembre

Joan Petro, pastor, ciutadà, de Bunyola, diu que Mateu Palet reté un ca seu gros de guardar bestiar. (Rosselló 1995a: 39).

1591, 13 setembre

Cosme Prohens, mercader ciutadà, va llogar a Ponç Nadal, pare i fill, durant cinc anys comptadors des de festa de Sant

Miquel, la possessió anomenada l'Horta situada en el terme de Felanitx.

El senyor deixa el molí i un forn. Més deixa una cadella pel bestiar, un corn, una premsa per formatjar, uns olla colera i 2 ferrades. (Rosselló 1996b).

(Ferrada: recipient cilíndric o troncocònic de terrissa per a tenir llet).

(Olla colera: vas gran de terrissa, de forma semblant a una alfàbia però amb la boca més àmplia i amb quatre anses, que serveix per posar-hi la llet destinada a fer formatge).

(Premsa de formatjar: premsa destinada a estrènyer les peces de formatge per fer-los donar el suc).

Madò Barrufava véia
tenia un canet nanell:
li escurava, li rentava,
li cernia amb so garbell.

Cans de companyia

A l'època devia esser excepcional mantenir cans de companyia: es considerava que eren inútils per a la caça i defensa o guarda.

Solien ser cans nanells o de casta petita i lladradors. Al segle XIX s'anomenaven cans bufons.

Cada dia, cada dia
es meu senyor va a caçar
per no haver d'anar a comprar
carn a sa carnisseria.

Adquisició dels cans

S'adquirien per compra, herència, canvi, donació, préstec, robatori, etc.

Compra

Preus del cans.

1339: Un ca val 1 lliura, 10 sous.

1349: Una cadella val 10 lliures.

1359: Dos cans de caça valen 15 sous.

1445: Una cadella molt bona val 15 florins d'or.

1472: Un ca val 10 lliures.

1382: Un bou val 12 lliures.

1472: Un porc val 3 lliures.

1577: Un ca perdiguer de mostra val 4 lliures, 5 sous.

1339

La Procuració Reial paga 1 lliura 10 sous per un ca per servir al castell de Santueri. (Rosselló 2008a: 69).

1349, agost

Na Sança, viuda de Joan Jordi, de Felanitx, valora la seva cadella en 10 lliures.

1359

El cavaller i conseller reial, Berenguer d'Oms i de Mura (?-1388), senyor de la casa d'Oms, compra a Arnau Mas, de Campos, dos cans de caça per 15 sous.

1397, 12 octubre

Pere Fiol, de Sencelles, diu que Guiller mó Armengol ha comprat a un captiu seu sense la seva voluntat una cadella llebrera de pèl roig i coa blanca.

1445, 8 abril

Arnau Ferrer, de Felanitx, valora la seva cadella negra molt bona "no haguera donada per XV florins d'or" (cada florí val 18 sous). (Rosselló 2008a: 185).

1472, 7 febrer

El governador de Mallorca Francesc Berenguer de Blanes (?-1486), comunica al batle de Felanitx que Jaume Truiol, senyor del Fangar, ha de pagar "e més en deu lliures per vàlua de hun cha", i 3 lliures, preu d'un porc, a Arnau Lladó, de Campos.

1573

A l'inventari general dels cans de Mallorca (vg. ut infra), que es feu aquest any hi figuren tres cans per ser exportats:

[100]: el propietari, mercader, diu que serà embarcat per a Càller en el primer vaixell.

[101]: el propietari promet d'embarcar-lo per a Barcelona.

[102]: el propietari diu que el vol treure de la terra.

(Càller, ciutat de Sardenya. Sard: Casteddu de Callaris; italià: Cagliari).

Donació

1365, desembre

Era reclamada a Joan Seva, de Manacor una cadella llebrera que Pere Roig, beneficiat a l'església de Montuïri, havia obsequiada a l'ardiaca de la Seu. (Rosselló & Bover 2003: 142-143).

1440, 8 novembre

Gisbert de Montornès, ciutadà de Mallorca, exposa que en Morlà, de Porreres, li va donar un ca llebrer, però el dit Morlà el prestà a Pere Caldentey, de Felanitx, i no el torna. (Rosselló & Bover 2003: 143).

Donacions forçades

Les donacions forçades eren habituals. Quan el rei sabia l'existència de falcons o cans excepcionals ordenava la seva donació.

1406, 5 desembre. València.

El rei Martí (1356-1410), escriu al comanador de Sant Antoni de València:

“Entès havem que vos havets una labrera fort bona, e com nos vullam aquella per nostre deport e plaer, pregam vos e us manam que'ns tramitats a aquella de continent per lo portador de la present tota excusacio e dilació apart posada e si ns desitjats servir ne complaura”. (Girona 1913-1914: 600).

1452, 10 gener

El rei Alfons V (1396-1488), des del Castell Nou de Nàpols avisa al procurador reial de Mallorca, Francesc d'Erill i de Centelles (?-1458), que ha enviat a Pere Paüls a cercar llebrers.

Donació entre dignataris: els cans com present diplomàtic. (Arribas 1975).

Al segle XV Mallorca continua sent un lloc de pas o escala obligada entre Barcelona i Orient per a la tramesa de cans i falcons, com a obsequi entre dignataris. Tant a l'arribada de Barcelona com a la partida cap a Orient, els cans a vegades podien ser contemplats en una exhibició pública com a gest de magnanimitat, mostra i símbol de poder. A Mallorca podien ser admirats al Castell Reial de l'Almudaina.

Entre els obsequis que un mandatari feia a un altre hi podia haver animals com cavalls, falcons, ocells de plomatges vistosos, animals exòtics, cans de caça, ovelles merines, moixos, i conills, especialment els blancs i negres. (Arribas 1975, 1976; Bover & Rosselló 2003).

Era usual presentar-los amb arreus de luxe com collars, xapes, etc., d'or, i cordes de seda. L'aparença externa devia ser un reflex del poder econòmic del propietari.

Els cans quan eren obsequiats a dignataris portaven collars luxosament decorats, per exemple fets de vellut vermell o verd subjectats per un cordó de seda o brodats.

Aquets cans podien portar collars d'or (Ochoa 1995, 3: 408), “collares de oro e traillas de seda muy bien obrada”. (Rosell 1953: 340).

L'obsequi d'animals vius de gran qualitat entre dignataris forma part de la més antiga tradició de la història de la diplomàcia, encara vigent. (Ochoa 1995, 3: 403).

1403

Arribà al port de Ciutat la nau de Berenguer Tomàs, camí de Sicília, amb sis cans, tres d'ells alans i els altres tres “gehufos”, que Enric III, rei de Castella enviava a Martí I, d'Aragó, rei de Sicília. Estaven cuidats per dos caners. Les despeses del manteniment de cans i caners anà a compte del Reial Patrimoni: 5 diners per cada ca i cada dia, emperò els cans alans en reberen més. Els caners reberen un parell de sabates. (Sureda Morera 1914: 151). (Gehufos: tipus de cans no identificat).

1420

Juan de Ledesma, castellà, de la monteria del rei d'Aragó, venia de València en la nau d'Antonio Labrado conduint alguns cans llebrers de Bretanya els quals el rei Joan II de Castella enviava al rei d'Aragó, Alfons V, que Ledesma pensava trobar a Mallorca quan en realitat es trobava a Sardenya. Les despeses del manteniment dels cans anaren a compte de la Procuració Reial. (Sureda Morera 1914: 151)-152).

Préstec

No tornar un ca prestat estava penat.

1398, 16 gener

Andreu Bramona, de Santanyí, va prestar un ca perdiguer a Joan Sabet, ara aquest no el vol restituir. (Rosselló 2008a: 129).

1432, 30 abril

Joan Miquel, picapedrer de Mallorca, diu que el seu fill Joan anà cap a Santa Maria del Camí amb una cadella. Estant a l'aljub del camí d'Inca, juntament amb Antoni Salom, sabater, aquest li ha prestat la cadella i ara la reclama.

1440, 8 novembre

L'honor Gisbert de Montornès, ciutadà de Mallorca, exposa que En Morlà, de Porreres, li donà un ca llebrer, però l'havia prestat a Pere Caldentey, de Felanitx, i aquest ara no torna el ca.

Robatori

El robatori de cans estava severament penat. Robar o matar un ca de caça estava expressament interdit. Podia castigar-se amb la reclusió o confinament al castell de Cabrera per cinc anys.

1362, 16 maig

Jaume Micer, d'Inca, diu que en Soler, Bernat Malferit, altre Bernat Malferit, i en Rosselló li han presa una cadella blanca perdiguera, injuriant-lo i amb amenaces.

1385, 16 novembre

Maria, grega, viuda de Domingo de Prades, saig que fou de la Cort, de Sencelles, diu que va nodrigar una cadella de caça que li han robada i és en poder d'un home de Lloseta. (Rosselló & Vaquer 1993: 126).

(Nodrigar: nutrir, criar).

1399, 30 abril

Arnau Torrella, donzell, diu que feia "nudir" un cà alà de pèl blanc amb clapes negres en poder de fra Vicenç de l'ordre dels framenors de la vila d'Inca, aquest ca fou robat i ara és en poder de Pere Tomàs i En Gacies, carnisser de Sineu, i dit senyor el reclama. Gacies, una vegada interrogat, digué que tenia el ca un fill seu que el deixà a l'honorat Joan de Santa Cília, cavaller per "calir" la seva cadella. (Mulet & Rosselló & Salom, 1994: 242).

(Nudir: nutrir, criar).

(Calir: cobrir).

1456, 10 abril

Jordi Jordí, ferrer, de Felanitx, ha furtat un ca de pèl roig a Esteve Bordoy. (Rosselló 2014: 205).

1464, 18 setembre

Llorenç Bertran, d'Inca, reclama dues cadelles que li ha pres Pere Perelló, de Sencelles. (Rosselló & Vaquer 1993: 78).

1468, 15 novembre

El lloctinent general de Mallorca, Vidal de Blanes i de Castellar d'Orís (?-1478), comunica al batle d'Alcúdia dient que Albertí Dameto i Capcir, ciutadà, el passat dia de Sant Lluc, a migjorn un captiu de Pere Brondo, anomenat Miquel, turc, va obrir amb una clau falsa una casa d'una vinya seva i va furtar dues cadelles, les quals foren venudes a Nicolau Quintana, patró de bergantí, estant a Alcúdia. Es mana que sien preses les dues cadelles per poder-les retornar a son amo.

1481, 13 juliol

El rei Ferran d'Aragó (1456-1516), aprova els privilegis que gaudeix la Casa dels Bans de Mallorca.

Al capítol 32 es mana que ningú no gos "pendre ... ca de caça, sots pena de 100 sous". (Vaquer 1988: 942).

1585, 24 setembre

Miquel Carbonell, polvorista, diu que li han robada una quissona perdiguera blanca moscada i té una clapa prop dels ronyons, el cap clapat del mateix color, la qual quissona volia embarcar cap a Menorca. Es mana al batle d'Alcúdia que miri de trobar-la. (Rosselló 1999: 305).

1611, 24 juliol

A Felanitx es fan uns capítols manant "que ningú gosi aportar-se'n cans que no sien seus, en pena de 20 lliures i estar en la presó". (Rosselló 2009: 38).

Es ca d'En Valent
me vol mossegar,
i li vull tirar
un raís calent.

Condicions materials

Els cans fermats

Els cans ferotges, carnisser, etc., era obligatori tenir-los fermats o immobilitzats amb cadenes, collars, corballs, morral o ganxos. Per a la seva localització se'ls posava un cascavell, i per a la seva identificació s'utilitzava una xapa metàl·lica, especialment de coure, col·locada al collar. La decoració sumptuosa del collar apareix en dates posteriors al

segle XIV. Els cans ferotges, com els cans alans, devien estar fermats degut a la seva perillositat.

1359, 19 setembre

Carta del governador de Mallorca, Artau de Foces, (s. XIV), al batle d'Artà.

Guillem d'Orpí, ciutadà de Mallorca, li ha dit que algunes persones porten el bestiar i tallen arbres a certa alqueria que fa poc ha comprat. Mana que es faci una crida pública dient que aquestes coses no es facin i que ningú s'atrevesqui anar amb cans sense fermar. (Llitas 1971: 416).

1322

Libre de la Cort del Batle d'Inca.

Rebudes de bans de la batllia: de Domingo Torrella, carnisser d'Inca, perquè no tenia fermat el seu ca alà, 3 sous. (Llabrés & Rosselló, 1998: 167).

1397

Els jurats de Muro publiquen uns capítols. Manen que els qui tenen cans o cadelles els tindran fermats des de 20 de juliol a 15 d'agost sots pena de 12 diners; els qui entren dins les vinyes, de dia pagaran 5 sous i, de nit 10 sous. (Rosselló 1990: 465).

1473

La batllia de Felanitx rep 6 diners de Guillem Canet per un ca que entrà en el vinyet.

1474, 19 gener

Es fa una crida pública a totes les viles, manant sien fermats tots els cans rabiosos.

1673, 15 agost

A Felanitx es mana "que quisculla qui tinga cans, qui tinga aquells fermats o en ganxo, en pena de 5 sous àlias si els maten no seran a lloch de quexar-se de ningú". (Rosselló 2009: 148).

1702, 25 juliol

A Felanitx d'ordre del batle es pública una crida: quisculla sia que tengui cans, els han de tenir fermats o posar-los ganxo, en pena de cinc sous. (Rosselló 2009: 249).

1743, agost

Es publica una crida pública a totes les viles, pels llocs acostumats i a toc de trompeta anunciant que tota persona posseïdora de cans, els tengui ben guardats, que no entrin dins les vinyes, en pena de 20 sous, i els cans perduts si els maten, i que els caçadors no entrin caçant dins les vinyes.

1745, 14 febrer

Es publica una crida manant als qui tenen cans, de qualsevol espècie que sia, els tinguin ben fermats de manera que no sien vists ni trobats a lloure o desfermats, tant pels carrers com per fora vila.

1749, 13 abril

Es publica una crida a toc de tambor pels llocs acostumats anunciant que la gent tengui els cans i cadelles ben fermats o que portin ganxo al coll, altrament si maten els cans que vagin a lloure, els amos no tendran dret algú, i a més hauran de pagar 20 sous. (Rosselló 2009b: 140).

1749, 27 desembre

Es publica una crida a totes les viles, pels llocs acostumats i a toc de trompeta anunciant que tota persona que tengui cans de caça, els tengui fermats o encoblats. (Rosselló 2009b: 142).
(Encoblar: lligar dos cans amb el mateix fermall).

1770, 30 agost

Crida publicada per ordre del Reial Acord, manant que tota persona que tengui cans de qualsevol casta, a tota l'illa, els mati, o tengui fermats a la casa durant 40 dies, baix multa de 20 lliures. (Campaner 1984: 565).

1796, març

Crida manant "que todos los que tengan perros podencos, galgos o perdigueros, que los tengan amarrados o travados, o con un palo colgado al cuello, bajo las pena de 25 libras y demás que hubiere lugar".

1804

Sumària informació contra Pere Barceló, de la Torre, de Santa Margalida, per posar resistència a pagar la pena imposada per un ca que anava a lloure en temps de veda. (Rosselló 2005a: 120).

Arreus dels cans

El ca i els seus arreus com el collar i la cadena, figuren de forma expressa en els inventaris post mortem del seu propietari.

Els arreus dels cans, com els bigalots, boçals, cadenes, corballs, ganxos, traves, etc., eren instruments de tortura que empraven els propietaris, pel seu control i educació.

Bigalot: bastó de dos a tres pams de llargària i de 5 a 8 cm de gruixa, que pengen al coll dels cans perquè els faci nosa per caminar i els aturi de fugir o de fer tala.

1880

L'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria (1847-1915), esmenta el bigalot el 1880: "quan els cans no cacen, i a fi que no fugin, els pengen pel coll un bastó, anomenat bigaló, que els fa nosa per caminar". (Lluís Salvador, 1999-2003, v. 3: 507).

Boçal: morral que es posa als cans perquè no mosseguin; peça còncava de corda, de corretja, de fil ferro, etc., adaptable al morro del ca.

1809, 2 maig

"... Por las calles ivan cerdos y perros sin freno, o bozal..." AH2131/2 (Actes Municipals, Palma), 2/05/1809: 101.

1877, 6 maig

S'acorda que tots els cans del terme municipal de Felanitx portin morral i collar amb el nom del propietari, i els cans de caça de perdiu o conillers o llebrers, a més, portaran en el coll un tros de fusta de 4 lliures: "Los perros ganaderos no llevaran bozal cuando presten servicio". (Rosselló 2007b: 36).

Cadena: successió d'anelles metàl·liques de gran resistència i flexible, per a lligar un ca.

1422, 17 setembre

Inventari dels béns de Francesc Sala, ciutadà de Mallorca.
Hi figura una cadena de lligar cans. (Alomar 1995: 270, 454).

1496, març 11

Inventari dels béns de l'alqueria de Santa Ponça propietat de Mateu Massanet, ciutadà.
En la botiga del blat: "una cadena de tenir un cha gros". (Barceló 1996: 33, 35, 40).

1527, 28 març

Inventari de l'heretat de Guillem Noguera a instància del seu fill Guillem i d'Antònia, la seva viuda.
A Superna de Puigpunyent, a la casa de la presora o tafona s'hi trobà un trosset de cadena de fermar cans. (Rosselló & Segura 2006: 95, 98).

Cascavell: bolleta buida, de metall, que dedins té una altra bolleta que a batall, produint un so agut de campaneta. Es penjava al collar dels cans per sabre la seva situació, o per a la seva identificació. Eren diferents dels emprats en falconeria, guarniment d'èquids, balls tradicionals... (Querol 2003: 87-88, s.v.: cascavell).

Els cans obsequiats als dignataris portaven cascavells d'argent, daurats, etc.

Coble, coblet : conjunt de dos collars units amb una cadena que serveixen per a portar units dos cans quan van a caçar.

1477, 14 agost

Inventari dels béns de l'heretat de Joan Dameto, cavaller.
A l'alqueria anomenada Davall en el terme de Bunyola s'hi trobà: "Ítem cobles per fermar cans". (Rosselló 1995a: 28).

1504, 31 maig

Inventari postmortem dels béns de Ramon Gual (?-1504), a la seva possessió de Marratxí.
"En lo studi. Ítem hun coble de cans e alguns trossos de ferros y claus de poca valor". (Barceló 2002: 93).

Collar: peça de metall, de fusta de lledoner, de corretja, de couro, etc., que revolta el coll dels cans.

1471, 20 juliol

Inventari dels béns de Gabriel Gual, ciutadà de Mallorca, de la seva alqueria dita s'Arissal, en el terme de Sencelles.
S'hi trobà "ítem dos collars de ca de cuyro". (Rosselló & Vaquer 1993: 201).

1477, 29 octubre

Inventari post mortem dels béns de l'heretat de Jaume Carbonell, de Bunyola.

S'hi troba: “ítem, un collar de ca”.

1496, març 11

Inventari dels béns de l'alqueria de Santa Ponça propietat de Mateu Massanet, ciutadà.

S'hi troba “hun collar de can gros ab xapas” en la botiga de la ferramenta.

1527, 28 març

Inventari de l'heretat de Guillem Noguera, de Pigpunyent, fet a instància del seu fill Guillem i d'Antònia, la seva viuda.

A la botiga de l'oli s'hi trobà un collar de ca, gros, de cuiro, vell. (Rosselló & Segura 2006: 95, 98).

Corball, corballó, o corbell: trava que es posava al coll dels cans per impedir-los córrer o saltar.

1358, 4 agost

A instància de Pere de Montsó, el batle de Valldemossa ha feta fer crida manant als qui tenen cans estiguin tancats o els posin corballons sots pena de 5 sous, perquè fan mal en les vinyes.

1448, 30 juliol

Com sia que molts de cans van a lloure, els jurats recorden que han de dur un “corbaió” al coll i estar fermats. (Rosselló 2014: 91).

1473

La batlia de Felanitx rep 2 sous d'En Prohens per dos cans que entraren en el vinyet i no portaven corballó.

Corretja: tira de cuiro estreta i llarga que s'emprava per subjectar els cans per temps limitat, per fer un passeig, una exhibició, etc.

1745, 20 juny

Es publica una crida dient “no sia persona alguna de qualsevol grau o condició que sia, que gos ni presumisca treurer ningun género de ca de cassa fora de la vila sots pena de 20 sous per cada vegada, y los pajesos de fora vila tingan aquells encomblats o fermats sots dita pena, y si acàs los maten no se los fa dret de cosa alguna”. (Rosselló 2008b: 58).

Ganxo: penjoll de fusta d'ullastre lligat al coll amb corda de cànem, rossegant per terra dos palms.

1496, 30 juliol

Els jurats de Muro dicten uns capítols perquè la vila és molt perjudicada a causa dels cans desfermats que entren dins les vinyes.

Es mana que des de Sant Jaume i tot el mes d'agost els cans hagin d'estar fermats o posar-los un ganxo d'ullastre lligat al coll amb corda de cànem de 4 diners la cana i que el ganxo hagi de rossegar 2 pams per terra, contràriament pagaran un sou.

El batle farà cada dia una volta amb els missatges per si trobaran cans desfermats.

1538, 15 agost

El consell d'Alaró publica uns capítols sobre el bestiar.

Els cans que seran trobats en les vinyes en temps de raïms sens ganxo, el seu amo pagarà 5 sous. (Rosselló 1996: 46).

1551, 5 gener

Es publica una altra crida manant que, de nit, tothom posi un ganxo a cada ca. (Rosselló 2014: 91).

1579

El consell mana que cada ca trobat dins les vinyes que no porti ganxo, el seu amo pagarà 5 sous.

1743, 16 agost

Per ordre del batle de Felanitx es mana a aquells que tenen cans “los pos ganxo y los tingan ben guardats, que no entren dins les vinyes sots pena de 20 sous y los cans perduts si los maten, y axí matex no sia ningun cassador qui pas per dins vinyes cassant ab cans”.

1745, 14 febrer

A Felanitx es publica una crida: “tot home y tota perçona qui tenga cans, de qualsevol espècia que sian, tingan aquells ben fermats de manera que no sian vists ni trobats a lloure o desfermats, tant per los carrers, com y també per fora vila, sots pena de 20 sous”. (Rosselló 2009: 126).

1749, 13 abril

Es publica una crida manant a aquells que tinguin cans o cadelles els tinguin fermats o que portin ganxo al coll.

Mosquera: manta o teixit de xarxa que es posa a les bèsties per preservar-les de les mosques.

1284

S'anomena una mosquera de cans a un inventari.

Picarol: esquilla petita, entre 4 i 10 cm, generalment de forma aplanada, que duen penjada del coll certs animals.

Alomar (1995: 338) dona la següent definició: "picarol: cascavell, posat al pitral del cavall".

1747, setembre

Es fa una crida sobre tenir els cans fermats i manant que portin picarol per raó de la matança de bestiar.

Trava: corda o corretja amb què es lliguen dues potes d'un animal per impedir-li córrer o saltar.

Podia posar-se la trava entre el collar i una cama travessera. N'hi havia de metàl·liques, documentades el 1432. L'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria el 1880, les esmenta: "traves de ferro". (Lluís Salvador, 1999-2003, vol. 3: 507

Xapa: peça de metall prima i amb una cara més o menys convexa, aplicada al collar d'un ca, amb el nom del seu propietari o de les seves armes heràldiques.

Com animal valuós s'identifiquen per medi de xapes posades en els collars.

Solien portar marques de propietat com "xapes de coure amb les armes del Príncep, fets per en Pere Mestre de Barcelona. Els alans de Castella que tenia el rei Joan I obsequi del Comte Alfons, germà del rei, portaven collars amb ses armes". (Roca 1919: 278).

1496, març 11

Inventari dels béns de l'alqueria de Santa Ponça propietat de Mateu Massanet, ciutadà.

S'hi troba "hun collar de can gros ab xapas" en la botiga de la ferramenta. (Barceló 1996: 33, 35, 40).

¿Això que és es ca de bou
que em volíeu aferrar?
Messions gos a posar
que jo el muny i no se mou.

El caner: funcions

El caner és la persona encarregada de cuidar els cans d'una casa. Avui rep aquest nom el funcionari municipal que té missió de recollir i cuidar els cans.

1344, 18 octubre

Funcions del caçador o guardià dels cans de caça del Palau Reial de l'Almudaina de Mallorca, segons les ordinacions de Jaume III o Lleis palatines.

"Del caçador o guardià dels cans de caça.

Els esplais o consols s'assumeixen amb més avidesa quan ocupen l'esperit, no just sobre una cosa, sinó sobre distintes i bones; i tothom s'aparta més decididament de l'ociositat, enemiga de tot bé, quant més s'exercita en diverses coses honestes.

Per això, amb la present constitució, ordenam que, en la nostra casa reial, s'accepti un home idoni que sia anomenat caçador i que ho sia en veritat; el qual guardi els nostres cans de caça i tengui cura d'aquests, de modo que Nosaltres ens puguem esplaïar amb ells, cada vegada que sia convenient i ens agradi. En aquest cas, vagi amb Nosaltres i amb els cans predits al lloc escollit per caçar. Cuidi especialment de portar totes les coses necessàries per aquest fi, segons el temps i la forma de la caçada. I no deixi de complir ningun dels deures expressats.

Els diners per a les despeses dels cans i de la caça, els rebí del nostre escrivà racional, al qual volem que el caçador li doni compte de tots aquells dispendis. El mateix caçador reconegui que quant al seu ofici, està subjecte als majordoms i al nostre falconer major, i els deu obeir.

En la caça i en altres circumstàncies, no podem evitar el tractar amb dit caçador, i manejar les claus i altres coses atanyents a la caça. Per això, a fi de que no caiguem en perill, sinó que, amb l'ajuda del Senyor, evitem les insídies en què hem sentit dir que caigueren molts grans prínceps, volem i ordenam fermament que dit caçador, quan sia admès al seu ofici, faci a un dels majordoms jurament i homenatge que obviarà fidelment tots els perills que, per diverses situacions, ens poguessin sobrevenir, especialment en ocasió del seu ofici, i també declari que no fèu ni farà cap cosa per la qual no pogués observar dit jurament i homenatge". (Leges palatinae, 1991, 1: 88-89; Acta sanctorum, 1701).

1502

A Eivissa, Vicent, caner, estava encarregat de "lansar los cans de la iglèsia cascuna festa a la missa e a les vespres". (Ribes 2015: 172-172).

Reproducció de les figures de les Lleis Palatines (esquerra). Dreta, representació de les imatges de les Lleis Palatines en que es representen els oficis, en aquest cas del cuidador dels cans o caners (dreta).

Educació dels cans

No hem localitzat cap notícia sobre l'ensinistrament específic dels cans per a la caça d'un animal determinat o per ser més ferotges. Sabem el resultat però desconeixem el procés educatiu.

El caner pensava els cans. Pensar, volia dir preocupar-se o tenir esment per animals, especialment per a la seva cura alimentària i les necessitats en la malaltia, majorment dels cans, falcons, etc.

1362

Els procuradors reials paguen a Jaume Dalvercosa "qui pensa els cans de caça" del castell reial de l'Almudaina, 80 sous, deguts per vestir. Més 115 sous per la seva provisió. Més 86 sous, i 3 diners que li eren deguts.

Equipament del caner

El cuidador dels cans o caner podia protegir-se les mans amb uns guants; eren de pell amb la part interior folrats de pell de ca. (Delort 1978: 137).

El caner disposava d'una canera o gossera: caseta o clos on s'arredossen els cans per menjar i dormir.

Que és estat de ric i pobre

en una nit es meu ca;

ahir no volia pa

i avui ja menja garrova.

Manteniment dels cans

Disposem de poca informació sobre la dieta alimentària dels cans. Els cans dels castells estaven en nòmina i es sap quina quantitat de diners rebia el caner per a la seva cura i alimentació, però es desconeix la dieta amb exactitud. En general menjaven pa eixut i garroves.

Els cans selectes eren alimentats de forma exquisida amb bescuit. I amb caps de xot i de cabra bullits.

Els cans aperduats, probablement borts, que vivien pels mercats, eren alimentats amb la carn requisada als botiguers, que tenien prohibit la seva venda, pel mostassaf.

El 1448 la venda de carn de caça en mal estat de conservació estava interdicta i devia ser donada als cans aperduats dels mercats després de ser examinada per tres prohoms veedors.

1444, 4 març

Per ordre del governador de Mallorca, Berenguer d'Oms i de Mura (?-1388), el lloctinent del procurador reial Gaspar de Pacs, paga al porter del rei, Lluís Amat, 3 lliures import de 2 quintars de bescuit per el manteniment de 6 cans llebrers de Bretanya, que Joan I (1398-1479), rei de Navarra envia al d'Aragó que es troba a Nàpols. (Campaner 1881: 211; Sureda Morera 1914: 152).

1448

En el Llibre de mostassaf es prohibeix als revenedors, en el Capítol de revenedors de volateria e d'ous e de casses e de mercers e formatges e tenders, vendre carn: "e qui contra farà, pagarà de ban deu sols, e perdrà la caça, la qual lo Mostaçaf dega, de present, dona als cans". (Pons 1949: 22).

Cura del ca (Casas de Mendoza 1842; Espejo 1882).

A les biblioteques antigues de Balears no consten el tractats de la cura dels cans, entre altres (Hillgarth 1991):

Practica canum i De cane, de Sant Albert el Gran (1206-1280). (Loncke 2007)

Trattato della cura degli cani, de Francesco Carcano. (Carcano 1562).

Kynosophon : liber de cura canum, de Demetrius Pepagomenus. (Pepagomenus 1612).

Ni altres semblants. (Van de Abeele & Loncke 2002).

En canvi hi són presents obres de hipologia, menescalía i falconeria.

Els cans patien de diverses malalties infeccioses i a vegades eren subjectes d'intervencions per a millorar la seva salut i rendiment.

Cauterització de les narius

La cauterització de les narius es recomanava per eixamplar-les quan les fosses nasals eren estretes o per curar alguna malaltia. S'emprava especialment amb els falcons, encara que estava desaconsellat. Consistia en l'aplicació de la punta d'una agulla metàl·lica ardent sobre el lloc del mal, o en altres punts, alguns ben concrets i perfectament identificats, que s'estimaven relacionats amb la localització de la malaltia o defecte. L'agulla podia ser d'argent, ferro o aram. S'aplicava en el tractament de la gota, la fistula, etc., i es feia en el mes de març. (Rosselló & Bover 2003: 169-170).

1358, 18 desembre

El governador de Mallorca Arnau de Foces, escriu al governador de Menorca, Gil de Lossano dient que Tomàs Malferit ha exposat que Pere Esquella ha passat a Menorca sense la seva voluntat, una cadella roja perdiguera amb senyal de foc al nas, la qual després ha cadellat. Es mana que sia remesa a Mallorca la cadella amb els cadells. (Cadellar: parir la cussa, la lloba, etc.).

Ràbia (Ban 1745; Ban 1758; Ban 1764; Ban 1766; Ban 1768; Ban 1770; Ban 1774; Balaguer 1834; Fajarnés 1900; Sánchez 1994).

Maladía cutània contagiosa produïda per un virus i que l'home contreu generalment per mossegada dels animals rabiosos, sobretot el ca.

1472, 17 desembre

Es mana a tots els batles de l'illa, no permetin treure blats, fora l'illa i d'altra banda faran matar tots els cans, ases, i animals rabiosos. (Rosselló 1990: 413).

1659, 18 gener

Un home de Felanitx morí de ràbia. (Fajarnés 1900).

1744, 13 juliol

A conseqüència d'algunes morts produïdes per mossegades de cans rabiosos, es feu una crida manant que els cans fossin morts, baix multa de 10 sous. (Fajarnés 1900; Campaner 1984: 531).

Una de les persones difuntes fou S. Maria Puig que havia estat mossegada per un ca rabiós.

1745, 17 febrer

Com sia que a Sóller dues dones han estat mossegades per un ca rabiós i a Felanitx un ca rabiós ha matat 30 ovelles, es fa una crida manant matar els cans rabiosos i tenir tancats els altres.

1746, 21 desembre

Estant reunits en junta el regidor major i el notari de Felanitx, es proposa "no ignoren que esta nit passada un ca rabiós mossegà a un subjecte, el qual perilla molt segons relació de Jaume Sunyer, y com esto sia un mal contagiós qui pot accosionar molt de mal en la república mossegant altres cans y perçones, y atenent a que en esta vila ja se han mort dos o tres perçones rabioses, y com esto sia precís per evitar dit dany matar o fermar dits cans.

Per esto vegem Vs. Ms.: que medi se ha de pendrer, lo qual oït per dita junta fonch resolt, nemine discrepante, que es fasa una crida pública per los lochs acostumats de dita vila, que qualsevol subjecte sia qui tingue cans de qualsevol espècia sien, tinguen aquells ben fermats, y que tots los que se encontraran sens fermar se dóna poder a quisvulla de matar lo dits cans, y sabent el dueño del ca que mataran degue pagar dit ca a rahó vint sous, ço és, 10 sous per el qui matarà dit ca, y los altres 10 sous per la obra de la casa de Ntra. Sra. de St. Salvador, y axí fonch conclús". (Rosselló 2009b: 128).

1758, 5 abril

Degut a l'existència de cans rabiosos a l'illa, es fa una crida manant matar-los, i ordenant que els cans sans sien tancats o fermats durant 50 dies. (Ban 1758, 5 abril).

1764, 30 agost

Degut a l'existència de cans rabiosos a l'illa, es fa una crida manant matar-los, i ordenant que els cans sans sien tancats o fermats durant 50 dies. (Ban 1764, 30 agost).

1765, 13 maig

Degut a l'existència de cans rabiosos a l'illa els quals han mossegat diversos atlots que han mort, es fa una crida manant matar-los, i ordenant que els cans sans sien tancats o fermats durant 50 dies. (Ban 1765, 13 maig).

1766, 7 juliol

Uns cans rabiosos han mossegat a diverses persones del barri de Santa Catalina de Ciutat, i al bestiar. Han mort degut a les mossegades de cans rabiosos 2 bous, 1 somera i 2 cabres de Damià Salvà, àlies Tofolet. Es feu un ban manant matar tots els cans rabiosos i s'obliga a tenir tancats en les cases els cans sans o fermats. (Ban 1766, 7 juliol).

1768, 28 novembre

Un ca rabiós mossegà a una jove de 17 anys i a altres persones en el lloc d'Establiments d'Esporles. El ca fou mort per el veïns. Es feu un ban manant matar tots els cans rabiosos i s'obliga a tenir tancats en les cases els cans sans o fermats durant 40 dies. (Ban 1768 28 novembre).

1774, 20 octubre

Com sia que un ca rabiós ha mossegat a un altre ca es mana que sien morts els cans malats i els sans sien femats. (Ban 1774).

Ronya

Maladia cutània contagiosa caracteritzada per petites vesícules i excoriacions que fan molta picor, degudes a uns àcars, *Sarcoptes scabiei*. Sempraven diversos unguents a base de oli d'oliva, saïm i mantega de vaca. (Querol 2003: 351-352, s.v.: ronya; 368-359, s.v.: sarna).

1403

Arribà al port de Ciutat la nau de Berenguer Tomàs, camí de Sicília, amb sis cans que Enric III, rei de Castella enviava a Martí I, d'Aragó, rei de Sicília, cuidats per dos caners. Un dels cans estava malalt de ronya: "hubo que comprar aceite y manteca para dar a beber la mezcla a uno de los perros que padecía sarna". (Sureda Morera 1914: 151)

Borm

Maladia contagiosa dels èquids, tramesa als cans, produïda pel bacteri *Actinobacillus mallei*, caracteritzada per la inflamació i el flux de la pituitària.

Paràsits externs: paparres, puces, etc. Aquests àcars s'eliminaven de forma manual.

Flux d'orella

A Bànyols tenen un ca
que li diuen En Volando,
i en sentir cridar "Marxando",
no s'atura de lladrar.

Noms propis dels cans a Mallorca

Els cans, galls, falcons, èquids, bòvids, etc., rebien un nom propi. Era una mostra d'afecte del seu propietari o del caner. Consignar aquest nom als documents no era freqüent. (4)

Coloma, 1355

1355, 3 setembre

L'honorat Huguet de Totxo, canonge, i Pericó Sant Iscle, donzell, i sa muller, habitants de Porreres, passen comptes, primerament per una cadella blanca, anomenada Coloma, sis gallines i un gall, set ànecs grossos vells, dues oques velles, la meitat dels ous dels nodriments que de les gallines, ànedes i oques és eixit, etc.

Falcó, 1343

1343, 7 octubre

El governador de Mallorca Arnau d'Erill i de Mur (?-1363), comunica al batle d'Inca, que en Guillem Valentí li ha exposat que Bartomeu Fuster, d'Inca, té detingut un ca de caça anomenat Falcó, el qual ca, Bernat Soler, de Campos, el donà a dit Guillem Valentí. Ara mana que sia entregat el ca al seu amo. (Llabrés & Rosselló, 1998: 194).

Maimó, 1349

1349, 27 març

Ramon de Mombrú, companyó del governador de Sardenya, Riambau de Corbera (?-1354), diu que el mes de novembre passat perdé a Alcúdia un ca llebrer de pèl negre anomenat Maimó. S'ha sabut que el té N'Aguiló i l'ha d'entregar. (Rosselló, 1999a: 404-405).

En Volando i Na Murta

Noms de ca i cadella que es mencionen en el Cançoner de Rafel Ginard. (1980: 21, 59).

Un ca, com ha tornat vei,
està a un racó retirat;
si no pega qualque llatr,
ningú se recorda d'ell.

El pèl i el cos

El color i la seva distribució (cap, coa, orelles, cames, braguer, clapes...), es menciona quan es tracta de descriure un animal, com és en el cas de la seva pèrdua, compra, robatori, inscriure a un registre, etc. A la documentació no s'indica la textura del pèl, ni la llargària; pèl dur, llis, llarg, curt...

En francès es diu "robe" que vol dir color, textura i forma del pèl dels cànids.

El color del pèl

Pèl argentat.

Pèl blanc, tot blanc, pèl blanquinós, pèl blanquinós rojot, pèl blanc albi.

Pèl bru.

Pèl burell: de color fosc, com la cendra, intermedi entre el negre i el blanc.

Pèl canyella.

Pèl castany.

Pèl cendrós, pèl cendrós negre.

Pèl cerrut, pèl fort i aspre.

Pèl color de fetge (1446).

Pèl d'ala de corb: color negre, blavós.

Pèl d'all i vinagre (1656).

Pèl de mostel fumat, pèl de color mostela.

Pèl de rata, pèl de rata fumat.

Pèl fumat.

Pèl groguenc.

Pèl mascarell: color de mascara.

Pèl moscat, cadella moscada: color fosc, blavós.

Pèl mosquejat o pèl blanc amb clapes de pèl colorejat de la mida d'una mosca.

Pèl mosquerol, de color ala de mosca.

Pèl negre, pèl tot negre.

Pèl negre i foc. De fons negre i les cames, galtes, celles i entreuix vermellós.

Pèl "pardo".

Pèl rodat: que té taques rodonenques

Pèl rogent, roig, pèl roig blanc, pel roig blanquinós, pel roig cendrós, pèl rojot, pèl rotgisco (1723). Rojot: augmentatiu o pejoratiu de roig.

Pèl ros.

Pèl rossot. Rossot: intens. de ros, no esmentat per Alcover & Moll.

Pèl terrós.

Pèl vermell, vermellós.

Pèl virat, pèl virat blanc, pèl virat blanquinós, pèl virat fumat, pèl virat negre, pèl virat roig, pèl virat obscur, tot virat;

Virat: negrenc amb diferents matisos, es diu a Mallorca referent a cans i moixos. Virat: que té vires, parts, de color diferent.

(Extret de Alcover & Moll, de les obres referenciades i de diversos tractats de cinologia).

La forma del pèl

Pèl arrissat.

Pèl avellutat.

Pèl curt.

Pèl dens.

Pèl dur.

Pèl llarg.

Pèl llis.

Pèl sedós.

Les parts del cos (Triquet 1990).

Quan era necessari fer una descripció del ca anomenant les diferents parts dels cos i el color de pèl, per una millor identificació.

Morro: blanc, negre, negre fumat, fumat.

Cap: clapat de blanc, amb estel blanc o estelat..

Calb: es diu del cap del ca desproveït de pèl.

Coll. Collerat: que té el coll de color distint de la resta del cos: collerat de blanc, coll blanc, collerat d'una part de blanc.

Orelles: orelles fumades, negres, balones o pàndoles.

Cara: cara blanca.

Galtes: galtes fumades.

Nas: nas negre, cap del nas negre.

Camús, camussa: que té el nas curt i aplanat.

Boca: boca negra.

Pits: pits blancs.

Braguer: bregat: es diu dels bous, cans i altres animals que presenten l'entrecuix de diferent color que la resta del cos.

1371, 22 setembre

El governador de Mallorca, Olf de Pròixida (?-1381), tenia un ca bragat de mostra.

Anques: anques blanques.

Cames: cames roges, blanques.

Esperons: dits atrofiats a les extremitats posteriors.

Peus: peus blancs, peus virats roigs.

Coa: coa blanca, cap de la coa blanc, grossa, llarga, curta, emplomallada, cargolada, anellada, revoltada, de fauç, amputada, sense coa o anur.

Altres:

Ca senat.

Capa blanca damunt el coll.

Clapes negres.

Clenxa blanca al cap.

Cap amb un estel blanc al front.

Esgarrat d'una cama.

Guixa a l'orella dreta darrera, guixa davant a l'esquerra.

Mà i peu dret blanc.

Tort de l'ull dret; tort d'un ull.

Mallorca no té part sana

En moltes ocasions.

P'es Carritxó hi ha falcons

Qui tenen uns esperons,

com a ganxos de romana.

Altres usos dels cans

Caça amb ocell: la falconeria

La caça amb ocell i amb l'ajut de cans solia practicar-se a cavall, encara que no sempre eren indispensable.

Els cans s'empraven com auxiliar en la caça per anar a recollir les preses o per aixecar la caça. (5)

1350

El rei Pere III (1319-1387), ordena els preparatius per anar de caça a Aragó i disposa que es preparin "lo nostre falcó, e tots aquelles aucells e cans bons de caça". (López de Meneses 1957: 193).

Cans de propietat reial per a caceres

1309

El rei Jaume II (1243-1311), disposava d'una canilla de cans. No els tenia a la canera reial de l'Almudaina, si no a una casa separada per la qual es pagava lloguer. (Sureda Morera, 1914: 126).

Possiblement per a que no molestàssin als ocells de presa qu'estavene a les falconeres del Palau Reial.

1311, 24 setembre

Els procuradors reials de Mallorca "pagam an Bernat Saig que donà a un correu, que amanà cans que en Guillem de Muncasa remès al senyor Infant en Ferrando [de Mallorca (1278-1316)], e per dues somades de barganyons que tramès al Senyor Rei, 17 sous".

1312

Es paga 17 sous a Bernat Saig per un correu per a conduir a Ciutat els cans que Guillem Montcada trameté a l'Infant Ferran. (Llitas 1971: 145).

Les caceres reials

Aquestes caceres s'organitzaven amb meticulositat. S'empraven els cans de propietat reial que es guardaven a l'Almudaina, i a més es requisaven cans als propietaris privats. També consta que el rei que vivia a Barcelona portava cans de la seva propietat o requisats a Catalunya per a les seves caceres a Mallorca. A la vegada s'exportaven cans de Mallorca a Barcelona per a ús del rei.

Les caceres es feien amb canilla: conjunt de cans, especialment quan cacen plegats.

Era una activitat cinegètica costosa.

1320

“Memòria que fas jo Pere Blanquer, batle d'Artà. De les missions que he fetes en los camins de la Devesa de Ferrutx. Ítem pagam a Bernat Belot, qui portà los cans al alberch den Guillem Blanquer, ab un home e un manobre: 4 diners”. (Llitas 1971: 327-328).

1320

“Compte de Guillem Comes, batle de Manacor.

Pagam “an Bernat Sans, per anar una nit a la alqueria de Guillem Peretó, per fer manament al dit Guillem que amanàs los cans seus a la Devesa, 1 sou, 4 diners”.

1321

A la cacera reial d'aquest any a la Devesa de Ferrutx hi participaren cans requisats de propietat privada.

El batle de Manacor Guillem Comes, pagà a “Guillem Moix per un jornal qui anà a la alqueria de Guillem Peretó a cercar cans, e per altre jorn, que anà a comprar carn salada, e per dos jorns que seguí al Senyor Rey a la Devesa, 5 sous, 4 diners”.

“An Bernat Sans, per anar una nit a la alqueria de Guillem Peretó, per fer manament al dit Guillem que amanàs los cans seus a la Devesa, 1 sou, 4 diners”. (Llitas 1971: 329).

Espectacles amb cans

Bous acanissats.

Des d'antic els cans s'empraven en festes per acanissar bous. (Tilander 1935; Cossío 1987: 21-25; Montero 1995).

Degut a la perillositat es feien tancats de construcció efimera o cercles de carros.

“Els bous portaven focs artificials a les banyes i lluitaven contra els cans de bou, essent morts a cops d'espasa i alfange”. (Vaquer 1993: 559-571).

1413

El portolà del cartògraf mallorquí Macià de Viladestes (s. XIV-XV), en la descripció d'Albània diu el següent: “En aquest desert ha axí grans cans, e forts de cors e de cor e axí forts com a toros, e fan batala ab los leons, els maten: e lo Libre de Alexandrí diu quem li fo taramès un ca albanès, e fo mes en batala ab un leó e ab un porc sechlat, et ab un alefant, e en mens de tems ho ... acy tot vensut, e ay també sen ven de nit com de dia” (Bover 1842: 477).

(Porc senglar: porc salvatge de pèl espès i fort, i d'ullalls grossos i sortints). (Llibre d'Alexandrí, segle XIII).

S. XVI

Els cans d'ajuda eren utilitzats per acarnissar braus. (Serra 1997: 48).

1660, 18 juliol

Es feren solemnes festes barroques amb motiu de l'elecció de Rafael Cotoner i d'Oleza (1601-1663) com Gran Mestre de l'Ordre de Malta, i així el 18 de juliol, hi hagué a Ciutat “toros y cañas en el Borne, promovidos por Jerónimo Salas”. Álvaro Campaner y Fuertes (1834-1894), conta en el Cronicón mayoricense, amb detall la gran bulla: “dió principio la función saliendo un toro cubierto de cohetes; soltáronsele perros y luego fué muerto á alfanjazos, lo propio que los demás que siguieron al primero”. (Campaner 1984: 420-421).

1757

Despeses de l'Ajuntament d'Inca.

“Més 36 sous per quatre dies de tancats de bous.

Més 21 lliures, deu sous, valor del brau de l'obra El Invencible, que en els quatre anys que serví en els tancats no li pogueren llevar cap ca, ni dos junts de lo més valents de Mallorca, venut a Pere Payeres, carnicer”. (Pieras 2004).

1759

“El capità general de Mallorca diu que els gremis i particulars cometen abús passejant bous pels carrers de Ciutat

“permitieno le den perros, e irritándole, originándose de ello quedar la carne inficionda en grave perjuicio de la salud pública”, pel que prohibeix passejar pels carrers de Ciutat “ganado vacuno a fin de darles perros e irritarle”. (Vaquer 1993: 560).

1787

José de Vargas (1760-1821), diu a la seva Descripción de las islas Pithiusas y Baleares: “Cria Mallorca todo género de perros, ... pero con especialidade los de presa, ... son famosos para las peleas con toros”. (Vargas, 1787: 49-50).

1847, 3 octubre

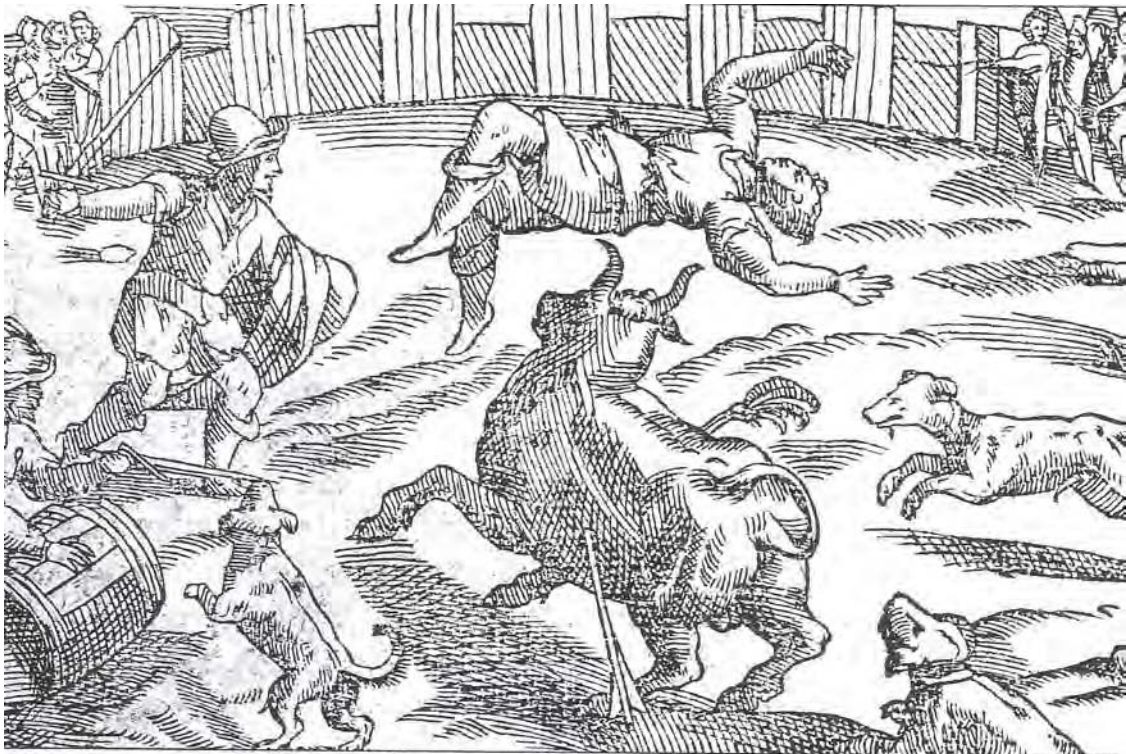
“Gran espectáculo de fuegos artificiales en la plaza de toros presentado por D. José Agresti, profesor de pirotecnica, y D. Bartolomé Castañer (a) “Bartolo”, cafetero. Antes se lidiaron tres toros con perros”. (Labrés 1962: 3/10/1847).

1878, 9 agost

S’anuncia un espectacle de toros amb cans a les festes de Porreres.

1895, 24 agost

A la plaça Major de Porreres volien fer un cercle de carros per a un espectacle de toros amb cans.

Espectacle de bous i cans. Segons el Libro de la monteria de Gonzalo Argote de Molina. Segle XVI.

Bregues de cans

S. XVI

Els cans d’ajuda s’utilitzaven per fer bregues entre ells. (Serra 1997: 48).

Fins al segle XVIII

S’empraven els cans de bou per fer bregues de cans, espectacles molt populars els quals no tenien normes. La reglamentació arribà al segle XIX. (Ferrà 1990).

1871

L’Arxiduc Lluís Salvador d’Àustria (1847-1915), diu “a Inca, Binissalem i Porreres s’han organitzat encara els darrers anys bregues entre braus mallorquins i cans. A Inca hi ha una plaça de toros, encara que molt primitiva i amb cabuda només per a 1.200 persones, s’han fet també sovint bregues només entre cans. Però d’any en any aquestes diversions es van perdent, perquè aviat no s’estarà en condicions de trobar prou braus i cans apropiats per a la brega”. (Lluís Salvador, 1999-2003, vol. 2: 600).

1878, 9 agost

“El Isleño” anuncia el programa de les festes de Porreres. Estava previst fer una brega de cans.

La zoofília

A Mallorca consta la zoofília amb èquids, bòvids, ovelles, cabres i gallines, però no hi ha constància amb cans. (Rosselló & Bover 1992a: 24-27; 1992-1994).

Jo partesc de bon matí
molt abans de que es sol surta;
Per veure encaçar Na Murta
me'n vaig su-ran d'es camí.

Cans perduts i aperduats

Cans perduts

Quan es perdia un ca de certa vàlua, el seu propietari solia manar fer crides per les viles a on es suposava que es podria trobar, crides que es feien als llocs acostumats i a toc de trompeta, indicant els detalls físics més significatius (cap, orelles, coa, coll, braguer, cames, peus, pèl...), color, sexe, grandària, sanat o no, si portava accessoris com collar, cascavell, boçal, si oferia recompensa, etc., tal com es feia amb els falcons perduts. (Rosselló & Bover 2003: 128-130).

1371, 22 setembre

El governador de Mallorca, Olf de Pròixida (?-1425), tenia un ca bragat de mostra, gros, amb coa curta i grossa i que portava un cascavell. Malgrat tot el ca es va perdre. Qualcú el va veure com anava aperduat pel terme d'Andratx i amb l'esperança de recuperar-lo el propietari ordenà al batle d'Andratx, Guillem Ensenyat, que el cercassin arreu per tot el seu batlliu. Dies després fou vist pel terme d'Estellencs, i el governador envià una ordre semblant al batle de dit lloc. (Rosselló & Bover 1978: 84).

1401, 29 agost

Joan de Montbui ordena a tots els batles de Mallorca la cerca d'un ca llebrer roig berberesc perdut pel ciutadà Antoni Morgat. (Cateura 1981: 257).

1401, 23 setembre

Es comunica als batles de Mallorca que Antoni Morgat havia "un seu ca lebrer roig barberesch lo qual ha perdut", manant a qui el trobi el torni al seu propietari. (Cateura 1981: 257).

El llebrer barbaresc és el llebrer de l'Azawakh, una regió entre Mali i Nigèria.

Cans aperduats

Existien cans aperduats que anaven a lloure pels mercats. S'alimentaven de la generositat de la gent i de la carn requisada pel mostassaf de la vila. Les nombroses ordenances municipals de la Ciutat i de les viles així ho indiquen de forma expressa.

Al camp eren considerats molt perjudicials pel mal que podien ocasionar a les vinyes.

Generalment eren cans bords o entrevessats.

1789, 23 juny

Es prohibeix la circulació de cans solts pels carrers durant les festes de proclamació del rei. AH2113 (Actes Municipals Palma), 23/6/1789: 342

Guarda't de ca qui no lladra,
que és un animal traïdor:
Mossega a traïció,
Com veu sa seva, fa tala.

Malifetes dels cans

Per desgràcia, queda constància documental de les males accions dels cans; en canvi, de les accions positives no se'n fa ressò.

Bàssicament hi havia tres tipus de faltes:

les destroces a les vinyes: els cans a lloure i les vinyes eren incompatibles.

els atacs al bestiar.

les mossegades als humans, tant per cans de caràcter afable com per cans ortiguers de mal caràcter.

Actualment a les Balars, els cans continuen sent notícia pels seus atacs al bestiar i per les mossegades als humans; de ser per la manca de devoció dels illencs als sants protectors específics contra les mossegades de cans, la qual s'enforteix a base de tridus, quinaris, septenaris o novenes, com passa a Galícia (Velón 1898) o a Castella (Nuestra Señora de Valdegimena 18..?).

1346, 28 gener

Bernat Sala, d'Alcúdia, diu que Pere Rotger, de Vernissa, li ha mort una vaca, amb els seus cans. (Rosselló 1999a: 401).

1350, 27 octubre

Els cans de Jaume Llinars, de Robines, han mort ovelles del senyor Rodrigo Ortís i per tant haurà de pagar els danys.

1356, 30 abril

El governador de Mallorca, Gilabert de Centelles (?-1368), comunica al batle d'Esporles les queixes de Joan Abri, ciutadà, contra Pere Perpinyà, seguer, i Bernat Esturç perquè tenen cans carnisers que li destrueixen el seu bestiar. (Albertí & Rosselló 1996: 155).

1356, 28 maig

Es comunica al batle de Muro les queixes de Francesc Sa Font contra les persones que entren en el seu pinar amb cans i li destrueixen el bestiar. (Rosselló 1990: 339).

Després de 1371

La dona Elicsén, filla i hereva de Llorenç de Pardines, muller de Guillem Oliver, mercader, es lamentava del bestiar que entrava a la seva possessió de Sant Llorenç des Cardassar, i feia tales i també es queixava de la gent que entrava amb cans per caçar a les garrigues. (Rosselló 2000: 4).

1366, 1 octubre

Queixes de diverses persones de Selva contra els amos de cans carnisers que maten el bestiar.

1379, 2 abril

Joan de Padrina, de Felanitx, es queixa contra N'Andreuet de Sant Just, ciutadà de Mallorca, perquè té un ca carnisser que li mata molt de bestiar; ja li ha mort 60 cabrits. (Rosselló 2014: 89).

1379

Pere Sa Fortesa, ciutadà, i Bernat Sallent, clamaven contra l'honorat Antoni de Puigdorfila perquè tenia cans carnisers i de fet "han mortes moltes bèsties dels dits Pere i Bernat". (Rosselló 1979: 118).

1381, 14 maig

Carta del governador de Mallorca, Francesc de Sa Garriga i de Vilariga, al batle d'Artà.

A instància de Jaume Carrió, li mana que faci un ban prohibint a Jaume Gili i altres no gosin passar amb cans ni bestiar per una vinya seva baix pena de 25 lliures. (Llites 1971: 465).

1397, 11 octubre

Queixes de Pau des Mas i Jaume Llobera, ciutadans, que tenen possessions a Valldemossa, contra Pere Agulló que té cans i els fan mal.

1398, 2 març

Andreu Perera, de Muro que té el rafal que fou d'en Font diu que alguns que tenen empriu de tallar llenya, quan hi envien els seus captius menen cans i amb l'excusa de caçar li barregen el bestiar i n'hi maten. (Rosselló 1990: 376).

1411, 28 març

Guillem Truiol posseeix l'alqueria anomenada Filella de Felanitx "en la qual té alguns pahons los quals molts cassadors anant a cassar en aquella axí ab los cans com en altra manera, li destrueixen". (Rosselló 1975: 86).

1419, 29 juliol

Ordinacions de la vila de Robines sobre els abusos que el bestiar comet en les vinyes i altres sembrats. Es prohibeix portar cans prop de les vinyes i es mana que es fermin els cans entre juliol i agost.

"Ítem que tot hom o dona qui serà atrobat o atrobada manant cans a un tret de ballesta prop de les vinyes, ço és, de migant juliol a madona Sancta Maria d'Agost, que pach de ban per cascuna vegada e per cascun chà o cadella dos sols, pagadors la terça part al denunciador e les dues parts entre los fisch del senyor Rey e lo dit batle".

"Ítem, que tot hom e tota dona dege tenir fermats o ab corbeys los cans e cadelles per tot lo temps prop dit. E açò sots pena de dos sols per cascun chà o cadella; dels quals haurà lo denunciador la terça part e les romanents dues parts lo ffish del senyor rey e lo batle" (Mir 1890: 124; Capó 1985: 262-264).

1435, setembre

Jaume Vives, senyor de la Torre (Son Vives) es queixava dels particulars que entraven a la seva possessió per caçar i amb els cans que porten espanten el bestiar i després l'han d'anar a cercar fora de la seva alqueria. (Rosselló 1978b: 74).

1441, 28 març

Guillem Truiol posseeix l'alqueria anomenada Filella, de Felanitx, "en la qual té alguns pahons los quals molts cassadors anant cassar en aquella axí ab los cans com en altra manera, li destrueixen".

1443

El batle de Sa Pobla, Joan Anfonís, posà un ban de 1 sou a Bernat Pons per una cadella que entrà en una vinya.

1447, 1 febrer

Queixes de Joan Bordils, d'Inca i Jordi Verd, de Sencelles contra Pere de Santa Cília perquè té cans carnisers que els han mort molt de bestiar.

1449, 29 juliol

Ordinacions de la vila de Robines sobre els abusos que el bestiar comet en les vinyes i altres sembrats. Es prohibeix portar cans prop de les vinyes i es mana que es fermin els cans entre juliol i agost.

Es mana que "ítem, que tot hom o dona qui serà atrobat o atrobada manant cans a un tret de ballesta prop de les vinyes, ço és, de migans juliol fins a madona Sancta Maria d'agost, que pach de ban per cascuna vegada e per cascun cha o cadella dos sols.

Ítem, que tot hom e tota dona dege tenir fermats o ab corbeys los cans e cadelles per tot lo temps prop dit. E açò sots pena de dos sols per cascun cha o cadella" (Mir 1890: 125).

1469, 19 novembre

De part del batle de Manacor és avisat el lloctinent general, Francesc Berenguer i de Blanes (?-1486), "com lo dia era stat mal nafrat en Jacme Ferrer habitador de la dita parròquia per dos hòmens qui eren exits ab hun cha, lo qual venia de leurar en companyia den Jenovard". (Rosselló 1974: 42-42).

1492, 12 octubre

Joan Berard, ciutadà, i Joan Bordoy, posseïdors de l'alqueria Horta aconseguixen que el batle faci una crida: que ningú gossi ni presumisca "entrar ni passar ab cans ni sens cans en la dita possessió del Horta".

1506, 9 febrer

Els jurats i consellers de la Pobla de Vialfàs dicten uns capítols sobre la tinença de bestiar. Els amos de cans que sien trobats dins vinyes pagaran 5 sous de ban.

1511, 28 març

Causa contra Jaume Poquet, de la Pobla, delat dels excessos fets en la seva possessió, anant a cavall i amb cans i llances encalçant ovelles i bestiar que hi era entrat: no ha de maltractar el bestiar d'altri, encara que entri dins les seves terres. (Rosselló 2006: 12).

1513, 1 octubre

El lloctinent general, Miguel de Gurrea y Cerdán, baró de Gurrea, prohibeix a Joan Bujosa, de Banyalbufar i els seus infants entrin amb cans dins les terres de Joan Taularí encalçant bestiar. (Rosselló & Albertí 1995: 158).

1538, 17 maig

Pere, Gabriel, Antoni, Joan i Sebastià Font i Llorenç Llobet, de Santa Margalida, paguen 18 lliures per haver envestit Gabriel Estelrich amb un ca i també una brega mesclada seguida a la vila. (Rosselló 2006: 41).

1538, 5 juny

A Muro són admesos a composició de 16 lliures, Guillem Morey, Macià Reus i Pere Bonanat, llibertí, culpats d'encalsar amb un ca i ballestes a Jaume Forner. (Fiol & Rosselló & Payeras, 1991: 75).

1551, 5 gener

Es publica a Felanitx una crida referent als cans carnisers.

1569, 10 juliol

Cosme Prohens ha comprat la possessió dita l'Horta. Ara fa publicar una crida prohibint que ningú hi entri sense licència ni tampoc portin cans per la marina.

1573, 22 febrer

Pere Comes, d'Esporles, perdona Bartomeu Màger, de Valldemossa, malgrat dit Màger li donà bastonades i mossegades amb cans. (Albertí & Rosselló 1996: 294).

1643, 9 gener

Macià Sagrera, de Felanitx, vol que Pere Sunyer li pagui una vaca que un fill seu li ha morta amb cans. Aquest replica que Sagrera vagi a qui ha comanat vaques, "com dos dies antes que mon fill li tocàs una vaca, que havia dos dies que no

se poria axecar". El batle sentència que sia valorada la vaca acanissada i que Sunyer pagui dos terços de l'estimació. (Rosselló 2009: 87).

1650-1700

En els contractes d'arrendament de les comunes d'Alcúdia s'especifica que els llogaters no podran passar pels sembrats, portar cans ni desfer clapers, bardisses ni parets. (Mas 1999: 177).

1700, 9 juliol

Gabriel Roig reclama a Antoni Soler, de Son Mesquidassa de Felanitx, li pagui el bestiar mort amb els seus cans. (Rosselló 2009: 214).

1707, 26 agost

Pere Obrador protesta a Andreu Obrador els danys i perjudicats ocasionats pels seus porcs "per haver-los acanissat los cans" i li protesta totes les despeses. Els fets succeïren en terres de Son Ramonet de Felanitx. (Rosselló 2009: 248).

1712, 11 desembre

Joan Obrador, Burguera, vol que Antoni Colom, de la Cova i Joan Garí de Son Garí, de Felanitx, dins tres hores vagin a rebre les carns del bestiar mort i que se'n portin les bèsties "que estan mossegades y al parèxer ja sens cura". (Rosselló 2009: 264).

1713, 20 octubre

Joan Mas, de Felanitx, reclama a Joan Nicolau, manescal, que dins 24 hores li pagui el valor de sis anyells i una ovella li han mort els seus cans, i li pagui els dans i perjudicats que té respecte de la llet de les mares de dits anyells, i que es faci càrrec d'una ovella i un anyell nafrats dels cans, intimant-li que en cas de que muirin els animals ferits, pagarà el seu valor. (Rosselló 2009: 268).

Dia de vent i poc sol
vaig anar a la caçada,
i amb sa pólvora banyada,
matava perdius al vol.

Un inventari dels cans de Mallorca de 1573

1573, 18 octubre

Es comencen a registrar les denunciacions que han de fer els propietaris de cans de tot Mallorca, promentent que no els prestaran a bandejats, ni a persones que vulguin fer mal, ni fer mossegar a ninguna persona, ni que facin dany al bestiar. En total són 102 exemplars. Els quissions solament s'esmenten una vegada ([81-82]), no es tenen en consideració. (Rosselló 2006: 21-26).

Segons l'inventari, allà a on hi havia més cans era a les conegudes com a viles marítimes o que tenien costa com Andratx, Artà, Deià, Campos, Ciutat, Felanitx, Lluçmajor, Pollença, Santanyí, Sóller, i Valldemossa: i a les de la serra de Tramuntana: Alaró, Esporles, Fornalutx, Lluc, Puigpunyent, i Selva. Les que en tenien menys eren les viles del centre de l'illa com Búger, Petra, Santa Eugènia, i Santa Maria del Camí.

Entre els propietaris s'esmenten molts de llinatges de famílies aristocràtiques que tenien possessions fora Ciutat.

Relació per ordre geogràfic:

Alaró:

[1] Joan Palou, del castell d'Alaró, denuncia una cadella virada, collerada d'una part de blanc.

Andratx:

[2] Denúncia de Gabriel Alemany, d'Andratx. Té un ca de pèl blanquinós.

[3] Denunciació de Jaume Joan Jofre, de la vila d'Andratx. Té un ca de pèl rojot i morro fumat.

Artà:

[4] Semblant denunciació féu Jeroni Amer, d'Albarca, d'un ca de pèl virat, comes i pits blancs

Búger:

[5] Antoni Torrents de Búger denuncia tenir un ca de pèl virat roig, peus i collerat de blanc.

Campos:

[6] Semblant denunciació féu Perot Ginard, de Campos, d'un ca de pèl virat, peus i pits blanc.

[7] Semblants denunciació féu Antoni Vila, de Campos, d'una cadella de pèl roig, morro fumat.

[8] Semblant denunciació féu Antoni Garcia, de Lluçmajor, fill de Jaume, el qual està en Campos, d'un ca senat, de pèl

roig cendrós.

[9] Semblant denunciació féu Antoni Planes, del Palmer, d'un ca blanc, morro fumat.

Ciutat:

[10] “Guillem Genestar, conredor del Terme [S'Indioteria], de la Ciutat (...) denuntia un ca designat de pèl-roig acollerat de blanch, lo qual promet de no prestar a bendejats ni altres persones per demnificar a algú ni manco ferà mosegar a ninguna persona, ni que fassa dany a bestiar algú y açò en pene de XXV lliures per lo Sor. Rey franques, y de pagar tot lo dan que ferà a dit bestiar”.

[11] Semblant denunciació féu mossèn Fernando Moix, d'un ca virat, morro blanc i nas negre, de devers un any.

[12] Semblant denunciació féu Pere Ferrer, del Terme (S'Indioteria), de casa mossèn Quint, d'un ca virat blanc.

[13] Semblant denunciació féu Pere Gelabert, conrador del Terme (S'Indioteria), d'un ca de pèl roig.

Deià:

[14] Pere Joan Coll, de Deià, declara tenir un ca de pèl virat, cames i collerat de blanc.

[15] Lluç Bauçà, de Deià, denuncia una cadella de pèl virat.

Esporles:

[16] Guillem Andreu denuncia tenir una cadella de pèl roig blanc.

[17] Miquel Tries denuncia tenir un ca virat amb clapa blanca al coll.

[18] Joan Nadal, de Superna,, denuncia tenir un ca roig sanat amb coll blanc.

Felanitx:

[19] Jaume Rubí de la possessió de mossèn Prohens un ca de pel fumat i orelles negres amb guixa a l'orella dreta darrera i guixa davant a l'esquerra.

[20] Bernat Alou un ca rojot, orelles i galtes fumades.

[21] Miquel Binimelis una cadella de pèl roig i morro fumat.

[22] Miquel Ferrer, menor, de Felanitx, d'un ca virat blanc.

[23] Mossèn Tadeu Valentí, descendent de la família Valentí Ses Torres, declarà un cadella de pèl roig blanquinós.

[24] Semblant denunciació féu Joan Cifre, arrendador del Fangar d'un ca de pèl de rata, cames i pits blancs.

[25] Semblant denunciació féu Jeroni Gener, mercader, d'un ca virat roig que té per ell Guillem Serra, dels Cabanells.

Fornalutx:

[26] Semblant denunciació féu Joanot Vicens, de Fornalutx, d'un ca de pèl virat blanc, acollerat de blanc i cames blanques.

[27] Semblant denunciació féu Pere Ballester, de Fornalutx d'una cadella de pèl blanc.

[28] Semblant denunciació féu Pere Morey, de Binibassí, d'una cadella de pèl virat fumat

Inca:

[29] Semblant denunciació féu Joan Rubert, d'Inca, d'un ca de pèl virat, peus blancs i una clenxa blanca al cap.

Lluc:

[30] Semblant denunciació féu Martí Martorell, de Lluc, d'una cadella de pèl virat negre.

[31] Semblant denunciació féu Joan Miquel Alorda, de Lluc, d'una cadella de pèl virat, collerada de blanc.

[32] Semblant denunciació féu Antoni Carbonell, del Gorg de Lluc, d'un ca virat, morro negre.

[33] Semblant denunciació féu Jaume Llobera, de Lluc, d'una cadella de pèl de rata, collerada blanca i peus blancs.

[34] Semblant denunciació féu Miquel Seguí, de Lluc, d'una cadella de pèl blanquinós rojot i pits blancs.

Llucmajor:

[35] Semblant denunciació féu Joan Morey, de Llucmajor, d'un ca de pèl virat negre, morro negre.

[36] Semblant denunciació féu Nicolau Armengual, àlies Fosquet, de Llucmajor, d'un ca de pèl virat negre, morro negre.

[37] Semblant denunciació féu Joan Sastre, de Llucmajor, de Masdeu, d'una cadella de pèl virat, ma i peu dret blanc.

Petra:

[38] Bartomeu Riutort, de Petra declara tenir un ca de pèl blanc, tort de l'ull dret.

[39] El senyor Huguet de Sant Joan, de la Vall de la Nou posseïa un ca de pèl de rata collerat.

Sa Pobla:

[40] Semblant denunciació féu Llorenç Serra, de Subac, d'un ca de pèl roig, pits i peus blancs.

Pollença:

[41] Semblant denunciació féu Lleonard Cifre, de Pollença, d'un ca de pèl roig i peus blancs.

- [42] Semblant denunciació féu Antoni Marc, de Pollença, d'una cadella de pèl virat, pits blancs.
[43] Semblant denunciació féu Bartomeu Marc, de Pollença, d'una cadella de pèl virat obscur, morro blanc.
[44] Semblant denunciació féu Antoni Cerdà, de Pollença, d'un ca de pèl de rata fumat, morro negre.
[45] Semblant denunciació féu Antoni Aixertell, carnisser de Pollença, d'un ca tot blanc.

Porreres:

- [46] Antoni Artigues, de Porreres declara un ca de pèl rossot i morro fumat.
[47] Semblant denunciació féu Vicenç Basset, forner, d'un ca virat negre, diu el té per Miquel Armengual, carnisser de Porreres.

Puigpunyent:

- [48] Gabriel Nadal, de Superna denuncia un ca de pèl roig blanquinós i morro fumat.
[49] Pere Cortei una cadella de pèl roig i morro fumat.
[50] Pere Ferrà de Superna, un ca de pèl roig blanquinós.
[51] Joan Nadal de Superna, un ca roig sant (senat?) i coll blanc.
[52] Semblant denunciació féu Gregori Riera, escriptor, d'una cadella de mossèn Pere de Pacs, de Bunyolí, de set mesos, de pèl cendrós negre o "pardo", cames i morros blancs.

El Pujol

- [53] Semblant denunciació féu Joan Amer, del Pujol, d'una cadella de pèl virat roig, collerada blanca.

Santa Eugènia:

- [54] Semblant denunciació féu Macià Bibiloni, de Santa Eugènia, d'una cadella color mostela.

Santa Maria del Camí:

- [55] Semblant denunciació féu Miquel Colombàs, de Coanegra, d'un ca designat de pèl roig, morro blanc.
[56] Semblant denunciació féu Joan Canyelles, de Santa Maria, d'una cadella designada de pèl virat, morro negre.
[57] Semblant denunciació féu Antoni Simó, d'una cadella virada.
[58] Semblant denunciació féu Llorenç Fe, fill del metge Mero, d'un ca designat de pèl virat.

Santanyí:

- [59] Cristòfol Bennàssar, de Santanyí denuncia tenir un ca de pèl virat amb el morro fumat.
[60] Semblant denunciació féu Antoni Adrover, de Santanyí, del lloc de Calonge, d'un ca de pèl virat, cames i pits blancs.

Selva:

- [61] Mateu Martorell, àlies Amaga Diners, denuncia una cadella de pèl virat.
[62] Joan Colom té un ca de pèl virat, anques i coll blanc.

Sencelles:

- [63] Arnau de Santa Cília, de Sencelles té una cadella roja.

Sóller:

- [64] Semblant denunciació féu Joanot Calobra, de Sóller, d'un ca de pèl virat amb els pits blancs.
[65] Semblant denunciació féu Bartomeu Bisbal, de Sóller, d'un ca de pèl blanquinós.
[66] Semblant denunciació féu Pere Ferrà, àlies Petit, de Sóller, d'un ca roig, morro blanc i pits blancs.
[67] Semblant denunciació féu Joan Palou, de Sóller, d'un ca de pèl virat negre, morro negre.
[68] Semblant denunciació féu Miquel Estada, de Sóller, d'un ca virat.
[69] Semblant denunciació féu Bartomeu Rutlan, àlies Revull, de Sóller, d'un ca de pèl virat blanquinós, nas negre.
[70] Semblant denunciació féu Damià Deià, de Castelló, d'una cadella virada negre.
[71] Semblant denunciació féu Jaume Deià, de Castelló d'una cadella de pèl de rata, collerada blanca.

Valldemossa:

- [72] Semblant denunciació féu Bartomeu Mas, de Valldemossa, fill de Feliu, d'una cadella de pèl roig amb els pits blancs.

Sense localització:

- [73] Pere Vivot, donzell, denuncia un ca de pèl roig, cap fumat i la cua.
[74-75] Semblant denunciació féu Pere Campanar, sabater, en nom del magnífic mossèn Antoni Vivot, de dos cans tot dos negres i els pits blancs, un cames rojotes.
[76] Semblant denunciació féu el magnífic mossèn Pere Vivot, d'un ca de pèl de rata fumat.
[77] Semblant denunciació féu Joanot Gelabert d'un ca de pèl virat roig.
[78] Semblant denunciació féu Jeroni Rosselló, àlies Fe, d'una cadella virada roja.

- [79] Semblant denunciació féu mossèn Pere Sabater, d'un ca de pèl de mostel fumat, que diu que és de mossèn Jeroni des Catlar.
- [80] Semblant denunciació féu Sebastià Rigo, conrador, d'un ca tot negre i peus virats roigs.
- [81-82] Semblant denunciació féu mossèn Esperandéu Jolit, d'un ca i una cadella, amb quissos, tots de pèl negre collarats i peus blancs
- [83] Semblant denunciació féu Arnau Jaume, d'un ca de pèl roig collarat de blanc, de sis o set mesos.
- [84] Semblant denunciació féu mossèn Antoni Ferrer, d'un ca virat, d'edat de sis o set mesos.
- [85] Semblant denunciació féu Bartomeu Pons, àlies Barqueta, d'una cadella roja virada.
- [86] Semblant denunciació es féu d'un ca de pèl blanc, el cap del nas negre i una clapa blanca damunt el coll.
- [87] Semblant denunciació féu Hipòlit Brondo, d'un ca de pèl virat negre, els pits i peus blancs
- [88] Semblant denunciació féu mossèn Joan Cauelles, d'un ca de pèl roig, la boca negra.
- [89] Semblant denunciació féu Antoni Ripoll, d'un ca rojot, pits blancs.
- [90] Semblant denunciació féu Joan Gonyalons, sastre, d'un ca de pèl roig, els pits i peus blancs.
- [91] Semblant denunciació féu Bartomeu Marquet, d'un ca roig amb les galtes fumades.
- [92] Semblant denunciació féu Melcior Abraham, d'un ca de pèl cendrós.
- [93] Semblant denunciació féu Bartomeu Balaguer, fill de Jaume, d'un ca de pèl negre, pits i morro blanc.
- [94] Semblant denunciació féu Andreu Forner, escuder de mossèn Miquel de Pacs, d'un ca de pèl virat, morro i collarat de blanc.
- [95] Semblant denunciació féu mossèn Jaume Arnau Torrella, d'un ca de pèl virat
- [96] Semblant denunciació féu mossèn Nicolau Berga, d'una cadella de pèl negre, peus blancs i el cap de la coa blanc.
- [97] Semblant denunciació féu mossèn Bartomeu d'Olesa, d'un ca de pèl virat.
- [98] Semblant denunciació féu Lleonard Comelles, gerrer, d'un ca de pèl virat, morro i pits blancs.
- [99] Semblant denunciació féu mossèn Joanot Danús, àlies Hereu, d'un ca tot virat.

Cans per a l'exportació:

A l'època devia existir un negoci de cria de cans selectes de caça o guarda per a l'exportació.

- [100] Semblant denunciació féu mossèn Jaume Fiol, mercader, d'un ca roig, morro negre fumat, i promet embarcar-lo per a Càller amb el primer vaixell.
- [101] Semblant denunciació féu mossèn Antoni Domènec, d'un ca del seu germà, de pèl virat negre, peus i cames blanques, i promet d'embarcar-lo per a Barcelona.
- [102] Semblant denunciació féu Salvador Sureda, d'un ca virat negre amb els pits blancs, diu que el vol trametre fora la terra.

Es ca gros de Son Garcia
mossega i fa forat.
Patró, jo havia pensat
que l'agafásseu p'es cap,
i per sa coa En Bernat,
veiam si s'aufegaria.

La mort del ca: el canicidi

Els cans o altres animals, que mataven animals domèstics com els èquids, bòvids, cèrvids, ovelles, cabres, porcs, etc., eren sentenciats a la pena capital: havien d'esser sacrificats, sovint en públic. (Daboval 2003).

A Mallorca el 1356 es tiraven dins una sitja o pou negre. L'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria escriu el 1880 parlant dels cans de bestiar afamegats: "en general no els donen molt de menjar, de manera que a vegades encalquen pel seu compte els anyells, els escanyen i en xuclen la sang, en tal cas els maten de seguida, perquè a Mallorca es considera que aquest vici és incorregible". (Lluís Salvador 1999-2003, vol. 3: 433-434).

Canicidis

1247

Els cans ensinistrats per a la caça o la defensa, òbviament, tenien amo, i aquest n'era el responsable per això els devia tenir fermats i, portar cadena i collar si eren especialment dangerosos o tancats.

La tinença de cans devia disposar d'una base jurídica que desconexim. A Aragó, el Fur de Terol, recopilat el 1176, i ordenat per Jaume I el 1247, dedica el capítol CL a "Del que mate a un alano o a un sabueso". I diu així: "Mando además que cualquiera que mate a un alano, sabueso o galgo ajeno, peche por cada uno treinta sueldos, y por un perro de ganado que sea capaz de matar a un lobo o de arrebatarle la carne, peche veinte sueldos; por un podenco peche quince sueldos, por un cávavo peche diez sueldos, y por todos los otros perros peche cinco sueldos el que los mate y se le pruebe, según fuero; pero si no, por todas estas cosas el que sea acusado jure solo. Asimismo si alguno mata a un perro defendiéndose de él, si el que lo ha herido puede atestiguarlo, nada peche. Pero si no puede atestiguarlo, jure el dueño del perro que no lo mató en defensa propia, como el fuero establece, y perciba el pago. Pero si el perro de alguien muerde a una persona y ésta no puede matarlo, y el demandante puede probarlo, el dueño del perro ponga al causante del daño en poder del demandante para hacer de éste lo que le plazca, según su deseo; pero si no, el dueño del perro jure solo. Por todo otro daño cualquiera que haga un perro ajeno en la casa o fuera de ella y se puede probar, su dueño

repare el daño o ponga al causante del daño en poder del demandante; pero si no, jure el dueño y sea creído. Asimismo, si alguien mata a un gato y se le prueba, peche doce dineros; pero si no, jure solo el que sea acusado” . (Castañé Llinás 1989: 633-637).

Semblants disposicions devien ser vigents a Mallorca.
(Cárabo: cert tipus de ca de caça).

1342, 16 setembre

El governador general de Mallorca, Roger de Rovenac (?-1355), mana al batle de Felanitx “que vistes les presents nos trametz aquella chadella que devietz fer matar com nos siam molt freturosos de chans. E ab aquesta letra vos pregam que aquells chans que trobaretz bons, nos trametz e farets nos gran servey e plaer”

1343, 29 abril

El governador de Mallorca, Roger de Rovenac (?-1355), comunica al batle de Puigpunyent sobre el fet que En Colom, pastor, i Joan Hom de Déu, en gran perjudici del bestiar dels altres habitants, tenen una cadella silvestre que devora el bestiar. Convé que aquesta cadella sia morta. (Rosselló & Segura 1996: 43).

1349, agost

Na Sança, viuda de Joan Jordi, vol que el batle de Felanitx li faci justícia sobre el fet de Jaume Sabet que li matà una cadella estimada en 10 lliures.

1356, 22 novembre

Bernat Tozell, batle de Sencelles, havia de fer manament a Francesc Xers matés un ca carnisser o el posés en la sitja, cosa que no ha fet i el ca ha mort molt de bestiar de Jaume i Francesc Busquet. (Rosselló 1993: 126).
(Sitja: pou negre).

1365, 4 febrer

El governador de Mallorca, Bernat de Tous, s'adreça a Ramon Ribes, batle reial i a Guillem Ribes, batle bisbal, ambdós d'Esporles, comunicant les queixes de la dona Caterina, viuda del misser Ramon de Capcir, sobre que els dos batles han entrat dins la casa de la seva alqueria i li han mort els cans. (Albertí & Rosselló 1996: 158).

1367

El batle de Pollença ordena matar dos cans de caça propietat de Bernat Montserrat que són carnisseros i que han mort tres anyells i una ovella, de Miquel Blanc vers els molins de Cubelles. El batle va matar també una cadella quissona de caça que no feia mal. (Mayol 2008: 299).

1445, 8 abril

Arnau Ferrer, de Felanitx, afirma que Guillem Julià “li ha morta una cadella negra molt bona la qual no haguera donada per XV florins d'or” (cada florí valia 18 sous). (Rosselló 2008: 185).

1450-1453. Revolta forana

Els cans podien ser matats com a venjança política; així va passar en la revolta forana de 1450-1453.

Els revoltats, “así también alancearon a un perro atado a la caballería de Morneta, [posseïó de Binissalem], tras de robar a su señor Juan de Torrella el vino, el aceite y la avena [Avena] , y de devorarle en repetidas comilonas multitud de vacas, becerros y novillos, más de cuarenta pavos y otra volatería menor”. (Quadrado 1986: 224-225).

1481, 13 juliol

El rei Ferran d'Aragó (1456-1516), aprova els privilegis que gaudeix la Casa dels Bans de Mallorca.

Al capítol 32 es mana que ningú no gos “aucire ca de caça, sots pena de 100 sous”. (Vaquer 1988: 942).

1689, 12 setembre

Guillem Vaquer, de Felanitx, diu que té testimonis per fer constar com Pere Roig, Taló, va tirar una arcabussada a una cadella seva i l'ha morta.

Declara Simó Bordoy i “diu, lo que jo sé és que haurà circa 20 dies que oí a dir a Pere Roig, Taló, que havia tirat una arcabussada a un ca negre a dins la sua vinya, y a cap de dos o tres dies jo vi un ca negre mort dins la vinya del discret Miquel Joan Pujals, apotecari, visina de la dit Roig, però jo no conegué dit ca perquè ja estava del tot corromput, y antes de açò lo dit Vaquer me digué que la sua cadella estava malalta, que li donàs un poch de pa per veure si menjaria, y açò era en la sua vinya, y no sé més”. (Rosselló 2009: 186-187).

1734, 6 setembre

Bartomeu Vaquer, fill d'Antoni, posa instància criminal contra Miquel Pau Nadal “en dies passats, devant la vista de Joan Vaquer, son fill y germà respective, ab un tir d'escopeta, li havia mort un gosso, y lo havia mort dins un camp”. Aquest Nadal fou tancat a la presó. (Rosselló 2009b: 72).

1770, 30 agost

Crida publicada per ordre del Reial Acord, manant que tota persona que tengui cans de qualsevol casta, a tota l'illa, els mati, o tengui fermats a la casa durant 40 dies, baix multa de 20 lliures. (Campaner 1984: 565).

El cadàver

Els animals morts s'enterraven lluny de les cases i dins clots fondos. O es tiraven en els valls de les murades o dins un torrent.

Ramon Llull (1232-1316), en la seva descripció de l'infern, composta entre 1274 i 1276, diu que “con iràs fora l mur de la ciutat e trobaràs les bèsties mortes que hom gita al vall, e veuràs molts cans grans e poch que rouràn a aquelles bèsties les orelles e los ulls e la cara e los brassos e les cames, entraran dins lur ventre e rouràn lurs ossos e menjaran lur cor e lurs entranyes”. (Llull 1906: 195; 1986: 195).

1371, 27 agost

Com sia que el Veguer de Fora ha sabut que es llancen bèsties mortes al torrent prop del pont de Fornalutx, ara mana al batle de Sóller faci una crida prohibint llançar bèsties mortes i altres sutzures a dit torrent. (Pérez 1974: 84-85).

1479

Els jurats de Ciutat juntament amb el mostassaf reconeixen que “stava molt bruta de continu per rahó de diversos gats, cans, gallines e altres animals morts e sutzures que huns e altres lensaven per los carrers axí carribles com carrerons la qual cosa era certament molt letia altra que aportava en si per la infecció que les dites coses donaven corrupció e alteració a les jents”. Vistes aquestes coses acorden que un home els recollirà i llançarà al mar. (Barceló & Rosselló 2006: 100).

1481

Es mana que ninguna persona tiri o faci tirar alguna bèstia morta ni deixar-la morir a la Riera; l'han de dur al lloc acostumat. (Campaner 1984; 188).

1744, 15 juliol

El Capítol de Canonges de la Seu de Mallorca avisà a l'Ajuntament de Palma que no es podia estar dins la Seu a causa de la pestilència que feien la multitud de cadàvers de cans que s'havien tirat pel Mirador a causa de l'ordre de matar aquests animals per mor de la passa de ràbia. L'Ajuntament ja havia ordenat que fossin enterrats els cadàvers. (Campaner 1984: 531; Fajarnés 1900).

A l'època encara no es sabia que els cadàvers putrefactes de cans rabiosos continuaven sent altament contagiosos.

La cinofàgia

La cinofàgia era corrent a la Europa neolítica, Àfrica del Nord, Canàries precastellana, i Amèrica precolombina.

Segons conta Hipòcrates (460 aC-370 aC), en el tractat mèdic Sobre la dieta, les carns de ca ressequen, escalfen i donen vigor, però no són laxants. La carn dels cadells humiteja, és laxant i és diürètica.

La cinofàgia, pràctica corrent a Corea, Xina, Tibet, Birmània, Vietnam, Tailàndia, Laos, Filipines, Senegal, etc. - els llibres de cuina d'aquets països en són una prova inqüestionable -, i més rara a Tunísia i Algèria malgrat les interdiccions alcoràniques, no consta a Mallorca. (Fuet 1890).

Tant els cans com els moixos, eren consumits en temps de grans fams col·lectives pròpies dels assetjaments de les ciutats, com el de Paris de 1509, o d'algunes ciutats italianes del segle XII, o en temps de gran misèria i penúria. Aquestes situacions extremes també provocaven la hipofàgia a llocs a on no es practicava.

La carn de ca estava desaconsellada i a vegades interdicta per a l'alimentació dels falcons i altres ocells de presa per ser carn nervosa. (Bover & Rosselló 2003: 149).

La carn de ca s'emprava com a excipient o medicament simple per a tractar l'ocell de caça. (Querol 2003: 69; Beaufrère 2004; Bugnion 2005).

Actualment a Europa es pot considerar com una moda extravagant en alguns rars restaurants orientals.

La pell

Després de mort el ca, les despulles encara tenien utilitat. Amb la pell dels cans es confeccionaven cintes per a fermar el calçat o la roba, com també guants. Les cintes es venien per dotzenes i els cuiros per unitats.

Les pells de ca s'empraven per a la confecció d'alguns instruments musicals de percussió, com la simbomba. Tal vegada la cançó de simbomba més popular relacionada amb la pell de ca, sia:

“Sa ximbomba ja no sona,
ni sona ni sonarà,
perquè té sa pell de ca
i sa canya que no és bona”.

Altres opinen que la pell de la ximbomba ha d'esser “preferentment de conill o de moix”. (Ximbomba 1997).

Es feien antipares. Antipara: espècie de calça de couro o roba, sense peu, que es lliga a la cama i la cobreix del genoll

al turmell, s'empraven a Mallorca, Eivissa, etc.

1740, 29 març

Inventari dels béns de Magí Prohens, de Son Xorc de Campos.

Té “unas antipares novas de pell de ca”. (Vibot & Roser & Villalonga 2013: 286).

Amb pells de ca i de moix es feien els gits emprats en falconeria els quals eren diferents per a cada peu del falcó, i fets de bon adob per a que no s'endurissin amb la humitat. També es feien amb aquestes pells les llongues de falconeria: “huyts pells de ca adobades ... ço és les dos pells grans per a llongues”. El manteniment de les llongues en bon estat era una de les obligacions del falconer major segons les Lleis palatines. (Van den Abeele 1994: 106-109; Bover & Rosselló 2003: 110-111; Querol 2003: 237, s.v.: llonga; Beaufrère 2004: 223, s.v. jet).

Els guants emprats en falconeria confeccionats en pell de ca, es deien guants de ca. Aquesta pell estava “especialment recomanada per a la confecció de tot el material falconer degut a la seva finor, lleugeresa i resistència”. (Querol 2003: 211-212, a.v.: guant.).

Al segle XIX “en Mallorca se utiliza su piel [dels cans] para confeccionar una especie de bolsas en forma de cartera, muy en boga entre los fumadores labriegos del país para contener el tabaco, que según expresión vulgar se conserva fresco en ellas”. (Barceló 1872: 102).

L'amo va néixer amb ventura
com en aquest món vengué:
va dur pel seu menester
dos-cents cans i una fura.

Cans i medicina popular

A Menorca “la saliva de ca servia per guarir ferides. La llet de cussa era emprada tant en gotes com en banys per llevar els fics i les berrugues de les mans.

Contra la ràbia i els mossos dels cans, es feien emplastres de ceba (*Allium cepa*) i all (*Allium sativum*). Per evitar que un ca mossegat agafés la ràbia, se li feia beure durant nou dies fulles de pentinella [*Sanguisorba minor*], amb llet”. (Moll 2003: 76).

Els excrements

A les farmacopees medievals hi figuren els excrements o femta de ca, entre els medicaments d'origen animal. (Vernia 1981: 87).

Es dia de Sant Feliu
vaig dinar d'una galleta.
En sentir tro d'escopeta,
cada auell surt d'es seu niu.

Cans, dimonis i bruixes

A diferència dels moixos negres, els quals es troben vinculats amb la bruixeria des de fa segles, els cans no hi estan tant.

Cans i dimonis van lligats des de temps antics. Ramon Llull diu en la seva Doctrina pueril, composta entre 1274 i 1276 i en el capítol dedicat a la descripció de l'infern: “E veurán los demonis en semblansa de cans e de leons e de serpents”. (Llull 1906: 195; 1986: 195).

Caterina Floreta era una bruixa catalana de Vic, que va ser convidada a venir a Mallorca per la família Ballester per encarregar-li certs treballs de bruixeria. I aquí tengué una topada amb el Sant Ofici de la Inquisició. El procés durà de 1622 a 1626.

Utilitzava els cans negres en els seus encanteris. Un testimoni explicà com Floreta demanà “un perrillo negro que aún no hubiese abierto los ojos”. Es comprà un quissó que encara no tenia quatre dies, l'enterraren viu quatre dies, després dels quals el picaren. Mentre el picaven Floreta deia “y dezia cuando enterrava el perrillo y molía los huesos que no enterrava el perrillo ni molía los huesos sino el corazón de tales personas”. (Prohens 1995a: 136-137).

Antònia Palmer, d'Andratx l'any 1669 declarava voluntària davant el Tribunal del Sant Ofici de la Inquisició que des de l'edat de tres anys que vivia en casa dels seus pares “ha sido atormentada del demonio y muchas veces con grande crueldad y que se le ha representado con diferentes formas como de serpiente, perro y gato y muchas veces parecía que la ahogaba. Y esta pasada Cuaresma pasada la dio muchos golpes haziéndola muchas llagas y a veces traya olor como de azufre”. (Rosselló 1982).

Magdalena Calafat, habitadora d'Inca, fou penitenciada pel Tribunal del Sant Ofici de la Inquisició a finals del segle XVII. En certa ocasió anà des de la vila d'Inca a la de Manacor en forma de ca, però entrant dins una casa, li donaren tal pallissa de bastonades que se'n tornà escapat a Inca: “que haviendo ido un día desde la villa de Inca donde vivia a la de Manacor (las dos de este Reino) en forma de perro y entrando en casa de una muger, la havia dado unos palos de tan buena gana que saliéndose de dicha casa y bolviendo a la suya en la misma forma de perro, se havia hallado, mudándose en la propia de mujer, todo su cuerpo lleno de cardenales que aun le duraban y se los havia enseñado y visto ella (el testimonio que declara) en la espalda, y que la havia dicho la dicha Magdalena que no quería más tomar forma de

perro porque la havia salido tan mal como veía”. (Rosselló 1984c: s.p.; 1997: 48-49).

Catalina Mir, natural de Petra, i habitadora de Ciutat, de 43 anys d'edat casada amb un hortolà, fou acusada el 1682 d'exercir la bruixeria. Exposava que a vegades veia les bruixes en forma de cans, altres en forma de vedelles. (Rosselló 1983: 12).

Insults

Quan hi havia una topada entre dues persones encara que fos per motius insignificants, era habitual insultar-se. Un insult ofensiu era dir-se: ca! fill de ca!

Es deia als sarraïns i jueus i a persones considerades despreciables.

Barba merdosa, banyut, ca, per lo cul de Déu, bagassa, bagassa cantonera, sutze bagassa, fill de bagassa, bord, eren insults freqüents. (Canals 2003: 39, 91-94).

1372. Binissalem.

Pere Planes diu a Pere Torges, sard: fill de can!

1381

La dona Arena, muller de Joan Grec, diu a Abraham, jueu: can! fill de can! (Canals 1996: 27-28).

1401

A Binissalem, Bartomeu Quintana insultà a “capius grecs que quasi havien atropellat el seu fill amb un mul. Els diu: barba merdosa! traïdors! ca!”.

1403

Jordi Pol, Guillemó Pascal, fill de G. Pascal, i Pericó Llinars, de Binissalem, “després d’haver apallissat i sagnat a Jacme Xaure, tartre, per haver perdut una gresca i aquest no haver pagat el que devia, li digueren moltes injúries a més de dir-lo ca!, fill de ca fotut!”. (Canals 2003: 39, 109-114).

1403

Jaume Esteva també insultà Jordi, captiu de Guillem Garriga, de Binissalem dient-li: ca!, fill de ca!. (Canals 2003: 39, 119-126).

1613, 21 gener

Declaració de Gabriel Ensenyat, comissari reial de 60 anys, sobre uns avalots de bandejats, succeïts a Andratx.

“Viu a Pere Alemany, de Sóller, ab una spasa tirada y anave bravetjant y arremetent contra el Batlle tratant-lo de cha, fill de cha, perro y que lo matarien”, (Pasqual Arrom 1882: 142).

1858

Joan Josep Amengual i Reus (1793-1876), registra al seu Nuevo diccionario mallorquín-castellano-latín l'insult: ca ronyós, que es dirigia a sarraïns i jueus. (Amengual 1858: 300-301).

Cans i moixos en l'art

1450. Retaule de la Passio Imaginis.

Retaule en pedra, obra de l'escultor Huguet Barca (s. XV), originàriament policromat per Joan Marçol (m. 1453), pintor, de l'ermita de Sant Salvador de Felanitx, dedicat a la Passió de Jesucrist i conegut com la Passio Imaginis. Especialment interessant perquè, a més, representa la iconografia de la indumentària dels jueus mallorquins de l'època.

Inclou a la part inferior, el Sant Sopar, a davall de la taula del qual, s'hi troba un ca ajupit, menjant una bocinada que algun comensal, Jesús i els dotze apòstols, li han donat. I un moixet menjant les miques que cauen de la taula.

El motiu del ca i el moix que mengen davall la taula del Sant Sopar també es troba en la pintura. Deu ser una antiga i apòcrifa tradició pietosa.

Mateu Aymerich (1715-1799) diu: “Así los gatos como los perros por los servicios que hazen al hombre se contentan con los desperdicios de su mesa; los perros gustan más de la carne y de los huesos que se arrojan bajo la mesa; los gatos gustan más del pescado, y unos y otros comen con gusto un pedazo de pan”. (Iglésies 1949: 233-234).

Un ca se'n va anar a caçar

i va fer un llarg camí

i va amollar un coní

per una rata agafar.

Imatge completa del retaule del Santuari de Sant Salvador (Felanitx). A la iconografia inferior, imatge del Sant Sopar a on són figurats un ca i un moix (vegeu portada del llibre i veureu el ca en detall). Fotografia de Miquel Àngel Gual.

Detall de l'apòstol a la taula i el ca del retaule del Santuari de Sant Salvador (Felanitx). Fotografia de Miquel Àngel Gual.

El topònim S'Hort des Ca

S'Hort des Ca és el lloc originari del barri de la Soledat de Palma. Ramis (1962), Mascaró (1992) i Valero (2008) no indiquen l'origen d'aquest topònim. Proposam que podria estar relacionat en un ca rabiós que vivia en "las Huertas" de Palma, segons un ban del segle XVIII, un dels primers horts que s'urbanitzaren de la Soledat.

Antroponímia

Llinatges canins presents a Catalunya, València i Balears.

Caner
 Canet*
 Coniller
 Cussó
 Gosset
 Llebrers*
 Perdiguier
 Saués
 Vallcaneres*

*Corrents a Mallorca

(Extret d'Alcover & Moll, i Moll (1987).

Agraïments

Jaume Boada i Salom.
 Centre de Documentació de la Universitat de les Illes Balears.
 Juan Carlos Elvira Mate.
 Bouchaïb Ferryat.
 Miquel S. Font i Poquet

Miquel Jaume i Campaner.

Gaspar Jerez Cortijos.

Joan Manera Jaume

Gabriel Puigserver i Gil de Sola.

Als amics de la ONCE.

I d'una manera especial a Guillem X. Pons Buades per a la cura en l'edició final d'aquest llibre.

Referències

- Achelle, 1885. "La chasse du lapin avec l'autour". A: La gazette des chasseurs, 109: 496-501
- Acta sanctorum. Junii. Tomus III ... qui continet Leges palatinas Jacobi II, regis Majoricae, similiter illustratas. Antverpiae : apud Viduam Henrici Thieullier, 1701
- Adrover, Jaume, 2010. "Miloca". Dins: Atlas dels aucells nidificants de Mallorca i Cabrera, 2003-2007. Palma: GOB
- Aguilar González, Joan Salvador, 1993. "Merla" / JSA. Dins: Gran enciclopèdia de Mallorca, 10: 392
- Aguilar González, Joan Salvador, 1994. "Passerell" / JSA. A: Gran enciclopèdia de Mallorca, 12: 409
- Aguilar González, Joan Salvador, 1995. "Perdiu" / JSA. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 13: 54-55
- Aguilar González, Joan Salvador, 1995. "Polla d'aigua" / JSA. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 13: 220-221
- Aguilar González, Joan Salvador, 1995. "Puput" / JSA. Dins: Gran enciclopèdia de Mallorca, 14: 101
- Aguilar González, Joan Salvador, 1995. "Ropit" / JSA. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 14: 374-375
- Aguilar González, Joan Salvador, 1996. "Sebel·lí" / JSA. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 16: 48-49
- Aguilar González, Joan Salvador, 1996. "Sel·la" / JSA. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 16: 74
- Aguilar González, Joan Salvador, 1997. "Tord" / JSA. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 17: 217-218
- Aguilar González, Joan Salvador, 1997. "Tórtora" / JSA. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 17: 264
- Aguilar González, Joan Salvador, 1997. "Sol·lera" / JSA. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 17: 21-22
- Aguilar González, Joan Salvador, 1997. "Tudó" / JSA. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 17: 336
- Aguilar González, Joan Salvador, 1998. "Virot" / JSA. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 18: 209
- Aguilar González, Joan Salvador, 1998. "Voltor" / JSA. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 18: 225-226
- Aguilar González, Joan Salvador, 1998. "Xoriguer" / JSA. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 18: 254
- Aguilera Pleguezuelo, José, 2005. La cocina española del siglo XIX. Málaga: Arguval
- Aguiló, Estanislau, 1900. "Documents curiosos del segle XIV". A: Bolletí de ls Societat Arqueològica Lul·liana, 8: 425
- Aimeric, Mateu, 1949. Mateu Aymerich, S.I., 1715-1799, i la seva "Historia geográfica y natural de Cataluña": seguit de la transcripció del volum dedicat al regne animal segons el manuscrit inèdit del Palau Reial de Madrid / [editat per] Josep Iglésies. Barcelona: [Quaderns de Geografia]
- Albertí & Rosselló 1996. Història d'Esporles : segles XIII-XVI / Jaume Albertí, Ramon Rosselló. Palma : Leonard Muntaner
- Albertí, Jaume, Rosselló, Ramon i Vibot, Tomàs, 2002. Son Valentí, Son Balaguer, Ses Mosqueres: una història, un territori / Jaume Albertí, Ramon Rosselló, Tomàs Vibot. Banyalbufar: Associació Cultural Bany-Al-Bahar
- Alcover & Moll, 1964. Diccionari català valencià balear / Antoni M. Alcover, Francesc de B. Moll. Palma : Moll. S.v.: Ca, 2: 760-763
- Alcover i Thomàs, Josep Antoni, 1991. "Geneta" / JAA. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 6: 228
- Alcover i Thomàs, Josep Antoni, 1992. "Llebra" / JAA. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 7: 312
- Alcover i Thomàs, Josep Antoni, 1993. "Mart" / JAA. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 10: 283
- Alcover i Thomàs, Josep Antoni, 1994. "Moix silvestre" / JAA. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 11: 74
- Alcover i Thomàs, Josep Antoni, 1994. "Mostela" / JAA. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 11: 232
- Alcover i Thomàs, Josep Antoni, 1997. "Tudó" / . En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 17: 336
- Alcover i Thomàs. Josep Antoni, 1979. Els mamífers de les Balears. Palma de Mallorca: Moll
- Alcover & Moll. Diccionari català-valencià-balear. – Palma: Moll
- v. 2: 634, s.v.: bou
 - v. 2: 773, s.v.: cabirol
 - v. 2: 781-784, s.v.: cabra
 - v. 2: 795-796, s.v.: caça
 - v. 3: 127-128, s.v.: cérvol
 - v. 3: 128-129, s.v.: cero
 - v. 3: 400-401, s.v.: conill
 - v. 3: 544-545, s.v.: corn
 - v. 4: 6, s.v.: daina
 - v. 4: 647, s.v.: egua
 - v. 5: 135-136, s.v.: eriçó
 - v. 5: 445-446, s.v.: esplugabou
 - v. 5: 699, s.v.: faisà
 - v. 5: 874-875, s.v.: filat
 - v. 5: 907, s.v.: flamenc
 - v. 6: 215, s.v.: gasela
 - v. 6: 922-923: s.v.: llebre
 - v. 7: 50-53: s.v.: llop
 - v. 7: 638: s.v.: mufró
 - v. 7: 887-888. S.v.: òliba
 - v. 8: 132: s.v.: palet
 - v. 8: 196: s.v. paó o pago
 - v. 8: 749-753: s.v.: porc

- v. 9: 161-164: s.v. rata
- v. 9: 547-548: s.v.: rossí
- v. 9: 312: s.v.: salvatgina
- v. 10: 12: s.v. sordall
- v. 10: 356, s.v.: tord
- v. 10: 388-389, s.v. tórtora
- v. 10: 389, s.v. tortuga
- v. 10: 571, s.v. Tudó o todó
- v. 10: 635-636, s.v. vaca
- v. 10: 677, s.v.: vedell, vedella

- Alcover, J.A. i Muntaner, J. 1985. "Els vertebrats de les illes Pitiüses" / Josep Antoni Alcover, Jordi Muntaner. A: *Estudis Baleàrics*, 16:105-116
- Alderton, David, 1994. *Perros*. Barcelona : Omega.
- Alemaný, Lluís 1968. *Contribución a la historia de la farmacia en Mallorca 3*. Palma de Mallorca: Impr. Mossèn Alcover
- Alomar i Canyelles, Antoni Ignasi, 1995. *L'armament i la defensa a la Mallorca medieval: terminologia*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics
- Alomar i Canyelles, Guillem, 1990. "Daina". En: *Gran enciclopèdia de Mallorca*, 4: 235
- Alomar i Canyelles, Guillem, et al., 1996. "Aprofitament dels recursos". Dins: *Sa Dragonera, parc natural*. Palma: Consell Insular de Mallorca
- Altra ed.: *Production et société : recherches sur l'écologie et l'anthropologie des sociétés pastorales*. Paris, 1985: 71-77
- Alzina i Oliver, Mateu, 2014. *Els ulls de la nit: Sa Dragonera 1820-2008*. Palma: Documenta Balear
- Amengual i Reus, Joan Josep, 1858. *Nuevo diccionario mallorquín-castellano-latín*. Palma: Impr. Juan Colomar. Altra ed. facsímil: 1998

Inclou:

- Ànnera, 1/122
- bou, 1/278
- buscarétm 1/298
- ca, 1: 299-301
- cabra, 1/304
- caragol, 1/346
- cega, 1/372
- cél·la, 1/374
- cero, 1/380
- cisne, 1/386
- coarrocja, 1/395
- colom, 1/401-402
- corn, 1/447
- cuniy, 1/627
- enganapastor, 1/644
- erissó, 1/ 627
- estornell, 1/737
- faizà, faizana, 2/5
- falcó, 2/16
- fuell, 2/64
- fura, 2/66
- gallineta d'aigua, 2/75-76
- garsa, 2/83-84
- gat, 2/86-87
- gavina, 2 /88
- geneta, 2/92
- grua, 2/126
- gual·lera, 2/127
- llebre, 2/254
- llebrer, 2/254
- llop, 2/277
- mart, 2/310
- mostel, 2/359
- oca, 2/376
- òliba, 2/378
- pago, 2/387
- perdiu, 2/407

perdiuer, 2/407
 porc, 2/428
 puput, 2 /453
 rata, 2/161
 sol·lera, 2/524
 tort, 2/551
 tudó, 2/564
 tortuga, 2/553
 voltó, 2/588
 xoriguer, 2/591

- Antics receptaris de cuina mallorquina / Transcripció, estudi preliminar, índex i notes a cura d'Alexandre Font, Francesca Trobat. Palma: Lleonard Muntaner, 1999
- Arellano, Juan Manuel de, 1745. El cazador instruido, y arte de cazar con escopeta y perros, á pié y á caballo. En Madrid : Oficina de Joseph González
- Arkwright, William, 1993. El pointer y sus predecesores: historia ilustrada del perro de muestra desde las épocas más antiguas. Bilbao : Ondiz
- Armstrong, John. The history of the island of Minorca. London: Impr. C. Davis, 1752. Altres ed.: 1754, 1769, 1782, 1930, 1956, 1971, 1978, 1990
- Arribas Palau, Mariano, 1975. "Los perros que llevó Jorge Juan de regalo a Marruecos". A: África, 404-405: 9-13
- Arribas Palau, Mariano, 1976. "Carlos III envía al sultán de Marruecos unas ovejas y carneros merinos". A: África, 420: 391-394
- Asensi Peinado, Pascual, 1998. El nuevo libro del presa canario y el ca de bou. Premià de Mar (Barcelona) : Tikal
- Azagra, Mercedes, 2015. "[Cà rater mallorquí]: un buen guardián". A: Brisas, semanario de Última hora, 1444: 38
- Balaguer y Laiglesia, Francisco Antonio, 1834. Observaciones medico-higiénicas para preservar y curar con seguridad la mordedura del perro u otro animal rabioso. Alicante : Imprenta de N. Carratalà
- Balaña Andreu, Francisco, 1980. El podenco ibicenco. Barcelona : Hispano Europea
- Ban (1733-02-19)
 Títol: D. Patricio Laules Cauallero del Orden de Alcantara ... Por quanto prohibir la matansa de todo genero de Cassa en esta Isla durante el ti-epo de su cria, por la utilidad que se sigue al publico: Ordenamos ... que desde la publicacion deste
- Ban (1745, 17 febrer)
 D. Juan Restituto Antolines de Castro y Aguilera, Comendador de Castro, ... Por quanto se ha hecho presente por la junta de la Morbería, que en la Villa de Sóller, se hallan dos mugeres mordidas por perros rabiosos, y con pocas esperanzas de vida. [Palma : s.n.]
- Ban (1746, 3 març)
 D. Juan Restituto Antolines de Castro, y Aguilera Comendador... por quanto conviene prohibir la matança de todo género de cassa en esta Isla, durante el tiempo se su cría, por la utilidad que se sigue al Público: Por tanto ordenamos ... que desde el día de la publicación de este bando... – [Palma]: [s.n.], [1746]
- Ban (1753, 6 febrer)
 Don Luis González de Alvelda, marqués de Cayro... Por quanto en atención a los vandos y edictes mandados publicar... – Palma: s.n., 1753. Inclou ordres per regular la veda de la caça a Mallorca.
- Bando de Luis Gonzáles de Alvela mandando a todo género de personas ... no se extraigan pieles algunas ... curtidas o sin curtir, según acuerdo de esta Real Audiencia ante la petición presentada por el Gremio de Zapateros. – [Palma de Mallorca: s.n.], 1754
- Ban (1758, 5 abril)
 Don Luis Gonzáles de Aluelda, Marqués de Cayro, ... Por quanto nos hallamos con repetidos avisos, que se han dado por algunas personas, exponiendo que por el continente de esta Isla andan sueltos muchos perros rabiosos ocasionando daños irreparables y queriendo proveher de remedio oportuno. [Palma : s.n.]
- Ban (1758, 13 maig)
 Don Luis Gonzáles de Aluelda Marqués de Cayro, ... Por quanto nos hallamos informados que sin embargo del vando que se publicó el día diez de el próximo pasado mes de abril, continúan en ir sueltos diferentes perros rabiosos, y otros que no lo son, no obstante de haverse mandado matar los primeros, y que los segundos de qualquiera especie que fuessen los tuviessen sus dueños encerrados. [Palma : s.n.]
- Ban (1764, 30 agost)
 Francisco de Paula Bucareli, Ursúa, Henestroza, Lasso de la Vega, Villasis, y Córdoba, Cavallero del Orden de San Tiago, ... Por quanto Nos hallamos con el aviso que se ha dado de algunes persones, exponiendo que por el continente de esta Isla andan algunos perros con rabia, y los demás sueltos. [Palma : s.n.]
- Ban (1766, 7 juliol)
 Don Antonio de Alós, Marqués de Alós, ... Por quanto por parte del Agente Fiscal del resguardo de la pública salud, con pedimento de oy día de la fecha se Nos ha representado, que en esta isla se hs experimentado algunos años una universidad de rabia en los perros, y para preservar mayor extensión. [Palma : s.n.]
- Ban (1768, 28 novembre)

- D. Antonio de Alós, y de Rius, Marqués de Alós, ... Por quanto Nos hallamos con seguras noticias de que estos días passados en el lugar llamado de Establiments del termino de la villa de Esporlas, un perro rabioso mordió una muchacha ... se acordó expedir esta bando. [Palma : s.n.]
- Ban (1769, 1 desembre)
- D. Antonio de Alós, y de Rius, Marqués de Alós, ... Por quanto se está experimentando el mismo pernicioso abuso, de permitir los dueños de los perros de pressa, el que anden sueltos por las plazas... haviendose tenido presente en el General Acuerdo de este día, se acordó repetir el presente Vando. [Palma : s.n.]
- Ban (1770, 29 agost)
- D. Antonio de Alós y de Rius, Marqués de Alós, ... Por quanto Nos hallamos seguras noticias de que estos días pasados un perro rabioso anduvo por las calles, ... haviéndose tenido presente en el acuerdo extraordinario de este día, se acordó expedir este bando por el qual, y su tenor ordenamos a todo género de personas ... que tengan perros ... los maten. [Palma : s.n.]
- Ban (1771, 30 juliol)
- D. Antonio de Alós y de Rius, Marqués de Alós, ...Por quanto haviendose tenido presente en el Real Acuerdo fe los repetidos perjuicios, que se siguen a los vecinos, y moradores de esta Ciudad de que varios de ellos tienen palomes boladoras...[Palma: s.n.]
- Ban, 1774, 20 octubre
- Don Antonio de Alos y de Rius ... Por quanto nos hallamos con seguras noticias de haver andado por las calles de esta ciudad un perro rabioso, mordiendo a otros perros ... y resulte entre ellos una rabia universal ... este bando por el qual y su tenor ordenamos y mandamos a todo genero de personas ... que tengan perros de qualquier especie ... los maten ò tengan atados en sus propias casas por el termino de quarenta dias ... [S.l. : s.n., 1774]
- Ban 1939, Palma de Mallorca . Ajuntament.
- Don Gabriel Riera Alemañy, teniente coronel de infantería retirado, alcalde presidente de la Corporación Municipal de la M.I.N. y L. ciudad de Palma, Hago saber: que, a pesar de las disposiciones dadas por mis antecesores, vienen infringiéndose con sobrada frecuencia las ordenanzas municipales respecto a la forma de circular los perros, lo cual ha dado lugar a que, recientemente, hayan sido mordidas algunas personas ... Palma de Mallorca : s.n.
- Bando de Luis Gonzáles de Alvela mandando a todo género de personas ... no se extraigan pieles algunas ... curtidas o sin curtir, según acuerdo de esta Real Audiencia ante la petición presentada por el Gremio de Zapateros. – [Palma de Mallorca: s.n.], 1754
- Banegas López, Ramon Agustín, 2006. L'aprovisionament de carn a Barcelona durant els segles XIV i XV. Barcelona: Universitat de Barcelona
- Barceló & Rosselló, 2006. La Ciudad de Mallorca : la vida cotidiana en una ciudad mediterránea medieval / Maria Barceló, Guillem Rosselló Bordoy. Palma : Leonard Muntaner
- Barceló Adrover, Antoni, 2009. La caça a Mallorca: història, societat, economia, territori i medi ambient. Palma : Govern de les Illes Balears, conselleria de Medi Ambient
- Barceló et al. 2000. "L'apotecaria medieval a Mallorca". Dins: La farmàcia a les Illes Balears. Palma: Cooperativa d'Apotecaris 21-33
- Barceló i Combis, Francesc, 1866. Catálogo metódico de las aves observadas en las Islas Baleares. Revista de los progresos de las ciencias, 15(1): 1-40.
- Barceló i Combis, Francesc, 1872. "Mamíferos de las Baleares. Fam. Canina. Canis, auctorum". A: Revista balear de literatura, ciencias y artes, 6: 99-102
- Barceló i Combis, Francesc, 1875. "Apuntes para la fauna balear", En: Anales de la Sociedad Española de Historia Natural, IV
- Barceló i Crespí, Maria, 1996. Aspectes de la vida quotidiana medieval a Calvià. Calvià : Ajuntament de Calvià
- Barceló i Crespí, Maria, 2001. Els Llitrà ; una nissaga de notaris a la Mallorca baixmedieval. Palma: Leonard Muntaner
- Barceló i Crespí, Maria, 2002. " Inventari de ls possessió de Ramon Gual a Marratxí (1504)" / Maria Barceló Crespí. Dins: III Jornades d'estudis locals a Marratxi. Marratxí : Ajuntament de Marratxí, Àrea de Cultura p. 89-98
- Barceló i Crespí, Maria, 2004. "El casat de les possessions a la Mallorca baixmedieval: estructura i funcions". En: Bolletí de la Societat Arqueològica Lul.liana, 60: 101-126
- Beaufrère, Hubert, 2004. L'exique de la chasse au vol : terminologie française du XVIe au XXe siècle. Nogent-le-Roi : Jacques Laget
- Bellés, Xavier, 2010. Bestiari: bestiari català. València. Universitat de València
- Benoist, J.O., 1984. "Le gibier dans l'alimentation seigneuriale: Xie-XVe s.". En: Manger et boire au Moyen Âge: Actes du Colloque de Nice, 15-17 octobre 1982. Nice: Les Belles Lettres, 75-87
- Berard, Jeroni Boix de, 1983. Viaje a las villas de Mallorca: 1789. Palma: Ajuntament de Palma ; Luís Ripoll
- Berendsen, Anne, Keezer, Marcel B., Schoubye, Sigurd, Simoes, Joao Miguel Dos Santos i Tichelaar, Jan. 1977. Kulturgeschichte der Wand- und Bodenfliesen von der Antike bis zur Gegenwart. Verlag: Wiesbaden. R. Löwit. 287
- Blaze, Elzéar, 1856. Histoire du chien. Paris : Mme. Croissant
- Bodson, Liliane, 1981. "Le nom du lapin de garenne *Oryctolagus cuniculus* J., dans quelques langues européennes". En: J. Rougeot, ed. Le lapin: aspects techniques, sociaux et culturels. Ethnozootechnie, 27: 81-88
- Bodson, Lilianne, 1980. "Place et fonctions du chien dans le monde antique". Dins: Le chien : évolution des races, de l'élevage et de l'utilisation du chien ; comptes rendus de les Journées d'étude organisée par la Société

- d'Ethnozootechnie ... Maisons-Alfort, 17 novembre 1979. Paris : Société d'Ethnozootechnie
- Bonnassie, Pierre, 1989. "Consommation d'aliments immundes et canibalisme de survie dans l'Occident du haut Moyen Âge". A: Annales, économies, sociétés, civilisations, 5: 1035-1056
- Bosch i Juan, Maria del Carme, 1992. "La caça medieval a Mallorca". A: Miramar, 10: vi-vii
- Bosch, Maria del Carme, 1992. "La caça medieval a Mallorca". En: Miramar, Valldemossa, 10: vi-vii bou, 1/278
- Bouchet, Jean-Claude, 1990. Histoire de la chasse dans les Pyrénées françaises XVIe-XXe siècle: ours, loups, lynx, buquetins, rapaces ... saumons. Pau: Marrimpouey
- Bover de Rosselló, Joaquim, 1842. Memoria biográfica de los mallorquines que se han distinguido en la antigua y moderna literatura. Palma : Juan Guasp y Pascual
- Bover, J. i Rosselló, R. 1995. "Jaume Irdís, llibreter: Mallorca, segle XV-XVI". A: Randa, 37: 43-52.
- Bover, Jaume, 2011. "La cuina vegeteriana religiosa de Mallorca". En: Receptari de cuina vegeteriana. Andratx: Escola d'Adults, [2011], f. 3
- Bover, Jaume, 2016. Els cans (*Canis familiaris*) a Mallorca, segles XIII-XVIII: notes de cinologia històrica. Inèdit.
- Bover, Jaume, 2016b. Els moixos (*Felis sylvestris catus*) a Mallorca als segles XIV, XV i XVI. Unes notes de felinologia històrica. Randa, 77: 25-41.
- Bover, Jaume, 2016c. El comerç de les plomes a Mallorca. Inèdit.
- Bover & Rosselló, 2003. La falconeria a les Balears : s. XIII-XV / Jaume Bover, Ramon Rosselló. Campos : Impr. Roig
- Bover & Rosselló, 2004. "El col·leccionisme reial d'animals exòtics als segles XIV i XV : el castell reial de l'Almudaina de Mallorca com a lloc de pas" / Jaume Bover, Ramon Rosselló. A: Randa 53: 17-27
- Bover & Rosselló 2008. "Els cans a Mallorca al segle XIV : notes de cinologia històrica" / Jaume Bover i Ramon Rosselló. Dins: Els amics al Pare Llompart : miscel·lània in honorem. Palma : Associació d'Amics del Museu de Mallorca. 2009: 96-109
- Boza & Sanz, 1984. "Antecedentes históricos de la cabra en Andalucía" / J. Baza, R. Sanz Sampelayo. A: Jábega, 45: 69-75
- Brocà, Guillem M. de, 1907. "Ordinacions fetes en cort per tota Catalunya y les Illes de Mallorca, Ibiça y Menorca". A: Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, v. 1: 266-275
- Brochier, Jean-Jacques, 1986. Anthologie de la bécasse / textes réunis et présentés par Jean-Jacques Brochier ; préface de René Henoumont. Paris: Hatier
- Brochier, Jean-Jacques, 1987. Anthologie du lapin / textes réunis et présentés par Jean-Jacques Brochier ; préface de Gérard Desjeux. Paris: Hatier
- Brochier, Jean-Jacques, 1989. Anthologie des canards sauvages / textes réunis et présentés par Jean-Jacques Brochier ; préface de Raymond Pouget. Paris: Hatier
- Buffon, Georges Louis Leclerc, Comte de, 1790. Historia natural, general y particular. Tomo IX. Madrid : Viuda de Ibarra. Inclou els cans, p. 47-102. Escrit el 1748.
- Buffon, Georges Louis Leclerc, Comte de, 1790. Historia natural, general y particular. Tomo IX. Madrid: Viuda de Ibarra. Inclou la llebre i el conill, p. 207-235. Escrit el 1748.
- Bugnion, Jacques, 2005. Les chasses médiévales : le brachet, le lévrier, l'espagneul, leur nomenclature, leur métier, leur typologie. Gollion : Infolio
- Burns, E., 1994. "Standard du levrier de l'Azawakh" / E. B. Dins: Encyclopédie berbère 13: 1923-1924
- Cabané, Adolf, 2002. Ca de bestiar. Barcelona : MC Ediciones
- Cabané, Adolf, 2003. "Ca de bestiar". A: Todo perros: magazine del perro, 105: 112-114
- Cabot & Mulet, 1990. Rajoletes policromes a Mallorca. Joan Cabot Estarellas i Bartomeu Mulet. Palma de Mallorca. Edicions Miramar, 199 pp.
- Cairó i Arquer, Pere, 1975. "Gos" / PCA. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 8: 175
- Cairó i Arquer, Pere, 1974. "Daina" / Pere Cairó i Arquer. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 6: 21
- Cairó i Arquer, Pere, 1978 "Rata" / PCA. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 12: 351-352
- Calafell, Tomeu, 2003. Cuina de caça. Palma : Oficina de la Caça, Departament de Medi Ambient i Natura, Consell de Mallorca
- Calvete & Osácar, 1993. "El conejo silvestre" / Carlos Calvete Margolles, Juan José Osácar Jiménez. - En: Aragón, 2: 72-73
- Calvete Margolles, Carlos, 2002. Biología y gestión del conejo silvestre. Zaragoza: Prames, 2002 (Cuadernos de caza y pesca de Aragón ; 5)
- Campaner y Fuertes, Álvaro, 1881. Cronicón mayoricense. Palma de Mallorca : Juan Colomar y Salas. Altres ed.: 1967, 1984, 2007
- Camps, Gabriel, 1993. "Cerf". Dins: Encyclopédie berbère, 12: 1844-1853
- Camps, Gabriel, 1997. "Escargotières". Dins: Encyclopédie berbère, 18: 2683-2691
- Camps, Gabriel, 1997. "Fennec (*Fenecus zerda* Zim.)" / G. Camps. Dins: Encyclopédie berbère, 18: 2752-2753.
- Canals i Frontera, Francesc, 1996. 23 judicis a Binissalem entre els anys 1379-1382. Binissalem : Di7
- Canals i Frontera, Francesc, 2003. Binissalem a començaments del segle XV : 20 judicis a la vida de cada dia. Binissalem : Ajuntament de Binissalem
- Capó i Juan, Josep, 1980. La vila de Santa Maria del Camí. Volum primer: De la prehistòria al segle XVI. Mallorca: l'autor

- Capó i Villalonga, Jaume, 1985. Història de Lloseta. Volum primer. De la prehistòria al segle XVI. Mallorca : l'autor
- Capó i Villalonga, Jaume, 1986. Història de Lloseta. Volum segon. El segle XVII. Mallorca: l'autor
- Carcano, Francesco, 1562. "Receptes pour guarir les chiens de plusieurs maladies". Dins: Du Fouilloux, Jacques, 1562. La vénerie / de Jacques du Fouilloux. A Potiers : par les de Marnefs et Bouchetz, frères, 1562
- Carcano, Francesco, 1568. Tre libri degli occelli da rapina. Vinegia : Gabriel Giolito de Ferrari. Inclou: Trattato della cura degli cani
- Carcano, Francesco, 1585. "Les remèdes pour les maladies des chiens". Dins: La venerie et fauconnerie / de Jacques Du Fouilloux, de Jean de Franchières, & autres divers auteurs. Paris : Abel L'Angelier
- Cárcel Rubio, María José, 2009. El "gos rater valencià", una raza autóctona. València : Ajuntament de València
- Casas de Mendoza, Nicolás, 1842. Tratado de las enfermedades de los ganados, perro, aves y abejas. Madrid : Viuda e Hijos de Calleja
- Castañé Llinás, José, 1989. El Fuero de Teruel / edición crítica con introducción y traducción, José Castañé Llinás. Teruel : J. Castañé
- Castelló Guasch, Joan, 1947. "Tortuga" / Dins: El Pitiusa: almanaque para Ibiza y Formentera, p. 22
- Castelló Guasch, Joan, 1972. "Es corn" / [Juan Castelló Guasch]. – Dins: El Pitiuso: amanaque para Ibiza y Formentera, p. 4
- Cateura i Bennàsser, Pau, 1981. "La caza en la Mallorca medieval" / Pablo Cateura. A: Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, 38: 251-259
- Cateura i Bennàsser, Pau, 1989. "Caça". Dins: Gran enciclopèdia de Mallorca, 2: 340-343
- Cateura, Pau, 1981. "La caça en la Mallorca medieval". En: Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, 38: 251-59
- Cateura, Pau, 1989. "Caça". En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 2: 340-343
- Chaker, S., 2008. "Lièvre-lapin: noms berbères du lièvre et du lapin". – Dins: Encyclopédie berbère, 28-29: 4414-4415.
- La chasse au Moyen Âge: actes du Colloque de Nice, 22-24 juin 1979 Centre d'études médiévales de Nice. Paris: Les Belles Lettres, 1980. (Publications de la Faculté des lettres et des sciences humaines de Nice ; 20)
- La chasse au Moyen Âge: société, traités, symboles / textes réunis par Agostino Paravicini Bagliani et Baudouin Van der Abele. Firenze: Edizioni del Galluzzo ; Società internazionale per lo studio del medioevo latino, 2000 (Micrologus' library ; 5)
- Chevalier, Denis., 1987. L'home, le porc, l'abeille et le chien : la relation homme-animal dans le Haut-Diois. Paris : Institut d'Ethnologie. Musée de l'Homme
- Coll & Cazeneuve, 1993. "Nens que juguen, homes que juguen: el joc a Mallorca a la baixa edat mitjana" / Ma. Carme Coll i Font, Xavier Cazeneuve i Descarrega. En: XI Jornades d'estudis històrics locals: espai i temps d'oci a la història: Palma, del 14 al 17 de desembre de 1992. Palma: Institut d'Estudis Balearics ; Universitat de les Illes Balears, 313-321
- Colom, Humbert, 1991. "La caza tradicional" / Humberto Colom. Dins: Mallorca Serra de Tramuntana. Palma: ProMallorca, 264-277
- La conservación de las tortugas de tierra en España: I Jornadas sobre conversación [sic] de tortugas de tierra en España, Son Real (Mallorca), mayo 2010 . [Palma]: Govern de les Illes Balears, Conselleria de Medi Ambient i Mobilitat, DL2011
- Coppé, G., 1994. "Le lévrier de l'Azawakh". En: Encyclopédie berbère, Aix-en-Provence ; Édisud, v. 13: 1921-1922
- Cordero del Campillo, Miguel, 2001. Crónicas de Indias: ganadería, medicina y veterinaria. Valladolid : Junta de Castilla y León. Consejería de Educación y Cultura (Estudios de la historia de la ciencia y de la técnica ; 18)
- Cossío, José María de, 1987. El Cossío: Los toros. Vol. 4: La fiesta. Madrid : Espasa. Inclou: La edad media. Lidia y caza. Los perros, p. 21-25
- Costa i Juan, Santiago, 1995. "Agró" / SCJ. Dins: Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, 1: 58
- Costa i Juan, Santiago, 1995. "Àneda" / SCF [i.e.: SCJ]. Dins: Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, 1: 180-181
- Costa i Juan, Santiago, 1995. "Baldritja" / SCJ. Dins: Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, 1: 334
- Costa i Juan, Santiago, 1996. "Boix" / SCJ. Dins: Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, 2: 52
- Costa i Juan, Santiago, 1999. "Coa-roja" / SCJ. Dins: Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, 3: 171
- Costa i Juan, Santiago, 1999. "Corb marí" / SCJ. Dins: Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, 3: 303-304
- Cuiner, Un, 1958. Recetas de cocina balear. Palma: Lluís Ripoll (Panorama balear ; 70)
- Cunliffe, Juliette, 2008. Podenco ibicenco. [Barcelona] : Hispano Europea
- D'Este, Margaret, 1907. With a camera in Majorca. London : G. P. Putnam's Sons. Traducció catalana: A Mallorca amb una càmera :viatge per Mallorca, Menorca i Eivissa la primavera de 1906 / Margaret d'Este ; versió catalana, estudi preliminar i notes: Jaume Boada Salom. Palma : Jaume Boada Salom, 2014
- Daboval, Beamin-Jacques-Claude, 2003. Les animaux dans les procès du Moyen Âge à nos jours. Créteil, France : École Nationale Vétérinaire d'Alfort. Thèse pour le doctorat vétérinaire.
- Dancel, Michel, 1979. Nuestras hermanas las ratas: (su historia, sus leyendas, sus misterios y el arte de amarlas). Barcelona: Tusquets
- Danús, Miquela, 1990. La vila de Santanyí i el seu terme : estudi històric : 1391-1479. Santanyí : Ajuntament de Santanyí.
- De Cabarrús, Jules Tallien, 1863. Chasses et voyages. Paris : Hachette. Inclou: Chasses à Majorque, p. 147-392
- Delalix, Anne Mary, 1987. El podenco ibicenco. Barcelona : De Vecchi
- Delalix, Anne Mary, 1991. El podenco ibicenco. Barcelona : De Vecchi

- Delaunay, Lothar, 1962. La zoologie au seizième siècle. Paris (Histoire de la pensée, vol. 7)
- Delort, Robert, 1978. Le commerce des fourrures en Occident à la fin du Moyen Âge : vers 1300-vers 1430. Rome : Ecole française de Rome ; Paris : Diffusion de Boccard
- Delort, Robert, 1984. Les animaux ont une histoire. Paris: Éditions du Seuil.
- Depalmas, A. 2014. New data from fortified coastal settlement of Cap de Forma, Mahon, Menorca (Balearic Islands). *Radiocarbon*, 56: 425-437.
- Deyà & Mas & Rosselló, 1999. Història d'Alcúdia: el segle XVI / Miquel Josep Deyà Bauzà, Antonio Mas Forners, Ramon Rosselló Vaquer. Alcúdia: Ajuntament d'Alcúdia, 1999.
- Dictionnaire de la chasse, de la faune et de ses habitats. Paris: Office national de la chasse ; Hatier, 1997
- Eiximenis, Francesc, 1983. Com usar bé de beure e menjar. Barcelona: Curial
- El Briga, 1998. "Gazelle". – Dins: Encyclopédie berbère, 20: 2999-3004
- El Briga, 1998. "Genette". – Dins: Encyclopédie berbère, 20: 3014-3015
[Edicte, 1786, 23 novembre]
- Don Carlos por la gracia de Dios, Rey de Castilla... Habiéndose expedido por la Real Junta de Sanidad en veinte y tres de noviembre de mil setecientos ochenta y seis un Edicto mandando que se matase inmediatamente a todo perro que se hallare en los caminos y calles de esta Ciudad y demás poblaciones del Principado sin amo, para cuyo conocimiento llevasen los que lo tubiesen el indispensable señal de un collar de hierro, latón, cuero ù de otro... [Barcelona? : s.n., 1793?]
- Elena & Camberoque, 1987. Ca eivissenc . l'alternativa = Podenco ibicenco : la alternativa / Miquel Elena Rosselló, Charles Camberoque. Palma : Sa Nostra
- Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera. Eivissa : Institut d'Estudis Eivissencs S,v.: Antiparres, 1(1995) 187
- Encinas Sánchez, José Antonio, 1989. "El boc" / José Antonio Encinas. Dins: Gran enciclopèdia de Mallorca, 2: 172 enganapastor, 1/644
- Ensenyat i Pujol 1919-1920, 1: 286-287; ed. facsímil, Inca: Gráficas García, 1983
- Ensenyat i Pujol, Joan Baptista, 1919-1920. Historia de la baronía de los señores obispos de Barcelona en Mallorca. Palma : Escuela Tipográfica Provincial. Ed. facsímil: Inca : Gráficas García, 1983
- Escandell, P. 2004. Presencia actual de *Martes foinea* a Eivissa (Illes Balears). Boll. Soc. Hist. Nat. Balears, 47: 57-62. ISSN 0212-260X. Palma de Mallorca.
- Espejo y del Rosal, Rafael, 1882. Tratado de las enfermedades de los rumiantes, del cerdo, perro y de otros animales como el conejo, gallina, pavo, pato, paloma, canario, abeja y gusano de seda. Madrid : Librería de P. Calleja y compañía, editores
- Esperandieu, G., 1994. "Chèvre". – Dins: Encyclopédie berbère, 13: 1913-1918.
- Esperandieu, G., 1994. "Chien" / G. Esperandieu. Dins: Encyclopédie berbère 13: 1919-1921
- Estarellas i Fernández, Jaume, 1999. "Cega" / JEF. Dins: Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, 3: 89
- Estarellas i Fernández, Jaume, 1999. "Cigne" / JEF. Dins: Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, 3: 109
- Estarellas i Fernández, Jaume, 1999. "Colom tudó" / JEF. Dins: Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, 3: 214
- Estarellas i Fernández, Jaume, 1999. "Colom" / JEF. Dins: Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, 3: 214
- Estarellas i Fernández, Jaume, 2000. "Cullerot" / JEF. Dins: Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, 4: 49
- Estarellas i Fernández, Jaume, 2001. "Enganapastors" / JEF. Dins: Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, 5: 179
- Estarellas i Fernández, Jaume, 2001. "Esplugabous" / JEF. Dins: Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, 5: 307
- Estarellas i Fernández, Jaume, 2001. "Faisà" / JEF. Dins: Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, 5: 348
- Estelrich, Josep, 1995. "La família Sunyer, una nissaga de mercaders de la baixa edat mitjana, 1375-1505". En: Bolletí de la Societat Arqueològica Lul.liana, 51: 3-30
- Fajarnés i Tur, Enric, 1900. Epizoofta de hidrofobia en la Ciudad de Palma en 1744. Palma de Mallorca : Tipografia de las Hijas de Juan Colomar
- Falières, Laurent, 1994. Étude archéozoologique : puits a chiens médiéval de Wy-dit-Joly-Village (Val d'Oise) : Thèse. Toulouse : École Nationale Vétérinaire
- Ferrà i Martorell, Miquel, 1965. "Els cans de bou". A: Lluç, 529: 127
- Ferrà Ponç, Damià, 1990. "Cans, bregues de" / DF. Dins: Gran enciclopèdia de Mallorca, 3: 76-78
- Ferrà Ponç, Damià, 1990. "Devesa de Ferrutx, Sa" / DF. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 4: 296-297.
- Ferrer i Abárzuza, Antoni, 1995. Captius, sarraïns, batejats, persones de talla ... : sobre l'esclavitud a l'Eivissa medieval. Eivissa : Institut d'Estudis Eivissencs
- Ferrer, X. & Muntaner, J. 2014. Els ocells a la història natural de Menorca del prevere Josep Sanxo i Sanxo (1777-1847). Randa 72: 111- 143.
- Ferrières; Madeleine, 2003. Histoire des peurs alimentaires, du Moyen-Âge à l'aube du XXe siècle. Paris: Seuil
- Fiol & Rosselló & Payeras, 1991. Historia de Muro. Vol. IV: 1516-1715 / Pere Fiol, Ramon Rosselló, Damià Payeras. Muro : Ajuntament de Muro
- Fiol i Estada, Joaquim, 2014. Diari de Joaquim Fiol i Estada: Mallorca, 1782-1788 / Joaquim Fiol i Estada ; edició i estudi preliminar a cura de Carme Simó Publicació Palma, Mallorca: Lleonard Muntaner.
- Fischler, Claude, 1995. El (h)omnívoro: el gusto, la cocina y el cuerpo. Barcelona: Anagrama
- Font i Obrador, Bartomeu, 1972. Historia de Lluçmajor. I. Mallorca
- Font i Obrador, Bartomeu. 1978. Historia de Lluçmajor. III: El siglo XVI. Mallorca: Gráficas Miramar, 1978: 221).
- Font i Obrador, Bartomeu, 1982. Historia de Lluçmajor. Volumen cuarto: El siglo XVII. Mallorca : Gráf. Miramar

- Fradejas Rueda, José Manuel, 2003. *Bibliotheca cinegetica hispanica: bibliografía crítica de los libros de cetrería y montería hispano-portugueses anteriores a 1799. Suplemento 1.* London: Tamesis
- Francesc del Santíssim Sagrament, 2004. *Instrucció breu i útil per los cuiners principiants segons lo estil dels carmelites descalços: receptari de cuina conventual del segle XVIII.* Barcelona: Abadia de Montserrat.
- Fuet, L., 1890. "Le chien comestible chinois". A: *Bulletin de la Societe nationale d'acclimatation*, p. 132 -159
- García & Puig-Montserrat, 2014. "Algerian hedgehog (*Atelerix algirus* Lereboullet, 1842) habitat selection at the northern limit of its range" / Sergi García, Xavier Puig-Montserrat. A: *Galemys: Boletín informativo de la Sociedad Española para la conservación y estudio de los mamíferos*, Vol. 26, Nº 1: 49-56.
- García i Nicolau, Andreu, 1990. "Colom", En: *Gran enciclopèdia de Mallorca*, 3: 369-370.
- García Vargas, Enrique, 2012. "Las otras pescas: corales, esponjas, focas, tortugas". *Dins: Pescar con arte: fenicios y romanos en el origen de los aparejos andaluces: catálogo de la exposición Baelo Claudia, diciembre 2011-julio 2012.* Cádiz: Universidad de Cádiz, 119-136.
- Garmendía Gil, José Antonio, 1989. *El gastromerón andaluz.* Sevilla: J. Rodríguez Castillejo
- Garrido, Carlos, 1995. *Mallorca mágica.* Palma: Diario de Mallorca ; José J. de Olañeta
- Gebhardt & Haucke, 1988. *Die Sache mit dem Hund : 100 Rassen kritisch unterd Fell geschaut und viele Tips, wie man sich den Hund zum Freund macht / Heiko Gebhardt, Gert Haucke.* Hamburg : Rasch und Röhring
- Ginard i Bauçà, Rafel, fra, 1980. *Cançoner popular de Mallorca.* 2a ed. Mallorca : Moll, Volum segon
- Girona i Llagostera, Daniel, 1916. *Itinerari del rey en Martí (1392-1410).* Barcelona : Henrich
- Girona i Llagostera, Daniel, 1930. "Itinerari del rei Joan I, 1387-1396". A: *Estudis universitaris catalans*, 15: 70
- Gómez Gómez, Miguel A., 1999. "Algunas consideraciones sobre el comercio de pájaros canarios, en los siglos XVI y XVII" / Miguel A. Gómez Gómez. A: *Revista de historia canaria*, Nº 181: 93-104.
- Gómez Piquer, José, 2002. *El perro en los refranes populares.* Zaragoza : Librería Central
- Gómez Toldrà, Salvador, 1976. *El podenco ibicenco.* Barcelona : De Vecchi
- González Hurtebissa, Eduardo, "Inventario de los bienes muebles de Alfonso V de Aragón como infante y como rey (1412-1424)".
- Gounot, Gael, 1990. *Le podenco ibicenco ou Ca eivissenc.* Toulouse : École Nationale Vétérinaire
- Gran enciclopèdia de Mallorca.
- "Abellerol". 1 (1989) 14
 - "Ànnera blanca". 1 (1989) 189-190
 - "Agró". 1 (1989) 33-34
 - "Arner". 1 (1989) 229
 - "Baldritxa". 1 (1989) 301-302
 - "Busqueret". 2 (1989) 296-297
 - "Cabra mallorquina". 2 (1989) 320
 - "Cabussó". 2 (1989) 340
 - "Cadernera". 2 (1989) 345
 - "Cega". 3 (1990) 242
 - "Cigne cantor". 3 (1990) 286
 - "Conill". 4 (1990) 40
 - "Corb marí". 4 (1990) 98-99
 - "Cullerot". 4 (1990) 224
 - "Enganapastors". 4 (1990) 397
 - "Eriçó". 4 (1990) 407
 - "Esplugabous". 5 (1991) 74-75
 - "Estornell". 5 (1991) 137-138
 - "Faisà". 5 (1991) 156
 - "Flamenc". 5 (1991) 337-338
 - "Fotja". 6 (1991) 42
 - "Francolí". 6 (1991) 51
 - "Gasela". 6 (1991) 215
 - "Gall faver". 6 (1991) 136-137
 - "Gallineta d'aigua". 6 (1991) 139
 - "Gavina". 6 (1991) 205-207
 - "Geneta". 6 (1991) 259-260
 - "Grua". 6 (1991) 335-336
 - "Guàtlera". 6 (1991) 363-364
 - "Juia". 7 (1992) 235-236
 - "Mart". 7 (1992) 267
 - "Mostel". 7 (1992) 619
 - "Mostela". 7 (1992) 619
 - "Oca salvatge". 12 (1994) 39
 - "Porc senglar". 13 (1995) 323-324
 - "Rata". 14 (1995) 210-211

- “Ratolí”. 14 (1995) 214
 “Sero, Clot des”. 16 (1996) 155
 “Tabac”. 17 (1997) 7

- Granja, Fernando de la, 1972. “Del perro de Olías y otros perros”. A: *Al-Andalus*, 37: 463-482
- Grasset de Saint-Sauveur, André, 1807. *Voyage dans les Iles Baléares et Pithiuses: fait dans les années 1801, 1802, 1803, 1804 et 1805 / par M. André Grasset de St.-Sauveur, jeune: avec planches.* Paris: Chez Léopold Collin, libraire ; La Haye: Chez Immerzeel et Compagnie, (De l’Imprimerie de L. Haussmann)
- Gual Fournier, Sergio, 2010. *Ca de bou: el mítico perro de presa mallorquí.* [Madrid] : Gráficas Tordo, gual·lera, 2/127
- Guasp i Gelabert, Bartomeu, 1973. *Datos y noticias para la historia de Alaró y su castillo.* Lluchmayor : Impr. Moderna
- Gutiérrez de la Vega, José, 1890. *Los perros de caza españoles : apuntes cogidos al vuelo : con un apéndice sobre Las “Chasses à Majorque”.* Sevilla : publícalo el Excmo. Señor Marqués de Xerez de los Caballeros (Impr. de E. Rasco)
- Gutiérrez de la Vega, José, 1881. *Los perros de caza españoles y cartilla venatoria, para la enseñanza del perro de muestra / José Gutiérrez de la Vega ; introducción de José María Lapetra Uriza ; epílogo de José Luis Maza Gainza.* Madrid : Velázquez. Inclou: Apéndices normalizados y actualizados de: el perdiguero de Burgos, el sabueso español, el podenco ibicenco y el galgo español.
- Hennig, Jean-Luc, 1998. *Bestiaire érotique.* Paris: Albin Michel
 Inclou:
 Becada, 140-243
 Eriçó 300-302
 Conill 214-224
 Perdiu 130-131
 Coloms
 Tortugues
- Hernández-Ponsetí, Mauricio, 1911. *Catálogo de las aves observadas en la isla de Menorca.* Maó: [S.n.] (Establecimiento tip. de M. Sintet Rotger), 102 p.
- Herrera Flores, Jorge Alfredo, 2011. “220 millones de años de historia: Un vistazo al origen y evolución de las tortugas”. A: *Reptilia: revista especializada en reptiles, anfibios y artrópodos*, 88: 34-38
- Hillgarth, Jocelyn Nigel, 1991. *Readers and books in Majorca : 1229-1550.* Paris : Centre national de la recherche scientifique
- Iglésies, Josep, 1949. *Mateu Aymerich, S.I. (1715-1799) i la seva “Història geogràfica y natural de Catalunya”, seguit de la transcripció del volum dedicat al Regne Animal, segons el manuscrit inèdit del Palau Reial de Madrid.* Barcelona : Quaderns de Geografia
- Iglésies, Josep, 1963. *El llibre de cuina de Scala Dei.* Barcelona: Fundació Francesc Blasi Vallespinosa. Ed. facsímil: Tarragona: El Mèdol, 1996
- Jarén Nebot, Manuel C., 2001. *Alano español.* Torredonjimeno, Jaén : Jabalcuz
- Jasso & Torrens, 1998. *L'entorn natural i el medi cultural a les rondalles mallorquines: recull de material lingüístic popular relatiu a l'entorn natural mallorquí i el medi sociocultural.* Palma: Moll
- Jasso & Torrens, 2007. *Les rondaies mallorquines: Identitat i etnografia / Vicenç Jasso Garau, Catalina Torrens Vallori.* – Palma: Institut d’Estudis Baleàrics ; Leonard Muntaner. Inclou: La caça i la pesca, p. 305-320.
- Jasso & Torrens, 2015. *La cuina en les rondalles mallorquines i en l’Arxiduc Lluís Salvador: historia i receptari / Vicenç Jasso Garau, Catalina Torrens Vallori.* Palma: Leonard Muntaner. Inclou: La caça, p. 47-60 i els caragols, p. 210-211
- Joly, Joseph Romain, frère, 1784. *La géographie sacrée et les monuments de l’histoire sainte / lettres du P. Joseph-Romain Joly ; avec des planches et des cartes géographiques. Nouvelle édition augmentée d’une table géographique de tous les lieux don’t il est fait mention dans la Bible, & de l’histoire naturelle de l’Écriture-Sainte : enrichie d’un grand nombre de planches.* A Paris : chez Alexandre Jombert, jeune, libraire, rue Dauphiné,
- Joly, Joseph Romain, frère, 1784. *La géographie sacrée et les monuments de l’histoire sainte / lettres du P. Joseph-Romain Joly ; avec des planches et des cartes géographiques. Nouvelle édition augmentée d’une table géographique de tous les lieux don’t il est fait mention dans la Bible, & de l’histoire naturelle de l’Écriture-Sainte: enrichie d’un grand nombre de planches.* A Paris: chez Alexandre Jombert, jeune, libraire, rue Dauphiné, 1784
- Joubert, Claude Jacques, 1958. *Le chien dans le monde antique.* Toulouse : École Nationale Vétérinaire
- Juan i Mestre, Rafel, 2002. *Escorca: apuntes para la historia del municipio.* Palma de Mallorca: Calima
- Juan i Vidal, Josep, 1993. “Marrades, Gaspar de” / JJ. Dins: *Gran enciclopèdia de Mallorca*, 10: 259
- Junta de Obras y Bosques (Madrid), 1761. *Haviendo notado la Junta de Obras y Bosques que el Artículo que trata de galgos en la Orden Circular de caza y Pesca de 16. de enero del corriente año, comunicada en impresso à todos los intendentes del Reyno... [Madrid? :s.n.]*
- Jurado Gallardo, Jesús Rupert, 1997. “Tortuga” / JRJ. Dins: *Gran enciclopèdia de Mallorca*, 17: 264-267
- Kulturgeschichte der Wand- und Bodenfliesen von der antike bis sur gegenwart.* Wiesbaden : R. Löwit, 1977
- La Barre Duparcq, Edouard de, 1874. *Los perros de guerra : estudio histórico.* Madrid : Imp. de El Correo Militar, á

cargo de J. J. Heras

- Ladero Quesada, Miguel Ángel, 1980. "La caza en la legislación municipal castellana, siglos XIII a XVIII". A: La España medieval, 1: 193-222
- Leges Palatinae, 1991. Lleis palatines. Palma de Mallorca : José J. de Olañeta, 2 v.
- Lewin, Ralph Arnold, 1999. Merde : excursions in scientific, cultural, and sociohistorical coprology. New York : Random House
- Lignereux, Yves, 2003. "Une bibliographie hippiatrice pour les Moyen-Âge". A: Bulletin du Centre d'Étude d'Histoire de la Médecine, 46: 7-25
- Llabrés & Rosselló 1998. Inca en la història, 1229-1349 / Pere Joan Llabrés i Martorell, Ramon Rosselló i Vaquer. Inca : Ajuntament d'Inca
- Llabrés i Bernal, Joan, 1962. Noticias y relaciones históricas de Mallorca. 3: 1841-1860. Palma de Mallorca : Sociedad Arqueológica Luliana
- Llabrés. G. 1888. "Convit del governador Sa Garriga" / G. Ll. A: BSAL 2: 118
- Lladonosa i Giró, Josep, 2000. La cuina catalana d'ahir i d'avui. Barcelona: Proa
- Llibre de Sent Soví: receptari de cuina. Barcelona: Barcino, 1979
- Lliteras i Lliteras, Llorenç, 1967. Artà en el siglo XIII. Mallorca: J. Mascaró Passarius
- Lliteras i Lliteras, Llorenç, 1971. Artà en el siglo XIV : Capdepera, Son Servera, San Lorenzo : estudio y documentos. Palma de Mallorca : el autor
- Llompart i Moragues, Gabriel, 1977. "Huguet Barxa, autor del retablo del Passio Imaginis de Felanitx". A: Anuario español de arte, 50: 328-335
- Lluís Salvador d'Àustria, 1994. Els castells roquers de Mallorca: història i llegenda. Palma: Cort
- Lluís Salvador d'Àustria, Arxiduc, 1980-1993. Las Baleares por la palabra y el grabado. Palma : Caja de Baleares
- Lluís Salvador d'Àustria, Arxiduc, 1982. La isla de Menorca en texto e imágenes: Parte general. – Palma de Mallorca: Sa Nostra Caja de Baleares. Inclou la caça, p.453-462, 558
- Lluís Salvador d'Àustria, Arxiduc, 1982. Las Baleares por la palabra y el grabado. Primera parte: Las antiguas Pitiusas. Palma de Mallorca: Sa Nostra Caja de Baleares. Inclou la caça, p. 74-75
- Lluís Salvador d'Àustria, Arxiduc, 1989. Las Baleares por la palabra y el grabado. Mallorca: parte general. Palma de Mallorca: Sa Nostra Caja de Baleares. Inclou la caça, p. 509-532
- Lluís Salvador d'Àustria, Arxiduc, 1999-2003. Les Balears descrites per la paraula i la imatge. Palma : Govern de les Illes Balears : Sa Nostra, Obra Social i Cultural : Grupo Serra
- Llull, Ramon, 1906. Doctrina pueril. Libre del Orde de cavalleria. Art de confessió. Ciutat de Mallorca : Comisió Editora Lulliana (Obres doctrinals del illuminat doctor mestre Ramon Llull) Ed. facsimil: Mallorca : Miquel Font, 1986
- Lobo Cabrera, Manuel, 1987. "El comercio de los pájaros canarios bajo Felipe II". A: Studia historica. Historia moderna, 5: 193-197
- Loncke, Jérémy, 2007. La "Practica canum", le "De cane" d'Albert le Grand : l'art de soigner les chiens de chasse au Moyen Âge. Nogent-le-Roi : Jacques Laget
- López de Meneses, Amanda, 1952. "Florilegio documental del reinado de Pedro IV de Aragón". A: Cuadernos de historia de España, 17
- López i Fuster, Maria Josep, 1979. "Senglar" / MJLo. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 13: 468
- López Sánchez, Andrés, 2015. "El perro en la caza de la perdiz roja por altanería". Dins: Anuario Asociación Española de Cetrería y Conservación de Aves Rapaces, 148-160
- Lucas i Vidal, Antoni Miquel, 2003. Les activitats agràries, pesqueres i forestals a les Illes Balears. Palma: Govern de les Illes Balears. Conselleria d'Agricultura i Pesca
- Luján & Bettonica 1974. Teoría y anéctoda de la gastronomía / por Néstor Luján, Luigi Bettonica Pamplona: Salvat .
- Luján, Néstor, 1989. Historia del perro y el gato. Barcelona : Plaza & Janés. Inclou: El "podenco" de Ibiza, p. 80-82
- Macabich i Llobet, Isidor, 1989. Historia de Ibiza. V. III: Corso. Barcelona: Art-85
- Maluquer i Nicolau, Joaquim, 1918. "La Testudo graeca Linné en Formentera?". A: Boletín de la Sociedad Española de Historia Natural, 18: 405-405.
- Maluquer i Nicolau, Joaquim, 1919. "Presencia de la *Testudo iberica* Pallas, en Formentera". A: Boletín de la Sociedad Española de Historia Natural, 19: 384-385.
- Manlius, N., 2010. "Mouflon". Dins: Encyclopédie berbère, 32: 5076-5082.
- Manresa (Corregimiento) . Corregimiento El Excmo. Sr. Capitan General de este Ejercito y Principado en oficio de anteayer me dice lo que sigue, Ha llegado á mi noticia que en varios puntos del Principado se infringen con escandalo las Reales cédulas de caza y pesca de 16 de enero de 1772 y 3 de febrero de 1804, cazando publicamente con huron, lazos, trampas y otros medios ilicitos que destruyen la caza, y a fin de corregir estos abusos encargo á V.S. prevenga á las Justicias del distrito de su mando zelen cuidadosamente el ecsacto cumplimiento de las mencionadas Reales cedulas ... [Manresa? : s.n. , 1833?]
- March & Rosselló, 1981. Història de Santa Margalida. Volum primer: De la prehistòria al segle XVI / Joan March, Ramon Rosselló. Mallorca: els autors
- Marimon i Ribas, Pau, 2011. El descobriment d'un símbol: guia temàtica del castell de Bellver. Palma: Ajuntament de Palma. Ed. castellana: El descubrimiento de un símbolo: guía temàtica el castillo de Bellver. Ed. anglesa: Discovery a symbolic manument: thematic guide to Bellver Castle.

- Marinval-Vigne, Marie-Christine, 1993. "Consommations d'animaux sauvages en milieu ecclésial à Orléans au XVIe siècle: données archéozoologiques et livres de cuisine". Dins: *Exploitation des animaux sauvages à travers le temps*. Juan-les-Pins: Éd. APOCA, 473-490
- Martínez Sallés, Jaime, 2004. "Historia de los perros de deporte y utilidad". A: *Animalia : revista profesional de los animales de compañía*, 161: 26-31
- Mas Forners, Antoni, 1999. "Les albuferes d'Alcúdia". Dins: *Història d'Alcúdia: De l'època islàmica a la germania*. Alcúdia: Ajuntament d'Alcúdia
- Mas i Forners, Antoni, 1999. "Les comunes d'Alcúdia". Dins: Deyà & Mas & Rosselló, 1999. *Història d'Alcúdia: el segle XVI / Miquel Josep Deyà Bauzà, Antoni Mas Forners i Ramon Rosselló Vaquer*. Alcúdia: Ajuntament d'Alcúdia, 1999: 175-198
- Mascaró Pasarius, Josep, 1990. "Cero" / M. Dins: *Gran enciclopèdia de Mallorca*, 3: 272-273
- Mascaró Pasarius, Josep, 1992. "Hort des Ca, s'" / M. Dins: *Gran enciclopèdia de Mallorca*, 7: 43
- Massutí i Oliver, Miquel, 1990. "Corn" / MM. Dins: *Gran enciclopèdia de Mallorca*, 4: 106-108
- Mayol i Llombart, Antoni, 2008. *La festa a l'època medieval: 1350-1459*. Pollença: El Gall
- Mayol i Serra, Joan, 1978. *Els aucells de les Balears*. Mallorca: Moll
- Mayol i Serra, Joan, 1985. *Rèptils i amfibis de les Balears*. Palma de Mallorca: Moll
- Medrano, Julián de, 1583. *La historia singular de seis animales: del can, del caballo, del oso, del lobo, del ciervo y del elefante*. Paris : Nicolás Chesneau
- Memorial que hace una reunión de perros al público imparcial, alegando los méritos y servicios de sus abuelos, y la razón que tienen para quejarse de la ingratitud con que los tratan sus amigos y conocidos, con otras cosas buenas y malas que conviene saberlas para no caer en falta. Barcelona : En casa Juan Llorens : Imp. de José Tauló, 1855
- Merzoug, Souhila, 2013. "Outarde". Dins: *Encyclopédie berbère*, 36: 5994-5996
- Meyers Konversations-Lexikon. Ein Nachschlagewert des allgemeinen Wissens. 6. Aufl. Leipzig und Wien : Bibliographisches Institut, 1896, vol. 9: 56-57, 61-62, s.v.: Hund
- Mir, Josep, 1890. "Ordinacions de Binissalem, 1419". A: *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, 3: 124-126.
- Miralles i Monserrat, Joan, 1977-1978. "Una menció a la caça de la cega a Mallorca al 1420". A: *Mayurqa*, 17: 211-213
- Mis amigos los perros. Barcelona : Planeta-De Agostini, 1994. Inclou:
 Perro de pastor mallorquín, 5: 79-82
 Perro de presa mallorquín, 5: 89-90
 Podenco ibicenco, 5: 139-146
- Moll i Casasnovas, Francesc de Borja, 1987. *Els llinatges catalans : Catalunya, País Valencià, Illes Balears : assaig de divulgació lingüística*. 4^a ed. Palma de Mallorca : Moll
- Moll i Casasnovas, Josep, 1957. *Las aves de Menorca*. Palma de Mallorca: Estudio General Luliano
- Moll i Marquès, Marc, 2003. *Medicina popular menorquina : segles XVI-XXI : plantes, animals, minerals i altres modalitats curatives*. Palma : Documenta Balear
- Monnet, Catherine, 1992. *L'évacuation des déchets en milieu urbain au bas Moyen-Âge : l'exemple des fosses à fond perdu de la Cour Napoléon du Louvre à Paris (XIII-XVe siècles) et mesures diverses pour assainir les villes*. Louvain-la-Neuve : Université catholique de Louvain. Faculté de philosophie et lettres
- Monson & Summer 1980. *The desert bighorn: Its life history, ecology and management / Gale Monson and Lowell Summer, editors*. Tucson, Arizona: The University of Arizona Press, Cop.
- Montero Agüera, Idefonso, 1995. "Recocimiento veterinario de perros en las fiestas taurinas". A: *Boletín de historia de la veterinaria*, vol. 2, n°. 7: 35-37
- Morales Muñiz, Dolores Carmen, 2000. "La fauna exótica en la Peninsula Iberica: apuntes para el estudio del coleccionismo animal en el medioevo hispanico". A: *Espacio, tiempo y forma, serie III, Historia medieval*, 13: 233-270
- Morey i Tous, Antònia, 2015. *L'ofici dels "bons conductors" : Els amos de possessió a Mallorca . segles XVIII-XIX*. Palma : Olañeta
- Moulé, Léon, 1913. "Glossaire vétérinaire médiéval". A: *Janus*, 265-272, 439-453, 507-535
- Mulet & Rosselló & Salom, 1994. *La capitalitat de Sineu : segles XIII i XIV / Bartomeu Mulet, Ramon Rosselló, Josep M. Salom*. Sineu : Ajuntament de Sineu
- Munar, Gaspar, 1928. "Altres animals salvatges: gatzells, cabirol y cabres. En: *Lluc*, 8: 48-50
- Munar, Gaspar, 1928. "El cero i els ceraters". En: *Lluc*, 8: 32-33
- Muntaner & Argente 1980. *Introducción a la historia de Valldemosa. Tomo I / Juan Muntaner, José Fco. Argente*. Mallorca: José Fco. Argente
- Naneti, Javier. *Cà eivissenc ; Gos d'atura / Estudio sobre dichos perros por un grupo de aficionados a estas razas y bajo la dirección de D. Javier Naneti*. [Barcelona : Vda. Luis Jasso, s.a.]
- Nicolau i Jaume, Melcion, 2004. *Nous escrits d'un pagès*. Palma : Documenta Balear. Inclou: En defensa dels cans, p. 97-104.
- Nola, Robert de, 1982. *Libre del coch ; tractat de cuina medieval / Mestre Robert ; edició a cura de Veronika Leimgruber*. 2^a ed. Barcelona: Curial
- "Noticia de las especies de aves que por el idioma mallorquín se conocen en la Isla". En: "Palma de Mallorca", año 12, núm.. 51 (18 diciembre 1790) 183-184; núm. 52 (25 diciembre 1790) 186
- Nuestra Señora de Valdegimena : abogada de la hidrofobia. Súplica a Nuestra Señora de Valdegimena, abogada contra

- la rabia. Madrid : Impr. Universal, [entre 1866-1870]
- Nuestra Señora de Valdegimena abogada de las horas menguadas, aires corruptos y mordeduras de perros rabiosos ... que se venera en su santuario de la provincia de Ávila. Madrid : [s.n., 18..?]
- Oberthür, Joseph, (1936-1961). "La forêt et ses hôtes". Dins: Le gibier de notre pays. Paris v. 3, 68, 148
- Obrador i Sociés, Josep, 1987. Marginalia: Marjals de Huyalfàs, Sa Pobla. Sa Pobla: Artigraf Balear, 1987
- Ochoa Brun, Miguel Ángel, 1995. Historia de la diplomacia española. Madrid : Ministerio de Asuntos Exteriores, vol. 3
- Ordinas Marcè, Gabriel, "L'exploració de l'Albufera als segles XVII, XVIII i XIX a través dels arrendaments". A: I Jornades d'estudis locals d'Alcúdia. Alcúdia: Ajuntament d'Alcúdia: 51-62
- Ordinas, A., Ordinas, G. i Reynés, A. 1994. "La caça de la salvatgina a Mallorca" / A. Ordinas Garau, G. Ordinas Marcè, A. Reynés Trias. - En: El mirall, 66 (1994) 103-105.
- Ortega, T., Seguí, B., Barceló, A., Pons, G.X., Bover, P., Palmer, M. i Manera, J. 2002. Estudi alimentari del mart (*Martes martes* L.) a Andratx (Mallorca, mes Balears). Boll. Soc. Hist. Nat. Balears, 45: 199-216.
- Pacs, Perellós de, 1999. Noticiari d'una casa noble mallorquina: 1539-1576. Palma: Lleonard Muntaner
- Palencia, Antonio de, 1876. Dos tratados de Antonio de Palencia / con un estudio biográfico y un glosario de Antonio María Fabié. Madrid : Librería de los Bibliófilos. Inclou: Batalla campal de los perros y lobos, p. 9-104, escrit el 1457, amb referències als cans catalans.
- Palerm, J.C. 1997. Atlas dels amfibis i rèptils de l'illa d'Eivissa (Illes Pitiüses). Boll. Soc. Hist. Nat. Balears, 40: 17-25.
- Palerm Berrocal, Joan Carles, 2001. "Eriçó: (*Atelexis algirus*)" / JCP. - Dins: Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, vol. 5: 205
- Panunzio, Saverio, 1963. Bestiaris. Barcelona: Barcino
- Pascual, Eusebi, 1890. "Caza mayor en Mallorca / E.P.". A: BSAL 3: 221-223
- Pascual, Eusebi, 1895-1896. "Nuevas noticias sobre caza en Mallorca" / A: BSAL 6: 184-186, 198-201
- Pascual, Eusebi, 1896. "Persecución de aves y roedores" / Eusebio Pascual. A: BSAL 6: 89-91
- Pasqual i Arrom, Bartomeu, 1882. "Fechorías de los 'bandetjats' de Mallorca". Dins: Almanaque balear para el año 1883. Palma de Mallorca 1882
- Payeras & Falconer, 2004. Ca rater mallorquí / Llorenç Payeras, Jaume Falconer. 2ª ed. Palma : Oficina de la Caça
- Payeras i Capó, Damià. "Història de Muro: 1516-1715: [El convent de Santa Anna, pares mínims]". Dins: Història de Muro. Vol. 4. Muro: Ajuntament de Muro 261-485
- Pedro i Marí, Antoni i Roldán Monferrer, Miquel, 1999. "Conill" / APM, MRM [Antoni Pedro i Marí, Miquel Roldán i Monferrer. Dins: Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, 3: 251-251
- Pedro i Marí, Antoni, 1992. "El ca eivissenc a les Pitiüses". Dins: El Pitiús : almanac d'Eivissa i Formentera, p. 77-78
- Pedro i Marí, Antoni, 2007. El ca eivissenc. Eivissa : Consell d'Eivissa i Formentera
- Pepagomenus, Demetrius, 1612. Kynosophon : Liber de cura canum. Lutetiae : ex officina Nivelliana, sumptibus Sebastiani Cramoise
- Pere de s'Illa d'es Porros, 1991. Cròniques de Ca'n Picafort, municipi de Santa Margalida (Mallorca). Manacor : Informacions Llevant. Inclou: Cans rabiosos; Moixos i cans aperduats
- Pérez i Ferrer, Francesc, 1974. Notes històriques : aportacions a la història de Sóller. Palma de Mallorca : l'autor
- Pérez i Pons, Josep Manuel, 2008. "El vocabulari de la cacera en la toponímia d'Osset". En: Societat d'onomàstica: butlletí interior, 18-109: 399-401
- Pérez, Luis, 1568. Del can, y del cavallo, y de sus calidades : dos animales de gran instinto y sentido, fidelísimos amigos de los hombres. En Valladolid : impresso por Adrian Ghemart. 2a ed.: Sevilla : El Orden, 1888.
- "Perro". Dins: Enciclopedia universal ilustrada europeo americana, Espasa, 43 (1926) 1036-1063
- Pieras i Salom, Gabriel, 2004. "Curses de braus a Inca : anys 1752..., 1806, 1836 i 1839" / Gabriel Pieras Salom. Dins: Festes patronals Sant Abdón i Sant Senén Inca del 26 de juliol a l'1 d'agost de 2004. Inca : Ajuntament d'Inca 6-8
- Pieras Salom, Gabriel, 2015. "Despeses ocasionades a la vila d'Inca per la vinguda del virrei Joan de Vilaragut i Sans l'any 1610". Dins: Dijous Bo 2015. Inca: Ajuntament d'Inca, 2015: 18-20
- Piferrer & Quadrado, 1842. Recuerdos y bellezas de España : Mallorca / Pablo Piferrer, José M. Quadrado. [S.l. : s.n.]
- Piferrer & Quadrado, 1888. Islas Baleares / por Pablo Piferrer y José M. Quadrado. Barcelona : Daniel Cerezo
- Piferrer & Quadrado, 1947-1951. Islas Baleares / por Pablo Piferrer y José M. Quadrado. Palma : Editorial Mallorquina de Francisco Pons, vol. VII
- Piferrer & Quadrado, 1948. Recuerdos y bellezas de España : Mallorca / por Pablo Piferrer y José M. Quadrado. Barcelona : Barcino
- Piferrer & Quadrado, 1969. Islas Baleares / por Pablo Piferrer y José M. Quadrado. Palma de Mallorca : Ediciones de Ayer
- Piferrer & Quadrado, 2004. Islas Baleares / por Pablo Piferrer y José M. Quadrado. Palma de Mallorca : El far de les Crestes
- Pinel Martínez, José Antonio, 2003. Cuentos de la edad media. Madrid : Castalia
- "Una plaga de ratones en Menorca, 1582". A: BSAL 2 (1888) 226
- Planells i Bonet, Josep, 2008. "Sa geneta". Dins: El Pitiús: almanac per a Eivissa i Formentera, p. 97-98
- Plasencia Plasencia, Sebastià 2009. "Un passeig pel Calvià del segle XV". Dins: I Jornades d'estudis locals de Calvià: Actes. Calvià: Plataforma de Calvià per la Llengua, 49-80
- Podenco ibicenco, 5: 139-146

- Podenco ibicenco, p. 194
- Pons & Roca, 1974. "Restos de grulla fósil en el Avenc de Na Corna, Artà" / por Joan Pons y Lluís Roca. A: Endins: publicació d'espeleologia, 1: 17-19
- Pons i Pastor, Antoni, 1929. Pregons del XVIe segle a Mallorca. Ciutat de Mallorca: Estampa de Ca'n Guasp
- Pons i Pastor, Antoni, 1934. Constitucions e ordinacions del Regne de Mallorca, s. XIII-XV. Ciutat de Mallorca: Estampa d'En Guasp
- Pons i Pastor, Antoni, 1949. Libre del mostassaf de Mallorca. Mallorca : Consejo Superior de Investigaciones Cientificas
- Pons i Pastor, Antoni, 1965. Historia de Mallorca: instituciones, cultura y costumbres del Reino, s. XII-XV. Palma: Impr. Mn. Alcover (Angel ; 2)
- Popin, F., 1980. "L'origine du chien". Dins: Le chien : évolution des races, de l'élevage et de l'utilisation du chien ; comptes rendus de les Journées d'étude organisée par la Société d'Ethnozootechnique ... Maisons-Alfort, 17 novembre 1979. Paris : Société d'Ethnozootechnie,
- Prohens i Perelló, Bartomeu, 1995a. Caterina Floreta, una bruixa del segle XVII. Palma : Lleonard Muntaner
- Prohens i Perelló, Bartomeu, 1995b . Inquisició i bruixeria a Mallorca (1578-1650). Palma : Lleonard Muntaner
- Puigserver i Gil de Sola, Gabriel, 1988. "El ca de bestiar" / Gabriel Puigserver i Gil de Sola. Dins: Els animals domèstics de raça autòctona de Mallorca. Palma de Mallorca : Caixa de Balears, 101-112
- Puigserver i Gil de Sola, Gabriel, 1988. "El ca eivissenc" / Gabriel Puigserver i Gil de Sola. Dins: Els animals domèstics de raça autòctona de Mallorca. Palma de Mallorca : Caixa de Balears, 129-135
- Puigserver i Gil de Sola, Gabriel, 1988. "El ca mè mallorquí" / Gabriel Puigserver i Gil de Sola. Dins: Els animals domèstics de raça autòctona de Mallorca. Palma de Mallorca : Caixa de Balears, 117-121
- Puigserver i Gil de Sola, Gabriel, 1988. "El ca rater" / Gabriel Puigserver i Gil de Sola. En: Els animals domèstics de raça autòctona de Mallorca. Palma de Mallorca : Caixa de Balears 113-115
- Puigserver i Gil de Sola, Gabriel, 1988. "El ca de bou" / Gabriel Puigserver i Gil de Sola. Dins: Els animals domèstics de raça autòctona de Mallorca. Palma de Mallorca ; Caixa de Balears, 123-127
- Puigserver i Gil de Sola, Gabriel, 1989. "Ca" / GaP. En: Gran enciclopèdia de Mallorca, 2: 305-307
- Puigserver i Gil de Sola, Gabriel, 1989. "Ca". Dins: Gran enciclopèdia de Mallorca, 2: 305-307 puput, 2 /453
- Quadrado i Nieto, Josep M., 1887. "Miscelánea histórica (1387 a 1399)". A: BSAL 2 (1888) 105-110.
- Quadrado i Nieto, Josep M. 1988. Forenses y ciudadanos. Palma de Mallorca : Govern Balear ; Miquel Font
- Querol San Abdon, Jordi, 2003. Materials per a un diccionari històric del català científic medieval: el vocabulari tècnic de l'art de la falconeria. Bellaterra ; Universitat Autòctona de Barcelona, Facultat de Veterinària
- Ramis d'Aireflor i Sureda, Josep, 1932-1933. "Antigues possessions d'Artà : notícies de les mateixes i dels seus senyors en els segles XIII, XIV i XV. 2: Morel o Murel, Morell, senyors: Descolomers i Sureda". A: Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, 24: 309-314
- Ramis d'Aireflor i Sureda, Josep, 1952. Memorias medievales de una villa mallorquina: Artá. Mallorca: Misioneros de los Sagrados Corazones
- Ramis i Coll, Antoni, 1962. "Hort des Ca, S'" / Antonio Ramis Coll. Dins: J. Mascaró Pasarius. Corpus de toponímia de Mallorca. Palma : Gráficas Miramar, fasc. 21: 657-659
- Real cédula de Su Magestad, y señores del Consejo, en que se contiene la ordenanza que generalmente deberá observarse para el modo de cazar y pescar en estos Reynos, con señalamiento de los tiempos de veda de una y otra especie. En Mallorca: En la Oficina de Ignacio Sarrá y Frau, 1772
- Régulo Pérez, Juan, 1945. "Sobre las cortaduras que se hacen en las orejas de las reses para distinguirlas". A: Revista de historia, 71: 208-209).
- Reolid, Benton & Slater, 2013. Hispaniachelys prebetica, una tortuga de hace más de 155 millones de años: reconstrucción paleoecológica y ambiental / Matías Reolid Pérez, Michael J. Benton, Ben J. Slater. Jaén: Universidad de Jaén
- Ribes i Guasch, Bartomeu, 2015. "Notícia d'un caner del convent" / per Bartomeu Ribes Guasch. Dins: El Pitiús : almanac per a Eivissa i Formentera, 172-173
- Riera i Balanzat, Neus, 1996. "Ca eivissenc" / NRB. Dins: Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, 2: 139-142
- Riera i Balanzat, Neus, 1996. "Caracol" / NRB. Dins: Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera, 2: 334-335
- Río Yenes, Agustín del, 1995. Alano español : historia de una realidad consolidada. Gijón : A. del Río
- Roca, Josep, 1919. Johan I d'Aragó. Barcelona : Institució Patxot
- Rodriguez, José Luis, 1982. "Los últimos halconeros marroquíes". A: Periplo, 43: 46-55
- Rosselló y López, Cayetano, 1953. Crónicas de los Reyes de Castilla. Madrid : Atlas (Biblioteca de autores españoles ; 68)
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1989. "El Pla de Sant Jordi: notes històriques, segles XIII-XVI". A: Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, 45: 91-103
- Rosselló & Albertí 2003. Història de Selva : 1229-1600 / Ramon Rosselló, Jaume Albertí. Selva : Ajuntament de Selva
- Rosselló & Albertí, 1995. Història de Banyalbufar: segles XIII-XVI. / Ramon Rosselló, Jaume Albertí. Palma: Lleonard Muntaner
- Rosselló & Albertí, 2003. Història de Selva (1229-1600) / Ramon Rosselló, Jaume Albertí.. Selva: Ajuntament de Selva
- Rosselló & Bover 1989. Crònica d'Andratx, s. XIII-XV / Ramon Rosselló, Jaume Bover. Ciutat de Mallorca : Impremta

Soler

- Rosselló & Bover 1992a. "La bestialitat a Mallorca: someres, ruques, mules, egües, cabres, ovelles..." / Ramon Rosselló, Jaume Bover. A: El Mirall, 51 (1992) 24-27
- Rosselló & Bover, 1978. Història d'Andratx, segles XIII i XIV / Ramon Rosselló, Jaume Bover. Ciutat de Mallorca : Gràfiques Miramar
- Rosselló & Bover, 1992-1994. El sexe a Mallorca : notes històriques / Ramon Rosselló, Jaume Bover. Palma : Miquel Font. 3 vol.
- Rosselló & Bover, 1998. La Dragonera : notes històriques / Ramon Rosselló, Jaume Bover. 2a ed. refosa i notablement augmentada. Andratx : Ajuntament d'Andratx
- Rosselló & Bover, 2001. "El comerç de l'orxella. Mallorca, s. XV: algunes notes" / Ramon Rosselló, Jaume Bover. A: Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, 57: 283-288
- Rosselló & Bover, 2003. La falconeria a les Balears, s. XIII-XV / Ramon Rosselló, Jaume Bover. Mallorca : Impr. Roig
- Rosselló & Segura, 1996. Història de Puigpunyent : segles XII-XVI / Ramon Rosselló, Josep Segura. Palma : Leonard Muntaner
- Rosselló & Vaquer, 1991. Historia de Manacor: el segle XVI / Ramon Rosselló, Onofre Vaquer. Mallorca: els autors
- Rosselló & Vaquer, 1993. Història de Sencelles i Costitx, 1229-1600 / Ramon Rosselló, Onofre Vaquer. Palma : Govern Balear, Conselleria de Cultura, Educació i Esports
- Rosselló Lliteras, Joan, 1985. "Cómo se alimentaban los PP. Dominicos, s. XV". En: III Jornades d'estudis locals. La vida quotidiana dins la perspectiva històrica. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics
- Rosselló Vaquer, Ramon 1995c. Notes històriques de Cabrera. Campos: Roig i Montserrat
- Rosselló Vaquer, Ramon 2000. Noticiari de Son Vives: Sant Llorenç des Cardassar. Mallorca: p. 4, 5, 11.
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1971. Els castellans de Santuari : segle XIV. Felanitx : Ramon Llull
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1972. Documents per a la història de Felanitx : segle XIV. Felanitx : Ramon Llull
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1973. Ramon Comte, escrivà reial de la Cort de Felanitx: 1375-1386. Felanitx: Ramon Llull
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1974. Notícies històriques de Manacor : XIV-XV. Mallorca
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1975. Cronicó felanitxer. II: 1400-1499. Felanitx: Ramon Llull
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1975b. Cronicó felanitxer: XV. Felanitx: Ramon Llull
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1977. Història de Campos. Campos : l'autor
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1978. Cronicó felanitxer 1500-1550. Felanitx : l'autor, 1978: 31
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1978b. Cronicó felanitxer 1500-1550. Felanitx: Ramon Llull
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1978c. Història de Sant Llorenç des Cardassar : segles XIII-XVI. Mallorca
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1978d. Història de Manacor, segle XIV. Mallorca
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1979. Història d'Alaró: segles XIII-XIV. Mallorca
- Rosselló Vaquer, Ramon. 1979b. Història de Manacor: segle XV. Mallorca: Gràfiques Miramar
- Rosselló Vaquer, Ramon. 1999. "Documentari". Dins: Història d'Alcúdia: El segle XVI. Alcúdia: Ajuntament d'Alcúdia, 265-353
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1982. "Notícies històriques de Castelletx i Algaida: segles XIII-XVI". A: Es Saig d'Algaida, 18: 7-22
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1982. La Inquisició i Andratx. Mallorca : l'autor
- Rosselló Vaquer, Ramon. 1982. Llibre del notari de Ciutadella Jaume Riudavets, 1450-1453. Maó: Consell Insular de Menorca
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1983. "La Inquisició i Petra". A: Apóstol y civilizador, 94: 12-13
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1984. Cronicó felanitxer: 1228-1399. Felanitx
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1984b. Notes històriques de Petra. Petra : Apóstol y Civilizador
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1984c. Un manacorí davant el Sant Ofici ; apèndix del llibre del mateix autor "Notes històriques de la Inquisició a Mallorca". Manacor : Edicions Manacor
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1985. "El notari Jaume Comes". A: Revista de Menorca, p. 193-260
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1985b. Notes per a la història de Deià (V). Mallorca : l'autor
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1985c. Bunyola en el segle XIV. Bunyola: Col·lectiu Cultural Sitja
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1985d. Sant Joan: segles XIII-XVI. Sant Joan: Ajuntament de Sant Joan
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1986. "Rafel Valls, notari de Menorca: segles XV-XVI". A: Estudis baleàrics, 22:77-95
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1987. Notes històriques de Calvià, segles XIII-XVI. Calvià: Ajuntament de Calvià
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1989. Història de Muro. Volum II: Els anys del Regne independent: 1230-1349. Mallorca: Ajuntament de Muro
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1990. "Documentari: Les Balears en la Corona d'Aragó". Dins: Història de Muro. Volum III: 1350-1516. Muro: Ajuntament de Muro
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1992. "Una nota sobre caça". En: Flor de card, Sant Llorenç del Cardassar, 181: 23
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1994. Notes per a la història d'Ariany. Mallorca: Miquel Font
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1995. Bunyola en el segle XV. Bunyola: Ajuntament de Bunyola ; Col·lectiu Cultural Sitja
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1995b. Bunyola en el segle XIV. Bunyola : Ajuntament de Bunyola ; Col·lectiu Cultural Sitja
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1996. Alaró en els segles XV-XVI. Mallorca
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1996b. "Lloguer de la possessió de s'Horta l'ny 1591". Dins: S'Horta en festes, maig-juny 1996. Felanitx

- Rosselló Vaquer, Ramon, 1997. Notes històriques de la Inquisició a Manacor. 2ª ed. Mallorca : l'autor
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1997b. Noticiari de Felanitx 1228-1599. Felanitx : Gràfiques Llopis
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1998. Noticiari de Menorca. Felanitx
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2000. Noticiari de Son Vives: Sant Llorenç des Cardassar. Mallorca: l'autor 2000: 5)
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2000b. Quatre noticiaris felanitxers: segles XVIII-XIX. Mallorca: Ajuntament de Felanitx.
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2001. El rei en Jaume II i el seu temps : documentari. Felanitx
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2001b. El Rei en Sanxo de Mallorca i el seu temps: documentari. Felanitx: Impr. Roig
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2001c. Noticiari de Porreres : segles XIII-XVI. Porreres : Ajuntament de Porreres
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2002. Noticiari de Llorito: segles XIII-XX. Mallorca: l'autor
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2002. Noticiari de Son Vives: Sant Llorenç des Cardassar. Mallorca: 3.
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2002b. Noticiari de Castell-Llubí. Llubí: Ajuntament de Llubí
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2005. Documents per a la història de Santa Margalida: noticiari. Santa Margalida: Ajuntament de Santa Margalida
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2005b. Crònica de Porreres: segles XVI-XX. Porreres: Ajuntament de Porreres
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2006. Noticiari de Búger. Mallorca: Gràfiques Llopis
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2006. Malfactors i bandejats a Mallorca : segles XVI-XIX. Mallorca : l'autor
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2006b. Breus notes històriques de Cas Concos. Felanitx . l'autor
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2006c. "Notes sobre producció i consum d'oli. III". A: Romani: revista d'agricultura, pesca i altres, 14 (2006) 28-29
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2007. Els senyors del Fangar i les relacions amb Felanitx. Mallorca: l'autor
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2007. Noticiari de Cas Concos VI. Felanitx : l'autor
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2007b. Noticiari de Cas Concos V. Felanitx: l'autor
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2008 . Miscel·lània d'obres menors. II. Felanitx: l'autor.
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2008a. Noticiari de Felanitx: 1228-1600. Felanitx : l'autor
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2008b. Noticiari de Cas Concos II. Felanitx
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2008b. Noticiari de Felanitx: 1228-1600. – Felanitx: l'autor
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2009. Noticiari de Felanitx, 1601-1718. Felanitx: l'autor
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2009b. Noticiari de Felanitx 1719-1898. Felanitx : l'autor
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2010. Noticiari de Porreres: recull de notes i articles esparsos. Felanitx: Gràfiques Llopis
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2012. El castell de Santueri: notes històriques. Felanitx: Gràfiques Llopis
- Rosselló Vaquer, Ramon, 2014. Història de Felanitx. XI: Ciclisme, caça, joc, vinya. Felanitx: l'autor
- Rosselló, R. & Bover, J. 1993. "Notes per a la història del llibre a Mallorca 3" / Ramon Rosselló, Jaume Bover. A: Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, 49: 119-126
- Rosselló, R. & Bover, J. 2003. La falconeria a les Balears: s. XIII-XV. Mallorca: els autors
- Rosselló, R. & Campins, B. 2009. Noticiari de Consell: segona part / Ramon Rosselló Vaquer i Bernat Campins Llebrers. Mallorca : Ajuntament de Consell
- Rosselló, R. & Bover, J. 1998. La Dragonera: notes històriques. 2a ed. refosa i notablement augmentada. Andratx: Ajuntament d'Andratx.
- Roger, Fra Francesc, 2014. Art de la cuina. Institut Menorquí d'Estudis.
- Rotger i Capllonch, Mateu, 1897-1898. Historia de Pollensa. Palma de Mallorca : Amengual i Muntaner
- Rotger i Capllonch, Mateu, 1995. Historia de Pollensa. 3ª ed. Pollença: Punt Gràfic Pollença
- Roubet, Colette, 2013. "Os dermique de tortue terrestre en Afrique du Nord". Dins: Encyclopédie berbère, 36: 573-5881
- Rougeot, Jean, 1981. "Origine et histoire du lapin". En: Jean Rougeot, ed. Le lapin: aspects techniques, sociaux et culturels. Ethnozootechnie, 27: 1-9
- Rubi, Antoni, 1999-2001. En aquell temps...La Vila abans de 1925. Santa Margalida: Ajuntament
- Rullan i Mir, Josep, 1876. Historia de Sóller en sus relaciones con la general de Mallorca. Palma : Felipe Guasp
- Rullan i Mir, Josep, 1878. Historia de Sóller en sus relaciones con la general de Mallorca. Palma: Felipe Guasp
- Salvador & Amat, 1995. Mossegades dels gossos a les persones : la ràbia / Rosa M. Salvador, Catalina Amat. Barcelona : Universitat Autònoma de
- Sánchez Álvarez, J. L., 1994. "Historia de la rabia" / J. L. Sánchez Álvarez. A: Sanidad militar : revista de sanidad de las Fuerzas Armadas de España, 2: 207-210
- Sánchez Ramos, Valeriano, 2015. "La encebra: El misterioso animal extinguido en la Edad Moderna". A: Andalucía en la historia, 48: 42-47.
- Sanxo, J. 1845?. Memoria para la Historia Natural de la isla de Menorca compuesta por el Dr. Josep Sancho Pbro. y Beneficiado de la Parroquia de la Junta de Mahón. Tomo 2 Contiene las aves. Año 1822. Manuscrit de la biblioteca del seminari de Ciutadella.
- Sastre & Llompart 2008. La tesoreria del Reino de Mallorca durante su época de esplendor / Jaume Sastre, Maria Llompart. Palma: Universitat de les Illes Balears
- Sastre Moll, Jaime, 1988. "La caza en el Reino de Mallorca en la primera mitad del siglo XIV". En: Estudis balearics, 28: 49-58
- Sastre Moll, Jaime, 1992. "La caça a la Mallorca medieval". En: Miramar, Valldemossa, 10: iv-v
- Sastre Moll, Jaime, 1993. "Notas sobre alimentación en la Mallorca medieval". En: Anthropologica, 13-14: 251-264
- Sastre Moll, Jaime, 1994. El primer llibre de fàbrica i sagristia de la Seu de Mallorca, 1327 a 1345. Mallorca: Cabildo

de la Seu

- Sastre Moll, Jaime, 2001. Els llibres d'obra del Palau Reial de l'Almudaina, 1309-1314. Palma: Universitat de les Illes Balears
- Sastre Moll, Jaime, 2002. "Dignitat, sumptuositat, identitat: els palaus rurals de Mallorca i la política cinegètica de la monarquia mallorquina de la primera meitat del segle XIV". En: Jaume II i les ordinacions de l'any 1300. Palma: Consell Insular de Mallorca, 220-229
- Sastre Moll, Jaime, 2002. "Els palaus rurals de Mallorca i la política cinegètica de la monarquia mallorquina de la primera meitat del segle XIV". Dins: Jaume II i les Ordinacions de l'any 1300. Palma: Consell de Mallorca, 2002: 221-229
- Sastre Portella, Florenci, 1985. "El sector alimenticio en los estatutos del oficio del mostaçaf de Menorca de 1569". En: III Jornades d'estudis històrics locals: La vida quotidiana dins la perspectiva històrica, Palma: Institut d'Estudis Balearics
- Schilling & Singer 1987. Guía de los mamíferos: 181 especies de Europa. – Barcelona: Omega
- Seguí & Payeras, 2013. Cabra salvaje mallorquina / Bartomeu Seguí y Llorenç Payeras. – [Mallorca]: Consell de Mallorca. Departament de Medi Ambient. Servei de Caça.
- Segura & Barceló, 2013. "Inventari del botiguer Pere Ylari (1465)" / Maria Antònia Segura Bonnín, Maria Barceló Crespí. A: BSAL 69: 299-309
- Segura i Salado, Josep, 1981. Història de Sant Llorenç des Cardessar. II tom. Mallorca
- Serra i Barcelço, Jaume, 1997. Els bandolers a Mallorca (ss. XVI-XVII). Palma de Mallorca : El Tall
- Sheldrake, Rupert, 2000. De perros que saben que sus amos están camino de casa y otras facultades inexplicadas de los animales. Barcelona : Paidós
- Smith, Charles Hamilton, 1856. The natural history of dogs including also the genera hyaena. Edinburgh : W.H. Lizars ; London : Henry G. Bolina. (The naturalist's library / edited by Sir William Jardine ; 18)
- Soto, Ricard, 1992. "Ovelles, vaques, porcs i eclesiàstics: algunes consideracions sobre la ramaderia balear a l'edat mitjana, segles XI-XIV". A: Estudis d'història econòmica, 1: 13-29
- Suau i Font, Bàrbara, 2010. "Margalida Pasqual Martí, Xinga, Bunyola, 1894-1961". En: Es Castellet, 46: 25
- Sureda i Morera, Enric, 1914. De la corte de los señores reyes de Mallorca: Apuntes para una historia privada de aquellos monarcas y de los de la Casa de Aragón, Reyes de Mallorca. Madrid: Impr. Clásica Española
- Teixidor i Omedes, Jordi, 1974. "Esplugabous" / JTO. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 7: 63
- Teixidor i Omedes, Jordi, 1974. "Estornell" / JTO. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 7: 156-157
- Teixidor i Omedes, Jordi, 1974. "Faisà" / JTO. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 7: 271
- Teixidor i Omedes, Jordi, 1974. "Flamenc" / JTO. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 7: 504
- Teixidor i Omedes, Jordi, 1974. "Fotja" / JTO. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 7: 627
- Teixidor i Omedes, Jordi, 1974. "Francolí" / JTO. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 7: 682
- Teixidor i Omedes, Jordi, 1978. "Paó" / Jordi Teixidor i Omedes. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 11: 264
- Teixidor i Omedes, Jordi, 1978. "Perdiu" / JTO. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 11: 457
- Teixidor i Omedes, Jordi, 1978. "Piula" / JTO. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 11: 641
- Teixidor i Omedes, Jordi, 1978. "Polla blava" / Jordi Teixidor i Omedes. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 11: 750
- Teixidor i Omedes, Jordi, 1978. "Polla d'aigua" / Jordi Teixidor i Omedes. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 11: 750
- Teixidor i Omedes, Jordi, 1979. "Sisó" / JTO. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 13: 650
- Teixidor i Omedes, Jordi, 1980. "Tord" / JTO. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 14: 517
- Teixidor i Omedes, Jordi, 1980. "Torlit" / JTO. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 14: 524
- Teixidor i Omedes, Jordi, 1980. "Tudó" / JTO. Dins: Gran enciclopèdia catalana, 14: 761
- Tenorio y Rebollo, Gaspar, 1904. El perro de guerra. Madrid : Anales del Ejército y de la Armada
- Terrón Albarrán, Manuel, 1983. "Los asnos salvajes, cebros o encebros en la España medieval y Extremadura: aspectos histórico-geográficos y caza". Dins: Memorias de la Real Academia de Extremadura de las Letras y las Artes, I: 413-474
- Therin, Michel, 1987. Les origines du chien, des premiers canidés à la domestication. Maisons-Alfort : Ecole Nationale Vétérinaire de Maisons-Alfort
- Thomas, A., 1917. "La pintade, poule d'Inde, dans les textes du Moyen Âge". En: Comptes rendues de l'Académie des Inscriptions, Paris, 40 i ss.
- Tilander, Gunnar, 1935. "Canizar, encanizar toros, bueyes, vacas ou outros animais. Testemunhos dos faros Canizar, encanizar substituídos por cañizar, acañizar, encañizar, depois carnizar, encarnizar". A: Revista de Portugal, 30: 94-107
- Títol: D. Patricio Laules Cauallero del Orden de Alcantara ... Por quanto prohibir la matansa de todo genero de Cassa en esta Isla durante el ti-epo de su cria, por la utilidad que se sigue al publico: Ordenamos ... que desde la publicacion deste
- Togores, Antoni, 2004. Memòria gastronòmica de Mallorca. Palma de Mallorca: Editorial Balear
- Torres de la Mora, Antonio, 1983. Pastores españoles : gos d'atura, cà de bestiar, mastín del Pirineo, mastín español. Barcelona : Vecchi
- Torres de la Mora, Antonio, 1991. Pastores españoles : el ca de bestiar o pastor mallorquí. Barcelona : Vecchi
- Torres Santana, Elisa, 1985-1990 . "Notas sobre el comercio de los pájaros canarios en el siglo XVII". Dins: Serta gratulatoria in honorem Juan Régulo, La Laguna: Universidad de la Laguna, v.3: 885-893

- Torres i Torres, Marià, 1994. "Animals de preu, bestiar, aferams i altes, als documents eivissencs dels segles VII i XVIII". Dins: El Pitiús: almanac per a Eivissa i Formentera, p. 19-22. Número dedicat a "Homenatge a Joan Castelló Guasch"
- Torres i Torres, Marià, 1996. "Aliments i teles a Eivissa al segle XVII". Dins: El Pitiús: almanac per a Eivissa i Formentera p. 20-22.
- Torres i Torres, Marià, 1997. "Noms de cans a les Pitiüses : algunes apuntes lingüístiques". Dins: El Pitiús: almanac per a Eivissa i Formentera, p. 15-24
- Traveset, Anna, 1994. "El perill d'introduir espècies exòtiques a les Illes: el cas del mufló i del francolí a Mallorca". A: Anuari ornitològic de les Balears, 9: 3-11
- Triquet, Raymond, 1990. Dictionnaire encyclopédique des termes canins. Paris : Robert Thenlot
- Tuareg : nòmades del desert. Barcelona : Fundació La Caixa, 2002
- Tucao-Chala, P., 1993. "Les chiens de chasse dans les traités de vénerie du XVe siècle". En: Robert Durand, éd. L'homme, l'animal domestique et l'environnement: du moyen âge au XVIIIe siècle. Nantes: Ouest, éd., 269-278
- Tucao-Chala, Pierre, 1993. "Les chiens de chasse dans les traités de vénerie de XVe siècle". Dins. L'homme, l'animal domestique et l'environnement : du moyen âge au XVIIIe siècle. Nantes : Ouest, éd.: 269-278
- Valero i Martí, Gaspar, 2008. Els noms de Fora Porta de la Ciutat de Mallorca : toponímia documentada del terme de Palma, 1230-1901. Palma : Ajuntament de Palma
- Valle, Aquiles, 1994. "Ca de bou : perro de presa mallorquí". A: La revista del perro, 19: 54-56.
- Van den Abeele & Loncke, 2002. "Les traités médiévaux sur le soin des chiens : une littérature technique méconnue / par Baudouin Van den Abeele et Jérémy Loncke". Dins: Kranz, Hortst; Falkenstein, Ludwig, ed. Inquirens subtilia diversa : Dietrich Lohrmann zum 65. Geburtstag, Aachen : Shaker 282-296.
- Vaquer Estelrich, Toni, 2002. Ca mè mallorquí : el perdiguero de Mallorca. Madrid : Paul Parey España.
- Vaquer i Bennassar, Onofre, 1988. Una sociedad del Antiguo Régimen : Felanitx i Mallorca en el siglo XVI. Mallorca.
- Vaquer i Bennassar, Onofre, 1993. "Les diversions a la Mallorca dels segles XV-XVII". Dins: XI jornades d'estudis històrics locals : Espai i temps d'oci a la història. Palma : Institut d'Estudis Baleàrics, 559-571.
- Vaquer, Onofre, 2007. El comerç marítim de Mallorca a la segona meitat del segle XVI. Palma: El Tall Editorial. 470 pàgines.
- Vargas y Ponce, José de, 1787. Descripción de las Islas Pithiusas y Baleares. Madrid : Viuda de Ibarra, Hijos y Compañía. Edicions facsímil: Palma de Mallorca : Olañeta, 1983; Oviedo: Pentalfa, 1989; Valladolid: Maxtor, 2008; A Coruña: Órbigo, 2009.
- Vela, Nora, 1973. El Libro de Alexandrí. Barcelona : Universitat Autòma de Barcelona.
- Velón Valladares, Ramón, 1898. Novena al glorioso soldado e invicto mártir San Román, abogado especial contra las mordeduras de perros según se hace en la Iglesia Parroquial de Santiago (Lalín). Santiago : Tipografía Galaica
- Verhoef, Esther, 2013. Enciclopedia de los perros. Arganda del Duero, Madrid : Edimat Libros. Inclou: Dogo mallorquí, p. 127-128; Podenco ibicenco, p. 302-303.
- Vernia, Pedro, 1981. La farmacopea valenciana. Burriana : l'autor.
- Viada Sauleda, Carlota, 1994. "Óliba" / CaV. Dins: Gran enciclopèdia de Mallorca, 12: 50.
- Viada Sauleda, Carlota, 1997. "Tórtora" / CaV. Dins: Gran enciclopèdia de Mallorca, 17: 264.
- Vibot & Roser & Villalonga, 2013 Les possessions de Campos. V. 1 / Tomàs Vibot, Guillem Roser, José Villalonga. Pollença : El Gall.
- Vibot, Tomàs, 2005. Crims, infàmies i immoralitats a Bunyola i Orient : segles XVI-XIX. Bunyola : Col·lectiu Cultural Sitja.
- Vibot, Tomàs. 2009. Possessions de Mallorca. Pollença: El Gall, 2009, v. 4: 122).
- Vich y Salom, Juan, y Muntaner y Bujosa, Juan, eds.(1945): Documenta Regni Majoricarum (Miscelanea), Palma de Mallorca, Ayuntamiento (Imp. Amengual y Muntaner).
- Vida y costumbres de la edad media: La caza. – Barcelona: Ramón Sopena, 1982. – (Vida y costumbres de la edad media ; 8)
- Villena, Enric de, 1994. Obras completas I. Madrid: Turner. Inclou: Arte cisoria, p. 131-218.
- Viré, François, 1973. "A propos de chiens de chasse saluqi et zagari". En: Revue des études islamiques, 41: 231-140. Altra edició en: Production et société: recherches sur l'écologie et l'anthropologie des sociétés pastorales. Paris ; Centre Nationale des Recherches Scientifiques 1985: 71-77.
- Viré, François, 1978. "Kalb". Dins: Encyclopédie de l'Islam, t. IV (1978) 510-513
- Viré, François. 1997. "Sulahfa". Dins: Encyclopédie de l'Islam, t. 9 (1997) 845-846. Tortuga. voltó, 2/588
- Wendt, Lloyd M., 1996. Dogs : a historical journey : the human-dog connection through the centuries. New York : Howell Book House
- White, Gilbert, 1977. The natural history of Selborne in the County of Southampton. Oxford ; Oxford University Press.
- Xamena Fiol, Pere, 2000. Anys enrera : Felanitx 1560-1930. Felanitx : Fundació Barceló
- Xamena i Fiol, Pere, 2006. Estampa de la Mallorca del segle XVII: registres de la Cúria Reial de Felanitx. Palma: El Far de les Crestes.
- Ximbomba. Dins: Gran enciclopèdia de Mallorca, 18 (1997) 250 xoriguer, 2/591
- Zinsser, Hans, 1960. Rats, lice and history: being a study biography, which, after twelve preliminary chapters

indispensable for the preparations of the lay reader, deals with the life history of typhus fever / by Hans Zinsser. – New York: Bantam Books.

Annex bibliogràfic

Ghatrif 2000. Medeltida persik traktat om jaktfaglar i fornitaliensk översättning: Handskrift i Kungl. Biblioteket, Stockholm. Cod. Til.It4. / Utgiven översatt til svenska och försedd med inledning av Yvonne Olrog Helvall. [Stockholm]: Kungl. Biblioteket, 2000: 72. (Acta Bibliothecae Regiae Stokholmiensis; 65)

Noms científics

- Actimobacillus mallei*, 123
Aegyptius monachus, 8, 72
Alectoris rufa, 8, 57, 101
Allium cepa, 138
Allium sativum, 138
Anas, 7, 8, 39, 42, 44
Anas clypeata, 8, 42, 48
Anas penelope, 66
Anser anser, 8, 54
Anthropoides virgo, 8, 52, 53
Anthus pratensis, 8, 68
Apodemus, 95
Ardea, 8, 39, 41
Arvicola sapidus, 9, 95
Arvicola amphibius, 95
Atelerix algirus, 9, 89, 99, 149, 153
Athene noctua, 7, 29
Aythya ferina, 8, 67
Aythya fuligula, 7, 42
Balearica pavonina, 53
Bos taurus, 73
Burhinus oedicephalus, 8, 67
Calonectris diomedea, 8, 72
Canis familiaris, 99, 146
Canis lupus, 92, 99
Capra aegagrus, 8, 76
Capra hircus, 8, 76, 100
Capreolus capreolus, 76
Caprimulgus europaeus, 8, 48
Carduelis cannabina, 8, 57
Carduelis chloris, 8, 71
Cervus elaphus, 8, 78, 99
Charonia lampas, 7, 26
Cicuta virosa, 22
Columba, 8, 46
Columba palumbus, 8, 71
Conium maculatum, 22
Coturnix coturnix, 8, 53
Cygnus cygnus, 8, 44
Cygnus ferus, 44
Daphne gnidium, 22
Dryocopus major, 8, 43
Egretta, 41
Egretta alba, 7, 39
Egretta garzetta, 7, 39
Emberiza calandra, 8, 67
Emberiza schoeniclus, 66
Eobania vermiculata, 35
Equus, 9, 77
Erinaceus europaeus, 89
Erithacus rubecula, 8, 67
Falco eleonorae, 8, 49
Fennecus zerda, 104
Francolinus francolinus, 8, 48
Fratercula arctica, 8, 43
Fulica atra, 8, 50
Gallinago gallinago, 8, 44
Gallinula chloropus, 8, 51
Gazella dorcas, 9, 91
Genetta genetta, 9, 91, 92
Grus grus, 8, 52
Gyps fulvus, 8, 72
Helix aspersa, 35
Herpestes ichneumon, 92
Hieraaetus pennatus, 48
Himantopus himantopus, 8, 43
Hispaniachelys prebetica, 155
Hyaena, 157
Hyoscyamus, 22
Ixobrychus minutus, 8, 48
Juglans regia, 22
Larus, 8, 52
Lepus granatensis, 9, 83, 99
Martes foina, 93
Martes martes, 9, 92
Martes zibellina, 73, 92
Melanitta nigra, 7, 39
Mergus albellus, 8, 43
Mergus serrator, 7, 40
Merops apiaster, 7, 39
Motacilla, 42
Motacilla alba, 8, 68
Motacilla cinerea, 8, 68
Motacilla flava, 8, 68
Mus, 9, 95
Muscicapa striata balearica, 8, 53
Mustela foina, 93
Mustela nivalis, 7, 9, 26, 53
Mustela putorius, 7, 26
Oryctolagus cuniculus, 9, 83, 146
Otala lactea, 35
Otala punctata, 35
Otis tarda, 7, 42
Ovis aries, 9, 93
Ovis gmelini musimon, 9, 93
Pavo cristatus, 8, 54
Pelicanus onocrotalus, 50
Phalacrocorax aristotelis, 8, 47
Phasianus colchicus, 9, 49
Phoenicopterus roseus, 8, 49
Phoenicurus ochruros, 8, 46, 47
Pica pica, 52
Pluvialis apricaria, 8, 51, 72
Podiceps cristatus, 41
Porphyrio porphyrio, 8, 49, 66
Puffinus mauretanicus, 7, 42
Rattus, 9, 95
Rattus norvegicus, 9, 95, 101
Rattus rattus, 9, 95, 101
Roccella, 109
Sanguisorba minor, 138
Scolopax rusticola, 8, 43
Sercoptes scabiei, 124
Streptopelia turtur, 8, 71
Sturnus vulgaris, 8, 48
Sus scrofa, 9, 93
Sylvia, 8, 42
Sylvia hortensis, 8, 42
Tachybaptus ruficollis, 8, 68
Testudo, 36, 38, 101, 152
Testudo graeca, 36, 152
Tetrax tetrax, 8, 67

Theba pisana, 35

Turdus, 8, 71

Turdus merula, 8, 53

Turdus philomelos, 8, 68, 71

Turdus pilaris, 69

Upupa epops, 8, 67

Vanellus vanellus, 8, 53

Veratum album, 78

Noms de plantes i comunitats vegetals

All, 38, 64, 138
Alzinar, 20, 73
Arbre, 15, 17, 21, 52, 63, 85, 109, 118
Arrossar, 96
Bardissa, 18, 20, 40, 132
Blat, 37, 65, 74, 75, 76, 85, 96, 119, 123
Bosc, 14, 18, 36, 55, 58, 76, 77, 81, 83, 109
Boscatge, 56, 76
Canyes, 66, 69, 70
Canyom, 79
Ceba, 138
Civada, 94
Farina, 33, 37, 65
Garriga, 74, 75, 104
Herba de ballester, 78, 81
Herba de cero, 78, 81
Llenya, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 50, 55, 60, 85, 103, 109,
130
Llet d'ametlla, 55, 83
Lli, 79
Magraner, 89
Nou, 22, 64
Oli, 37, 79, 96, 124
Oliva, 37, 70, 96, 124
Olivera, 15, 61
Ordi, 83, 98
Orxella, 109
Paller, 74
Pastures, 14, 15, 17, 18, 20, 33, 54, 74, 75, 95, 103
Pentinella, 138
Pinar, 85, 130
Raïm, 33, 90, 120
Raïm picapol, 33
Sembrat, 17, 19, 73, 74, 77, 83, 85, 96, 130, 131
Sementer, 69
Suro, 64
Tabac, 22, 138, 151
Tomàtiga, 89, 95
Ullastre, 61, 120
Vi, 32, 33
Vinya, 14, 15, 20, 21, 28, 76, 84, 85, 80, 117, 118,
120, 129, 130, 131, 136, 157
Vinyet, 23, 59, 76, 118, 120
Xeixa, 37

Noms d'animals

El 'ca' i les seves tipologies i races s'indexa més endavant.

- Aortarda, 42
 Abellarol, 7, 39
 Agró, 41, 52, 148, 150
 Agró blanc, 7, 39
 Agró blanc gros, 7, 39
 Agró de fel, 7, 39
 Aloetas, 45
 Alosa, 38
 Ànada barbaresca, 41
 Anadas, 45
 Ànec, 7, 31, 33, 38, 39, 124
 Ànnera, 7, 39
 Ànnera negra, 7, 40
 Ànnera peixatera, 7, 40
 Anyell, 73, 92, 132, 135, 136
 Arnesos, 45
 Arpellas, 45
 Ase, 123
 Astor bo d'ostarda, 42
 Avitarda, 42
 Avoçtarda, 42
 Avostarda, 42
 Avutarda, 7, 38, 42
 Baldritja, 7, 42, 148
 Baldritxa, 150
 Bayerols, 45
 Becada, 8, 43, 44, 151
 Becafigos, 45
 Bestiar, 15, 17, 18, 19, 20, 32, 41, 47, 50, 73, 74, 75, 76, 88, 89, 98, 103, 113, 114, 115, 118, 120, 121, 124, 129, 130, 131, 132, 136, 159
 Bestiar boví, 74
 Bestiar boví salvatge, 8, 73, 74, 75
 Boc, 33, 76, 77, 81, 149
 Boix, 7, 42, 148
 Boscana, 8, 76
 Bou, 7, 57, 73, 74, 75, 81, 111, 115, 124, 126, 127, 128, 143, 144
 Bou salvatge, 74, 75, 111
 Bover, 35
 Brau, 74, 75, 113, 127, 128, 154
 Brava, 74
 Bregadell, 8, 42
 Bregat, 41, 126
 Busqueret, 8, 42, 150
 Busqueret de capell, 39
 Busquerets, 45
 Butzacas, 45
 Cabírol, 13, 32, 33, 76, 79, 80, 91, 143, 153
 Cabosell, 8, 42
 Cabots, 45
 Cabra boscana, 8, 76
 Cabra orada, 8, 76
 Cabra salvatge, 8, 76
 Cabra salvatge mallorquina, 8, 76
 Cabra ximple, 77
 Cabra, 8, 33, 76, 93, 122, 143, 144, 147, 150, 158
 Cabrit, 32, 33, 34, 73, 76, 77, 92, 95, 130
 Cabró munter, 8, 32, 76
 Cabusell, 41
 Cabusons, 45
 Cabussó, 41, 150
 Cadafet, 8, 43
 Cadarneras, 45
 Cadella, 30, 59, 102, 105, 107, 108, 110, 111, 112, 115, 116, 117, 123, 124, 125, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136
 Calotell, 8, 42, 43
 Camallargues, 8, 43
 Camell, 33, 73
 Cames de jonc, 8, 43
 Canaris, 45
 Canet, 8, 43
 Capblanc, 8, 41, 43
 Capceriganys, 45
 Capó, 32, 33, 56, 59
 Caproig, 8, 45
 Caproitx, 43
 Caps negres, 45
 Caragola, 35
 Caragolí, 35
 Carpetasos, 41
 Cavall, 9, 15, 18, 19, 20, 21, 23, 29, 39, 78, 81, 83, 91, 104, 116, 121, 126, 131
 Cega, 8, 33, 38, 43, 48, 144, 149, 150, 153
 Cega rosa, 8, 44
 Cegall, 8, 44
 Cegas, 45
 Cegays, 45
 Cellas rosas, 45
 Cerceta, 8, 44, 50
 Cercolet, 78
 Cero, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 105, 143, 144, 153
 Cervatell, 78
 Cervató, 78
 Cérvia, 78
 Cérvid, 78
 Cérvol, 9, 33, 73, 78, 79, 80, 81, 82, 100, 105, 143
 Cérvola, 78
 Cigne, 8, 33, 41, 44, 46, 149, 150
 Cigonya, 38, 42
 Cirívia, 78
 Cisnas, 45
 Coarrotja, 8, 46
 Colom, 8, 20, 29, 33, 34, 38, 46, 47, 48, 59, 102, 144
 Colomí, 32, 47
 Coloms, 45
 Coloms grosos, 45
 Coloms petits, 45
 Conill, 5, 9, 17, 18, 20, 21, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 73, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 100, 102, 103, 106, 107, 108, 116, 119, 138, 143, 147, 150, 151, 154
 Corb, 38
 Corb marí, 8, 47, 148, 150
 Corlins, 45
 Corn, 7, 26, 115, 143, 144, 148, 153
 Corps marins, 45
 Corps, 45
 Cotües rotgas, 45
 Crestat, 76
 Cucuis, 45

- Cuete-rotxa, 8, 47
 Cuguyadas, 45
 Culblancs, 45
 Culgrochs, 45
 Cullerot, 8, 41, 42, 48, 149, 150
 Culnegras, 45
 Daines, 9, 88, 91
 Drac, 113
 Durbechs, 45
 Egüa, 78, 81, 156, 184
 Encebra, 93, 157
 Engana Pastors, 45
 Enganyapastors, 8, 48
 Eriçó, 8, 88, 89, 90, 100, 106, 143, 150, 151, 154
 Esparver, 48
 Esplugabou, 8, 41, 42, 48, 143, 149, 150, 158
 Estel, 7, 26
 Estornell, 8, 33, 48, 144, 150, 158
 Estornells, 45
 Expervers, 45
 Faisà, 8, 33, 34, 38, 48, 143, 149, 150, 158
 Falcó, 16, 19, 31, 57, 84, 105, 107, 126, 138, 144
 Falcó marí, 8, 49
 Falcons, 45
 Ferreret, 38
 Ferrerics, 45
 Flamenc, 8, 41, 49, 50, 143, 150, 158
 Fotgas, 45
 Fotja, 8, 42, 50, 150, 158
 Francolí, 8, 33, 48, 49, 150, 158, 159
 Fuell, 8, 51, 144
 Fuells, 45
 Fumarell, 43
 Fura, 7, 26, 27, 28, 30, 33
 Gafarrons, 45
 Gaig, 38
 Gall d'aigua, 49
 Gall faver, 8, 42, 49, 150
 Gall de faver, 49
 Gall de riu, 49
 Gallina, 33, 65, 149
 Gallina d'aigua, 42
 Gallinas de aygua, 45
 Gallinas, 45
 Gallineta d'aigua, 8, 51, 144, 150,
 Galls favers, 45
 Galls Flamenchs, 45
 Ganta, 42
 Gantera, 42
 Garsa, 42, 52, 144
 Gaseles, 9, 91, 143, 150
 Gat salvatge, 9, 91
 Gatzell, 9, 91, 153
 Gatzella, 91
 Gatzelló, 91
 Gatzoll, 104
 Gavina, 8, 33, 52, 144, 150
 Gavinas, 45
 Geneta, 9, 68, 91, 92, 143, 144, 150, 154
 Ginetes, 92
 Gorrió, 38
 Gorrións barbariscos, 45
 Gorrións, 45
 Griva, 33, 69
 Grivias, 45
 Grua, 8, 16, 33, 42, 52, 144, 150
 Grua coronada, 53
 Grua ab caparutxo, 53
 Grua coronada, 53
 Guallaras maresas, 45
 Guallaras, 45
 Guàtlera, 8, 33, 34, 38, 39, 53, 107, 150
 Icnèumons, 9, 92
 Idiots, 45
 Juia, 8, 53, 150
 Juyas, 45
 Llebre, 9, 18, 20, 21, 27, 28, 29, 30, 33, 34, 64, 73, 76,
 83, 84, 85, 86, 87, 88, 100, 102, 103, 106, 107,
 108, 143, 144, 147
 Llengaruts, 45
 Lleopard, 73
 Llop, 9, 92, 94, 100, 143, 144
 Lloriguera, 18, 27, 63, 84, 85, 95, 102
 Lluós, 45
 Mart, 9, 33, 73, 92, 93, 143, 144, 150, 154
 Martinets, 45
 Menjamosques, 8, 53
 Mèrla, 8, 53
 Merlaras ab bech groc, 45
 Merlaras ab bech negra, 45
 Mèrlera, 33, 38
 Milanás, 45
 Moix, 4, 9, 92, 96, 101, 116, 125, 137, 139, 140, 143,
 147, 154, 184
 Moltó, 81
 Moltó de Còrsega, 9, 93
 Mosca, 74, 125
 Mostel, 9, 92, 93, 125, 135, 144, 150
 Mostela, 27, 125, 134, 143, 150
 Moxetes, 45
 Mufló, 9, 93, 159
 Mufró, 9, 93, 143
 Mula, 94, 110
 Musols, 45
 Mussol, 7, 29, 38
 Oca, 54
 Oca salvatge, 8, 38, 150
 Ocas, 45
 Ocell, 8, 18, 25, 26, 28, 29, 35, 37, 40, 41, 42, 43, 44,
 46, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 60, 66, 67, 71,
 72, 76, 83, 94, 96, 116, 126, 137, 149
 Ocell de presa, 7, 25
 Olibas, 45
 Orada, 8, 76, 165
 Oranellas, 45
 Orvals, 45
 Ós, 79, 80
 Ostarde, 42
 Ou, 13, 17, 32, 33, 41, 52, 57, 65, 67, 72, 124
 Ovella, 33, 132, 136
 Ovitarda, 42
 Paga, 8, 54
 Pago, 8, 54
 Pagos, 45
 Paler, 82, 88
 Palet, 9, 88, 91, 143

- Pantera, 73
 Paó, 8, 38, 54, 55, 143, 158
 Paona, 8, 54
 Pardal, 8, 47, 57, 92
 Pardalets de garriga, 45
 Pardiús, 45
 Pasaforadins, 45
 Pasarells Reals, 45
 Pasarells, 45
 Páseras, 45
 Passarell, 8, 33, 57
 Peix, 16, 17, 19, 25, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 44, 49, 51, 57, 108
 Perdigó, 22, 38
 Perdiu, 8, 13, 18, 20, 21, 22, 23, 26, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 38, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 71, 80, 88, 101, 102, 107, 119, 132, 143, 144, 151, 158
 Perdiu mascle, 22, 57, 63
 Pinsà, 38, 39
 Pinsans, 45
 Pioc salvatge, 42
 Piula:, 8, 42, 66, 68, 158
 Piula de canyers, 66
 Piula hortelana, 60
 Piulas, 45
 Piuleta, 42, 68
 Ploma de voltor, 72
 Ploma (plomes), 13, 14, 20, 32, 37, 39, 41, 43, 46, 48, 52, 53, 54, 55, 65, 67, 72, 79, 147
 Poll, 33, 59, 72
 Polla, 65
 Polla blanca, 49
 Polla blava, 8, 66, 158
 Polla d'aigua, 8, 51, 143, 158
 Polla garau, 8, 51, 52
 Pollastre, 64, 65
 Polles prenys, 32, 33
 Porc, 57, 68, 75, 80, 93, 94, 95, 102, 114, 131, 134, 142, 144, 147, 157
 Porc senglar, 9, 33, 93, 94, 80, 126, 149
 Porcs salvatges, 9, 93, 94, 95, 126
 Puput, 8, 67, 143, 145, 155
 Puputs, 45
 Rabassot, 8, 67
 Rata (rates), 9, 29, 36, 92, 95, 96, 97, 98, 101, 108, 125, 133, 134, 139, 144, 145, 147, 148, 150
 Rata d'aigua, 9, 95
 Rata d'Albufera, 95
 Rata traginera, 9, 95
 Ratolí, 9, 95
 Ratolins, 45
 Ropit, 38, 39, 67, 68, 143
 Rosetas, 45
 Rosiñols, 45
 Rossí, 7, 29, 81, 144
 Rossinyol, 30
 Rupit, 8, 67
 Rupits, 45
 Sabellins, 45
 Salmó, 57
 Salvatgina, 9, 83, 92, 98, 144, 154
 Sarcetes, 44
 Sardina, 57
 Says, 45
 Sebel·lí, 8, 33, 38, 67, 143
 Segà, 44
 Sel·la, 41, 42, 143
 Sero, 78, 79, 81, 151
 Serp, 104
 Setgetas, 45
 Sisó, 8, 67, 158
 Sòl·lera, 8, 67
 Solleres, 45
 Somera, 75, 78, 124
 Sordall, 8, 68, 144
 Soterí petit, 8, 68
 Starda, 42
 Stel, 93
 Tarrolas, 45
 Titeta sorda, 8, 68
 Titeta traïdora, 8, 68
 Titina, 8, 42, 68
 Titinas, 45
 Tord, 8, 29, 33, 34, 38, 67, 68, 69, 70, 143, 144, 158
 Tord blanc gros, 8, 71
 Tord blancel, 8, 71
 Tort blanch, 71
 Tort negre, 71
 Tort ordinari, 71
 Tort vert, 8, 71
 Tortolas, 45
 Tórtora, 8, 34, 39, 71, 143, 144, 159
 Torts, 45
 Torts pintats, 45
 Torts saiats, 45
 Tortuga, 33, 35, 36, 37, 38, 101, 108, 109, 144, 145, 148, 150, 151, 155, 159
 Trenca piñons, 45
 Truges, 75, 95
 Tsies, 40, 67
 Tudó, 8, 33, 38, 71, 143, 144, 145, 149, 158
 Tudons, 45
 Uïs de bou, 45
 Urons, 45
 Vaca, 33, 73, 74, 75, 76, 77, 93, 111, 124, 130, 131, 132, 136, 144, 158
 Vedell, 73, 75, 139, 144
 Vedell de llet, 32, 33
 Velzias, 45
 Verderol, 8, 38, 39, 71
 Verderols, 45
 Verdigos, 45
 Virot gros, 8, 72
 Virot petit, 7, 42
 Vitarchs, 45
 Viuda, 35
 Voltons, 45
 Voltor, 8, 72, 143
 Xillot siulaire, 8, 72
 Xillot, 8, 72
 Xillotí, 8, 72
 Xirlot, 8, 72
 Xitxeras, 45
 Xoriguers, 45
 Xot, 103, 122

Índex onomàstic

- Abdó, Sant (= Sant Abdón), 154, 155
 Abella, Ramon d', 105
 Abraham, jueu, 139, 168
 Abraham, Melcior, 135
 Abrió, Joan, 130
 Adrover, Antoni, 134
 Adrover, Jaume, 143
 Adrover, Joan, 56, 176
 Adrover, Romeu, 59
 Agresti, José, 128
 Àgueda, muller de Joan Mestre, 52
 Aguiló i Aguiló, Estanislau de Kostka (1859-1917), 80, 143
 Aguiló, Jaume, 74
 Aguiló, N', 124
 Agulló, Pere, 130
 Aixertell, Antoni, 134
 Albert, el Gran, sant (1206-1280), 123
 Albert, Pasqual, 97
 Albertí i Albertí, Jaume (1973-), 13, 19, 20, 25, 31, 56, 58, 62, 63, 74, 81, 84, 91, 98, 130, 131, 136, 143, 155
 Albertí, Jaume, 30, 31, 74, 86, 106
 Albertí, Joan, 108
 Alcover i Sureda, Antoni M., (1862-1932), 36, 37, 43, 67, 125, 143
 Alcover i Thomàs, Josep Antoni, 76, 83, 88, 89, 92, 93, 94, 95, 143, 144
 Alcover, Joanot, 75
 Alderton, David, 104, 105, 106, 113, 114, 144
 Aleix, Joan, 97
 Alemany i Vich, Lluís (1912-1983), 83, 144
 Alemany, Baltasar, 112
 Alemany, Bartomeu, 112
 Alemany, Gabriel, 132
 Alemany de Cervelló, Hug, 27, 39
 Alemany, Joan, 77, 86
 Alemany, Pere, 139
 Alemany de Sadao, 80
 Alfons V, rei d'Aragó (1396-1488), 31, 40, 92, 108, 116
 Alfons, comte, 121
 Alomar i Canyelles, Antoni Ignasi (1955-), 14, 25, 26, 29, 30, 78, 79, 81, 105, 113, 119, 121, 144
 Alomar i Canyelles, Guillem, 42, 46, 47, 48, 49, 52, 53, 67, 71, 72, 77, 144
 Alorda, Joan Miquel, 133
 Alós i de Rius, Antoni d', Marqués de Alós (1693-1780), 145, 146
 Alou, Bernat, 133
 Alou, Mateu, 21
 Amat, Catalina, 157
 Amat, Lluís, 122
 Amengual i Reus, Josep (1793-1876), 27, 100, 139, 144
 Amengual, Antoni, 114
 Amer, Antoni, 41
 Amer, Jeroni, 132
 Amer, Joan, 134
 Amer, Josep, 28
 Andreu, Guillem, 133
 Anfonís, Joan, 131
 Angelats, Francesc, 52, 63
 Angelats, Joan, 112, 113
 Angelier, Abel L', 148
 Angelina, muller de Tomàs Celià, 73
 Anna, Santa, 38, 82, 87, 154
 Antolines de Castro y Aguilera, Juan Restituto, 145
 Antoni, de sa Cova, 101
 Antònia, viuda de Guillem Noguera, 119, 120
 Arellano, Juan Manuel de, 145
 Arena, muller de Joan Grec, 139
 Argente, José Francisco (.), 75, 77, 153
 Arguimbau, Gabriel, 62
 Arguimbau, Rafel, 98
 Armengol, Guiller mó, 115
 Armengual, Miquel, 134
 Armengual, Nicolau, Fosquet, 133, 176
 Armstrong, John (-), 24, 28, 38, 83, 88, 89, 145
 Arribas Palau, Mariano (1917-2002), 116, 145
 Artigues, Antoni, 134
 Artigues, Joan, 70
 Arvades, Antoni, 65
 Asbert, Berenguer, 112
 Asbert, Jaume, 59
 Asbert, Salvador, 80
 Asensi Peinado, Pascual, 113, 145
 Aulet, Arnau, 105
 Aymerich, Mateu (1715-1799), 139, 143, 151
 Azagra, Mercedes, 89, 106, 108, 145
 Balaguer y Laiglesia, Francisco Antonio, 123, 145
 Balaguer, Bartomeu, 135
 Balaguer, Jaume, 135
 Balañà Andreu, Francisco, 106, 145
 Ballester, Antoni, 97
 Ballester, Família, 138
 Ballester, Feliu, 17
 Ballester, Francesc, Boguet, 75, 176
 Ballester, Marc, 97
 Ballester, Miquel, 62
 Ballester, Pere, 97, 105, 111, 133
 Ballester, Rafel, 51, 75
 Baltar, Arnau, 95
 Baltar, Bernat, 95
 Banegas López, Ramon Agustí, 92, 146
 Barber, Bernardí, 98
 Barxa, Huguet, 139 (Barca), 152
 Barceló Adrover, Antoni, 146
 Barceló i Combis, Francesc (1820-1889), 27, 53, 83, 89, 93, 95, 100, 138, 146
 Barceló i Crespi, Maria (1951-), 29, 41, 47, 62, 78, 97, 119, 121, 137, 146
 Barceló, Joan, 103
 Barceló, Pere, 118
 Barceló Serra, 111, 113
 Barceló de Vilafranca, 15, 102
 Barquer, Pere Ramon, 80
 Barrufava, Madò, 115
 Bartomeu, Joanot, 77, 86
 Bartomeu, Sant, 89, 106
 Basset, Vicenç, 134
 Bauçà i Sales, Simó (1552-1623), bisbe de Mallorca, 98
 Bauçà, Lluç, 133

- Bauça, Miquel, 51
 Bauçà, Pere, 75
 Beaufrère, Hubert, 137, 138, 146, 184
 Bellés, Xavier, 16, 52, 89, 101, 146
 Belot, Bernat, 127
 Bennàssar, Cristòfol, 134
 Bennàsser I Riutort, Miquel, 46
 Bennàsser, Bernat, 73
 Bennàsser, Gabriela, 21
 Bennàsser, Guillem, 73, 76, 94
 Bennàsser, Guiller mó, 78
 Bennàsser, Pere, 58
 Berard, Joan, 17, 23, 103, 131
 Berard, Jeroni Boix de, 44, 51, 146
 Berard, Lluís, 17, 54, 75, 77
 Berars, Jaume, 111
 Berenguer i de Blanes, Francesc (?-1486), 20, 115, 131
 Berga, Bernat, 60
 Berga, Nicolau, 135
 Berga, Ramon de, 36
 Bernat, En, 135
 Bernat, caçador de pedius, 58, 102
 Bernat des Mas, 15
 Bertran, Llorenç, 117
 Bertran, Miquel, 70
 Bibiloni, Macià, 134
 Binimelis, Joan, 41, 97
 Binimelis, Miquel, 133
 Bisbal, Bartomeu, 134
 Blanc, Miquel, 136
 Blanca, viuda de Rafel Ballester, 75
 Blanes i de Castellar d'Orís, Vidal de (?-1478), 117
 Blanquer, Antoni, 19
 Blanquer, Guillem, 127
 Blanquer, Pere, 48, 127
 Blaze, Elzéar (1786-1848), 146
 Boada i Salom, Jaume, 141
 Bodson, Lilianne, 146
 Boïl i de la Scala, Felip de (?-1348), 96, 111
 Boixadors, Joan Antoni de, comte de Savellà, 88
 Bolina, Henry G., 158
 Bonanat, Pere, 131
 Bonet, Andreu, 74
 Bonet, Mateu, 176
 Bonet, Ramon, 105
 Bonet, Rafael, 69
 Borda, Guillem, 110
 Bordils, Joan, 131
 Bordoy, Esteve, 117
 Bordoy, Joan, 17, 23, 103, 131
 Bordoy, Simó, 136
 Bosc, Gabriel, 65
 Bosch i Juan, Maria del Carme (1942-), 147
 Bover de Rosselló, Joaquim (1810-1865), 50, 147
 Bover i Pujol, Jaume (1945-), 11, 12, 13, 14, 25, 38, 39, 52, 60, 61, 77, 80, 83, 84, 86, 89, 91, 92, 96, 108, 111, 116, 123, 127, 129, 137, 147, 156, 157, 184
 Bramona, Andreu, 116
 Bramona, Antoni, 58
 Brondo, Joan, 85
 Brondo, Hipòlit, 135
 Brondo, Pere, 117
 Bru, Bartomeu, 74
 Bucareli y Ursúa, Francisco de Paula (1708-1780), 145
 Buffon, Georges Louis Leclerc, Comte de, 147
 Bugnion, Jacques, 137, 147
 Bujosa, Joan, 131
 Burgues, Arnau, 15, 94
 Burgues, Família, , 75, 77, 79,
 Burgues, viuda de, 57
 Burgues, P., 110
 Busquet, Francesc, 136
 Busquet, Jaume, 136
 Cabané, Adolf, 114, 147
 Cabanelles, Francesc, 89, 106,
 Cabrer, Joan, 75, 112
 Cairó i Arquer, Pere, 88, 147
 Calafat, Magdalena, 138
 Calafell, Tomeu, 34, 147
 Calciner, Domingo, 105
 Caldentey, P., 110
 Caldentey, Pere, 116, 117
 Calleja, viuda e hijos, 148
 Calleja, P., 149
 Calleja, Viuda e Hijos, 148
 Calobra, Joanot, 134
 Camberoque, Charles, 106, 149
 Campanar, Pere, 134
 Campaner y Fuertes, Álvaro (1834-1894), 22, 23, 28, 37, 47, 94, 104, 107, 108, 113, 118, 122, 123, 127, 137, 147
 Campins i Llebrers, Bernat (-) 14, 157
 Camplonc, Bernat, 111
 Camplong, Gabriel, 97
 Camps, Gabriel, 35, 78, 104, 147
 Canals i Frontera, Francesc (1943-?), 106, 139, 147
 Cànaves, Guillem, Fet d'Ara, 176, 112
 Canet, Guillem, 118
 Canet, Baró de, 20
 Cantallops, Jaume, 112
 Canyelles, Joan, 134
 Capcir, Ramon de, 136
 Caplong, Antoni, 97
 Capó i Juan, Josep (-), 69, 75, 147
 Capó i Villalonga, Jaume (1915-2012), 96, 98, 130, 148
 Carbonell, Antoni, 41, 133
 Carbonell, Jaume, 120
 Carbonell, Miquel, 117
 Carcano, Francesco, 123, 148
 Cardona, Joan de, 57
 Carles III, rei de Navarra, 92
 Carles de Viana, 56
 Carles IV, rei d'Espanya (1748-1819), 114
 Caro i Fontes, Pere (?-1775), marquès de la Romana, 46, 51
 Caro i Sureda, Maria Pasquala (1789-1827), 46, 51
 Carratalà, N., 145
 Carrió, Jaume, 130
 Carrió de Muro, Rafael, 41
 Casas de Mendoza, Nicolàs, 123, 148
 Castañé Llinàs, José, 110, 136
 Castañer, Bartomeu, Bartolo, 128
 Castelló, Bartomeu, 112
 Castelló, Gabriel, 112

- Castelló Guash, Joan, 26, 35, 148, 159
 Caterina, viuda de Pere Hilari, Pere Ylari, 97
 Caterina, viuda de Ramon de Capcir, 136
 Caterina, muller de Bartomeu Girard, 59, 84
 Caterina, muller de Guillem Anget, 59, 68, 84
 Cateura i Bennàsser, Pau, (1949-), 13, 19, 40, 59, 60, 102, 129, 148
 Catlar, Jeroni des, 135
 Catlar de Selva, Guillem, 17, 19
 Catlar de Selva, Pere Vicens, 17, 19
 Catlar, Pere des, 85
 Caulelles, Joan, 135
 Caules, Francesc, 56
 Celià, Tomàs, 73
 Centelles, Gilabert de (?-1368), 17, 19, 30, 58, 102, 105, 107, 130
 Centelles, Pere de, fra, bisbe de Barcelona, 79
 Cerdà, Antoni, 134
 Cerdà, Bartomeu, Miranto, 28
 Cerdà, Bernat, 74
 Chesneau, Nicolás, 153
 Chevalier, Denis, 148
 Cifre, Joan, 133
 Cifre, Leonard, 133
 Cifre i Feliu Ballester, Miquel, 17
 Cintes, Joan Antoni, 98
 Cirera, Aparici, 74
 Ciurana, Bartomeu, no aparece
 Ciurana, Bernat, 89, 106
 Ciurana, Pere, 89, 106
 Clar, Família, 113
 Clar, Gabriel, 97
 Clar, Mateu, 64
 Clar, Miquel, 67
 Coc, Pere, 112
 Colell, Guillemó, 97
 Coll, Pere Joan, 133
 Colom, Antoni, 62, 132
 Colom, En, 136
 Colom, Humbert, 43, 148
 Colom, Joan, 100, 134
 Colomar i Salas, Juan, 147
 Colomar, Juan, 100, 144
 Colomar, Guillem, 15
 Colomar, Pasqual, 15
 Colombàs, Miquel, 134
 Colomers, Gil des, 105
 Colomers, Ponç des, 72
 Colomer, Pere, 105
 Comelles, Leonard, 135
 Comes, Bonanat, 97
 Comes, Guillem, 127
 Comes, Jaume, 47, 52, 62, 156
 Comes, Pere, 61, 131
 Coppé, G., 104, 148
 Corbera, Riambau de (?-1354), 124
 Cordero del Campillo, Miguel (1925-), 110, 148
 Cortei, Pere, 134
 Cossio, José Ma. de (1892-1977), 127, 148
 Costa, Antoni, 106
 Costa, Bernat, 25
 Costa i Juan, Santiago, 148
 Cotoner i d'Oleza, Rafael (1601-1663), 127
 Cramoise, Sebastiani, 154
 Cunliffe, Juliette, 106, 148
 D'Este, Margaret, 148
 Daboval, Benjamin-Jacques-Claude, 135, 148
 Dalí, Salvador (1904-1989), 55
 Dalvercosa, Jaume, 30, 122
 Dameto, Antoni, 77
 Dameto i Capcir, Albertí, 117
 Dameto, Joan, 119
 Danús, Joanot, Hereu, 135, 176
 Danús, Miquela, 60, 80, 85, 105, 148
 Davis, C., 24, 28, 83, 145
 De Cabarrús. Jules Tallien (1801-1870), 100, 148
 Deià, Damià, 134
 Deià, Jaume, 134
 Delalix, Anne Mary, 106, 148
 Delort, Robert, 13, 27, 72, 73, 78, 83, 94, 122, 149
 Des Bac, Carles, 97
 Desbacs, Tomàs, 80
 Des Mas, Bartomeu, 18, 40, 74
 Des Mas, Bernat, 15
 Des Mas, Pau, 130
 Descatlar, Jeroni
 Despuig i Cotoner, Llorenç, bisbe de Mallorca (1706-1764), 22
 Despuig, Jaume, 105
 Deulofeu, Berenguer, 102
 Deuloféu, Bernat, 23
 Devin, Pere, 111
 Deyà i Bauzà, Miquel Josep (1964-), 41, 149, 153
 Domenge, Antoni, 97
 Domenge, Joan, 97
 Du Fouilloux, Jacques, 148
 Duràn, fill, 86
 Durfort, Guillem, 110
 Eiximenis, Francesc, 32, 52, 149
 Eiximeno, Martí, 107
 Elena i Rosselló, Miquel, 106, 149
 Elvira, Juan Carlos, 100, 141
 Ensenyat i Pujol, Joan Baptista (1849-1923), 95, 112, 114, 149
 Ensenyat, Gabriel, 139
 Ensenyat, Guillem, 129
 Enveig, Pere d', 109
 Erill i de Centelles, Francesc (?-1458), 116
 Erill i de Mur, Arnau d' (?-1355), 80, 94, 124
 Esop (600 aC-564 aC), 184
 Espanyol, Pere, 74
 Espejo y del Rosal, Rafael, 123, 149
 Esplugues, Salvador, 96
 Esquella, Pere, 123
 Estada, Antoni, 112
 Estada, Damià, Micó, 112, 176
 Estada, Joan, 112
 Estada, Lluç, 112
 Estada, Miquel, 134
 Estada, germans, 113
 Estapoll, Bartomeu, 74
 Estapoll, Martí, 74
 Estelrich, Gabriel, 131
 Estelrich, Josep, 54, 149
 Esteva, Pere, 106
 Esteve, Jaume, 96

- Estrany, Bartomeu, 98
 Estrany, Miquel, 98
 Esturç, Bernat, 130
 Fabiç, Antonio M., 154
 Fajarnés i Tur, Enric (1858-1934), 123, 137, 149
 Falcó, Cristòfol, 95
 Falconer i Perelló, Jaume (1961-), 154, 108
 Falières, Laurent, 149
 Falkenstein, Ludwig, 159
 Fe, Llorenç, 134
 Fe, Ferrer, 91
 Feixa, Arnau, 105
 Feliu, Sant, 138
 Ferrà i Martorell, Miquel (1940-), 149, 113
 Ferrà Ponç, Damià (1949-), 149, 128
 Ferrà, Pere, 134
 Ferrà, Pere, Petit, 134, 176
 Ferran, de Mallorca, Infant (1278-1316)
 Ferran, rei d'Aragó (1456-1516), 20, 29, 117, 136
 Ferran, senyor de la Dragonera, 111
 Ferrandell i de Verí, Antoni, 88
 Ferrandel, Jaume, 17, 33
 Ferrando de Mallorca, Infant, 126, 127
 Ferrer, Andreu, 52
 Ferrer Abárzuza, Antoni, 149
 Ferrer de Sant Jordi i Figuera, Nicolau, 30, 106
 Ferrer, Antoni, 58, 135
 Ferrer, Arnau, 115, 136
 Ferrer, Bernat, 59
 Ferrer, Guillem, 74
 Ferrer, Guiller mó, 97
 Ferrer, Miquel, 133
 Ferrer, Pere, 75, 133
 Ferrer, Sa Fàbrica, 37
 Ferrer, X., 39, 40, 43, 50, 67, 149
 Ferrera, Apol·lònia, 64
 Ferryat, Bouchaïb, 141
 Fiol i Tornila, Pere (1940-),
 Fiol, Bartomeu, 14
 Fiol, Jaume, 135
 Fiol i Estada, Joaquim, 57, 149
 Fiol, Pere, 40, 74, 106, 115
 Fiol, Ramon, 41, 76, 92, 112, 131, 149
 Fleixes, Bernat, 95
 Floreta, Caterina, 138, 155
 Foces, Artau de, 18, 19, 118
 Foces, Arnau de, 123
 Font i Cirer, Miquel (1941-2011), 152, 155, 156
 Font i Obrador, Bartomeu (1932-2005), 18, 19, 32, 39,
 52, 53, 59, 64, 65, 67, 69, 70, 77, 79, 82, 86, 97,
 98, 103, 105, 107, 149
 Font, Antoni, 15, 131
 Font, Alexandre, 49, 145
 Font, Bernardí, 112
 Font, En, 130
 Font, Francesc, 98, 130
 Font, Gabriel, 131
 Font, Joan, 131
 Font i Poquet, Miquel S., 141
 Font, Pere, 131
 Font, Sebastià, 131
 Fontanes, Bernat de, 58
 Fontanet, Romeu, 74
 Fornells, Bernat de, 109
 Forner, Andreu, 135
 Forner, Jaume, 131
 Forner, Miquel, 62
 Fradejas Rueda, José Manuel, 150
 Franchières, Jean de, 148
 Fuet, L., 137, 150
 Fuster, Bartomeu, 124
 Fuster, fra, 96
 Fuster, Galceran, 20
 Fuster, Jaume, 97
 Gacies, En, 117
 Gaià, Carles, 77
 Galiana, Antoni, 55
 Galiana, Assalt de, 110
 Galiana, Jaume, 74
 Galianam, Saldí de, 47
 Garau, Berenguer, 37
 Garau, Climent, 98
 Garau, Miquel, 61, 69
 Garcia, Antoni, 132
 Garcia i Nicolau, Andreu, 150
 Garcia de Felanitx, Pere, 59, 84
 García, Gráficas, 95, 149
 García, S., 150
 García Vargas, Enrique, 150
 Garí, Joan, 132
 Garriga, Guillem, 139
 Garriga, Francesc de Sa, 17, 30, 59, 80, 84, 102, 130,
 152
 Garriga, Joan, 37
 Gebhardt, Heiko, 104, 150
 Gelabert, Joanot, 134
 Gelabert, Pere, 133
 Gener, Jeroni, 133
 Genestar, Guillem, 133
 Gerar, Pere, 64
 Ghemart, Adrian, 154
 Gili, En, 89
 Gili, Jaume, 130
 Gilida, Jaume, 80
 Ginard i Bauçà, Rafel, fra (1899-1976), 100, 125, 150
 Ginard, Perot, 132
 Girart, Pere, 97
 Girona i Llagostera, Daniel (1860-1938), 107, 116, 150
 Giscafré, Joan, 105, 171
 Gisbert, Pere, 111
 Gómez Toldrà, Salvador, 106, 150
 Gonyalons, Joan, 135
 González de Alvela, Luis, marqués de Cairo, 145
 González Hurtebrise, Eduardo (1876-1921), 92, 150
 González, Joseph, 145
 Gornal, Jaume, 105
 Gotarra, Pasqual, 81
 Gounot, Gael, 106, 150
 Granja, Fernando de la, 151
 Grec, Joan, 139
 Grecorp, Esteve de, 110
 Grimalt, Joan, 111
 Gual Fournier, Sergio, 151
 Gual, Gabriel, 119
 Gual, Ramon (?-1504), 119
 Guasp, Bartomeu, 51

- Guasp, Felipe, 157
 Guasp i Gelabert, Bartomeu (1893-1976), 109, 151
 Guasp i Pasqual, Joan, 147
 Gurrea y Cerdan, Miguel de, baró de Gurrea, 131
 Gutiérrez de la Vega, José (1824-1899) 100, 102, 106, 151
 Haucke, Gert, 150
 Heras, J. J. 152
 Hillgarth, Jocelyn Nigel (1929-), 78, 123, 151
 Hipòcrates (460 aC-370 aC), 137
 Hom de Déu, Joan, 136
 Ibarra, Viuda de, 147, 159
 Iglésies i Fort, Josep (1902-1986), 37, 110, 143, 151
 Jardine, William, 158
 Jarén Nebot, Manuel, 110, 151
 Jasso i Garau, Vicenç, 33, 48, 51, 53, 57, 68, 107, 151
 Jasso, Lluís, 153
 Jaume i Campaner, Miquel, 142
 Jaume I, rei d'Aragó (1208-1276), 135
 Jaume II (1243-1311), rei de Mallorca, 27, 79, 83, 126, 157, 158
 Jaume III, rei de Mallorca (1315-1369), 80, 111, 121
 Jaume, Arnau, 135
 Jaume, Sant, 87, 120
 Jaume, Simó, 35, 76
 Jerez de los Caballeros, Marqués de, 100
 Jerez i Cortijos, Gaspar, 142
 Jesucrist, 139
 Joan I, rei d'Aragó (1356-1396), 86, 92, 94, 107, 121, 122
 Joan I, rei de Navarra (1398-1479), 122
 Joan II, rei de Castella (1405-1464), 116
 Joan, Antoni, 97
 Joan, paborde, 15, 102
 Joan, Sant, 156
 Joan, tartre, 106
 Joanico, En, 103
 Jofre, Jaume Joan, 132
 Jolit, Esperandéu, 135
 Joly, Joseph Romain, frère, 151
 Jombert, Alexandre, 151
 Jordi, captiu, 138
 Jordi, Joan, 115, 136
 Jordi, Jordi, 117
 Joubert, Clause Jacques, 151
 Juan i Mestre, Rafael (1908-1989), 46, 60, 76, 77, 94, 151
 Julià, Guillem, 136
 Kane, Richard (1662-1776), 83
 Kranz, Ortst, 159
 La Barre Duparcq, Edouard de, 101, 151
 Labrado, Antonio, 116
 Laget, Jacques, 146, 152
 Lapetra Uriza, José María, 151
 Ledesma, Juan de, 116
 Lewin, Ralph Arnold, 101, 152
 Linné, Carl von (1707-1778), 44, 49, 152
 Lizars, W. H., 158
 Llabrés i Bernal, Joan, 128, 152
 Llabrés i Martorell, Pere Joan (1937-?), 118, 124, 152
 Llinars, Jaume, 130
 Llinars, Pericó, 139
 Llitera, Antoni, 74
 Lliteras i Lliteras, Llorenç (1893-1973), 14, 15, 16, 31, 48, 49, 58, 79, 80, 94, 102, 105, 118, 127, 130, 152
 Llobera, Jaume, 130
 Llobet, Llorenç, 131
 Llompарт, Maria, 84, 157
 Llompарт Moragues, Gabriel (1927-), 152
 Llorens, Joan, 153
 Lluc, Sant, 117
 Lluís Salvador d'Àustria, Arxiduc (1847-1915), 23, 100, 106, 107, 109, 119, 121, 128, 135, 152
 Llull, Guillem, 112
 Llull, Ramon (1232-1316), 52, 54, 57, 78, 137, 138, 156
 Lohrmann, Dietrich, 159
 Loncke, Jérémy, 123, 152, 159
 López i Fuster, Maria Josep, 94, 126
 López de Meneses, Amanda, 126, 152
 López Sánchez, Andrés, 152
 Lossano, Gil de, 123
 Lossano, Guillem de, 77
 Löwit, R., 146, 151
 Luján, Néstor (1911-1995), 78, 89, 104, 106, 152
 Màger, Bartomeu, 131
 Maimó, Bartomeu, 104
 Mayol, Joan, 36, 39, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 92, 153
 Mayol Llompарт, Antoni, 29, 30, 54, 55, 59, 67, 68, 89, 106, 111, 136, 153
 Malferit, Bernat, 117
 Malferit, Tomàs, 123
 Marc, Antoni, 134
 Marc, Bartomeu, 134
 Marc, Guillem, 80
 Marçol. Joan (m. 1453), 139
 Margarida, viuda de Joan de Parets, 52
 Maria, grega, 117
 Mariner, Pere, 97
 Marquet, Bartomeu, 135
 Marrades i de Soler, Gaspar, 63, 81, 151
 Martí, Antoni, 56
 Martí, Bartomeu, 78
 Martí, esclau, 89, 106
 Martí, Pere, 89, 106
 Martí, Perot, 75
 Martí, rei d'Aragó (1356-1410), 17, 60, 116, 124, 150
 Martorell, Josep, 107
 Martorell, Martí, 133
 Martorell, Mateu, Amaga Diners, 134
 Mas i Forners, Antoni (1968-), 39, 41, 43, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 66, 67, 68, 73, 132, 149, 153
 Mas i Fornés, Antoni (1968-), -
 Mas, Arnau, 115
 Mas, Bartomeu, 134
 Mas, Feliu, 134
 Mas, Jaume, 74, 97
 Mas, Joan, 132
 Mas, Miquel, 86
 Mascaró i Passarius, Josep, 152, 153, 155
 Mascaró, Pere, 98
 Massanet, Arnau, 105
 Massanet, Mateu, 103, 119, 120, 121
 Massot, Antoni, 64

- Massot, Bernat, 81
 Mateu, Pere, 92
 Mayol i Llompарт, Antoni, 29, 30, 54, 55, 59, 67, 68, 72, 89, 106, 111, 136, 153
 Mayol i Serra, Joan, 36, 39, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 67, 68, 72, 92, 153
 Maza Gainza, José Luis, 151
 Medrano, Julián de, 153
 Mero, metge, 134
 Mestre, Joan, 52
 Mestre, Pere, 121
 Metge, Pere, 105
 Micer, Jaume, 117
 Mieres, Joan, 75
 Miquel, Bartomeu, 97
 Miquel, Joan, 63, 117, 133
 Miquel, Sant, 15, 17, 18, 20, 21, 28, 37, 39, 53, 59, 60, 63, 65, 66, 77, 82, 84, 85, 87, 89, 102, 115
 Miquel, turc, 117
 Mir, Catalina, 139
 Mir, Guillem, 105
 Mòger, Joan, 74
 Moix, Guillem, 127
 Moll i Casasnovas, Francesc de Borja (1903-1991)141, 153
 Moll i Marquès, Marc, 39, 43, 46, 53, 57, 67, 78, 83, 89, 138, 153
 Mombrú, Ramon de, 124
 Monavi, Pedro, 104
 Moncada, Guillem de (1185-1229), -
 Moner, Joan, 95
 Monge, Pere, 58, 80,
 Monnet, Catherine153
 Montagut, Berenguer de19, 59, 105
 Montanyola, Ramon-
 Montbui, Joan de, 129
 Montcada i Bou, Miquel de, 52, 64
 Montornès, Gisbert de116, 117
 Montserrat, Bernat136
 Montsó, Pere de, 17, 19, 120
 Mora, Agustí de, 95
 Mora, Blai de, 95
 Mora, Jaume de, 69, 76, 95
 Mora, Joanot de, 95
 Moragues, Esteve, 64
 Morales Muñoz, Dolores Carmen, 153
 Morell Oleza, Pedro, 184
 Morell, família, 69, 155
 Morey i Tous, Antònia (1963-), 153
 Morey, Elisabet, 107
 Morey, Guillem, 131
 Morey, Joan, 56, 63, 107, 133
 Morey, Pere, 133
 Morgat, Antoni, 129
 Morlà, En, 116, 117
 Morro, Bartomeu, 74, 97
 Mulet i Ramis, Bartomeu (1916-), 147, 153
 Munar, Família, 113
 Muntaner i Bujosa, Joan (-), 49, 58, 75, 77, 80, 84, 94, 102, 153, 159
 Muntaner Mariano, Lleonard (1952-), 31, 40, 143, 145, 146, 149, 151, 154, 155, 156
 Muntaner, Jordi, 39, 40, 43, 50, 67, 83, 89, 92, 95, 144, 149
 Mut, Antoni, 103
 Nadal, Bartomeu, 114
 Nadal, Gabriel, 66, 134
 Nadal, Joan, 77, 133, 134
 Nadal, Joana, 56
 Nadal, Miquel Joan, 136
 Nadal, Pere, 35, 73
 Nadal, Ponç, 35, 115
 Nadal, Tomàs, 75
 Naneti, Javier, 106, 153
 Nebot, Julià, 97
 Net, Guillem, 114
 Net, Pere, 110
 Nicolau i Jaume, Melcion, Gran (1933-) 153
 Nicolau, Jaume, 63, 107
 Nicolau, Joan, 132
 Nicolau, Macià, 81
 Nicolau, Pere, 95
 Nicolau, Sant, 16, 17, 18, 54, 78, 103
 Nicolau, tartre, 106
 Nivorro, Mateu, 97
 Noguera, Guillem, 119, 120
 Obrador i Socies, Josep (1914-1997), 154
 Obrador, Andreu, 103, 132
 Obrador, Antoni, 70, 103
 Obrador, Bartomeu, 32, 53, 64, 103
 Obrador, Joan, 103, 111
 Obrador, Joan, Burguera, 132
 Obrador, Joan, major, 103
 Obrador, Joan, menor, 103
 Obrador, Pere, 132
 Ochoa Brun, Miguel Ángel (1931-), 116, 154
 Olañeta y Fernández Grande, José Juan de, 50, 152
 Olesa, Bartomeu d', 135
 Oliver, Guillem, 130
 Olzina, Arnau, 15, 102
 Oms i de Mura, Berenguer d' (?-1388) , 61, 115, 122
 Orpí, Guillem d', 118
 Ortís, Rodrigo, 130
 Osten, Pere, 105
 Pacs, Gaspar de, 122, 134
 Pacs, Miquel de, 135
 Pacs, Nicolau de, 20
 Pacs, Pere de, 134
 Pacs, Perellós de (15...-1590?), 63, 81, 105, 154
 Padrina, Joan de, 130
 Palencia, Antonio de, 154
 Palet, Mateu, 114
 Palmer, Antònia, 138
 Palmer, Arnau, 76
 Palmer, Jaime, 112
 Palmer, Miquel, 154
 Palmer, Pere, 112
 Palou, Joan, 132, 134
 Palou, Joanot, 114
 Pardines, Elicsén de, 130
 Pardines, Llorenç de, 73, 130
 Pardines, Pere de, 55
 Parets, Joan de, 52, 61, 98
 Parets, Jordi de, 52
 Pascal, G., 139
 Pascal, Guillemó, 139

- Pascual i de Orrios, Eusebi (1831-1901), 80, 81, 94, 96, 98, 154
- Pasqual i Arrom, Bartomeu, 139
- Pasqual, Joan, 15
- Patxeco, Francisco, 64
- Paüls, Pere, 31, 108, 116
- Payeras i Capó, Damià, 38, 112, 131, 154
- Payeras, Llorenç, 108, 154
- Payeres, Pere, 127
- Pedro i Marí, Antoni, 106, 154
- Pedrolo, En, 79
- Pelegrí, Miquel, 62, 69, 75
- Pepagomenus, Demetrius, 123, 154
- Pere de s'Illa d'es Porros, 154
- Pere III 1359, 80
- Pere III, rei d'Aragó (1319-1387), 80, 111, 126
- Perelló, Pere, 117
- Perera, Andreu, 130
- Pereres, Ponç de, 110
- Peretó, Antoni, 75
- Peretó, Guillem, 127
- Pérez i Ferrer, Francesc, 137, 154
- Pérez, Luis, 154
- Perpinyà, Nicolau, 74
- Perpinyà, Pere, 130
- Petro, Joan, 114
- Picamege, Joan, 105
- Pieras i Salom, Gabriel (1942-), 64, 127, 154
- Piferrer i Fàbregas, Pau (1818-1848), 114, 154
- Pinel Martínez, José Antonio (1947-), 154, 184
- Planes, Antoni, 14, 133, 184
- Planes, Bartomeu, 114
- Planes, Michel, 94
- Planes, Narcís, 14
- Planes, Pere, 139
- Plini, 49
- Plini el Vell (ca 61- ca 112), 83
- Plini Segon, Gai (24-78), 101
- Pol, Jordi, 139
- Pomar, Bartomeu, 98
- Ponç, En, 105
- Ponç, Mateu, 105
- Pons i Pastor, Antoni (1888-1976), 19, 20, 26, 28, 39, 59, 62, 68, 73, 84, 85, 105, 122, 155
- Pons, Bartomeu, Barqueta, 135
- Pons i Marquès, Llorenç, 38
- Pons, Bernat, 131
- Pons, Francesc, 64
- Pons, Joan, 97
- Pons, Maria, 98
- Pons Buades, Guillem Xavier, 12, 142, 154
- Pons Moyà, Joan, 155
- Popin, E., 102, 155
- Poquet, Jaume, 75, 131
- Poquet, Pere, 111
- Portocolom, Pere, 81
- Pou, Daniel, 75, 77
- Prades, Domingo de, 77
- Prohens i Perelló, Bartomeu (1962-), 138, 155
- Prohens, Cosme, 77, 115, 131
- Prohens, En, 120
- Prohens, Magí, 138
- Prohens, mossèn, 133
- Pròixida, Olf de (?-1381), 19, 59, 60, 73, 84, 107, 126, 129
- Pueyo y Herrera, Francisco Miguel de, 104
- Puget, Andreu, 36
- Puig, Llorenç, àlies Puig, 177
- Puig, Pere, 74
- Puig, S. Maria, 123
- Puig, Tomàs, 97
- Puigderós, Antoni, 112, 113
- Puigdorfila, Antoni de, 113, 130
- Puig-gros, França, 97
- Puigserver i Gil de Sola, Gabriel, 106, 107, 108, 113, 114, 142, 155
- Pujals, Miquel Joan, 136
- Pujol, Bernat, 114
- Pujol, Pere, 17, 61, 103
- Quadrado i Nieto, Josep M. (1819-1896), 37, 68, 114, 136, 154, 155
- Querol San Abdon, Jordi, 155
- Quetgles, Miquel, 65
- Quint, mossèn, 133
- Quintana, Bartomeu, 139
- Quintana, Nicolau, 117
- Quitar, Andreu, 80
- Rabassa, Pere, 15, 102
- Ram de Montoro, Vicente, 65
- Ramis d'Aireflor i Suerda, Josep (1877-1960), 49, 94, 105, 155
- Ramis i Coll, Antoni, 141, 155
- Ramonell, Bartomeu, 64
- Rasco, Enrique (1847-1912), 100, 151
- Régulo Pérez, Juan, 73, 155, 158
- Reixac, Bartomeu, 96
- Renovard, Berenguer, 105
- Reus, Macià, 131
- Ribes i Guasch, Bartomeu, 121, 155
- Ribes, Guillem, 136
- Ribes, Ramon, 136
- Riera i Alemany, Gabriel, 146
- Riera i Balanzat, Neus, 106, 155
- Riera, Bernat, 96
- Riera, Galceran, 62
- Riera, Gregori, 134
- Rigo, Sebastià, 135
- Río Yenes, Agustín del, 155
- Ripoll, Antoni, 135
- Ripoll, Luis, 146, 148
- Ripoll, Ponç, 107
- Riutort, Bartomeu, 133
- Roca, Joan, 36, 77
- Roca, Josep, 121, 155
- Roca, Lluís, 155
- Roger, Francesc, fra, 26, 35, 38, 39, 57, 66, 67, 70, 157
- Roig, Gabriel, 132
- Roig, Joan, 97
- Roig, Pere, 116
- Roig, Pere, Taló, 136
- Roser, Guillem, 138, 159
- Rossell y López, Cayetano (1817-1883), 155
- Rosselló Bordoy, Guillem (1932-), 29, 47, 137, 146
- Rosselló Lliteres, Joan, 68, 156
- Rosselló Vaquer, Ramon (1944-), 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35,

- 37, 38, 39, 40, 41, 44, 46, 47, 50, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 70, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 83, 85, 86, 87, 88, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 123, 124, 129, 130, 131, 132, 136, 137, 138, 139, 143, 147, 149, 152, 153, 155, 156, 157, 184
- Rosselló, En, 117
 Rosselló, Ferran, 79
 Rosselló, Jeroni, Fe, 134
 Rosselló, Pere, 96
 Rotger i Capllonch, Mateu (1862-1916), 71, 76, 89, 102, 157
 Rotger, Miquel, Pagot, 112
 Rotger, Pere, 130
 Rotlan, Miquel, 110
 Rovenac, Roger de (?-1355), 18, 58, 60, 80, 84, 85, 102, 105, 136
 Rovira, Bernat, 94
 Rovira, Miquel, 44
 Rubert, Joan, 133
 Rubí, Bernat, 97
 Rubí, Jaume, 133
 Rullan i Mir, Josep (1829-1912), 28, 64, 65, 81, 82, 91, 93, 157
 Rutlan, Bartomeu. Revull, 134
 Sa Fàbrega, Ferrer, 37
 Sa Font, Francesc, 130
 Sa Forteza, Pere, 63, 111, 130
 Sa Noguera, Rafael, 97
 Sa Verdura, Guillem, 110
 Sabater, Bernat, 97
 Sabater, Francesc, 114
 Sabater, Joan, 112
 Sabater, Pere, 135
 Sabater, Vicenç, 37
 Sabet, Jaume, 136
 Sabet, Joan, 116
 Sadoa, Alemany de, 80
 Sagarriga i de Vilariga, Francesc de, 30
 Sagrera, Gaspar, 64
 Sagrera, Macià, 131
 Saig, Bernat, 126, 126
 Saiola, 105
 Sala, Bernat, 130
 Sala, Francesc, 119
 Sales, Joan de, 62, 69
 Sallent, Bernat, 130
 Salom i Sancho, Josep M. (1940-), 105, 117, 153
 Salom, Antoni, 117
 Salom, Jaume, 70
 Salvà, Damià, 97
 Salvà, Damià, Tofolet, 124
 Salvà, Joanot, 53
 Salvà, Llorenç, 77
 Salvà, Pere, 63
 Salvador, Rosa M., 157
 Salvador, Sant, 4, 98, 135, 139, 140
 Sampol, Pere Francesc, 14
 Sanç rei, 16
 Sanç, En, 16, 105
 Sanç, Joan, 97
 Sanç, Nunyo, 14
 Sanç, Pere, 58, 80
 Sança, Na, viuda de Joan Jordi, 115, 136
 Sanoguera, Ferran, 81, 91
 Sans, Bernat, 127
 Sant Celoni, Bartomeu, 97
 Sant Celoni, En, 105
 Sant Celoni, Jaume, 97
 Sant Iscle, Pericó, 124
 Sant Joan, Berenguer de, 15, 75
 Sant Joan, Gisbert de, 60
 Sant Joan, Guillem de, 74
 Sant Joan, Hug de, 20
 Sant Joan, Huguet de, 133
 Sant Joan, Jordi de, 56
 Sant Joan, Miquel de, 20, 75
 Sant Joan, Pere de, 75
 Sant Just, Andreuet de, 130
 Sant Just, Guillem de, 18
 Sant Just, Nicolau de, 16, 17, 54, 103
 Sant Martí, Gil de, 50
 Sant Martí, Miquel Joan de, 76
 Sant Martí, Roman de, 19
 Sant Pol, Arnau de, 110
 Santa Cília, Arnau de, 134
 Santa Cília, Berenguer de, 78
 Santa Cília, Joan de, 117
 Santa Cília, Pere de, 131
 Santa Coloma, Guillem, 109
 Sanxo, Jaume, 18
 Sanxo, rei, 15, 17, 18, 31, 58, 67
 Sarrià, Ermessenda de, 73
 Sastre Moll, Jaime (1947-), 58, 60, 69, 83, 84, 96, 157, 158
 Sastre Portella, Florenci, 44, 47, 54, 57, 63, 69, 71, 83, 158
 Sastre, Francesc, 77
 Sastre, Joan, 133
 Schilling, 26, 73, 76, 78, 83, 88, 91, 92, 93, 158
 Seguí, Joan, 40, 95
 Seguí, Miquel, 133
 Segura i Bonín, Maria Antònia, 97, 158
 Segura i Salado, Josep (1949-), 63, 76, 77, 111, 119, 120, 136, 158
 Senén, Sant, 154
 Sent Soví, 39, 46, 48, 52, 55, 58, 67, 71, 73, 76, 80, 83, 94, 152
 Serra, Guillem, 133
 Serra, Llorenç, 133
 Serra, Pere, 70
 Serra, Rafel, 64
 Serralta, Agustí, 95
 Serralta, Domingo, 44, 51
 Serralta, Isabel, 44
 Serralta, Joan, 76
 Serralta Sureda i Castell, Josep, 51
 Seva, Joan, 116
 Sheldrake, Rupert, 158
 Simó, Antoni, 134
 Singer, 26, 73, 76, 78, 83, 88, 91, 92, 93, 158
 Smith, Charles Hamilton, 102, 158
 Socies, Joan, 86
 Soldevila, Joanot, 114

- Soler, Antoni, 112, 132
 Soler, Bernat, 124
 Soler, En, 117
 Sunyer, Berenguer, 54
 Sunyer, Jaume, 56, 81, 123
 Sunyer, Nicolau, 62
 Sunyer, Pere, 131
 Sureda de Sant Martí i Sureda Desbrull, Francesc, 103
 Sureda de Sant Martí, Salvador, 78
 Sureda i Morera, Enric (1859-1935), 39, 40, 67, 116, 122, 124, 126, 158
 Sureda i Valero, Margalida, Marquesa de la Romana, 46, 51
 Sureda, Eleonor, 44
 Sureda, Joanot, 75
 Sureda, Pau, 20, 103
 Sureda, Salvador, 78, 103, 135
 Taulari, Joan, 131
 Tauler, Jaume, 17, 64
 Tauler, Pere Onofre, 51
 Tauló, Josep, 153
 Tenorio y Rebollo, Gaspar, 101, 158
 Terrers, Martí, 56
 Thenlot, Robert, 159
 Therin, Michel, 158
 Thieullier, Henrici, 143
 Tilander, Gunnar, 127, 158
 Togores, Antoni, 158
 Togores, Arnau de, 15
 Togores, Bernat, 79
 Togores, Jaume Bernadí, 63, 69
 Togores, Jeroni, 75
 Togores, Joan Miquel de, 63
 Tomàs, Berenguer, 116, 124
 Tomàs, Gabriel, 97, 98
 Tomàs, Miquel, 97
 Tomàs, Pere, 117
 Torelló, Guillem, 74
 Torges, Pere, 139
 Tornalboix, Ramon de, 109
 Torrella, Alfons de, 69, 75
 Torrella, Arnau de, 117
 Torrella, Domingo de, 118
 Torrella, Guillem de, 82
 Torrella, Jaume, 52
 Torrella, Jaume Arnau de, 135
 Torrella, Joan de, 136
 Torrens i Vallori, Catalina, 33, 48, 51, 53, 57, 68, 107, 151
 Torrent, Bartomeu, Magatzem, 111
 Torrent, Llorenç, 97
 Torrents, Antoni, 59, 68, 84, 132
 Torrents, Miquel, 59, 68, 84
 Torres de la Mora, Antonio, 114, 158
 Torres i Torres, Marià, 158, 159, 181, 184
 Torres, Jaume, 81
 Totxo, Huguet de, 124
 Tous, Bernat de, 136
 Tozell, Bernat, 136
 Travesset, Anna, 93
 Tries, Miquel, 133
 Triquet, Raymond, 110, 126, 159
 Truiol, Guillem, 56, 103, 130, 131
 Truiol, Jaume, 115
 Truiol, Nicolau, 75, 76, 77
 Truiols, Guillem, 58
 Truyol, Bernat, 74
 Truyol, Jaume, 35, 81
 Truyol, Nicolau, 35
 Truyol, Guillemó, 81
 Tucoo-Chala, Pierre, 102, 159
 Ullastret, Guillem, 95
 Umbert, Pere, 74
 Valens, Francesc, 74
 Valent, En, 117
 Valentí Ses Torres, Família, 133
 Valentí, Ferrando, 59, 107
 Valentí, Guillem, 58, 59, 60, 63, 124
 Valentí, Ramon, 83
 Valentí, Tadeu, 133
 Valero i Martí, Gaspar (1958-), 141, 159
 Valle, Aquiles, 113, 159
 Van der Abeele, Baudouin, 148
 Vaquer i Bennassar, Onofre (1948-), 22, 117, 119, 127, 128, 156, 159
 Vaquer i Estelrich, Toni, 159
 Vaquer, Antoni, 64
 Vaquer, Bartomeu, 136
 Vaquer, Guillem, 136
 Vaquer, Joan, 136
 Vaquer, Macià, 95
 Vargas y Ponce, José de (1760-1821), 44, 49, 50, 53, 66, 88, 106, 107, 114, 128, 159
 Vela, Nora, 159
 Velón Valladares, Ramón, 129, 159
 Verd, Jordi, 131
 Verhoef, Esther, 104, 106, 113, 159
 Verí, Bàrbara de, 82
 Vernia, Pedro, 138, 159
 Vibot i Railakari, Tomàs (1973-), 70, 98, 138, 143, 159
 Vic i Manrique de Lara, Lluís (?-1594), 67, 113
 Vicens, fra, 117
 Vicens, Esteve, 30
 Vicens, Joanot, 133
 Vicens, Macià, Marratxo, 112
 Vicens, Pere, 19
 Vicens, Perot, 64
 Vicent, 121
 Vidal, Jaume, 105
 Vidal, Joan, 91
 Vidal, Julià, 97
 Vila, Antoni, 132
 Viladestes, Macià, 127
 Vilafranca, Barceló de, 15, 102
 Vilallonga i Mir, Francesc, 88
 Vilar, Bernat, 111, 114
 Vilar, G., 96
 Vilaragut i Sans, Joan de, 64, 154
 Villalonga i Mir, Francesc, 138, 159
 Villena, Enric de (1384-1434), 33, 69, 74, 76, 93, 95, 159
 Viré, François, 35, 102, 104, 159
 Vives, Jaume, 75, 91, 130
 Vives, Rafael, 41
 Vivot, Antoni, 77, 134
 Vivot, Pere, 134

- Wendt, Lloyd M., 102, 159
Wernsdorf, Johann Christian (1723-1797), 28, 49, 88
Xamena i Fiol, Pere (1918-2015), 78, 159
Xamena, Antoni, 76
Xamena, Pere, 96
Xavari, Pere, 97
Xers, Francesc, 36
Ximenes de Montornès, Joan, 107
Zinsser, Hans (1878-1940), 159

Índex de malnoms

- Amaga Diners, 134
1573, Mateu Martorell
- Barqueta, 135
1573, Bartomeu Pons
- Baró, 63
1562 Mateu Bonet
- Bartolo, 128
1847, Bartomeu Castañer
- Boguet, 75
1523 Francesc Ballester
- Burguera, 132
1712, Joan Obrador
- Fe, 134
1573, Jeroni Rosselló
- Ferragut, 51
1653 Sebastià Miquel
- Fet d'Ara, 112
1548, Guillem Cànaves
- Fosquet, 133
1573, Nicolau Armengual
- Hereu, 135
1573, Joanot Danús
- Magatzem, 111
1549, Bartomeu Torrent
- Marina, 70
1695 Pere Serra, dit de Marina
- Marratxo, 112
1560, Macià Vicens
- Micó, 112
1560, Damià Estada
- Pagot, 112
1538, Miquel Rotger
- Petit, 134
1573, Pere Ferrà
- Puig, 76
1587 Llorenç Puig
- Rei, 44
1728 Antoni Moià
- Revull, 134
1573, Bartomeu Rutlan
- Seguina, 54
1722 Joan Adrover
- Taló, 136
1689, Pere Roig
- Teuler, 69
1597 Mateu Serra
- Tofolet, 124
1766, Damià Salvà

Índex d'oficis, ocupacions, gentilicis, etc.

- Abad (Abadia): 18, 150
 Alcaid: 63
 Apotecari: 78, 82, 83, 136, 146
 Arquebisbe: 50
 Arrendador: 41, 44, 50, 51, 133
 Bagassa: 139
 Ballester: 78, 79, 81
 Bandejat: 73, 106, 110, 111, 112, 113, 114, 132, 139, 157
 Bandoler: 73, 95, 106, 110, 111, 112, 113, 114, 158
 Batejat: 149
 Batle: 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 40, 44, 46, 47, 48, 51, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 63, 73, 74, 76, 79, 80, 81, 84, 85, 91, 94, 95, 96, 102, 103, 105, 107, 110, 111, 115, 117, 118, 120, 123, 124, 127, 129, 130, 131, 132, 136, 137
 Bisbe: 13, 22, 54, 55, 56, 79, 93, 98, 184
 Blanquer: 81
 Bord: 139
 Botiguer: 73, 97, 122, 158
 Bruixa: 138, 155
 Búlgar: 89
 Caçador: 11, 13, 14, 15, 20, 22, 23, 26, 28, 30, 32, 48, 53, 54, 57, 58, 60, 62, 63, 64, 69, 71, 74, 78, 80, 81, 83, 86, 88, 97, 101, 102, 103, 104, 105, 118, 121
 Cafeter (cafetero): 128
 Caner: 9, 116, 121, 122, 124, 141, 155
 Canonge: 15, 93, 124, 137
 Capellà: 49, 104, 110
 Capità: 52, 64, 65, 104, 112, 114, 127
 Captiu: 46, 52, 73, 89, 106, 115, 117, 130, 139, 149
 Carnisser: 15, 32, 81, 91, 95, 111, 114, 117, 118, 130, 131, 134, 136
 Cartògraf: 127
 Castellà: 17, 60, 109, 110, 116
 Cavaller: 17, 19, 20, 23, 28, 40, 41, 60, 63, 74, 88, 91, 104, 106, 107, 108, 115, 117, 119, 184
 Ciutadà: 46, 56, 59, 60, 61, 68, 73, 74, 76, 77, 84, 85, 86, 91, 94, 103, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 129, 130, 131
 Corredor: 73
 Donzell: 41, 47, 50, 56, 57, 59, 63, 74, 77, 82, 85, 97, 103, 117, 124, 134
 Esclau: 52, 67, 68, 73, 74, 89, 106, 111
 Escrivà: 121, 156
 Escrivent: 134
 Escuder: 114, 135
 Escultor: 139
 Falconer: 62, 107, 121, 138
 Ferrer: 117
 Forner: 134
 Franciscà/ana: 38
 Frare: 7, 31, 32, 37, 38, 47, 49, 54, 82, 108
 Fugitiu: 80, 89, 106, 110, 111
 Fuster: 56, 70, 96
 Gabier: 62
 Gerrer: 135
 Governador: 13, 17, 18, 19, 20, 23, 27, 28, 29, 30, 39, 40, 41, 46, 47, 58, 59, 60, 61, 63, 69, 73, 80, 81, 83, 84, 85, 88, 94, 102, 105, 107, 111, 115, 118, 122, 123, 124, 126, 129, 130, 136, 152
 Guardià: 41, 47, 102, 121
 Guardià de la Mar: 111
 Hortolà: 139
 Hospitaler: 54
 Jueu: 139
 Jurat: 17, 18, 19, 26, 27, 31, 32, 56, 61, 62, 64, 65, 74, 78, 85, 98, 118, 120, 131, 137
 Jutge: 81, 112
 Lladre: 89, 41, 73
 Llibertí: 131
 Llibreter: 86, 147
 Lloctinent: 13, 14, 15, 17, 19, 20, 48, 52, 58, 59, 60, 62, 80, 81, 82, 85, 86, 91, 96, 103, 105, 117, 122, 131
 Llogater: 44, 51, 77, 132
 Macip: 94
 Majoral: 95
 Manyars: 32
 Menescal (manescalía): 78, 123
 Mercader: 47, 62, 77, 85, 97, 104, 105, 115, 116, 130, 133, 135, 149
 Mercer: 59, 68, 84, 122
 Metge: 32, 134
 Militar: 52, 64, 109, 151, 157
 Missatge: 74, 107, 120
 Misser: 111, 136
 Monjo: 18, 37, 108
 Mossèn: 20, 63, 69, 77, 91, 107, 133, 134, 135, 144
 Mostassaf: 17, 33, 40, 71, 73, 76, 91, 92, 122, 129, 137, 155
 Notari: 15, 28, 36, 41, 47, 52, 53, 56, 62, 63, 69, 70, 75, 76, 77, 85, 111, 123, 146, 156
 Orxeller: 109, 110
 Paborde: 15, 102
 Pagès: 33, 153
 Paraire: 59, 68, 84
 Pastor: 98, 114, 136, 158, 184
 Patró: 37, 117, 135
 Pescador: 26, 43, 62
 Picapedrer: 117
 Pintor: 43, 139
 Pirata: 109, 110, 111
 Pirotècnic (pirotècnia): 128
 Pobre: 110, 122
 Polvorista: 117
 Porter del rei o del Sr Rey: 36, 37, 122
 Porter: 85
 Prevere: 28, 32, 91, 95, 104, 149
 Prior: 65
 Procurador fiscal: 111
 Procurador reial: 14, 15, 16, 22, 30, 31, 36, 37, 50, 51, 52, 56, 58, 60, 68, 69, 75, 79, 84, 91, 94, 104, 107, 108, 109, 110, 111, 116, 122, 126
 Rector: 28, 31, 32, 51, 74
 Regidor: 32, 38, 51, 123
 Sabater: 67, 68, 111, 117, 134
 Saig: 79, 117, 156
 Sard: 116, 139
 Sarraí: 15, 139, 149
 Sastre: 62, 135
 Servent: 109, 110
 Sodomita: 110

Tartre: 36, 106, 139

Tender: 65, 122

Veguer de fora: 29, 30, 102, 105, 137

Virrei: 17, 21, 31, 35, 37, 53, 64, 65, 66, 67, 70, 81,
82, 87, 88, 104, 113, 154

Índex toponímic

- Aachen ; Alemanya, 159
Àfrica del Nord, 27, 104, 137
Alaró ; Mallorca, 13, 14, 19, 20, 31, 46, 56, 69, 75, 96, 107, 109, 110, 120, 132, 151, 156
Albània, 127
Albufera ; Alcúdia, 14, 18, 31, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 66, 67, 68, 95, 96, 154
Albufera ; Menorca, 40
Albufera d'es Grau, 49
Albufera de Mercadal, 50
Albufereta ; Pollença, 49, 95
Alcanada ; 74
Alcúdia ; Mallorca, 14, 15, 16, 18, 23, 31, 39, 40, 41, 43, 44, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 59, 60, 61, 66, 67, 68, 74, 75, 76, 85, 95, 111, 113, 117, 124, 130, 132, 149, 153, 154, 156
Alcudieta ; Lloseta, 106
Alemanya, 100
Algaiarens ; Menorca, 98
Algèria, 137
Alicante, 145
Allapassa, l' ; Lluçmajor, 105
Almadraba ; Alcúdia, 40, 95
Almadraba ; Pollença, 40, 55, 59
Almedrà ; Alaró, 75
Almudaina ; Palma, 30, 46, 83, 85, 107, 116, 121, 122, 126, 127, 147, 158
Alqueria de l'Àguila Vella ; Lluçmajor, 103
Alqueria dels Cristians ; Lluçmajor, 105
Alqueria de l'Estable, Manacor, 17
Alqueria de la Llapassa, Lluçmajor, 77
Alqueria Major ; Menorca, 52
Alqueria de Navarra, 29
Alqueria de la Pedruixella, Pollença, 89
Alqueria del Reial ; Sant Llorenç des Cardassar, 105
Alqueria de Sant Martí d'Alanzell, Vilafranca, 103
Alqueria de la Torrada de Peguera, 85
Alqueria de la Torre, 19, 55
Amberes ; Bèlgica, 73
Amèrica, 110, 137
Andratx ; Mallorca, 86, 91, 95, 111, 129, 132, 138, 139, 147, 156, 155, 154, 157
Aràbia Saudí, 104
Aragó, 13, 20, 23, 33, 49, 56, 92, 116, 117, 122, 124, 126, 135, 136, 147, 150, 152, 155, 156, 158
Arganda de Duero , Madrid, 159
Arissal, S' ; Sencelles, 119
Arnaules, Ses ; Lluçmajor, 105
Arracó, S' ; Mallorca, 88
Artà ; Mallorca, 15, 18, 19, 31, 48, 49, 62, 63, 66, 80, 94, 105, 107, 118, 127, 130, 132, 152, 155
Atles, 104
Àustria, 23, 100, 106, 107, 109, 119, 121, 128, 135, 152
Ávila, 154
Azawakh ; Mali, 19, 104, 129, 147, 148
Balears, 7, 11, 12, 13, 14, 25, 35, 36, 38, 42, 44, 46, 48, 49, 52, 53, 54, 57, 67, 68, 78, 81, 83, 88, 92, 93, 94, 100, 101, 106, 123, 141, 143, 146, 147, 148, 149, 152, 153, 154, 155, 156, 159, 184
Banyalbufar ; Mallorca, 20, 31, 56, 62, 74, 98, 131, 143, 155
Banyols ; Alaró, 124
Barbaria, 73, 78, 104
Barcelona, 36, 37, 73, 79, 92, 105, 116, 121, 127, 135, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 184
Bellaterra ; Barcelona, 155
Bellver ; Sant Llorenç des Cardassar, 56
Bellver ; Palma, 19, 31, 63, 81, 83, 109, 152
Bendinat ; Calvià, 79
Benigalip, Montuèri, 15
Beniorella ; Andratx, 95
Benitria ; Alcúdia, 95
Binibassí ; Fornalutx, 133
Biniferri ; Lluçmajor, 98
Binissalem ; Mallorca, 98, 106, 128, 136, 139, 147, 153
Birmània, 137
Blanquera, La ; Sant Llorenç des Cardassar, 75
Born ; Palma, 127
Bretanya, 116, 122
Bruges, 73
Búger ; Mallorca, 61, 132, 157
Bugia ; Algèria, 105
Bunyola ; Mallorca, 56, 58, 73, 74, 76, 78, 94, 107, 114, 119, 120, 156, 158, 159
Burgos ; Castella, 151
Burriana ; Castelló, 159
Cabanells, Els, 75, 133
Cabrera, 15, 117, 143, 156
Caimari ; Mallorca, 77
Càller ; Sardenya, 116, 135
Calonge ; Santanyí, 134
Calvià ; Mallorca, 28, 77, 79, 84, 89, 95, 146, 154, 156
Campos ; Mallorca, 36, 49, 52, 64, 66, 94, 95, 105, 115, 124, 132, 138, 147, 156, 159
Can Tomeu Miranto ; Felanitx, 28
Canàries, 137
Cap d'Artrutx ; Menorca, 52
Capcir, 136
Capdellà, Es ; Calvià, 184
Capdepera ; Mallorca, 152
Carritxó, Es ; Felanitx, 126
Cas Concos ; Felanitx, 19, 70, 98, 103, 157
Casa dels Sabaters ; Palma, 78
Casteddu de Callaris ; Sardenya, 116
Castellubí ; Mallorca, 73
Castella, 42, 116, 121, 124, 129
Castelló ; Sóller, 112, 134
Catalunya, 16, 32, 36, 80, 90, 110, 127, 141, 147, 153
Cerdanyola del Vallès ; Catalunya, 79
Ciutadella ; Menorca, 23, 27, 62, 77, 98, 156, 157
Clot des Cero ; Calvià, 79
Coanegra ; Santa Maria del Camí, 134
Comuna, La ; Alcúdia, 74
Còrsega, 9, 93
Corea, 137
Coruña, A ; Galícia, 159
Costitx ; Mallorca, 156
Créteil ; França, 148
Cubelles ; Pollença, 136
Devesa, la ; Artà, 14, 16, 31, 48, 49, 78, 79, 80, 94,

- 127
- Dragonera, sa, 31, 42, 46, 47, 48, 49, 52, 53, 62, 67, 71, 72, 77, 86, 111, 144, 156, 157
- Edinburgh ; Escòcia, 158
- Eivissa, 26, 27, 28, 32, 35, 43, 48, 49, 50, 53, 57, 68, 71, 83, 89, 92, 93, 95, 100, 121, 138, 148, 149, 154, 155, 159
- Escorca ; Mallorca, 31, 46, 60, 76, 84, 94, 112, 151
- Espanya, 114
- Esporles ; Mallorca, 49, 66, 74, 80, 84, 114, 124, 130, 131, 132, 133, 136, 143
- Establiments ; Esporles, 124, 146
- Estany Pudent, S', 95
- Estellenes ; Mallorca, 69, 76, 129
- Europa, 48, 76, 78, 93, 137, 158
- Europa de l'Est, 73
- Fàbregues ; Calvià, 77
- Fangar, El ; Felanitx, 35, 75, 77, 81, 115, 133, 157
- Felanitx ; Mallorca, 4, 12, 17, 18, 19, 21, 22, 27, 28, 31, 32, 33, 35, 36, 44, 46, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 70, 74, 77, 80, 81, 83, 84, 85, 88, 91, 94, 95, 98, 102, 103, 104, 107, 110, 111, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 123, 130, 131, 132, 133, 136, 139, 140, 141, 152, 156, 157, 159
- Ferrutx ; Artà, 14, 15, 31, 78, 79, 94, 127, 149
- Filella ; Felanitx, 56, 103, 130, 131
- Filipines, 137
- Formentera, 49, 50, 57, 83, 89, 92, 95, 148, 149, 152, 154, 155, 159
- Formentor ; Mallorca, 76
- Fornalutx ; Mallorca, 132, 133, 137
- França, 44, 83, 92
- Galera, La ; Felanitx, 19, 63, 74, 103, 107
- Galindo Illa d'en ; Calvià, 86
- Galligant ; Sant Llorenç des Cardassar, 77
- Geneta, La ; Caimari, 77
- Gijón ; Astúries, 155
- Gollion ; Suïssa, 147
- Gorg ; Lluç, 133
- Gran Albufera, 46, 51, 52
- Granada, 33
- Granada ; Menorca, 77
- Granada, La ; Puigpunyent, 114
- Guimerà ; Lluçmajor, 98
- Hamburg ; Alemanya, 150
- Hort del Rei ; Almudaina, l', 83
- Hort des Ca, S' ; Palma, 9, 141, 153, 155
- Horta ; Felanitx, 16, 17, 23, 54, 75, 77, 103, 111, 115, 131, 156
- Horta Vella, Felanitx, 21, 31
- Hospital, L' ; Manacor, 75
- Hospital, Illa de, Menorca, 88
- Hospitalet Vell, Manacor, 78, 93
- Huyalfàs ; Mallorca, 18, 40, 58, 69, 74, 154
- Illetes, Les ; Calvià, 86
- Inca ; Mallorca, 13, 17, 19, 20, 31, 41, 47, 60, 61, 64, 67, 68, 69, 71, 84, 85, 95, 103, 106, 117, 118, 124, 127, 128, 131, 133, 138, 149, 152, 154
- Indioteria, S' ; Mallorca, 133
- Jaén, 151, 155
- Lalín ; Pontevedra, 159
- Laos, 137
- Llapassa, La ; Lluçmajor, 77
- Lloseta ; Mallorca, 63, 69, 96, 98, 106, 117, 148
- Lluç ; Escorca, 65
- Lluçamar ; Manacor, 15, 56, 75
- Lluçmajor ; Mallorca, 14, 18, 31, 32, 46, 51, 52, 53, 59, 64, 65, 67, 69, 70, 77, 79, 81, 86, 94, 97, 98, 103, 105, 107, 113, 132, 133, 149
- Lluriac, Menorca, 46
- Londres ; Anglaterra, 14
- Louvain-la-Neuve ; Bèlgica, 153
- Madrid, 35, 53, 143, 147, 148, 149, 151, 154, 155, 158, 159, 184
- Major, Illa ; Clavià, 86
- Mali, 19, 104, 129
- Mallorca, 4, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 88, 89, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 100, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 132, 135, 136, 137, 138, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 184
- Malta, 127
- Manacor ; Mallorca, 15, 17, 28, 31, 36, 47, 50, 51, 52, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 68, 73, 75, 80, 84, 91, 94, 96, 105, 107, 112, 116, 127, 131, 138, 154, 156, 157
- Manacor ; Mallorca, 112
- Maó ; Menorca, 15, 43, 151, 156
- Marjal, La ; Muro, 19, 69, 74, 75, 76, 154
- Marratxí ; Mallorca, 28, 62, 63, 69, 70, 119, 146
- Masdeu ; Lluçmajor, 133
- Mediterrània, 73, 146
- Menorca, 18, 23, 27, 28, 32, 39, 40, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 57, 60, 62, 77, 78, 82, 83, 86, 88, 89, 93, 95, 98, 100, 107, 117, 123, 138, 147, 148, 149, 151, 152, 154, 156, 157, 158
- Mercadal ; Menorca, 50, 107
- Mianes ; Montuïri, 44, 55
- Mirador ; Palma, 137
- Montuïri ; Mallorca, 44, 55, 70, 116
- Morneta ; Binissalem, 136
- Muro ; Mallorca, 14, 17, 18, 19, 28, 38, 40, 41, 51, 60, 69, 73, 74, 75, 76, 80, 82, 84, 92, 96, 98, 111, 112, 118, 120, 130, 131, 149, 154, 156
- Nantes ; França, 159
- Nàpols ; Itàlia, 31, 56, 108, 116, 122
- Navarra, 92, 122
- Nigèria, 19, 104, 129
- Nogent-le-Roi, 146, 152
- New York ; Estats Units, 152, 159, 160
- Orient, 116
- Orient, Bunyola, 159
- Oviedo ; Astúries, 159
- Païsses, ses, Artà, 78, 93
- Palma ; Mallorca, 14, 31, 38, 40, 49, 51, 53, 68, 78, 79, 89, 100, 119, 129, 137, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 184
- Palmer, El ; Lluçmajor, 133

- Paris ; França, 38, 89, 100, 137, 144, 146, 147, 148, 149, 151, 153, 154, 155, 158, 159
 Petra ; Mallorca, 20, 40, 59, 66, 67, 80, 97, 112, 132, 133, 139, 156,
 Pitiüses, Illes, 36, 53, 144, 154, 159
 Plaça de Cort ; Palma, 97
 Planes, Ses ; Sant Llorenç des Cardassar, 77
 Pobla, Sa ; Mallorca, 95, 96, 131, 133, 154
 Pollença ; Mallorca, 23, 29, 40, 42, 43, 44, 50, 54, 55, 59, 60, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 84, 89, 95, 102, 106, 109, 111, 112, 132, 133, 134, 136, 153, 157, 159
 Porassa, La ; Calvià, 19, 20, 28, 53, 79, 86
 Porreres ; Mallorca, 14, 15, 20, 22, 30, 32, 46, 55, 56, 66, 88, 102, 116, 117, 124, 128, 134, 157
 Portocolom ; Felanitx, 15, 102, 104
 Portopi ; Palma, 86
 Portugal, 158
 Potiers ; França, 148
 Prat de Sant Jordi ; Palma, 95
 Premià de Mar ; Barcelona, 145
 Puig d'Almadraba, 55, 59
 Puig de Sant Martí de la Cova ; Alcúdia, 76
 Puig Gros ; Calvià, 79
 Puigpunyent ; Mallorca, 63, 74, 76, 84, 111, 112, 114, 119, 132, 134, 136, 156
 Pujol, El ; Felanitx, 21, 31, 63, 134
 Punta, La ; Manacor, 75
 Rafal d'en Font, 50
 Rafal d'en Pastor, 31
 Rafal d'en Ponç ; Mallorca, 105
 Rafal Pudent, Manacor, 17
 Rates, Illa de ses, Menorca, 88
 Riera, la ; Palma, 137
 Robines ; Mallorca, 13, 19, 31, 84, 130, 131
 Rodona, Illa ; Calvià, 86
 Sàhara, 104
 Salines, Ses ; Campos, 15, 95
 Sanauja ; Catalunya, 102
 Sant Elm ; Andratx, 184
 Sant Feliu de Guixols, 73
 Sant Joan ; Mallorca, 15, 20, 46, 55, 56, 60, 74, 75, 133, 156
 Sant Llorenç des Cardassar ; Mallorca, 55, 57, 74, 75, 77, 105, 130, 156, 157, 158
 Sant Martí d'Alanzell ; Vilafranca, 20, 78, 103
 Sant Martí de la Cova ; Alcúdia, 76
 Sant Salvador ; Felanitx, 4, 98, 130, 140, 141
 Santa Catalina ; Palma, 124
 Santa Eugènia ; Mallorca, 132, 134
 Santa Eulàlia ; Palma, 75, 77, 97, 113
 Santa Eulària ; Santa Margalida, 18
 Santa Margalida ; Mallorca, 17, 18, 21, 40, 50, 51, 64, 66, 70, 73, 74, 80, 118, 131, 152, 154, 157
 Santa Maria del Camí ; Mallorca, 69, 75, 108, 117, 132, 134, 147
 Santa Ponça ; Calvià, 77, 79, 85, 103, 119, 120, 121
 Santanyí ; Mallorca, 15, 61, 66, 79, 85, 91, 116, 132, 134, 148,
 Santiago de Compostela ; Galícia, 159
 Santueri ; Felanitx, 17, 18, 54, 60, 109, 110, 115, 156, 157
 Sapolver ; Alcúdia, 76
 Sardenya ; Itàlia, 116, 124
 Selva ; Mallorca, 13, 17, 19, 30, 31, 63, 74, 86, 130, 132, 134, 155
 Sencelles ; Mallorca, 13, 31, 114, 115, 117, 119, 131, 134, 136, 156
 Senegal, 137
 Seu, La ; Palma, 96, 116, 137, 157, 158
 Sevilla, 100, 150, 151, 154
 Sicília, 116, 124
 Sineu ; Mallorca, 20, 59, 105, 113, 117, 153
 Soledat, La ; Palma, 141
 Sóller ; Mallorca, 14, 23, 58, 65, 75, 81, 84, 97, 112, 114, 123, 132, 134, 137, 139, 145, 154, 157,
 Son Baes ; Petra, 97
 Son Biel ; Consell, 14
 Son Claret ; Es Capdellà, 98
 Son Curt ; Consell, 14
 Son Estrany ; Cas Concos, 98
 Son Felip ; Llucmajor, 86
 Son Bou, Alaior, 49
 Son Garcia ; Llucmajor, 135
 Son Garí ; Felanitx, 132
 Son Mas ; Andratx, 184
 Son Mesquidassa ; Felanitx, 132
 Son Moner ; Andratx, 95
 Son Moragues ; Valldemossa, 75, 77
 Son Mut Vell ; Llucmajor, 103
 Son Puig ; Sa Pobla, 74
 Son Quint, 184
 Son Ramonet ; Felanitx, 132
 Son Saura, Menorca, 49
 Son Servera ; Mallorca, 152
 Son Valentí ; Banyalbufar, 98, 143
 Son Vives ; Sant Llorenç des Cardassar, 55, 57, 75, 81, 91, 130, 156, 157
 Son Xorc ; Campos, 138
 Subac ; Sa Pobla, 133
 Superna ; Puigpunyent, 119, 133, 134
 Tailàndia, 137
 Terme, el ; S'Indioteria, 133
 Terol ; Aragó, 135
 Tibet, 137
 Torre, La ; Mallorca, 19
 Torre, La ; Sant Llorenç des Cardassar, 55, 57, 75, 81, 91, 130
 Torredonjimeno ; Jaén, 151
 Torrelleta, N ; Sóller, 75
 Tunis, 83
 Tunísia, 137
 València, 37, 52, 58, 116, 141, 146, 148
 Vàlig ; Pollença, 89, 106
 Vall de la Nou, 15, 16, 133
 Vall de la Nou ; Manacor, 31, 80
 Vall de la Nou ; Petra, 40, 67
 Valladolid, 148, 154, 159
 Valldaura ; Cerdanyola del Vallès, 79, 80
 Valldemossa ; Mallorca, 14, 17, 25, 58, 74, 75, 77, 84, 108, 120, 130, 131, 132, 134, 147, 157
 Vernissa ; Alcúdia, 130
 Vic ; Catalunya, 138
 Vietnam, 137
 Vilafranca ; Mallorca, 15, 102, 103
 Xina, 137

Apèndix de noms dels cans a Sant Antoni de Portmany, Eivissa, 1987

Cans eivissencs:

Alba
Estrella
Gus
Llamp
Mica
Nuca
Perla
Ploma
Rumba
Tena
Tord
Valent
Vodka

Alguns noms curiosos:

Brisca
Ringa
Rusca
Sarg
Sorpe
Tana
Tim
Tita
(Extret de: Torres i Torres 1997: 15-21). (6)

Índexs dels tipus de cans

Aídí, 100, 104
D'ajuda, 111, 112, 113, 127, 128
Alà, 110, 111, 116, 118, 128
Albanès, 127
D'atura, 110, 153, 158
Barbaresc, 104, 129
De bestiar, 111, 135, 147, 155, 158
De bou, 109, 113, 121, 128, 145, 149, 151, 155, 159
Bufó, 115
Brachet, 147
Cabrer, 76, 100
De caça, 136
Cerater, 81, 30, 100
De companyia, 115
Coniller, 100, 108, 119, 141
Eivissenc, 76, 104, 106, 149, 150, 154, 155
Eriçoner, 30, 89, 100, 106
Fennec, 104, 147
Fox terrier, 89, 106
De guarda, 104, 114
Llebrer, 7, 30, 31, 100, 116, 117, 124, 129
Llebrer d'Azawakh, 19
Lloper, 100, 109
Mastí, 158
Mè, 57, 107, 155, 159
De mostra, 19, 30, 105, 106,
Nanell, 89, 106, 115
Perdiguer, 57, 101, 107, 108, 115, 116, 117, 118, 123,
141, 151, 159
Perdiuer, 57, 107, 145
Podenc, 30, 89, 106, 108, 118, 135, 145, 148, 149,
150, 151, 152, 153, 155, 159
De presa, 111, 113, 114, 128, 151, 153, 159
Rater, 95, 96, 101, 108, 154, 155
Ratoner, 95, 96, 108
Saluqi, 19, 159
Saués, 30, 108
Sloughi, 104
Tortuguer, 36, 37, 38, 101, 108
Zagari, 159

Notes

1 Obres de referència.

Per a la hipologia, vg.:

Pedro Morell Oleza. Nuestros antiguos yegüeros. El ganado equino de raza mallorquina. Palma de Mallorca : Impr. Escuela Nazaret, 1954, etc.

Llibre de cavalleria de les Illes Balears. Palma de Mallorca : El Mundo El Día de Baleares, 2000.

Per la felinologia, vg.

Jaume Bover. 2016. "Els moixos (*Felis sylvestris catus*) a Mallorca als segles XIV, XV i XVI. Unes notes de felinologia històrica". A: Randa, 77: 25-41.

2 La contarella del ca enganat pel seu reflex dins l'aigua és un tema literari medieval, atribuïda falsament a Esop (s. VI aC). Vg. José Antonio Pinel Martínez. Cuentos de la edad media. Madrid : Castalia, 2003: 105-106.

Inclou: El perro engañado por el reflejo del agua, La fábula del perro y del pedazo de la carne.

3 La Torre de Sant Elm de la Palomera, mai va ser un castell. Era propietat del bisbe de Barcelona i després del rei de Mallorca. Va ser un hospital per a mariners, un oratori i torre de defensa.

Com tampoc va existir mai el Castell de Son Mas d'Andratx, ni el Castell de Son Claret d'Es Capdellà, ni el Castell de Son Vida de Palma. Eren cases de possessió fortificades les quals han estades batiades amb aquests noms per motius turístics que res tenen a veure amb la realitat històrica.

Castell de Son Mas (Andratx), Castell de Sant Elm (Sant Elm), Castell de Son Claret (Es Capdellà) i Castell de Son Vida (Palma), són topònims nous inventats.

4 Com a mostra de noms d'èquids, vegeu l'inventari dels béns i heretat d'Antoni Planes de Son Quint de 1695. Tenia:

Egües: Nedrizo, Blanca, N'Olivera, Na Bruta, Na Bonet, Na Calze, Na Castanya, Na Rotja, Na Moixet, Na Xerboi, Na Cordilla, Na Veri.

Muls i mules: En Rampeta, En Bassó, Na Cofet, Na Martina, Es Cavaller.

(Morey 2015: 82-83).

5 Sobre la falconeria i els cans vg.: Bover & Rosselló 2003: 141-147; Querol 2003: s.v.: ca, p. 69-70; s.v.: gos, p. 204; Beaufrère 2004: 83-85, s.v. chien d'oysel.

6 El curiós estudi de Marià Torres i Torres inclou, a més, els noms dels cans segons les races: bordets, pastors, perdiguers i altres.

Bover, J. i Rosselló, R. 2016. La caça i els cans a les Balears (segle XIII-XIX).
Monografies de la Societat d'Història Natural de les Balears, 24: 184 pp.
ISBN 978-84-617-7009-0

Imatge de portada. Els cans a l'art han estat un aspecte també important a la història de Mallorca, hi ha detalls curiosos al Retaule gòtic de la *Passio Imaginis*. Des del punt de vista iconogràfic està dedicat a Sant Salvador, és a dir a la Resurrecció de Jesús, sota l'advocació de la Passió de la Imatge. A la predel·la del retaule policromat es siuta el Sant Sopar, amb la configuració dels dotze apòstols amb actituds diverses. Al peus d'un dells podem apreciar el detall de la presència d'un ca (Santuari de Sant Salvador, Felanitx). Fotografia Miquel Àngel Gual.

